

1034 1d. 695

CHRISTOPHORI LANDINI FLORENTINI
LIBRI QVATTVOR

Primus de vita actiua & contemplatiua.
Secundus de summo bono.
Tertius & Quartus in Publī Vīrgilij
Maronis Allegorias.

Ioannes Kierherus
Lectori, S.

Christophori lector Landini candide librum
Pellege/qui latuit tabidus ante situ
Hunc tibi iam pressit docta Schürerius arte
Qui dedit humatis viuere sepe viris:
Hac est depromptus sophia liber ille celebri
Cecropius cœlo quam tulit arte senex
Duplīcis hic melior quæ sit lege portio vitæ
Quæ ratio summi certa deinde boni
Quidq; sibi voluit nudis sub cortice verbis
Vergilius vates arma virumq; canens
Maxima sit Thome lector dic gloria Truchses
Hunc sua q; librum bibliotheca dedit.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES

DEPARTMENT OF PHYSICS
5301 S. DICKINSON DRIVE
CHICAGO, ILL. 60637

PHYSICS 321
LECTURE 1

LECTURE 1: THE SCALAR FIELD
1.1. THE SCALAR FIELD
1.2. THE SCALAR FIELD

1.3. THE SCALAR FIELD
1.4. THE SCALAR FIELD
1.5. THE SCALAR FIELD

1.6. THE SCALAR FIELD
1.7. THE SCALAR FIELD
1.8. THE SCALAR FIELD

CHRISTOPHORI LANDINI

Florentini Ad illustriss. Federicū prin-

cipem vrbīnatū disputationum

Camaldulensiū. Liber pri-

mus De vitā cōtem-

platū & actiua

incipit.

EX omnibus studijs: Illustrissime princeps Federice: quibus quidem varijs: ac penitus inter se diuersis: humanum genus exercetur: id in primis cum omnium: quibus vel mediocris prudentia elucet consensu approbatur: tum sapientissimorū virorum iudicio: veluti optimum præfertur: in quo finem illum omnium rerum vltimum: quod græci Telos nuncupant: inuestigamus. Ad quem veluti ad extremā curriculi metam: deueniētibz nobis in tuto: tranquilloq; acquiescere liceat. Qui quidem nisi certus: ac præfinitus a summo deo nobis propositus sit: quid iam humana conditione miserius ex cogitare possim nō reperio. Nam si cunctis alijs in rebus: siue animatæ ille sint: siue anima careant: vltimū: aliquid atq; postremū natura constituit: quo cū peruenerint: beatē iure dicātur. Nonne iniquissime nobiscum actum esse putemus: si solus is homo sit: quem quo grauissimos ac pene infinitos labores suos: quo omnes cogitationes: quo deniq; vniuersę vitę cursum dirigat: nusq; inueniat. Sed profecto sicuti sagittarijs suū signum procul expositū est: quo sagittas collineent atq; dirigant: sic hominī hoc quod dixi vltimū ab ea: quæ nulla vnq; in re deficit natura ppositū est. Quod si negligat: miser semper futurus sit homo. Sin autem omnes viuendi rationes illuc tendant: summā simus beatitudinem consecuturi. Quāobrem quid nobis stultius fingi potest: qui in rebus nihil profuturis: ac potius persepe nocituris: tam assiduas vigilias conteramus: tam intollerabiles labores pferamus: tam manifesta in pericula irruamus. Earum autem rerum: quibus solis & aduersus varios fortunę impetus amari possimus: & quid inter illud vanū: adumbratumq; & hoc solidum: atq; expressum & vere bonū intersit cognoscimus: ne minimā quidem curam ponamus. Quam quidem rem cum sæpe mecum animo reppererem: non ab re visum est: si eos sermones litteris mandarem: quos Leonem baptistam Albertum virum omniū: quos ego vnq; viderim omni doctrinarū genere exercitatissimum: & summa eloquentia insignem: de duplici (quod proprium hominis sit) viuendi genere: atq; de bonorum malorūq; finibus: etiā ex diuino Maronis poetę figmento habuisse meminerim. Verum cum librum nostrum eius principis auctoritate honestare placeret: qui omnium: quos ætas nostra tulerit: vtroq; illo genere maxime excelleret: quem tibi illustrissime Federice conferrem: & si multū diuq; vniuersam Italiam mente ac cogitatione lustrassem: repperi neminem. Nam cum quicūq; erectiore quodam ingenio fuerint aut ita cætum: ciuitatemq; coluerint: vt & prudenter monēdo: & recte agendo nō sibi solum: verū reliquis quoq; profuerint: aut maiori quadam mēte prediti: relictis

LIBER

humanis negocijs/se ad diuinarum rerum contemplationem erexerint. Nonne vtrūq; istorum in te esse cognoscimus? Non te fugit: qui de vita sociali: atq; ciuili scripserunt rem totam in pacis: ac belli studia diuisisse: & propter illam se expectēdam. hoc autem minime propter se: sed vt ad eam redire liceat sumendū demonstrant. Quæ igitur te virtus vnq; ex illis latuit: quibus ciuilis concordia: atq; cōmune ocium/ velut optimis fundamentis/ a principio in republica cōstituatur: ac constitutū deinceps conseruetur: quibus etiā ne in exterarum nationū principumve/ aut odium/ aut inuidiam/ aut contemptū nostra culpa incidamus/ optime cauetur. Ego enim cum memoria ea repeto: quæ in imperio tuo temperando/ diuina quadam sapientia excogitasti/ quæ etiā per summam iusticiā administrasti: quanti semper fidem fœceris: quanti illam apud omnes tuos fieri volueris: cum plurima deniq; exempla sese vltro offerant/ quibus & summa erga immortalem deū/ religio & benefica liberalitas/ ac optimo digna principe clementia vniuersæ Italię notissima sit: alterum te Numam libēter agnosco. In re autem militari qd/ aut a natura optare/ aut industria/ arte/ vsu/ exercitatiōe assequi mortales possunt/ quod in te exactum perfectumq; nō videamus? Miram profecto rem omniū nationum consensu putamus: & quæ in cunctis sæculis rarissima appareat: vt vir tot/ tantisq; ac tā varijs tamq; difficilimis virtutibus insignis reperiat/ cui in grauissimis periculis cū de maiestate imperij: de libertate/ de cōmuni salute/ de vita deniq; ac sanguine certatur totius exercitus summā tuto committas. Qua quidem in re quid potissimū de te referā. Non em̄ vereor ne quid ex ijs per adulationem dixisse videar: quæ non modo ab vniuersa Italia celebratur: sed multos etiā ex externis populis/ ac nationibus in admirationē adduxerunt. Sed qua ratione res tuas gestas nunc proæmij angustijs coarctem: quæ ne latissimo quidem hystoriarū campo satis pro dignitate sua explicari possint. Tulerunt nostra sæcula propter ingens bellorū incendium (quo diu omnia pene cōflagrarunt) duces in re militari præstantissimos: cum quibus varijs temporibus tibi necessario certandū fuit. Sed vt multos obmittam: nonne ea de Iacobo Piccinnino omniū opinio fuit: vt ad celeritatē & ad astus paternos grauius ipse cōsiliū/ & nō minorem audaciam adhibuisset. Et profecto in eo bello in quo de Apulię regno tam ardenti odio dimicatum est: ita se gessit: vt a quo nō dicā fortunæ beneficio: sed vi & industria repressus sit: præter te neminē nominare possimus. Exarserat immortalī odio in te/ Sigismundus malatesta: eoq; processerant inimicię: vt alteri vestrum aut pereundum/ aut victori parendum videretur. Quæ contentio omnium Italarum mentes erexerat: & quous propter vitę morumq; vestrorū dissimilitudinē/ maxima hominū pars tibi victoriā optaret/ dubius tamen rei euentus omnibus apparebat. Erat enim opinio/ maximam auri vim illum possidere: exercitum certe florentem habebat. Ipse autem plurimis in rebellica virtutibus longocq; vsu/ dux insignis cognoscebatur. De te autem nihil referam/ ne dum vera prosequor/ illum qui iam vita defunctus obiecta diluere nō possit: nūc deprimere videar. Illud tamē & æqui & iniqui fateant̄ necesse est: te aduersarij iniuria lacessitū/ inuitum in certamē descendisse/ & iustissimis causis impulsū/ rē magno consilio suscepisse: maiori animo perfecisse. Victoria de

PRIMVS

mum clementissime vsum esse: vt iam omnes intelligere potuerint/ te nihil quā
 pacē maluisse: qui in bello nihil: nisi tranquille egeris. hostis em̄ tui/ filios duos:
 cum hī in tuam potestātē peruenissent: & longa oratione consolatus/ ad melior
 rem spem erexisti: & multis muneribus honestatos: plurimisq; pollicitationibus
 subleuatos/ incolumes dimisisti: quin & alterū natu maiorē/ defuncto patre ita
 omni caritate amplexus es: vt & tibi generū adsciueris: & quicquid de paterno
 regno reliquū fuerat/ te duce defensum conseruatumq; illi sit. Qua enim sapien
 tia: qua animi prestantia: Ariminū urbē a difficillima obsidione liberaſti: & valē
 dissimas hostium copias ita superaſti: vt maxima militum pars cum signis mili
 taribus capta/ & oīa impedimēta direpta sint. Quo quidē tempore/ & Alexan
 der Sfortia dux/ tot bellis egregius/ & Napuleo Vrsinus/ vir inter militū ducto
 res celebratissimus: cū diu viriliter restitissent/ tandē vulnerati/ salutē sibi fuga ac
 quisiuere: sed hæc pauca de multis. Recordatur enim nostra ætas/ q̄ multis in
 regionibus q̄q; & situ: & locorum natura diuersis: cum vario hostium gene
 re collatis signis dimicaueris: quam validas vrbes obsederis/ quā multas ab ho
 stibus obsessas liberaueris: Quibus in rebus quis vnq; aut consiliū tuum in
 peruidendo: aut maturitatē in agendo desiderauit: Quid enim aut Fabius maxi
 mus: aut duo Catones: aut Sertorius. Quid etiā vt externos referā: aut Hanibal
 aut Mitridates: quorū omniū astus in bello gerendo summopere laudatur: vafre
 vnq; versute: callideue in hostem machinati sunt: quod te in re militari fugerit:
 Maxime autem laudi in negocijs obeundis/ laborum tollerantiā ducibus fuisse
 vidimus: cum eodem tempore & summi imperatoris & strenui militis munere
 fungātur. Qualem (vt alios obmittā) & apud Romanos. C. Mariū: & apud
 Numidas Iugurtham fuisse memorię proditum est. Corporis autē vires: ac ro
 bur quis dubitat eam vim in imperatore habuisse: vt rē penitus iā perditā sæpe
 restituerint. Itaq; legimus & Iuliū Cæsarē & duos illos Scipiones: qui in Hyspa
 nia post res a se clarissime gestas/ viriliter occubuerunt. M. itē Marcellum: & apud
 græcos Leonidam Sparthanium. Themistoclē Atheniensem & Epaminūdā
 Thebanum/ suo exemplo/ & se primos periculis obiectando/ eo exercitum in
 duxisse: quo nullis precibus: nullis minis: nullo orationis genere prius impelle
 re poterant. Quę quidē duo/ nō modo qui fauēt vere tibi attribuūt: sed hostes
 quoq; tui: vel inuiti concedere cogunt: sed nos quid agimus? nō enim id nobis
 hoc tempore p̄posui: vt laudes tuas prosequer. Est enim hoc maioris & tem
 poris & ocij. Itaq; de actionibus tuis hæcenus. In ociosa autē vita/ & litterarum
 studio quis non nouit te a teneris annis ita versatū esse: vt cum puerilem doctri
 nam per summā a cæteris rebus vacationem mira auēditate combibisses/ nullū
 deinceps tā negotiosum tibi tempus fuerit: quin quotidie partē aliquā occupa
 tionibus subtraxeris: & variarum doctrinarū studijs impenderis. Itaq; cum pri
 mis temporibus/ poetas iam optime interpretari posses/ & omniū hystoriarum
 monumēta euoluisses: cū dicendī etiā p̄cepta nō solum tibi familiarissima reddi
 disses: sed diligenter quoq; te in illis exercuisses: omni deinceps cura ad ipsam te
 philosophiam cōuertisti. In qua re imitatus maximorum ducum exempla cum
 legisses/ & Alexandrum magnum Aristotele/ & Scipionē Africanum Panetio

LIBER

Stoico/ & multos alios duces/ doctissimis viris præceptoribus vsos fuisse: tu semper homines in omni doctrinarum genere præstantes/ liberaliter honorificosq; apud te habes. Nam siue domi sis/ siue peregre/ siue postremo militie plurimos semper circa te habes/ qui docte/ qui eleganter/ qui ingeniose de rebus maximis differere possint. vt etiam inter magnorum bellorum strepitus atq; tumultus: assidue sint disputantium voces audite: vt nemini iam mirum videri possit: si veluti in pace iustissimum/ in bello fortissimum/ & in vtroq; sapientissimum omnes te prædicant/ ita & in litterarum ocio doctissimum iudicent. Cui igitur potius eum librum/ in quo de vtroq; viuendi genere disputatur: dedicare debui quam tibi: qui ita vtrumq; amplexus sis: vt in vtroq; excellas. Verum vt baptistam ipsum quæprimum disputantem audiamus: accipe prius & id paucis. Vnde huiusmodi sermo originem sibi sumpserit. ¶ In agrum nostrum Casentinatē cum venissemus ego & Petrus frater/ tum æstus vitandi/ tum animi relaxandi/ cōplacuit postmodum in Camaldulam sylvam ascendere regionem: & tibi & vniuersæ Italicæ antiqui religioni notissimā: & in qua cum vehementer Syrius seuit morbos atq; febres (vt est apud Homerum) mortalibus ferens/ verno & apprime salubri coelo per summam voluptatē frui liceat. Itaq; cum primum ad Cenobitas: inde etiam ad heremitas: vt græcis verbis vtatur: peruenissemus/ percepimus paulo ante nos Laurentium medicum/ cum Iuliano fratre eodē venisse: duxisseq; secum ex vrbe nostra alamannum Rinuccinum Petrum ac Donatum acciolas: Marcum Parenthium: & Antonium Canisianum viros litteratissimos: & qui cum a primis annis vim: copiamq; dicendi exactissima arte: & longa exercitatione consecuti essent: vehementer deinceps: ac diuturno studio/ maximos in philosophia progressus fecerant: itaq; recta in eam cellulam profecti: in qua itineris difficultate defessi/ quiescebant eos sedentes offendimus. Qui cum nos nihil tale expectantes intuerentur/ subito gaudio affecti/ statim surrexerunt: atq; post illa: quæ familiarissimi primo congressu dicere consueuerunt: nihil o Landine (inquit Laurentius) nobis exoptatius euenire potuit: quam quod nos in huiusmodi solitudine offenderes. Nam cum hos aliquot dies: quibus intensissimis caloribus omnia exuruntur/ ab vrbaniis curis: rediisq; in hanc amenitatem eo consilio profugissemus: vt horum montium contemplatissimo coelo frueremur: & in aliquo animi voluptate versaremur: spero si his te philosophis adiunxero: nullum nos iocunditatis: suauitatisq; genus esse desideraturos. Ad quæ cum ego iam respondere cepissem: subita res orationem interrupit. Nunciatum enim est Leonem BAPTISTAM Albertum paulopost affuturum. Venerat enim nuper Roma: & cum via aretina in fighinensi apud Marsilium ficinum virum nostra tempestate inter Platonicos facile principem diuertisset: statuerunt communi consilio non prius Florentiam ire/ quam totam caniculam inter casentinatia tempe declinassent. Hi igitur iam ad cenobium deuenerant dimissisq; equis lento passu vna cum Mariotto Camaldulensi antistite/ viro & religione & doctrina probato: ad nos ascendebat/ ad quod nuntium subita omnes leticia affecti: & simul ardore summo adeundi & colloquendi incensi obuiam procedimus: congregimur: cōsalutamur. Reliquum eius diei (ad occasum enim iam sol descendeat) in Baptistæ sermonibus cōsumimus. Erat enim vir ille quoniam: quod plura iam

PRIMVS

ſecula pduxerint/omni humanitatis:ac ſalium genere cumulatiſſimus.Nam qđ
 de litteris loquar:cum nihil omnino extet quod quidē homini ſcire fas ſit:in quo
 ille ſciēter/prudēterq; nō verſaret.Poſtero igit die cū iam oēs confurrexiſſemus
 ac ſacris interfuſſemus:placuit valitudinis voluptatiſq; cauſa/p̄ ſuperiorē ſyluā
 ad montis iugum pertinentem deambulare:paulatimq; eo deuentum eſt: vbi
 in florido prato/perſpicuum fontem/tenſis ramis/patula fagus integeret. Hic
 Baptiſta:en vobis inquit optimi viri.arbor ipſa/ & riuus ſuaui mumure e fonte
 decurrens/platani/aquuleq; ſocratice imaginē refert.Sedilia autē quę vndiq; cer
 nit/a natura quidē inchoata:pastorali autē op̄a paululum elaborata/cōmodiſ
 ſime nos recipient.vt poſt hanc p̄ accliuem locū deambulatiunculā percōmode
 requieſcamus/ ac poſtq; reſedimus:p̄ beatos quidē inquit eos puto:quibus cū
 litterati ſint:& ſi nō ſemp; ſepe tamē numero/aut cōpoſitis/aut in aliud tempus
 reiectis publicis/priuatiſq; curis ea ſe ratione in aliquā ſolitudinē conferunt: vt
 quēadmodū apud nōſtros theologos eſt relicta Martha: iſq; fluctibus i quibus
 ſemp illa aſtuat in marie tuto:tranquilloq; portu cōquieſcat: cuius ex altiſſimis
 ſcopulis/veluti excelsa quadam ſpecula/nō ſolum terras/mariq; deſpiciat: vēr
 um multo ardentius cōelos ipſos ſuſpiciat: atq; aliſ illis Platoniciſ recuperatiſ
 vti alter Zetus/mundū hunc ſuperiorē vniuerſum circūuolet. Quod etſi littera
 riſ omnib; faciendum ſepe ſit/vobis tamen **LAVRENTI** Iulianeq; ſe
 piſſime facere æquiſſimū eſt. Videtiſ enim vniuerſam reip. molem ppter ingra
 ueſcentē parētis veſtri morbu/ iam veſtris humeris ſubſtinendā. Ad quam qui
 dem rem & ſi p̄ſpicua appareat in te virtus **LAVRENTI**: diuiniſq; potius
 q̄ humanū putandū ſit/ quod in tuiſ adoleſcētię annis/nullū neq; tanta/ neq; tā
 ardua reſ ſit:quā & ſenili prudentia cōcipe:& inuicta animi magnitudine aggre
 di nō poſſiſ. Quis ea ætate florenſ/ quę omni cupiditatū genere ſemp eſtuare
 cōſueuerit.q̄ ſuiſ ea fortuna:eac; rerū oīm licētia cōſtitutus:in qua magnos ſepe
 viroſ/& diuturno vſu egregiſ virtutib; illuſtreſ/ex firmiſſimo gradu excuſſoſ
 videamus/tu nunq; modēſtie fineſ trāſieris:tū & tua & reip. p̄multi itereſſe arbi
 tror: vt cum tu illam adminiſtrandā breui ſuſcepturus ſiſ: vel ac potius magna
 iam ex parte ſuſcepſiſ:quodcūq; ocij publico negotio ſubtrahere licuerit/id om
 ne huc conſeras:& procul ab vrbaniſ tumultib; vel tecum ipſe/ vel potius cū
 huiuſcemodi doctiſſimiſ/iſdemq; tui amantiſſimiſ viriſ ea inquiras/ ac diſputā
 do aſſequariſ/ quib; animi noſtri in ſuę originis: ac diuinitatiſ cognitionē in
 ducuntur.Nemo enim nec ſe/ nec rem publicam recte adminiſtrabit/ niſi priuſ
 & iſſ virtutib; (quę vitam moreſq; emendant) animum ab omni corporea la
 be expiauerit:& iſſ quę rerum maximarū cognitionē prębent/illum iā purgatū
 ita illuſtrauerit:vt qđ ipſe:quid reliqui hoieſ ſint:ad quā rē a ſummo deo pducti
 recte nouerit. Quā quidē cauſam diuinū illū Platonē mouiſſe puto: vt q̄ ſuiſ in
 ceteriſ pene rebus oīb; nihil audeat affirmare:tū hoc ſine vlla dubitatione ſen
 tire videat/eas reſ publicas tū demū beatas futuras/q̄ſ aut philoſophi admini
 ſtrauerint:aut q̄ adminiſtrāt philoſophari ceperint:pgite igit optimi adoleſcēteſ
 Nā cū parētis auicq; vri diligētia effectū ſit:vt ab ipſa pene iſtātia/ ita in lriſ enutri
 ti fueritiſ:vt illaſ vna cū nutriciſ lacte ſuxiſſe videamini. Cūq; iam eo progreſſi

LIBER

suis: ut minime sit penitendum. Cum postremo acutissimū ingenium maturissi-
 mumq; iudiciū: & naturę beneficio: & vestra exercitatione in vobis eluceat: faci-
 le quo intenderitis poteritis peruenire. Tunc LAURENTIUS sapienter
 tu quidem inquit: ut etiā pro fratre meo respōdeam: & omnino paterne nos ad-
 mones: itaq; ut cernas quantū pręcepta tua faciam: petam a te: ut postq; de hoc vi-
 tę instituto/ quę in rerum magnarū inquisitione collocata est mentionē fecisti/
 pergās quęso: & mihi fratriq; sciendī cupidissimis/ rē vniuersam latius explices.
 Nam quāuis omnis ratio humanarū actionum/ siue teipsum instruas/ siue rem
 familiamq; cures/ siue postremo publica munera attingas/ ad normam earū vir-
 tutum dirigantur/ quas de vita & moribus nominamus. Illas autem vsu & con-
 suetudine maxime assequamur: tamen cum quęcunq; a Platone dicunt/ ea mihi
 ex ore Marsili/ qui pręter omnes tanti philosophi mentem tenet: iam omni ora-
 culo veriora videantur: ardentissime scire cupio: quid id sit/ quod tu illo auctore
 ab ijs qui in veri inuestigatione versant/ reipublicę gubernatori mutuandū esse
 censebas. Noli igitur/ cum semper tu quidē aliquid ex te querentibus facilis libe-
 raliscq; fueris/ hodie nobis: pręter ingeniū moremq; tuū/ difficilē te prębere. Cum
 p̄sertim & locorū amenitas: & diei hora: & suauiter frigētis aurę spiritus: nō mō
 hoc ferant: sed vltro postulent: labentis autem riui murmur: & variarū auiū con-
 cinentes voculę blandius inuitent. Quę cum dixisset Laurentius: nos autē om-
 nes adolescentis ingenium admirati rem vehemēter approbaremus: leniter arris-
 dēs BAPTISTA minoris iam mallem inquit apud te auctoritatis esse/ quā
 tam subito quanti me facias ostenderes: in ea p̄sertim re/ quę multo magis ac-
 curatam inuestigationem poscat: quam nostra huiuscemodi rusticatio/ ociandi
 potius q̄ disputandī causa suscepta/ prębere possit. Perdifficilis em̄ quęstio est:
 & quę neq; a doctissimis viris extemporanea disputatione/ neq; rursus animus
 doctis quibus me annumerari patior: nisi post diuturnam meditationē facile ex-
 plicari possit. Verum ego quo iam ore etati tuę quicq; denegem: cui etiam qui
 minus noti sunt: & magis duri homines/ in tam ardentissimo rerum discendarū
 studio fauere cogantur. Et profecto cum a multis qui quotidie ad nos Romam
 veniunt constantissima fama audiam/ te iam diu animum induxisse/ omnes qui
 modo aliqua doctrina excellant/ omni bonorum ac pręmiorū genere honestare
 multosq; iam operam ac liberalitatem tuam expertos esse: videar non durioris
 solum: verum etiam ingrati hominis crimen subiturus: si qui de litteratis opti-
 me meritis sit/ eum ego quicq; desiderare permittam. Adde quod cum paulo
 ante te ad huiuscemodi disputationū genus cohortatus sim/ & boni viri & ami-
 ci hominis officium deseram: si honestissima cupientem frustra cupere permittā
 Rem igitur aggrediar non tam perficiendi spe erectus/ quam recusandī pudore
 coactus. Malo enim dum tibi obsequor/ ab his qui assunt doctissimis viris pru-
 dentiam meam requiri/ quam si contra faciam inhumanitatem accusari. Et quo-
 niam id quęris: ita de vtroq; vitę genere disputādū censeo: ut primo singula ses-
 orsum p̄sequar: deinde ea ita inter se cōferā: ut q̄uis in hac qua viuimus vita: eū-
 tum demū absolutissimū credamus/ qui vtrūq; cōiunxerit: tamen vtrū excellens
 tius sit in primis appareat: atq; ut in conspectu tantorum philosophorū: philos-

PRIMVS

sophum sapere videar/huiuscemodi sumatur exordium. Animā vitę principii
esse/ea sola ratione qua est:non modo doctiores manifestis argumentationibus
conuincunt. Verum etiā omnes/modo integri sensus assint/ipsis pene oculis in
tuentur:cum autem aut aliquid prudēter/iusteq; ac fortiter/ & temperate de nris
rebus agimus/quę ad cōmunem vitam pertinent: aut mentem a sensibus seu o-
cantes/ diuinum quippiam & immortale suspicimus ac speculamur/ iam nō ea
ratione qua anima est: sed qua vim ad huiuscemodi vires assequendas habet/ id
posse illam dicimus. Quapropter cū ad recte agēdū/ & ad verū inuestigādū na-
tura producti simus/ placuit doctioribus vt sunt hęc duo humane vitę munera
sic duo viuēdi genera ponere: sunt ista inquit **LAURENTIVS** p̄clarissima
At si quis tñ nūc me roget sint ne alia quoq; munera: quę humana anima obeat
preter hęc quę dicebas/ responderē esse & quidē plura: fungit illa plurimis in-
quit **BAPTISTA** dum in corpore est. Sed te nō fugit cum de vita hominis
inuestigamus id tantū requiri quod quidem ita suū sit: vt soli homini assit. Alij p̄-
terea nemini. Quod igitur suū alicui dicemus: nisi id in quod maxime prouum
propensumq; sit. Eo enim aliquid viuere dixerūt quod & suum sit: & ad quod
sua sponte prolatur. Hoc si ita esse volumus: nunq; idcirco hominem viuere
dicemus: quia aut corpus alat/ aut ex tantillo ad iustam magnitudinem erigat:
aut alium sibi similem producat. Hęc enim vitę munera nō sua: ac propria sunt
sed cum segetibus arboribusq; communia: neq; rursus quia aut sentiat aut mo-
ueatur: qui enim hoc a brutis differt? Sed quia intelligit quod quidem a mente
habet: curius cū ab homine discesseris/ nullum animans particeps inuenias. Men-
tis autem est & ratione agere: & verum speculari. Quapropter reliquis vitę mu-
neribus (quę non magis nostra quam ceterorum animantium sunt) exclusis vitā
hominis: qua ratione homo est/ in agendo ac speculando versari dicemus. Nam
quod nonnulli tertiu quoq; genus/ quod a voluptate pēdeat/ ad duo illa adde-
re nituntur/ vehementer errare videntur. Nam q̄uis pleriq; mortales/ aut som-
no ventriq; dediti: aut venereis illecebris deliniti/ & humi semp proni/ nihil altū
suspiciant: nō video cur hominibus potius/ quam pecudibus annuerādi sint.
Corporeas enim voluptates quibus sensus titillantur/ quoniā nō a mente sunt:
sed ab ipsis sensibus/ cur homini potius quā ceteris animantibus adscribendas
putemus? Quoniam igitur sola mens nostra est/ nos nisi a natura degeneremus
ita illa duce viuemus: vt omnia nostra studia/ aut ad vitę necessaria dirigamus:
& non nobis solum: sed (quoniam ad cætum societatemq; nati sumus) parenti-
bus/ liberis/ amicisq; omnibus consulamus/ iustumq; ac rectum colamus: aut cu-
ris actionibusq; ciuilibus: vel abiectis/ vel ad aliud tempus reiectis/ ad veri spe-
culationē erigamur. Quapropter aut agimus quippiā: aut meditamur. Neq; me-
mouet qđ nonnulli nimis cauilliose nobiscū agēdo/ negāt speculationē viuēdi ge-
nus esse. Dicūt em vitę nomē pre se motū quēdā ferre. Speculationē vero ipsam
ingete magis quā in motu collocari. Qđ & si minime inficiat: p̄sertim cū sit illd
in libro/ q sapiētie inscribit. Intrans in domū meā cōquiescā cū illa: q̄s tñ nō vide-
rit & si dū in inuestigatiōe rerū versamur/ ab externis motibus vacare necesse sit
id nihilominus sine aliq; motus genere p̄fici nō posse. Relinquit ergo quoniam

LIBER

non reliquorum animantium: sed hominis vitam inquirimus/ eam aut in agendis rebus/ aut in veri cognitione versari/ atq; ita in vtroq; vt si directa ratione fiat: & immortalī deo rem gratam faciamus: & de humano genere optime mereamur. Quæ quidē res tum apud Priscos poetas/ quos in antiqua religione theologos fuisse constat: tum apud nostros firmissimo omniū consensu approbat. Verum vt reliquos omittā/ nonne Maro cum vita functis præmia quædam sempiterna proponat hæc profert. Inuentas aut qui vitam excoluere per artes: laudat igitur eos qui diuturna inuestigatione varias disciplinas atq; scientias excogitarūt: aut ijs quas alij iam excogitarant non parua additamenta attulerunt. Sed vt ne alterum vitæ genus inhonoratum relinqueret: & rectas actiones sic psequitur. Hic manus ob patriā pugnando vulnera passi. Quiq; sacerdotes casti dum vita manebat. Quiq; pij vates & phebo digna locuti. Nā qd ad christianos attinet/ res ita in aperto sita est: vt probatione non egeat. Nam & in Priscis hebreorū litteris sub Rachelis: & in ijs quæ a Christo fluxerunt/ sub Marię nomine speculationem expressam/ atq; rursus illic p Lyam: hic vero per Martham actionē demonstratam videmus. Vtrūq; igitur viuēdi genus ita nostrū est: vt siue in hoc/ siue in illo excelluerint homines/ eorū vitā multis laudibus psequamur. Verum quoniam res omnes sine/ maxime inter se discernūtur: quis nō viderit veluti in agēdo rectum æquumq; nobis proponimus: sic omnem inuestigationē ad verum referri. Verum hæc plurimis gradibus suo ordine ascendens/ ad ipsum vsq; dei incorpoream diuinamq; essentiam intuēdam paulatim euadit. Videmus enim q̄uis exiguus illorum numerus sit: sed videmus tamen nonnullos/ qui quibusdam veluti vmbis atq; imaginibus eorum: quę in sensus nostros cadūt/ admoniti cœlestium rerum/ tam ardenti amore inflammantur: vt relictis curis negocijsq; omnibus/ cum hactenus sensu corpora & imaginando corporum similitudines percepissent: deinceps ipsa ratione corporū naturam: intellectu incorporeos quidem: sed tamen creatos spiritus/ ac demum intelligentia id quod increatum est/ intueantur. Mirificus omnino progressus/ & per quem ijs quę diximus additamentis/ animus noster paulatim ex molestissimo corporis carcere se subtrahēs: & ad supera erectus/ ex infima materię fecē ad diuinitatis vsq; culmē ascendit. Quapropter vere vniuersum locū concludemus: si contemplandi munus circa verum versari dicemus: quandoquidem vero ipso mens humana perficitur atq; absoluitur. At dices fortasse/ erit ne in quouis genere veri? Erit quidē præcipue tñ si circa dei cognitionē versabimur. Hunc enim sibi veluti extremā sui cursus metam proponit nostra inuestigatio/ quo omnes actiones: atq; cogitationes humanę referunt: quo cū pueneris: nihil sit quo vltius progrediaris. Illic enim vltimum/ illud atq; extremum idemq; summum bonum deprehendimus: quod omnes duce natura cupimus: pauci remotis errorum ac inscitæ nebulis intelligunt: quod deniq; non solum christiani prædicant: sed multo antenatum Christum/ Aristotelici: sed longe ante alios Platonici intellexerunt. Censet enim diuinus Plato/ animos nostros postq; ex dei sinu in hanc vltimā fecem deciderunt/ vel potius ad hanc infimam mundi partem/ exornandam detracti sunt/ ex tam excelsso ac precipiti casu/ ad longiusculum tempus attonitos/ & ex

siue quā ingressi sunt tumultu stupidos/ & veluti ebrios persistere/ donec paulatim diuinitas/ quæ in illis est sese excitans/ in aliquam memoriā quæ obscuratur/ tam redeat/ qua summo ardore diuinarū rerum incensa/ illas recognoscere nititur/ iusticiæ ac religione veluti duabus alis suffulta/ se in altū erigit/ atque dei lucem quo ad animi acies contagione corporis hebetata patitur/ non sine summa voluptate intuetur. At vero cum iam omni mortalitate exui fuerint animi nostri/ & in simplicē suam naturā reuersi/ tum demū diuturnā sitim dei cognoscendi/ non modo sedare/ sed penitus extinguere licebit. Sed redeo ad hominē: id est ad id animans/ quod cum animo corporeque constet/ valet animi robore corporis imbecillitatem aliqua ex parte superare. Nam a sensibus mentē abducens sua sapientiā erectus/ ac plurimis doctrinis instructus/ eorum rerum quæ paulo ante dixi cognitione/ eo paulatim deducitur/ vbi tandem Ambrosia nectareque alatur. Quod cum dicit Plato quid aliud intelligit/ nisi cognitione dei & voluptate/ quæ inde percipitur illum frui. Hoc enim & si maxime per eas virtutes quæ a mente sunt assequatur. Intelligentiā enim principia rerū/ scientiā vero progressus effectusque a principijs manantes/ ac postremo sapientiā utrumque percipitur/ tamē nisi omni perturbationum genere vacemus/ frustra hæc tentabimus. Quo modo enim corporeis voluptatibus delinīti/ aut avaritiā oppressi/ aut ambitione turgidi/ quicquam altum aut egregium cogitare poterimus? Quapropter eas quoque virtutes adhibendas censent/ quibus animi nostri ab omni vitiorum sorde expurgantur. Atque ita adhibendas/ ut inde initium sumamus. Nam si (ut est apud Platonē) purū impuro attingere nefas est. Si in euangelio: Beati mundo corde/ quoniam ipsi deum videbunt/ perfectio frustra huiusmodi inuestigationē tentabimus/ nisi eo mentē omni labe absterfam attulerimus. Est enim virtus vitium fugere/ & sapientiā prima stulticiā caruisse. Quæ cum rectissime ab Horatio dicatur idem perfectio vidit Horatius: quod multis seculis antea/ siue poeta/ siue propheta Dauid in psalmo egregie expresserat. Citat enim qui sic roget. Quis ascendet in montem domini/ aut quis stabit in loco sancto eius? Cui hæc interrogati statim respondet. Innocēs manibus & mundo corde. Quapropter qui non manū solum/ sed & mentē a vitijs cohercebit/ is idoneus erit qui montem domini ascendat. Immobiles enim illi quies/ qua sola beati esse possumus/ non in ascensu/ sed vbi ascendendo ad summum veneris. Non datur igitur quies/ nisi prius laboraueris. Nec in plano mortis iugo/ vnde cuncta conspiciantur cōmode residebis/ nisi prius per abruptas rupes subrependo summū attigeris. Video itaque quid agas inquit **LAVRENTIUS** & te summum bonum in istis actionibus/ quas ad earum virtutū/ quæ de vita & moribus nuncupantur/ normam dirigimus nullo pacto ponere animaduerto. Sed hæc tu fortasse paulo post explicabis. Interim autem quoniam in speculandi vi consistimus/ precupiam (nisi tibi fortasse aliter videatur) mihi quid de re tota sentias diligētissime a te explicari. Video enim non parū apud doctissimos dubitatū/ in mente ne an in voluntate potius res collocanda sit: Quin tanta inquit **BAPTISTA** apud illos cōtrouersia est/ tantaque discordia ut in extremū adducant certamen/ & sepe collatis signis plū de eo incantant/ ac postremo tam dubio Marte discedunt/ ut non facile cernas quo victoria inclinauerit. Vtrumque enim sese offert/ quod tueri posse

LIBER

videaris. Si enim verum veluti finem in speculatione proponimus: quis nescit verum soli intellectu subiacere? Quapropter Rhachelem (quam speculationis symbolum ponunt) principij visionem/ij hebraice norunt interpretantur. Rursus autē quoniam qui speculantur/ad verum cognoscendum omnibus viribus intendunt:omnis autem quæ in nobis excitatur contentio/a voluntate proficiscitur/non iam in mente:sed in voluntate res posita videtur:sed sunt qui veluti honorarij arbitri/tantam litem dirimere & controuersiam componere nitantur. Et profecto si ipsius actionis essentia intu eare/sine vlla dubitatione ad intellectum referes. Sin vero id quo ad actionē mouemur diligentius expendas/illud ad voluntatem referendum censebis. Voluntas enim non solum reliquas animorum vires:sed ipsam quoq; mentē mouet. Accendimur enim eo appetitu/ qui rationi obtemperat & quem omnes philosophi voluntatem nuncupant ad veri cognitionem: Quaquidem in re nihili interest/cognoscendi ne cupiditate id eueniat/an ea voluptas quæ ex cognitione percipitur eodem trahat. Hinc autem exoritur cogitatio:hinc meditatio excitat:hinc cōtemplamur:hic admiramur:hinc deniq; per summam diligentiam speculamur: Quæ omnia quanq; eodem tendunt:tamen singula quid sibi velint diligentius explicabo. Cogitat igitur mens cum plurima in vnum cogit: vt mox reliquis veluti falsis inde semotis verū tandem eligat. Cum enim plurima se vndiq; offerant/ quæ quoniam vero similia sunt/animum in diuersas partes trahunt: necesse est vt huiuscemodi illi malo re medium sapiens adinueniat. Quapropter ea primū veluti in aceruū conijcit: ac deinde ratiocinando:reliquis Paulatim refutatis: id solū relinquit/quod quia confutari nequit verum esse deprehenderit. Vides igitur quia hæc in vnum cogantur/huiuscemodi mentis actionem cogitationem appellari: quod idem simili quadam ratione putare dicimus. Putare enī purgare est: Inde putare arbores quod remotis superfluis puræ reddantur. Inde aurum putum:id est purgatum: inde disputare cum id rationis genus adhibemus/in quo ne quid confusum obscuratumq; reddatur/pura & quæ dilucida sint ponuntur verba. Sed vt ad primum redeam:dicemus cogitationem habere plurimarum rerum inspectionem. In meditatione vero progressus quidam deprehēditur rationis/ab ijs principijs quæ ad veri speculationem contingunt profectus/in quo inest quedam exercitatio. Qui enim meditatur/veluti cursor ab ipsorū carcere principiorum ad metas vsq; conclusorum argumētationum decurrit. Quod autem exercitationem exprimat hoc v̄bū apud latinos: testis est Maro. Ait enī in achie pestē meditata iuuēce. testis Iuuenalis. Tuscus marmorea meditatus plia villa. Videmus enim verbū e græco v̄bo deductū. Cū ipsi quoq; meletan in eadē notioe accipiāt. Cōtēplationē vero video a nris diffinitā/pspicacē & firmū animi i veri cognitione intuitū. cuius v̄bi si originē queras:nō fugit te tēplū priscos latinos id spaciū i celo dixisse:qd̄ augures ad auguria captāda lituo designabāt & a q̄ donec auis ingrederet̄/nusq; acie detorquebāt. Quapropter ex huiuscemodi firmissimo ad tēplū obtutu/cōtēplari eos dicimus:q̄ in re iuestigāda affixi herēt. Admiratio at(vt iā ad hāc trāseamus)stupor dī/q̄ ex eius rei p̄ceptioe puenit:que nram facultatem excellat. Eius enī inuestigationis:q̄ id cōperimus/qd̄ hactenus ab opinioe

PRIMVS

nostra vehementer abhorreat/comes plerumq; solet esse admiratio. Sed de reli-
 quis haecenus. Speculari autē si diuum Augustinū audias/ a speculo deductū
 putabis. Euenit enim verum nosse cupientibus; vt in ijs qui a causis manāt effecti-
 bus/ ita veritatis simulachra quēdam intueamur; vt in speculo corporum imagi-
 nes intuemur. Habes de verbis. Quod autem actionē speculari motū appel-
 lamus/ non sic velim accipias; vt haec contra eos dicta videantur/ qui nō in mo-
 tu sed in quiete speculationem ponunt. Dicimus enim illam motū quidem esse:
 sed ea solum ratioe/ qua motus rei iam absolute atq; pfecte actus dicūt. Nam cū
 per ea quę sensibus p̄cipiunt/ sibi ad ea quę sola mēte p̄cipi possunt assequenda
 viā reperiant animi nostri/ actiones autē sensuum sine motu nō sint; placuit has
 quoq; ad quas p̄ illas deuenit motus appellari. Possem plurima de motu hoc in
 loco referre; ea p̄sertim quę tum a Dyonisio/ tum a plerisq; qui illū secuti sunt
 christianis theologis acutissime dicunt. Sed haec fortasse minus a vobis desidera-
 tur. Quapropter reliq; psequamur. Immo ista inprimis inq̄t **LARENTIVS**
 Quid em̄ a Dyonisio/ omni humana atq; diuina doctrina excullo/ afferri potest
 quod nō sit summa industria perdiscendum. Geranus igitur tibi morem inq̄uit
BAPTISTA. Et quoniā de huiuscemodi motu dicendū est. Video triplicē
 esse illum animis nostris attributū/ rectū/ orbicularē & qui ex vtroq; istorū con-
 stat obliquū. Est autē rectus in nobis motus/ cū in actionibus ad mentē spectāti-
 bus/ ab alio in aliud p̄gredimur. Sin vero ita mouemur; vt vna eademq; ac sim-
 plex mouēdi forma sit/ circularē motū esse dicūt. Est enim circuli natura vt eodē
 semp̄ interuallo distans circa centrū moueat. Si vero huiuscemodi motu aliquid
 admisceat/ quod etiā ad diuersa p̄grediat; quoniā a priori degenerat; nō iam orbis-
 cularis; sed obliquus erit. Quāq; igit motus corporei/ qui ex ijs pueniunt/ quā
 animū externe ferunt/ speculationis quietē interturbāt; motus tamē quos mo-
 do dicebā/ nō modo nō perturbant; sed vehemēter augment. At dices; sunt ne idē
 motus animorū nostrorū/ qui & separatarū essentiarum/ quos nostri angelos ap-
 pellant; prisci vero modo demonas/ modo etiā deos nūcuparūt. Minime. Dixi-
 mus em̄ rectum motū in hoīs animo; cum ab ijs quę externe sensus ferūt/ ad ea
 quę sola mente percipiunt p̄gredimur. Angelus autē neq; ex varietate rerū cō-
 positarū/ neq; rursus quia ratio cinādo paulatim progrediat mente verū assequit
 Sed quicquid valet/ id omne simplici (vt ita loquar) intuitu valet. Assiduo enim
 atq; eodem semp̄ modo/ sine vllo principio/ sine vllo fine/ q̄ diu est deū intuetur
 Qua etiā forma/ circulus circa centrū semp̄ mouet; ergo nō recto vt homo; sed
 orbiculato motu deū cognoscit; quo a principio animi nostri/ circūagi nequeūt.
 Neq; em̄ antea eo pueniunt/ vbi eandē semp̄ formā in se mouendis adhibeant/
 quā & motus ille rectus/ & qui p̄ progressum rationationis est penitus cesset.
 Quibus iam cessantibus/ tum demū immobili intuitu/ diuinarū rerū cognitioni
 ita adherent; vt nullo alio motu agitent; in quo nullus est error/ quēadmodum
 neq; circa principiorū cognitionē erramus; quoniā simplici intuitu illa cognoscī-
 mus. Hoc ergo motu agitati angelis coequamur/ & a duobus illis superioribus
 conquiescimus. At dices nōne & angelis illos tribuit Dionysius. Tribuit quidē;
 sed alio quodā modo. Rectus enim in angelo nō is appellat/ quo rationando

LIBER

ab alio in aliud progreditur: sed quo certo, prouidentie sue ordine: superior qui est inferiores suo lumine illustrat. Nos autē recto motu primo ad ea progredimur quę sunt circa nos: deinde vero ab externis, quę sensus feriūt, ad incorporea mēte nostra cognoscenda erigimur. Sed neq; in obliquo cū illis cōuenimus. Est enī in angelis obliquus, vt scđm diuinorū speculationē inferioribus consulant. Sed de angelis alias. Quod vero ad nos ptinet, si ab ijs quę sensus feriunt, ad ea quę mēte percipiuntur, duce innata nobis ratione, p̄grediamur, recto motu ferimur. Sin autē diuino quoq; lumine irradiemur: nō iam recto: sed obliquo mouemur. Nam de orbiculari nemo dubitat, quin ad eum sola (vt ita loquar) immobilitas pertineat. Sunt itidem qui superne inferneq; moueri animos dicāt, cum a genere ad formas: aut contra mouemur. Itē dextrorsum & sinistrorsum: si ab vno oppositorū ad aliud p̄grediamur. Mouemur deniq; a fronte, mouemur a tergo, cū a causa in id quod a causa efficit: aut rursus ab eo quod iam causa effecit ad causam redimus. Hęc vere dicuntur de eo genere vitę, quod in inuestigatione veripositum est. Quod vero in agendo versatur, id si ab eo viro assumetur: in quo perspicax ingenium, maturumq; cōsiliū appareat: cuiusq; animus aduersus oīa pericula septus, aduersus libidinē moderatus existat: qui nihil nisi iuste, pieq; cogitet, egregium quiddā profecto erit, & vere homine dignū. Cum enim nō nobis solū nati simus: sed multo etiā magis vt humanę societati inseruiamus: quibus iam laudibus eum p̄sequemur, qui aut circa rem familiarē & domesticā ita versatur, vt omnia quę ad victū cultūq; pertinet, abunde seruata modestia assint vt liberi, cæteriq; quos in tutela habet, ingenuę erudiant, ac omnibus bonis artibus excolantur: vt patrimoniū amota omni auaritię suspitione, summa cura, ac diligentia augeat: quo quidem præter eos quibus necessario subuenire oportet, reliquis quoq; opē ferat: & priuatim liberalitate in ciues, hospitalitate in peregrinos vtatur, publice vero aut magnificentia operum, ac numerū splendori, aut tributorum collatione vtilitati esse possit. Cum autē ad reipublicę administratiōnē se conferat, ita omni genere virtutū excultus, omni eloquētia ornatus sit: vt semp salutaria ac honesta de republica sentiat: & quę senserit alijs diserte copiosq; suadeat: qui neq; vim hostium, neq; iram seditiosorum ciuiū reformidet: sed & illorum impetum omnibus animi ac corporis viribus arceat: horū autem impios furiososq; conatus, summa libertate refringat. Qui deniq; & religionē colēdam & ius æquumq; seruandum, & vniuersam ciuitatē intra modestię fines coercendam curet. Atq; vt hęc perficiat nullis laboribus, nullis periculis nō deniq; vitę ipsi parcat. Qui igit sic vixerit sic egerit, nōne eum tum hoīs officio functū tum optime de mortalium genere meritū dicemus? Quo loco vehemēter illos admirari cogor: qui dubitabundi inquirūt possit ne recte quisq; hęc administrare sine ijs quę de vita & moribus nuncupātur virtutibus. Quibus remotis quę recta actio in nobis relinquetur, aut quid omnino quod nostrū dici possit quodq; non sit potius cum pecudibus cōmune? Quid enim aliud querimus cū agēdi rationem querimus: nisi quales hominis in vita sociali degenda actiones esse oportet quę nisi iuste, nisi fortiter, nisi temperate fiant: quę esse possunt non intelligo: sed eadē ratio prudētię est: quę nisi veluti optima gubernatrix ad temos

nem fideat: cursumq; vite in tranquillum tutumq; portum dirigat in medijs per-
turbationum fluctibus ac procellis obruamur necesse est. Quin & illud aude-
bo dicere neminem: aut se domumq; suā/ aut rempublicā recte administraturū
qui oī penitus doctrina expers fuerit. Quo em̄ pacto/ aut qd sit summū homi-
nis bonū/ aut quo modo id acquiratur cognoscā/ & hominis simul & rerū na-
tura ignorata. Religionē autē quis recte colet: qui nulla ex parte rerum diuinā-
rum cognitionē attigerit. Non erit igitur expers earum rerū qui reipublicę p̄esse
volet. Fateor tamen difficile esse illarum exactam omnino cognitionē habere eū
virum qui assiduīs priuatis publicisq; negocijs occupetur. Quam causam fuisse
non ignoro/ cur Lyam quæ actionis symbolum in hebreorum litteris obtinet
lippam dixerint: sed omnino secundam/ quia dum circa plurima distrahitur mis-
nus hæc suspicere valet. Verum cum de multis bene merita sit/ plurimos veluti
liberos suo sibi beneficio deuincit. Vides igit̄ minime contemnendam esse vitā
quæ in agendo versat. Maxime enim naturā humanā contingit/ suaq; industria/
suisq; laboribus mortaliū genus inter sese suauī vinculo colligat: & vt iusticiā ac
religionem colat efficit. Verum cū mens nostra (qua sola hoies sumus) nō mor-
tali actione: sed immortalī cognitione perficiat̄: in qua vltimū illud quo omnia res-
feruntur: cuiusq; causa omnia fiunt: ipsum autē ppter se expetitur/ collocatū sit
quis non viderit speculationē esse longe anteponendam. Quæ cum in hūc fere
modum Baptista dixisset: & ipse oculis eodē obtutu defixis: veluti is qui longe
plura mente p̄uolueret/ q̄ verbis expressisset/ ad longiusculum spaciū tacitus
confedit. Et nos qui aderamus tantis/ ex tanti multiplici hominis doctrina/ stu-
por inuaserat: vt potius ea quæ hæcenus audieramus/ nobiscū & inter nos repe-
teremus: quam quicq; p̄terea interrogaremus. **LAVRENTIUS** autem
vt est ingenio acerrimo/ & cuncta discendi cupidissimo: nō ille quidē vt se osten-
taret: sed vt Baptistæ de re tota/ sententiā eius dictis sese opponens/ planius elice-
ret: silentiū tandē nostrū rumpens: sic Baptistæ orationē subsecutus est. Quāq;
& eius pudoris/ quem me ætas p̄stare admonet: & eius consilij quod vel me-
diocri prudentia parere potest/ inprimis esse videtur: vt vel solo tantorū viroꝝ
assensu/ quæ a te dicta sunt approbem: tamē ad huius vestrę speculationis glo-
riam p̄tinere puto: vt omnes intelligant illam ex eo certamine victricem euasisse
de eoq; aduersario triumphasse: qui illi nō incruentā victoriā reliquerit. Et pro-
fecto cum mecū (quoad ingenij vires suppetunt) naturā nostrā cōsidero: nō cō-
temnēde vident̄ argumentorū acies: quas ciuilis actio in certamē adducit: eorum
autē illud inprimis sese offert. Nam cū de hois vita querimus: neminē tam rudi
ingenio esse arbitror: qui nō animaduertat/ nō ita de eo queri: vt aut animū seor-
sum a corpore/ aut cōtra corpus ab animo destitutum mente concipiamus. Sed
quēadmodum cū bigas dicimus/ nō alterum solum ex ijs equis qui iuncti cur-
rum trahunt: sed vtrumq; simul intelligimus. sic cum hominis ratio haberi cepta
est/ id totum nobis proponimus: quod ex animo atq; corpore constat. Hoc igit̄
tur si das/ ego mihi ita persuadebo/ id vite genus p̄ferendum/ quod non horū
alterum: sed vtrumq; seruet atq; perficiat. Ratio autem viuendi/ quæ ciuili actio-
ne perficitur/ hoc p̄stare ex eo cōuincitur/ q̄ virtutes de vita & moribus/ quis

LIBER

bus ciuiles actiones diriguntur/ & corpus simul & animum incolumes seruant; illis enim cum valitudo roburque membrorum omnium/ sensuumque integritas seruatur; tum animus ab omni vitiorum labe impolutus custoditur. Preponenda est igitur actio/ quæ hoc præstat veri inuestigationi; quæ in sola mente curanda ita versatur; vt rerum ceterarum curam negligat. Illud autem quis non videat ad concilia cætusque celebrandos; & ad communem societatem conseruandam; nos parentem optimam naturam produxisse. Hoc autem (nisi ciuitatem constituamus) nulla ratione præstare poterimus. Qua enim alia re/ immortalibus laudibus Socratem illum græcia omnis ad cælum effert; nisi quod primus philosophiam ex cælo in terras deuocauit/ atque intra vrbes induxit; quæ cum dicunt/ quid aliud intelligunt/ nisi virum innocentissimum diuina sua sapientia vidisse/ multo conducibilius esse generi humano/ ad vitam in tuto tranquilloque degendam/ si rerum diuinarum difficilissima cognitione/ & nature arcanis/ que omnino obscura sunt relictis/ ea præcepta hominibus traderent/ in quibus actiones nostræ emendatæ non solum nos/ ac rem familiarem/ sed multo etiam magis vniuersam rempublicam administrarent. Et profecto si originem nostram repetere voluerimus/ si ad quam rem potissimum nati sumus considerare/ intelligemus nos a principe illo deo/ in hanc infimam mundi regionem/ veluti in longinquam ac difficilem expeditionem missos/ vt aduersus plurimas difficultates viriliter pugnando/ duos seuissimos hostes/ dolorem ac voluptatem superemus/ quibus profligatis/ perpetua pace frueremur. Nam cum quisque (natura duce) ad iustum honestumque moueatur/ non temere flagitiosum virum inuenias/ nisi quem aut incommodi metus/ aut voluptatis spes/ transuersum egerit. Nam & imperandi/ & habendi cupiditas (quæ duo mala/ ad omne nefarium facinus mortales impellunt) quid sibi aliud postulat/ nisi vt omnia incommoda vitet/ omni voluptate fruatur. In huiusmodi igitur exercitu constituti/ cum quotidie in aciem producamur/ in qua de vita & sanguine id enim est de animorum nostrorum salute/ dimicandum sit. Nonne qui in ea locum deferit/ ac comilitonibus proditis/ clanculum se a prælio in castra recipit/ pertransfuga est habendus. Nam obsecro te/ cum intra eandem ciuitatem cogamur cum iisdem mænibus/ iisdemque armis hostiles iniurias propulsemus/ cum communi consilio eas leges iubeamus/ quibus & iuste viuamus/ & ad omnia ardua prodignitate tuenda inflammemur/ & modesti præscriptos fines non excedamus. Nonne cuique nostrum summis viribus elaborandum est/ vt hæc ciuilis vita ab omni scelere absit/ omnemque virtutem amplectatur/ atque quo minus hoc præstet/ nullo dolore aut periculo deterreatur/ nulla voluptate eneruetur. At si contra quisque sit/ qui in otio marcescens/ hæc negligat. Nonne munus sibi a deo demandatum deferere videatur. Verum quo iam sole clarius appareat/ quid inter vestrum otiosum/ & nostrum negotiosum intersit/ proponamus nobis exædificatam aliquam urbem/ cui publica ac priuata cuiuscunque generis ædificia/ sacra itidem ac profana abunde magnificeque assint/ adesseque sapientissimum virum/ qui illam huiusmodi habitatoribus replere instituat/ qui ciuitatem omnibus rebus affluentem reddant/ in qua (quemadmodum in animato corpore/ nullam partem adesse par est/ quæ non seruiat toti) & ipse ad portas sedens/ nullum prius ciuem futurum admittat.

*no cuiusque hostes
non ut voluptas
imperandi*

PRIMVS

q̄ singulos ingredi cupientes / diligentissime consideret: & quem quisq; ciuitas
 ti vsum / prudentia artificioue allaturus sit / penitus cognoscat. Itaq; respondēs
 bunt: alij se sapientes legūlatores esse. Alij consultores prudentes: alij oratores
 vehementes: alij iudices iustos. Erūt itidem qui medicinam spondeant: qui ciuī
 lis iuris ambigua / interpretaturos promittant: qui militiam exercituros profite
 antur: Aderunt architecti: aderunt sculptores: fīctores: pīctores: aderunt ferri li
 gnorumq; fabri. Et quoniā prēter has artes: quæ ingenio atq; industria compa
 rare: libero sunt homine digne: varia quoq; opificia in ea multitudine requirunt
 quæ non solum ad recte: verū etiam ad tute cōmodeq; viuendum collecta sint /
 vltro sese offerent mercatores: qui argentariam exerceant: qui & quæ apud nos
 sunt merces exportādo: & peregrinas importādo: populum tum rebus omni
 bus exornatum: tum grandi pecunia diuitem reddant. Aderunt qui ex varia la
 na vestes conficiāt: qui iā confectas varijs coloribus inficiāt: vt non solum ad fri
 goris caloriscq; vim repellendā: verum ad ornatum ac dignitatem quandā com
 parādā illis vt possimus. Prētereo hos sordidiores: & veluti mercenarios / quo
 rum laborem potius quā industriā emimus: prētereo textores: fullones: zona
 rios: vestium calceorumq; sutores: multosq; alios eiusdem generis. Et ne in fo
 rum mihi cupedinarium descendendū sit: omitto olitores / falsamentarios / pīsto
 res / cocos / fartores / lanios / piscatores: quibus Terētianus Gnato (re salua & per
 dita) profuisse se iactat. Cum igit & illorū / quos a principio enumeravi / ingeniū
 atq; artificiū admiratus fuerit: & horū quos proxime posui / operā ac laborē ne
 cessariū duxerit / is cuius arbitrio ciuitate donādi sint homines profecto omnes
 admittet: singulosq; ad id quod iam professi fuerint negociū / sedulo obeundū
 cohortabit. Inter quos / si vester hic sapiēs / ociosus oscitansq; assit: secūq; & apud
 se in sua solus bibliotheca delitescens / nusq; discedat nulliq; admisceat / neminē
 salutet / nullam neq; priuatim: neq; publice operā prēstet: quas illius in republī
 ca partes esse dicemus: quod symbolum ad vitā humanā conferre: Vbi illū cō
 stituemus: quo dirigemus: Erit ne quispiam / qui illum in aliquo hominū nume
 ro habēdum censeat: profecto nō erit: sed potius ipsum veluti ignauū fucū / ad
 aliena mella venire omnes indignabunt. Quietem ego inquit ago / & per sum
 mum ociū vim naturæ speculor / & verū in rebus omnibus inuenire contem
 do. Beatus pfecto es: sed caue ne tuę naturę oblitus videare: qui tibi soli ita inser
 uias: vt reliquorū nullā penitus rationem habeas. Verum age / liceat mihi bona
 venia / te quod scire cupio rogare. An si classem aduersus hostes ituram / ea men
 te conscendas: vt neq; gubernator ad temonem sed eas: neq; remex nauigū im
 pellas: neq; per foros currens ea quæ / aut circa pedem faciendū: aut circa anten
 nas velaq; administrāda sunt: ipse facturis imperes: neq; imperanti pareas: neq;
 deniq; cū hostibus pugnaturus / armis instructus consistas: sed solum onus naui
 afferas: eumq; ociosus locū in illa occupes: in quo alius vsum quempiā p̄staret.
 Si inq; huiuscemodi consilio nauem conscendas: vt neq; opera neq; consilio illā
 iuuare velis. Nonne qui nauius prēssent / inutilem te & dignū qui in mare prē
 cipitareris ducerent: & fortasse si paulo essent seueriores te p̄cipitarent? An pu
 tas rempublicā minus fortasse egere capeſcentibus se / q̄ nauem: cū grauissima

LIBER

affiduāq; pericula sibi vndiq; semper immineant: affiduoq; aut multorū princī-
 pum/ ac populorum ambitione auaritiaq; armis dolisq; petatur: aut seditio forū
 ciuū factione exagitetur. Ecquis ignorat animāti reipublicā simillimā esse?
 in quo summa quadam harmonia/ suū quodq; membrū munus exequitur.
 Conficit ex se eū spiritū cor/ q; animāti vitā pbeat. circa vero nutrimentū nō nul-
 la stomachus: sed plura epar pstat. Q; vero sentiat aīa a cerebro est/ q; respiret a
 pulmonibus. Sed ne in reliqs quē latēt ppter ea quē minus nobis nota sunt nūc
 longior sim: videamus externa. Ferūt pedes. operant manus: vidēt oculi: audiūt
 aures. Ex qbus oībus/ vnus veluti cōcentus/ ex diuersis vocibus in cōmune effi-
 cit/ quo animās & ea quē sibi noxia sunt ppellat: & amica salutariaq; asciscat. Q;
 si aut pedes vniuersi corpīs molē ferre denegarent/ aut oculi quē ad totius salutē
 ptiēt pspicere recusarēt: aut nares odorē rationē habere negligerēt: aut gustus
 inter salubria & insalubria nullū discrimē faceret/ quomodo illi animāti cōsul-
 tum putares: aut quā diu duraturū. Sed id adde/ q; huiuscemodi iactura grauī-
 or sit. Nam q; ad res speculandas cōuersi/ reipublicę partes deserūt: ij sunt q; inge-
 nio & consilio reliquos superent: ex qua re maiori afficiāt detrimento ciuitas ne-
 cesse est: cū a sapientioribus deserta minus prudentibus relinquat. Nam veluti
 in græcorū exercitū: si Therſites in acie locū deferat: non magnum Troyanis ad
 victoriā momentū affert. Quippe qui etiā cum pro viribus pugnet: non multū
 terroris hostibus possit icutere. Cōtra vero si Agamemnoni/ iratus fortis Achil-
 les in tentorio cesseret: poterūt facile in fugā verti græci. Qui enim præsens mul-
 tum prodesse potest: eiusdem est absentis plurimum nocere: sic eam reipubli-
 cę ratio est: in qua si is gubernacula relinquat: qui ingenio & prudentia reliquos
 antecellat/ ab ijs qui hebetiores sunt/ summo cum detrimento res administratur
 necesse est. At inquit hic noster inuestigator/ ego quidem hoc ago: v; in specu-
 landa natura rerum quæ ad hominū salutem pertinent/ comperiā: vt cetera ratio-
 ne instituendę sint ciuitates: quibus legibus informandę edoceam: quæ s; item
 esse oporteat in populo principes: quibus demandandi sint magistratus. Quis
 bus quęq; delicta supplicijs coercenda: quibus honoribus boni honestam des-
 monstrem. Hunc ego hominem vt beatum admiror: & q; huiuscemodi sibi
 fauros comparet/ vehementer laudo. Rursus vero cū eundem illos conditos
 tenere animaduertā: neq; tantas diuitias in aliorū libertatem conuertere videā/ d-
 tissimo illum homini comparo: sed qui opes suas clam omnibus habens/ humis
 q; fodit: nec sibi: nec alijs profuturus sit. Veluti si quispiā curet/ vt velocissimo
 robustissimoq; sit corpore: neq; deinde villo se cursu aut certamine exerceat. Nā
 per deum immortalem/ quid proderit medicinā tenere: nisi illā ad plurimorū sa-
 lutem conuertamus. Quem vsū ex sua arte nobis afferat Phidias: nisi eam in
 ebore auroe exprimat. Sapientem accepimus fuisse Numam Pompiliū/ se-
 cundū Romanorū Regē. At video eius sapientiā: ille enim populū suę fidei cō-
 missum: ex feroci & nimīū quā par esset bellicoso/ ad ociū & pacem/ & ad iustici-
 am religionemq; colendā traduxit: effecitq; vt qui pauloante armis equisq; a fi-
 nitimis se defendere non possent/ vnus viri auctoritate tuti essent. Prætereo cir-
 ca libertatis initia Brutum & Publicolam: prætereo sequentibus deinde tempo-

ribus Camillum: qui imperium ex alto iam gradu ad infimū deiectum/ rursus ad pristinam dignitatem reduxit: nihil dico de Catonibus/ de Lelijs/ de Scipionibus/ quos omnes litteratos fuisse accepimus/ nihil de alijs innumerabilibus viris: qui nisi non minori sapientia q̃ animo rempublicam gessissent: sed soli se cognitioni dedissent/ nec viui in multo precio fuissent: nec mortui etiam nūc post tot sæcula viuerent. Habemus nostra tempestate/ Federicum Feretranum vrbis natum principem: quem ego maximus superiorū ætatum imperatoribus comparandum non dubito/ plurimę sunt ac omnino admirandę in viro excellentissimę virtutes/ ingenium acerrimū/ & ad omnia vehemens. Tantum autem litterarum studiū: vt nulla vnq̃ a negocijs cessatio detur: quin ocium illud ad litteras non transferat: effecitq̃ multa legendo/ multa audiendo/ plurima disputando: vt inter litteratissimos iure censeatur. Sed fac ipsum ita se totum huiusmodi speculationibus tradidisse: vt imperium quod pacatissimū florentissimumq̃ administrat/ penitus neglexerit: remq̃ militarem in qua & suę ætatis duces/ sine controuersia superat: & cum omni antiquitate concedit nunq̃ attigerit ex tanto viro ad quem hominem redibit: sed reuertor ad antiquos. Fuit sapiens Hercules At nō sibi sapiens: verū sua sapientia/ omnibus pene mortalibus profuit. Nam maximam orbis partem peragrans/ horrendas feras substulit/ pernitiōsa ac immania monstra perdomuit: Crudelissimos tyrannos coercuit: plurimis populis ac nationibus/ ius libertatemq̃ restituit. Q̃ si apud Athlātem præceptorem suū cōmoratus/ ociosę sapientię tantum operam dedisset/ pro Hercule sophistam haberemus: neq̃ illum Iouis filium quisq̃ dicere auderet/ quādoquidem ne Iupiter quidem ipse/ si illū ex Platonicoꝝ sententia mūdi animam interpretamur vnq̃ cesset: qui si cessaret omnia quę assiduo motu agitantur cessarent. Non em̃ coeli assidua mobilitate se circumferrent: nulli astrorū ortus obitusq̃ apparerent Non ipsa elementa mutua inter sese transmutatione agitentur: non fluerent fluuij: non ferret quicq̃ tellus. Nihil immutarent horę: nihil sortirentur parces: nihil canerent musę: sed redeo ad homines. Vides quibus viris nomen christianorū creuerit/ quanta q̃ multiplici: q̃ varia doctrina fuerint. Sed quem mihi dabis ex illis principibus/ quorū opera ac consilio res nostra constabilita est: qui ita se litteris tradiderit: vt nullam vitę actionem attigerit: sed vt reliquos breuitatis causa omittam/ quanti tu Paulum apostolum facis? quot habes quos illi compares? Intuere genus eius dicēdi/ quo quid aut plenius/ aut ad docendū acutius/ aut ad cōmouendum efficacius cogitari possit non reperio. Nam de doctrina hominis quid opus est/ aut meo aut cuiusq̃ testimonio/ cū vnus ex omnibus constantissimō omniū/ quotq̃ sunt/ quotq̃ fuerūt consensu/ gentiū doctor iure optimo appellet/ qui speculando ad tertiū vsq̃ cœlum ascēdit: qui ea viderit ea cognouerit quę non liceat hominibus efferre. Hic ergo vir/ ita ne in sua se cellula obcludens meditari perrexerit: vt ceteroꝝ salutem penitus negligeret. Lege queso quę modestissimus vir de se scribat: quę etiā multi idemq̃ sanctissimi viri referāt: quot perfectiones: q̃t nauigationes aduersus valitudinē suscepit? In q̃t pericula: in q̃t calamitates icidit: vt Petri nauiculā atrocissimis fluctibus pene obrutā: & acutissimis scopulis illisam/ in tutū tranquillūq̃ portū reduceret. Retuli vnū de multis. Sed

LIBER

tu recordare/quot apud latinos/quot apud græcos doctissimos viros enumerare possimus: quo omnes cum non ambitione: sed ardentissimo in alios amore/ad se vltro delatos pontificatus/suscepisse videamus: quid nã aliud voluisse crediderim:nisi prudenter consulendo: mitissime monendo: acerbius castigando opera deniq; ac re plurimum iuuando/prodesse q̃ plurimis: & ea quæ multo sudore ac industria didicerant: non vt seruus ille nequã occultare: sed ad aliorum vsum afferre. Sed quid tam diu argumētationibus insisto/ cū constātissimo omnium nationū consensu/ negociosos semper ociosis prēlatos videamus: lege quęso instituta diuersarū rerumpublicarū/ videbis semper maxima prēmia: in gētissimosq; honores non ociosis: sed negociosis esse institutos. Fuerūt in maxima gloria triumphī: fuerūt trophea: fuerūt ouationes: varię coronę inuentę sunt varij tituli excogitati. Videmus multis excellentissimis viris/ statuas erectas/ neq; solum togatas/ verumetiā equestres atq; currules: videmus sepulchra magnifice constructa: agros publice donatos: vt huiuscemodi monumētis viri illustres & de republica bene meriti/ imortales redderent. Verum si ex omni antiquitate hæc repetas/ inuenies ex ociosis rarissimos omnino huiuscemodi prēmijshonestatos. Ciuium autem hominū turbā/ vix enumerare poteris: quorum igitur hæc: nempe vt intelligas a sapientissimis iustissimisq; principibus: qui respublicas suas optimis temperauerūt institutis & legibus/ id hominū genus magis ad amatum iri: q̃ nunq; erranti naturæ magis obtemperarunt. Atq; vt intelligas quantā vim habeat veritas/ idem illi qui ociosas litteras ciuilibus actionibus preposuerunt/ multo sepius imperatoris quā philosophi laudes suis scriptis prosequuntur. Nam etsi cognitio ista magnarū rerum/ quam ego (vt par est) maximi semper fœci/ illos vehementer delectarit: tamen voce naturę/ cui omnes parere cogimur/ admoniti id quādoq; falsi sunt/ quod sepe suis disputationibus: in quibus nimium se iaciāt omnino tergiuersant. Sed video me ī re apertissima diutius q̃ oportet immorari/ præsertim tum vnico præcepto eius: qui ex nihilo nos produxit/ qui productos & nostra temeritate in mortem prolapsos/ iterum in vitam reduxit/ vnico inq; summi dei præcepto/ tota res pbari possit. Nonne illud ad id est: vt diligas proximum tuū sicut teipsum? At quid tibi propinquius sit/ q̃ iā respublica est: non video. Quo igitur pacto illam sicuti teipsum diliges: nisi iā rem in viam reducas: nisi consilium in dubijs rebus postulanti rectum præstas nisi opem in tumultu/ ac periculo summo imploranti præsto assis. Indiget curiē qui magistratus prudenter iusteq; administret. indiget imperatore: indiget milite. Qua igitur ratione/ caritatē quā illi debes præstare te hīc dices: nisi assiduō ita illi semper assis: vt non modo labores omnes æquo animo perfeas: verumetiam extrema pericula si ita res postulet mortemq; intrepidus adeas? Sed quid plura: nam cum omnes qui vnq; fuerunt philosophi/ ad socialem cōmunemq; vitā nos natos esse velint: nec homo is appellādus est/ qui non ciuis sit. Nec ciuis: qui eius in qua natus est/ ciuitatis curam negligat. Hæc igitur habui/ quæ declamatorie & (vt apud Landinum me exercere soleo) magis q̃ philosophice mihi pro vita ciuili dicenda viderentur: idq; magis adeo vt iudicium tuum grauissimum/ quod esset de hac re mea oratione explicacius elicerem: q̃

meū explicarem. Quod si diutius patientia tua in me audiendo abusus sum/ & dignitas tua & obseruantia mea erga te postulabat/ dabis veniam amoris nostro rerum noscendarū ardētissimo. Nam cū discendi miro studio inflammatus sim: tui autem adeundi & cōsulendi facultas rarissima deī patere quēso equo animo si vltra q̄ par est te defatigem. Quae cum a Laurētio dicta essent ingens stupor eorū omniū qui aderāt mētes inuasit. Nam & si ea signa iā diu sese in adolescēte ostenderant: vt omnia maxima de eo iam cōcepissent/ tamen tantā ex tempore copiam/ tam promptas argumentationes/ tam varia exempla maturiori quo q̄ aetati nō mediocrē laudem asferre posse putabant. Leo autē **BAPTISTA** cum suapte natura/ studiosos omnes summo amore psequeret: Laurentij autē ingeniū paterne atq; vnice diligeret. Iam dudū inquit Laurenti/ te attētissime nec sine summa voluptate audio. Video em̄ te nō solum omnes vitē ciuilis virtutes esse amplexū: q̄ & ipsum tamē in tam teneris annis summa admiratione dignū videri possit: verū etiā ad hāc quē diuiniora sunt mentē iam cōuertisse. Facile em̄ apparet/ quaecūq; paulo ante pro vita ciuili dixisti/ huc omnia tēdere: vt me ad ea corroborāda excites: quibus veri inuestigatio actioni pponatur: quod ni fallor sine multo negotio effici potest. Nam vel mediocriter consideranti/ sese nobilitas rei offert: vt cū a speculatione ac inquisitione veri discedas/ reliqua pene indigna videant/ in quibus nostri ingenij diuinitas operāumat. Quis em̄ (modo hoīs naturā p̄pinq̄ius intueat) nō videat nihil in nobis mēte excellentius esse? At mētis nō agere est: sed speculari/ & ea quidē speculari/ quae i se solā cadāt: nullo autē sensu p̄cipiant. Quapropter cū veri inuestigatio eius partis sit quē in nobis diuinissima est: cū circa ea verset/ quē penitus incorporea/ in nullū sensum cadunt/ nonne erit actionibus preferēda? Adde q̄ si vitē officijs/ veluti via quadā ad summū bonū perducimur: id p̄fecto quod perpetua quadam serie p̄gredit: quodq; nullo interuallo disiungit/ sine dubio ijs quae contra sese habēt p̄stare videtur. At in rebus magnis meditandis/ constanti quodā tenore versamur: cū circa res agendas/ ad plurima eodē pene temporis puncto/ ac inter se diuersa distrahamur. Quapropter dum Martha/ circa plurima turbat/ Maria interim secus dominiū assiduo sedet. Præterea vnde maior animi voluptas percipit/ id ei præponendū est/ quod minorem asferat voluptatē. At inquisitio veri hoc nobis p̄stat. Maria em̄ epulatur: Martha autē circa plurima distrahitur: sed neq; id præterire velim. Nam quis nō videt id quod propter se expetitur/ eo quod non propter se: sed propter aliud volumus/ pluris semper esse faciendum? At speculationē huiusmodi esse/ & tua & omniū doctorū sententia conuincam/ & psalmi auctoritate/ id quod quisq; sua sponte credit/ facile comprobabo. Vnam (enim inquit ille) petij a domino: hanc requiram. Deinde exprimit quid petierit. Addit enim vt habitem in domo domini: omnibus diebus vitē meae vt videam voluntatem domini. Adde ad hęc q̄ speculamur in otio & in quiete. Quapropter rectissime illud vacate & videte: quia sum deus. Agimus autē non in strepitu & tumultu. Maria enim otiosa sedet: Martha properabunda omnia uolat. Nec mirū cū altera ab hyle non discedat: in qua omnia tumultuantur & varijs perturbationum fluctibus æstuant. Altera defixis oculis diuina semp̄ intueatur: quae

LIBER

nulla vnq̃ contingit pturbatio. Maria sola mente quę immortalis & nulli cōtagio
 ni obnoxia est/ suum munus exequitur. Martha sine sensibus quia corpore pen
 dent: & in corruptionē facile labunt/ quosq̃ nō cum deo: sed cum pecude habes
 mus cōmunes nihil proficit. Quāobrē diuinissime ab ipsa diuinitate locus con
 cludit. Elegisse optimā partē Mariā/ quę nō auferet ab ea. Dixit optimā: vt intel
 ligas & actionē bonam esse: sed longe tamen superari. Nam q̃ ab ea non aufe
 retur/ facile conuincit. Si em̃ animi nostri a deo creati/ ad deum redituri sunt/ &
 in eo contemplando acquieturi/ quis nō intelligat humana negocia/ quandoq̃
 cessatura: ac penitus intermoritura. Nos autem deum intiendo foelicissime ac
 quietuiros. Sed cū hęc dialecticę a nobis/ magis q̃ oratorię pferantur: tentemus
 alia quoq̃ via: quid dicere possimus. Et quoniā eos veluti iertes accusabas: qui
 relicta rerū publicā administratione/ totos sese ocio traderēt: capiamus aliquē
 ex nostra ciuitate/ si ita viuens/ vitę tamē suę institutū probe defendat. Volu
 mus ne Paulum/ nificū/ mathematicūq̃ excellētissimū: quē auus tuus Cosmus
 cum sua admirabili doctrina/ tum suauitate quadā in sermonibus & disputatio
 nibus apprime dilexit. Istūc ipsū inquit LA VRENTIUS. Nam is so
 lus ex omni/ is/ quos ego norim/ apud nos est: quē cognitio summarū rerum
 adeo delectat: vt modo id assequat: nihil sit preterea quod curet. Is igitur inquit
 Baptista/ cuius natus cuiq̃ omnia nostrę vrbis publicā/ cū reliquis ciuibus cōmu
 nia sint/ tamē ciuiles omnes tumultus: atq̃ certamina fugiens/ apud se in assidua
 veri/quisitione versat. Hic igit si tanq̃ publica munera detractās/ salutis digni
 tatq̃ publicę desertor insimulet: sic vt puto se defendet. Ego quidē florētini vi
 ri/ q̃ seorsum a vobis vitā agam/ nulla me vos iniuria afficere probe noui. Nam
 neq̃ ærarij/ neq̃ priuati cuiusq̃ opes/ aut furtim/ aut per vim ad me conuerto.
 Neq̃ ijs moribus/ atq̃ ea vita sum/ vt notā aliquā reipublicę afferā: qua illā me
 produxisse peniteat. Aduersus vero singulos/ neq̃ inurbanū me: neq̃ superbū:
 neq̃ auarū gero. Legū autē & institutorę: quibus respublica incolumis pdura
 re possit/ nullus est qui maiorē curā gerat. Ego autē nō ignoro vires in republi
 ca/ & magistratus maximo in precio apd mortales esse/ maximosq̃ honores ad
 eos peruenire: qui illis fungunt/ si cū summa virtute eos administrarint. Sin con
 tra sua ignominia illos opprimi necesse est. Quapropter sapiēter Clagomenius
 ille Anaxagoras/ magistratū ait virū ostēdere. Qui em̃ in sublimi ac excelsō loco
 constituti sunt/ eorū neq̃ virtutes/ neq̃ vitia quęq̃ latent: ac quantū a recta via
 aberratū est tantū exagitant. Q̃ si quis vel falsa gloria ductus: vel caritate sum
 ma in patriā motus/ ad rēpublicā administrandā accedere tentat/ videat prius &
 secum diutius cogitet: quo artificio: quibusue instrumentis ad id artificium aptis
 tantam rem aggrediatur. Neq̃ enim aut pictor/ aut sculptor opus recte confici
 ent: nisi & artē prius optime norint/ & ijs instrumentis abundant: quibus opus
 iam mente conceptum/ cōmode absoluere possint: ne aut in sciētia damnen
 tur: aut inopia laborantes rideantur. Q̃ si quis quærat/ quibus rebus exorna
 tum eum esse oporteat/ cui publica res recte committi possit/ respondebo si
 ne vlla dubitatione/ omnem laborem frustra illum suscepturum/ nisi assit ve
 ri cognitio. Quemadmodum enim nobis in hanc vitam venientibus/ luz

PRIMVS

men sese oculis offert: quo cuncta corpora intueamur: sic & animis nostris/ nisi
 a recta via penitus erraturi simus/ rerum certitudo sese offert. Hoc em̄ vno non
 solum vltimum illud quo quisq; peruenire cupit se nobis ostendit: verumetiam
 quę breuissima atq; expeditissima eo pferat via manifestatur. Q; si quis hoc ne-
 glecto lumine ad eum quē dixi finē peruenire contēdit: & ipse veluti cecus dux
 & qui eum sequunt precipites in omniū erumnarū voraginem ruent/ qua cum
 absorpti fuerint omnis remeandi spes concidat necesse est. Ego igit huiuscemo-
 di lumen quo naturam nostrā/ & quę illi consentanea sunt cognoscimus longe
 pluris faciendum cenfeo/ q̄ illud quod a sole pueniens corpora corruptioni ob-
 noxia nobis ostendit. Verū id sordidis vulgaribusq; artibus nunq; assequemur
 Neq; em̄ voluptatibus addicti/ neq; auaritię obnoxii/ neq; ambitioi obligati/ id
 assequemur: sed ardentissimo quodā verī inueniendi amore incensi: quo vt pera-
 ueniam sequor ducentes rationes/ & vestigia ipsius naturę nō defero: atq; hæc
 quidem de me. Q; si acrius vrgebitis citabo aliquem ex ijs qui in rebus inuesti-
 gandis vehementer pfeceunt: qui nō reuerberit asserere se in eo viuendi genere
 vel solū longe magis reipublicę pdesse/ quā multi simul ex ijs q̄s q̄tidie in foro
 & i senatu x̄sari videtis. Et pfectio nunq; eū vobis rēpublicā cōseruare assentiat
 qui aut portus/ aut naualia/ aut mænia/ aut templa/ aut porticus cōseruat. Quę
 omnia & si neq; hostis igni ferroue/ demoliat/ neq; cœli iniuria diruat: temporis
 certe progressu quo nihil edacius est penitus contabescunt. Sed vnica custos ser-
 uatrixq; fidelissima est concordia ciuium/ quā actiones a singulis pfectę in vnū
 coeunt ita conficiūt/ veluti diuersę a singulis in cithara fidibus veniētes voces
 ita cōsonāt/ vt suauissimus inde cōcentus quē græci harmoniā nuncupāt exoria-
 tur. Id autē optima legum institutio pariet: legū autē obseruatiām eorū qui illis
 vtuntur/ virtus conseruabit: virtutē autē rationes a diligenti inquisitione pfectę
 pariunt/ illas autē sola exercitatio circa verū pficit. Verum postremo diuturno q̄-
 dam ocio circa ipsum adhibito nobis comparabimus. Nullo enim alio instrumē-
 to vti virtus præter verā rationē: qua acuitur atq; excitat animus vt addiscat: &
 quę didicerit memorie mandet/ & quę meminerit vtatur. Vtens enim minime
 aberrabis. Huiuscemodi igit est verī exercitatio. Huiuscemodi ars visq; rationis
 qua vt exornemur summopere elaborandum est. Ipsa enim sola est quę ad sum-
 mum bonum perducatur: Vides ne quo se tutetur pacto vir speculationi deditus.
 Ad ea autem quę a te & ingeniose excogitata & eleganter explicata sunt/ sic pu-
 to respondebit: primum quod hominis sit rationem habendam dixisti: vt & cor-
 pus simul & animum comp. ur/ non ibit inficias postq; molestissimo cor-
 poris carcere sumus inclusi/ non ete. no corporis curam obmittendam:
 sed vtriusq; rationem habendam: esse aliquo modo concedendum/ nos ex ani-
 mo & corpore constare. Verum si exactius naturam. ram inquiramus non
 videbimur aberrare/ si solam mentem hominem appellemus. Quod nō solum
 Platonī tanto viro: verumetiam christianis quibus nihil doctius reperias place-
 re video: quid ergo corpus: possem dicere vinculū animo esse a quo paulopost
 dissoluatur/ possem vas fictile appellare qd breui confringat. Possem deniq; ve-
 stimentū tale quidē quod breui veterascat atq; conterat. Mens autē quę æterna

LIBER

est pabulum & veluti nutrimentū nō actionē: sed speculationē querit. Sed agamus pinguiori: vt aiunt: minerva concedamusq; nō tantū ex mente/ verū etiā ex corpore hoīem constare: quid tum? Erit inquires & corporis ratio habēda. Erit pfecto. Nam dum hac vita mortali viuimus illius adminiculis ad multa vtrāq; animus necesse est/ cum in suam cognitionē quē de rebus immortalibus atq; æternis est venire nō possit: nisi p ea quē in sensus cadunt: & quē locis temporibusq; circūscripta assiduo oriri atq; occidere videmus. Quapropter q; dicis virtutes ciuiles quē a moribus sunt & animū simul & corpus curare/ fateor id quidem dū modo illud quoq; intelligas eas omnes virtutes a vi cognoscēdi originē ducere. Quis em̄ iuste viuere poterit: nisi prius quid iustum sit/ & iustū quod sit nature nostre consentaneū esse: ppter eaq; agendū/ mente inuestigauerit? Quē quidem ratio & in fortitudine & in temperātia latissime patet. Non possunt igit sine mētis inuestigatiōe ea perfici: quē circa actiones adhibent. Quod in Martha Mariaq; probe ostendunt/ nō enim Maria auxiliū Marthā deposcit: sed Mariā Martha cum apud dominū quērat se ab ea esse destitutā: poscebat igit opē Martha quia sine veri inuestigatione nihil pene p̄ficit actio. Eo igit excellentior erit veri inquisitionis: quia & quas diximus in actione versari virtutes procreat: illisq; ad res agēdas opitulat: & p̄ter id eā diuinitatē attingit ad quā illa aspirare nō valet. Nec ob aliam causam ab immortalī deo factū fuisse arbitror: vt dux maximus hebreorum Moses: leges quibus populus ad rectas atq; honestas actiones instrueret non in vrbibus atq; hoīm frequentia acciperet: neq; in conualle vndiq; occlusa nec in campestri depressoue loco: sed in altissimi montis cacumine. Voluit enim omnium rerum architectus deus/ hac potissimū re nobis significare: quē rerū publicarum administrationē vtilia futura sint: nō nisi per suppressionē animi inuestigationē ab hoibus excogitari posse. Quapropter & ad cōmunē societātē cōseruandā/ & ad duos illos humane tranquillitatis hostes superandos/ multo efficacius hec virtutes nobis proderūt quē in veri cognitione versantur: q; ille quē in rebus agendis laborant. Quāq; & societas qua humanū genus deuincit/ nō propter animi excellentiā: sed propter corporis indigentia expetatur: & hostes illi q; oratione tua ita seuos oculis pene nostris subiiciebas vt horrorē inciteres/ vna cum corpore sepeliendi sint. Nam cum omni corporea contagione liberi in naturam suā animi nostri redierint: neq; societas erit expetenda: neq; hostes formidandi. Cessabitq; actio cū interī speculatio magis/ magisq; corroboret. Voluptas enim quē a veritate est æterna pseuerat. Non enim frustra/ qui nihil vnq; frustra/ Maria optimam partem elegit quē nō auferet ab ea. Quē cū ita dicantur nō tamen cessamus alterum vitę genus: si cum omni virtute agatur maximis laudibus extollere. Verū maiores gratias his viris habendas censebimus: qui p̄summum ocium ea excogitarint atq; inuenerint/ quibus veluti norma quadā vestri illi patroni ad rem ciuilem administrandā vtrāq; adde quod latius serpunt & longē pluribus profunt: quē p̄ ocium inueniunt quā quē in negotio agunt. Vtriusq; autē rei idem exemplo esse poterit. Quis enim Marco Cicerone in agēdo admirabilius excogitari potest/ qui in consulatu suo ea prudentia/ eoq; animi robore fuit: vt incendium ab vrbe/ seruitium a populo Romano/ vastitatē a cūcta Italia

prohibuerit. Post vero Cæsaris cedem/ armatum Antonium inermis/ & consulē priuatus/ contra sententias multorum senatorum/ ita vrbe prohibuerit/ vt quī non esset a senatu hostis iudicatus: pro hoste tamē haberetur. Quē quis defm̄ ita ab eo in toga gesta sunt: vt præclarissimorū ducū maximis triumphis sint antepōnenda: quid ergo negabimus huiusmodi actiones/ immortalibus laudibus prosequendas? Minime. Quid ita: quoniam summis laboribus maximis periculis: & q̄ rei exitus ostendit: morte etiam sua omnia tentauit: quibus libertatem iam diu intermissam: vel potius ammissam ciuitati restitueret. Sed quē so te: cum procul a republica vitam agens/ totum se ad res magnas inuestigandās conuerterat/ num ita patriæ suæ inutilis erat: vt nulla ei in re prodesset: cum græcorum omnium monimenta perscrutans: & suæ mentis diuinitate cuncta perlustrans: non id solum quod ciues suos/ qui tunc erant iuuare posset intelligeret. sed vniuersam naturam complexus/ quis sit hominis finis/ quo cuncta referantur: quæ vitæ offensa/ quæ eo perducant animaduerteret: multaq; quibus mortem/ multa quibus dolores cruciatuq; corporis/ multa quibus ægritudinem ceterasq; animi perturbationes contineremus adinueniret. Postremo in diuinis illis: & de legibus: & de republica libris. Nonne vniuersam ciuilem disciplinam prosecutus est: vt qualem oporteat esse ciuitatē: siquidem beata futura sit/ quales in ea principes gubernatoresq; quæ priuatorū: quæ magistratuū officia/ e quibus ordinibus generibusq; hominum rempublicam instructā/ quibus legibus exornatam: quid consultori: quid imperatori: quid militi: quid opifici: quid colonō sit agendum omnibus demonstrat. Quæ omnia cum acutissime ingeniosissimēq; inueniret/ ac distincte/ copiose/ grauitē/ ornateq; describeret: vt nō modo facile doceat: sed vehementer rapiat/ & per summam suauitatem delectet/ negabis eum ciuib; ac hominibus suis profuisse? At vide qd̄ inter illas p̄clarissimas actiones/ & has diuinas speculationes intersit. illis enim vni ciuitati profuit: his vero omnibus/ qui latine norunt præcepta tribuit/ illis quæ consilio & prudētia egit/ maxima (quæ tunc vrgebant) pericula propulsauit/ quæ autē inuestigando litteris mandauit/ in omne tempus prospiciunt: vt non modo præsentibus/ & qui tūc vivebant consuleret: sed & ijs qui hactenus per tot iam sæcula fuerūt & ijs qui posthac futuri erunt/ ad bene beateq; viuendum præcepta reliquerit. Et profecto si ociosorum monumenta reuolues/ inuenies homines cōstolidis & immanissimis/ dociles humanosq; factos: & in hanc prudentiam/ & humanitatem/ illorum scriptis traductos esse. Nam viros sapientes/ qui & ante vrbes conditas/ mortales prius per agros ac syluas sparsim vagantes: in vnum coegere/ & coactos legibus erudiere/ oportuit priusq; rem tentarent/ ea diligenter inuestigare/ quæ & vtilia essent: & maxime naturam humanam attigerent. Quapropter ex his sic vniuersus locus concludit. Qui in actionibus videntur/ p̄desse quidem: sed aut præsens/ aut ad breue tempus. Qui autem naturam rerū in obscuro abditam/ in lucem nobis proferunt/ eos semper profuturos. Actiones enim vna cum hominibus suum finem sortiuntur. Speculationes autem cuncta sæcula vincendo/ immortales perdurant & æternitati æquātur. Quobrem cum ille tuus sapiens/ ad portam sedens/ ingressuros considerabit/ admittet senatores

LIBER

rem: admittet oratorem: militem: iuriconsultum: & reliquam deinde turbam: quam tu pauloante distinctius enumerasti. Neq; iniuria admittet: cū omnibus illis ciuitas veluti corpus suis mēbris egeat/sine quibus manca/ & aliqua ex parte inutilis futura sit. Cum vero noster hic sapiens accesserit: & rogatus quid ad vitæ cōmunis vsum profiteatur/respōderit se eum esse: cui quidem in animo sit a negocijs omnibus cessare: vt neq; priuatim neq; publicā curā attingat. Sed ita in rerum excelsarum inuestigatione versari: vt quæ vtilia/quæ honesta/quæ secundum naturā sint optime inuestiget: inuestigataq; litteris tradat. Excludet ne hunc quēso: an potius veluti mortali cuidam deo venerabundus assurgens/ ad mediam vsq; vrbe[m] prosequetur/ ac priores excellentioresq; ædes illi dandas/ eumq; publicitus enutriēdum curabit? Quin ipsum veluti exemplar omnibus ciuib[us] proponet/ a quo quisq; partes sibi in republica demādatas obire discat: & veluti ab oraculo/ in suis dubijs rebus/ responsa accipiat. Et negabit quisq; talem virum vllum ciuitati vsum afferre: cum nullus præter eum sit: qui munus sibi demandatum: nisi hoc prius consulto/ recte præstare valeat. Itaq; ridebā me cum/ pauloante pompam illam verborum tuorum/ cum nauī/ cum corpori animato/ rempublicam comparabas: & te cum qua mente illa diceres animaduerte rem/ consiliū tuū tacitus approbabam. Sed illud (mihi crede) nauigiū optime administrabitur/ in quo præter eos quos pauloante cōmemorabas: sapiens noster assistit. Qui ab omni negotio immunis/ solū quæ conducant nauigationi speculetur: ac consiliū expetentibus: quæ factu optima sint ostendat. In corpore autem animato/ tum deniq; & sensus vere iudicabunt: & appetitus nusq; temere mouebitur: si mens assistit: quæ ipsa ab actionibus vacans: cōsilio tamē eos qui id petunt iuuat. Nam quod aiebas/ maximum idcirco inde prouenire reipublicæ detrimentum: q[uod] occupatis excellentioribus ingenijs/ circa veri cognitionem: ipsa a deterioribus regatur/ nuncq; profecto cessabit sapiens/ quin se de rebus arduis consulentes/ recta semper moneat: vnde si nō opera consilio tamen iuuabit. Sed mihi crede/ rarissimi erunt qui humanam societatem fugientes/ soli apud se esse possint: id enim non nisi eius hominis est: qui iam hominis natura superata ad diuiniora euolauit. Quapropter (vt dixi) pauci erunt omnino. Vide mus enim in tam multis sæculis/ q[uam] mira sit paucitas/ & q[uam] rari appareant nantes ingurgite vasto: vt nullum iam sit periculum/ rempublicam deferi. Sed & ipsi illi sic ociosi vsum/ vel maximum suis ciuib[us] præbēt. Sunt enim grauissimū alijs exemplum/ ne ita se somno ventricq; dedant: vt omnem doctrinā negligant. Neq; tamen si se duces ad rempublicam recte gerendam/ adhibere volet ciuitas: suam illi operam denegabunt. Est enim diuini Platonis præceptum/ si sapientem rebus præesse viderit sapiens/ vsurum illum ocio suo: cum multo sit suauius regi q[uam] regere. Sin stulti erūt qui præsent: aut ipse illorum vicem obire: aut eos meliores reddere tentaturum. Q[uod] si neq; ipse admittetur: neq; illi meliores fieri patientur/ rediturum ad se/ aliq; ratione hominibus profuturum. Plurimos præterea enumerasti: q[uos] suis præclarissimis (domi militieq;) rebus gestis: diuinos sunt honores assecuti: quos quidem ego multo etiam maioribus dignos puto: eosq; maximos admirandosq; viros fuisse nō dubito. Neq; enim cum alteros anteire

pompa vba

mihi crede

dico/alteros in nullo hominū numero habēdos censeo. Deus est inter mortales qui(vt est apud Maronem) rerum potuit cognoscere causas. At maximū ac excellentissimum virum: inter homines eum iudico: qui recte rem gerit: qui quoniam aliena potiusq̃ sua curat. Quāq̃ qui homo est/ nihil humanum a se alienum putabit. Sed quia ab ocio ad negotium/ & ab quiete ad tumultus/ & ad pericula excitatur/ & dum aliorum saluti consulit/ suam negligit: non iniuria fuit huiusce modi prēmium/ tantis laboribus proponendum. Eas enim respublicas in primis honorat/ quos honorare sua maximi interfit. Interest autē plurimi/ huiusce modi viros ad se defendendā atq̃ augendam/ & ad suam maiestatem amplificandam/ omni honorum genere allicere. Nam etsi magna sit in virtute vis: tantaq̃ illius pulcritudo vndiq̃ se nobis ostendat: vt etiam propter se illam expetere cogamur: tamen quæ hominis est/ siue in se ipso cognoscendo inscitia/ siue morū deprauatio atq̃ peruersio: pauci omnino erunt: nisi magni quidā & præclari honores proponantur: qui maiorē aliquem laborem aut grauius periculum suscipere velint: longeq̃ plures inuenias: qui virtutis insignia assequi laborent: q̃ virtutem suis præmijs spoliata adamant. Quapropter sapiēter institutum est quoniam recta ratio apud omnes nō valet: vt huiusce modi veluti inuitamentis: ad rectum honestumq̃ accēderemur. Hæc erant igitur quæ me cum de inquisitione veri/ & actione recti seorsum quæreretur persuadebant: vt cognitionem actioni anteponerem. Verum cum omnia diligentius circumspexi/ cumq̃ videam hominem ita a sola mente proficisci: vt corpus tamen minime sit negligendum/ cum ita natum/ vt & caritatis nodo cum cæteris deuinctus sit/ & rerum cognoscendarum amore flagret/ eum deniq̃ virum putabo: qui vtriusq̃ vitæ rectam rationem habens/ vtramq̃ coniungat: qui actionibus tantum præbeat: quantum rerum mortalium indigentia/ atq̃ humanæ societatis vinculum postulat: quantum patriæ amor impellit. Ad speculationem autem ita se conuertet: vt ad eam nisi quatenus imbecillitas nostra inde auocet/ se natum meminerit. Inuestigabit igitur vt summi boni compos fiat. Aget vt sua suorumq̃ incōmoda fugiat. Vtrumq̃ autem recte præstabit/ modo vtriq̃ tantum: quantum sat est impendat. Non enim ita aduersa: ita inter se pugnantia sunt: vt aliquo modo coire non possint. Sorores enim sunt: sub eodem tecto habitant Maria atq̃ Martha/ ambę deo placent. Martha vt pascat: Maria vt pascatur. Ambę bonę: sed altera laboriosa: altera ociosa: ita tamen vt neq̃ labor flagitium: neq̃ ocium desidiam pareat. Quapropter herēbimus Marthę/ ne humanitatis officium deferamus. Multo tamē magis Marię coniungemur: vt mēs nostra Ambrosia nectareq̃ alatur. Illa enim paulatim in dei cognitionem ascendimus: in qua qui summū bonū consistere ignorat: eum se suamq̃ originem ignorare facile crediderim. Nam cum vitæ nostræ (quæ turbulentissimo mari simillima est) varios æstus procellasq̃ considero/ difficillimum puto summum attingere/ nisi in eam quam dixi veri cognitionem/ veluti in tranquillissimum portum confugiamus. Q. & si omnium philosophorum/ qui quidē illo nomine digni sunt/ grauissimis sententijs decantatum sit: duorum tamen sapientissimorum vatum/ Homeri atq̃ Maronis pulcherrimis figmentis: ita acriter inuentibus depictum est: vt ves

LIBER

hementem me/ vel hac præcipue causa eorū lectio delectet. Quid enim alter per
 Vlixem; per Aeneam alter nobis ostendere voluit; nisi summum hominis bonū;
 neq; solum id ostendere; sed viam quoq; certissimam/ quæ sine aliquo erro-
 re ad illud ducat/ demonstrare voluerunt. Sed quid agimus/ obliti ne sumus
 nos in hæc loca/ non tam disputationis q̃ valitudinis causa venisse? Nobis igitur
 quando satis iam acquieuiamus surgendum censeo: atq; non ea qua venimus
 sed per hunc propinquum collem/ maiori quidem flexu: sed minus diuoso ad
 cellulas descendendum. Immo vero inquit **LAVRENTIVS** sed hac si
 placet lege: vt & cras & reliquis diebus/ quibus hic erimus: nobis te frui liceat.
 Et quoniam de vtroq; vitę genere nō modo eleganter & copiose: verumetiam
 distincte & acute/ a te disputatum est: perges quęso/ & quod pauloante de Ma-
 rone dicebas/ ita nos docebis/ vt iugi serie/ & perpetuo tenore rem prosequar-
 ris. Atq; vt intelligas quid velim: vidi nonnullos/ qui diuersos in hoc poeta lo-
 cos/ ad huiuscemodi sententiam interpretentur. Sed cum quæ intermedia relin-
 quuntur/ eodem traducere nequeant/ in ijs quæ traduxerant fidem nō assequū-
 tur. Tu vero tua sapientia: tuoq; (vt ex multis audio in hoc poeta interpretan-
 do) ingenio singulari: continuatum disputationis cursum/ a carcere ad calcem/
 sine vlla offensione conficies. Nam & si nullum doctrinę genus sit: cuius tu lo-
 cos omnes/ doctissimorum horum virorū testimonio: enucleate: diserte: doctę
 ac sapienter explicare non possis. quid tamē aut disputationi nup̃ a te habite cō-
 iunctius: aut horum omnium: qui te vnum ex omnibus colunt: atq; obseruant
 auribus mentibusq; iocundius: aut quoniam id te tua in me beniuolentia cupes-
 re vehementer noui/ meis meiq; fratris studijs aptius esse potest/ q̃ cū de vtroq;
 q; viuendi genere disputaueris/ nunc quæ tanti viri de eadem re sententia sit/ ex
 sui Aeneę erroribus/ atq; Italica perfectione nobis ostendere. Quę cum **LAV-
 RENTIVS** dixisset: nosq; verbis vultuq; illius petioni pro viribus faueres-
 mus/ q̃ longe secus/ ac constitueram mihi accidit inquit **BAPTISTA** cui
 cum per summum odium rusticaturū venissem/ ea enodanda proponantur: quę
 ex intimis sint philosophię locis eruenda. Sed nox (vt est in prouerbio) reuulsit
 me nobis consulet. Nunc autē aut eo quo dixi itinere: aut alio si quod cōmodis-
 us Mariotto videretur/ ad cellulas redeamus. Immo isto potius (inquit Mariottus)
 & simul præcedens/ lepido varioq; sermone/ quem in via prouehiculo esse dis-
 cunt nos reduxit.

FINIT LIBER PRIMVS

SECUNDVS
CHRISTOPHORI LANDINI
Florentini: ad illustriss. Federicū princi-
pem vrbīnatum: disputationum
Camaldulensiū: Liber se-
cundus. De summo
bono incipit.

Non omnino iniuria multi de humanæ conditionis imbecillitate:
queri videntur: illustrissime Federice: Cum ita nos natura pro-
duxerit: vt rerum cognoscendarū: cupiditatē quidem magnam
ingenuerit: facultatē autē quod cupimus assequeremur paucis
qui excellētiori ingenio sunt fortasse mediocrem: reliquis autem
hominibus nullā prorsus indiderit. Non em̄ (vt ipsi aiunt) tanq̃ beniuola indul-
gensq̃ mater: quęcūq̃ illa possit/ ea i nos liberaliter benigneq̃ effudit: sed veluti
iniqua inuidaq̃ nouerca/ cum id q̃ summopere delectaret ostendisset: nosq̃ va-
na spe ad id vehementer incendisset: ita deinde totius vitę ignaros destituit: vt er-
rorū tenebris vagātes/ nullam certā viam (quæ nos deducat) dinoscamus. Nam
cū mens nostra corporea mole a principio opinatur/ & ipsa hyle (qua nihil dete-
rius est) imersa veluti temulenta efficiatur: euenit vt illa p̃fundo somno sepulta
diu nihil præter sensus: qui a corpore sunt nobis vigeant. Ratio autē non nisi fe-
ro excitetur: & eo quidē tempore/ quo iam appetitus/ qui a sensibus est imperi-
um totius vitæ: quod nō sibi: sed rationi debebat: veluti crudelissimus tyrannus
occupauerit. Itaq̃ post diuturnū exiliū/ tandē in suū regnū rediēs/ ratio a paucis
suoꝝ agnoscitur: a paucioribus recipitur: vt vel ipsum regnū nullo pacto recti-
peret: vel precario sibi iure regnādū sit. Pessima em̄ cōsuetudine deprauatus ani-
mus: & falsis opinionibus imbutus: qppe quē antea sensus occuparint/ q̃ ipse
rationis lumē intueri potuerit: nō nisi ægre vel ad rectū redire: vel verū p̃spicere
potest. Q̃ si veritatē ipsam si nō aperta in luce/ in maligna saltē & p̃ incertā (vt
est apud Maronē) lunā/ vix tandē veluti suę salutis portū p̃spexerit: varijs tñ p̃-
turbationū fluctibus iactatus/ a reffluentibus vndis/ ita in altū reijcit/ vt quē iam
cepisse putabat/ eū e cōspectu penitus amiserit. Ad q̃s qdē difficultates/ accedit
ipsius vitę breuitas/ incōmodū (vt illi idē dicūt) nō mediocre. Nam cū veritatē in
occulto: vt dicebat Democritus: natura abdiderit: p̃pterea q̃ ipsam tam p̃fundis
tenebris obrutā/ nō nisi multis laboribus/ ac diuturno tpe eruere/ & in lucē edu-
cere possimus: antea in ipso cursu extingui mur: quā calcem contingere licuerit.
Quę quidē cū dicūt: multos reperiūt: qui illis assentiant. Quisq̃ em̄ impie natu-
rā accusare: q̃ suā desidīā ingenuæ fateri mauult. Sed longe aliter esse p̃clariss-
morum virorum excellētissima ingenia: manifesto coarguunt: qui cum nec alia
conditione/ q̃ reliqui mortales nati/ nec alio figmento compositi sint: suā tamen
industria/ multisq̃ sudoribus/ ac vigilijs eo euaserūt/ quo qui aspirant iure bea-
ti habeant. Sed vt plurimos nūc missos faciam/ qui & nostra ætate: & superior-
bus seculis: aut agendo: aut contemplando proxime ad diuinitatē accessisse vidē-
tur. Nonne tu illustrissime Federice summo nobis exemplo esse potes? Cuius

LIBER

quidem res præclarissimę gestas/si quis memoria repetat/nullū putabit tibi ad litterarum studiū tempus superfuisse. Rursus autē cum qua doctrina præditus sis consideremus:& q̃ diuturnam:quamq; assiduam operam illi rei impenderis quis non obstupescat in maximos belloꝝ tumultus/atq; horrendos armorum strepitus/musas venire esse ausas: Legimus multos duces apud Priscos litteratissimos fuisse:verū illa temporę potius/q̃ hominum laus putanda est. Quippe quibus id nescire turpe fuisset/& in quo cæteri fere omnes excellerent. Nostra vero tempora/qui in re militari præstarent/nō paucos produxerunt: ex quibus omnibus nōnullos litteris tinctos fortasse inuenias:sed quē vere litteratū dicere possis/ego adhuc(præter te)cognoui neminē: Quapropter eo gloria tua illustrior est habenda:qui non ijs artibus contentus:quæ tamen ipse per se in maximo semper honore fuerunt:statuisti nō Martem solum tibi sequendū:in quo omnia armorę sonitu/& tubarū clangore obstrepūt:sed Palladem præ cæteris colendā proposuisti:quæ nō solum rei bellicę:sed totius etiā sapiētię dea habetur. Cuius quidem auxilio/cū in difficillimis tēporibus/ac dubijs rebus veluti alter Vlises instructus:consilio nunq; egueris:eas etiam in maximis/ac pene infinitis tuis occupationibus/eadē illa duce doctrinas affecutus es: quas multi in summo ocio ac rerum omnium affluentia/vix degustare potuerint. Quando enim aut hostilis error/aut tuorę militū auribus vndiq; circūsonans clamor/ tuam ita mentem vnq; auertere potuerūt:vt dies integer tibi vacuus transierit:in quo aut ipse aliquid nō legeris:aut alium legentem/ disputantemve non attentissime audieris: Quapropter minime miremur:si summo semper apud te in honore/eruditi homines fuerint. Quot enim & domi habes/quos & tuis opibus semper fouisti:& multa dignitate honestatos reddidisti:& quot per vniuersam Italiam: aut egētes tua mirifica liberalitate subleuasti: aut q̃uis suo se patrimonio facile sustentent/conuenientibus tamen eorę doctrinæ premijs affecisti. Q̃obrem dicā equidem:nō adeo vt aliorę principū laudibus quicq; subtraham:sed vt tuis erga musas ingentibus meritis:si non quas debeo:quas tamen possum gratias agam:solus ex omnibus quos quidem nostra tempestate audierim principibus:solus in q̃ Federicus est:qui & calamitosus/ijisdemq; litteratis viris salutaris: portus vnīcūq; profugium sit:& maiori infortuna cōstitutis decus: ornāmētumq; afferat. Q̃obrem quanto multi te principes finium:atq; imperij magnitudine superāt:tanto maioribus semper laudibus/græce/latine/florentineq; musę/tuū per futura sæcula nomen ad cœlum tollent:quandoquidem a cæterorę aulis exclusę/tam liberali apud te hospitio suspiciantur:immo nō amplius hospites:sed ciuitate iā donatę/in exornatissimo atq; omniū voluminū genere/refertissimo sacello collocatę sint. Tu enim & situ salubrem/& forma amplam atq; insignem:& librorum copia/nobilissimam bibliothecam Palladi Apollini/nouemq; musis dedicasti:vt nihilo iam minus tuo tibi tam insigni/tam honorifico/tam utili munere ciuitas debeat/quam olim aut Pisistrato Athenę/aut Ptolomeo cui cognomē Philadelpho fuit:Aegyptia Alexandria:aut. L. luculo. C. Cæsari/Asinio deniq; Polioni Roma debuit. Quos omnes varijs omniū generū voluminibus/refertissimas bibliothecas instituisse/memorię proditum est:& profecto quod instrumen

tum quam suppellectilem: quos denique thesauros sibi potius is vir comparabit: qui principis sanctissimo nomine dignus sit: quam illos qui soli optimū nobis vitium sint: quo ad summū bonū peruenire possimus. Inde enim Ambrosia: inde nectar comparatur: quibus beata vita summa cum voluptate ali possit. Verum cum ex omni tuorum librorū infinito pene numero: eos hoc tempore te audissimē me lectitare audiam: qui bonorum malorumque fines continent: meas quoque eadē de re lucubrationes tibi notas esse cupio: non veluti eas in quibus quicquid hactenus incognitū nunc demū nosse possis: non sum enim adeo impudens: ut sus mineruā (ut aiunt græci) erudire tentem. Sed maximi mihi beneficii loco existimabo: si inter tot doctissimorum viroꝝ monumēta libro nostro vel in postremis assidere liceat. Quobrem quēadmodū primi diei sermonē a BAPTISTA habitū superiore libro descripsimus: ita & hanc quā postridie eius diei disputationē diuissimus ille vir habuit: huic secundo libro mandatā tuo nomine & bello inuictissime me & musarū vnice p̄tector Federice dicauimus.

¶ Vix igitur bene illuxerat sequenti die: cū ad sacra accersimur. Hæc enim idcirco matutino tempore peragēda: curauerat Mariottus: hospes omni liberalitate ac comitate iocundissimus: ut maius ad BAPTISTAM audiendum diei spatium nobis relinqueretur. Peractis igitur sacris: ita nos circūducit: ut multa quæ natura eorum locorum ad summā voluptatē p̄duxit: multa etiā in quibus Priscorum viroꝝ sanctitatis: ac vitæ austeritatis monimēta existūt: sese nobis passim offerent. Fuitque cū oculorum ex regionis amenitate: tum mentis: atque animi ex antiquæ religionis vestigijs tanta voluptas: ut prius ad fontē ventū sit: quā a limine pedē ptulisse animaduertēremus. Atque inde cū consedissemus: essentque omnium ora cū summo silentio in BAPTISTAM conuersa: posci me aduerto inquit ille. Sed vide LAVRENTI quam tibi me liberalem nox reddiderit. Non enim id solum quod tibi ex promissis debeo dissoluere in animo est: sed habeo quod p̄terea gratis impendere velim. Tu p̄fecto id petisti: quod quidē & scitū libero sit homine dignū & auditu tum iocundū: tum ad multa minime inutile: verū postquā ad hunc iā locum p̄ducta disputatio est: non erit extra negociū: antea quā rem attingo seorsum: neque tamen pluribus quā necessitas exigat de bonorum malorumque finibus disputare. Dices quid in hesterno sermone idem pene: sed alia quadā ratione: tunc enim quæ via potissimū nos commodius duceret querebat: nunc vero quid illud sit: quo duci optamus inuestigandum censeo. Quapropter si omnium pene philosophorum ea de re sententias explicauerimus: atque ad illas plurima quæ christianorum sunt addiderimus: spero fore: ut ijs perspectis: atque perceptis: faciliora omnino futura sint: quæ in Marone inquirimus. Hic cū hominis consiliū vehemēter omnes approbaremus: nosque ad audiendum apparatussimos ostenderemus: illum huiusmodi principio vsū memini. Cū ex ijs quæ hesternā die a nobis disputabantur: manifestum sit hominem: neque ad inertissimum ocium: neque ad desidē voluptatem casu natum. sed aut ad maximarum diuinarumque rerum cognitionem: aut ad præclarissimas quasdam & humano generi salutare actiones: ab immortalī deo productū esse: apprime utilis ea mihi disputatio videri solet: in q̄

LIBER

quis finis sit/ quid extremum/ quid vltimum: quo sint omnia/ & recte viuendi & vere sentiendi consilia referenda/ optime explicatur. Qua quidem de re/ cum non mediocrem fuisse inter Priscos scriptores controuersiam videamus: nō dubito futurum/ si singulorum sententię in mediū congerantur/ atq; inter se cōparentur: quā mediocri etiam ingenio: ac doctrina pręditis viris/ facile sit quę ex omnibus/ aut verissima/ aut veri simillima existat inde excerpere. Illi igitur nō solum de nomine conuenerunt: nullo enim repugnante/ summū bonum nominarunt: verū id quoq; ipsum huiusmodi esse senserunt: vt propter se solum: reliqua vero omnia propter illud/ expetenda affirmarent. Cū vero quid potissimū id sit exquirerent: tūc tanta inter eos dissensio exorta est/ itaq; acerrimū certamen excitatum: vt nō veri inueniēdi/ sed eius q; semel arripuerint/ mordicus retinēdi cupidi videantur. Qua ex re cum vniuersa hęc philosophię pars: quę de vita & moribus est/ ab vno Socrate tanq; e suo fonte manarit: diuersitate tamen sententiarum/ & hominū contentiōnū id q; vnū esse oportuit/ in plurimas partes scissum ac deriuatū videmus. Nam cum innocentissimus ille vir/ & acerrima ingenij acie ad eligendum: & firma quadam animi constantia/ in eo quod iam elegeret perseverandum/ idē semper sequeretur: mira tamē ironia de omnibus rebus in vtrāq; partem disputans/ cum nō idem semper sentire videretur: sed in diuersis locis/ diuersa proferre putaretur/ tribuit veluti ansas quasdā ijs/ qui hominis doctrina delectati sunt: vt quisq; id tanq; ab eo defensum potissimū sequeretur/ quod esset ingenio natureq; sue maxime consentaneum. Quę quidem ratio est vt totidem apud gręcos philosophorū familias/ atq; sectas videamus: quot extant de bonorū & malorū finibus opiniones. Nam si M. Varoni idemq; M. Ciceroni grauissimis auctoribus credimus/ nullam philosophię sectam dicendam putabimus/ quę & si in reliquis a cæteris distet: de bonorū tamē & malorū finibus idem sentiat/ quādoquidē nulla sit homini philosophandi causa: nisi vt beatus sit: nec beatus esse possit: nisi bonorū fine percepto/ atq; acquisito. Quę igitur nullū bonorū finem sectatur/ nulla secta dicenda est. Sed redeo ad antiquos quorum alij adeo hebeti demissoq; ingenio fuerunt: vt quicquid ex animo corporeq; constemus/ humanę tamē mentis diuinitatem sua mente consequi non potuerint. Itaq; nihil aliud aduertētes pter corpus: & qui a corpore pēdēt sensus: idq; tantūmodo se esse putantes in ijs quę hęc spectant summū bonū posuerūt. Itaq; cū ea voluptas: quę sensus demulcet/ summoq; omne animās ad se appetendā cōmoueat/ multos habuit astipulatores/ qui illi principatū demādarent. Quorū omniū princeps profertur: Aristippus. Hic igitur Cyrenis in Libya natus: & Athenis apud Socratem eruditus/ cū tamen voluptati omnia tribueret: animaduertēter autē multa incidere tempora: in quibus nulla possint homines frui voluptate/ ne fortasse: vt ex affluentia rerum voluptatē percipiebat: ita ex carentia in molestiam incideret: mirifice animum instituit: vt & presentibus frui: & absentes cōtemnere facile posset. Quapropter primus Socraticorū mercede philosophatus est: & Dionisij tyranni aulā accuratissime coluit: vt sibi ad omne voluptatū genus comparādum/ opes cōmode acquireret. Contemni autē: aut iacturam facere æquissimo animo sustinuit/ adeo vt miranti amico/ qđ se a Dionisio cō-

sputum tam modice ferret/ an propter piscatores (respondit) vt Gobium igno-
bilem pisciculum captent/ multa vnda obrui patientur/ ego vt pleno vescar ex-
creatus asperionem non perferam? Prætereo multa/ quæ per summâ indigni-
tatem sponte subiit/ ne eam qua sola beatum se putabat voluptatem amitteret.
Quapropter nō sine iniuria regiū eum canem/ a Diogene appellatū videmus.
Eiusdem opinionis Eudoxum Gnidium fuisse Aristotelis filius Nichomachus
tradidit/ virum alioquin egregium/ & mathematicis ac medicina insignem/ & le-
gumlatorē minime imprudentē. Idem sensit & Dyonisius Heracleotes. Hic cū
a Zenone Cictieo stoicorū principe fortiusculus etiā didicisset/ atq; ex illius ore
virtutem vt solum bonū coleret/ vitium autem veluti vnicū malum exhorresce-
ret/ tandem in morbū oculorū incidens/ dolori succubuit/ porticūq; deferens ad
cyrenaicos defecit/ vt nihil de ijs quæ ad voluptatē pertinerent/ in oculis etiā om-
nium agere vereretur/ quin & librū de voluptate (in quo illam vt summū bonū
cōmendat) accuratissime scripsit. De Epicuro vero Atheniensi/ quo nullū in vo-
luptate defendenda/ acriorē patronū fuisse credūt/ quid dicā nescio. Nam in suis
id est ratis opinionibus/ cū de summo bono loquitur/ nihil se ha-
bere affirmat/ quo quidem bonū intelligat/ si quæ aut ex saporibus/ aut venerea
re voluptates proueniunt/ & quæ ex formæ venustate blandiuntur/ ab eo aufe-
rantur. In epistola autem ad Hermacū tantū virtutē facit/ vt in maximis corporis
cruciatibus/ in quibus ipse summū malum ponit/ se beatissimū tamen ex conscie-
ntia recte factorū audeat dicere. Aliquando autem de voluptate ita loquitur/ vt
animi potius voluptatem/ q̃ eam quæ a sensibus est intelligere videatur. Non
nunq̃ non voluptatem/ sed indolentiā in bonis ponit. Si autem ad vitam & mo-
res hominis respicias/ plurima inuenies summa laude prosequenda. Quin si de
deo recta sensisset/ nihil reperias in suis actionibus/ q̃ non posset iure laudari.
Nihil enim vnq̃ nec ipse fecit/ nec alijs vt facerent persuasit/ quod ab iusticia
æquitateve absit. Nullis doloribus/ nullis cruciatibus/ a summo constantiæ gra-
du deici potuit. Tanta autem fides/ tanta in homine caritas/ vt etiam defuncto-
rum amicorū liberos/ & ipse ingenue aleret atq; erudiret/ & moriens alijs erudi-
endos alendosq; testamēto caueret. Nam in ijs quas tantopere extollit volupta-
tibus/ quā continēs ac potius temperatus fuerit/ facile est cognoscere/ cum raro
vinū biberet. raro ad panē quicq̃ p̃ter casei frustulū adderet. Quapropter haud
sensisse cum reliquorū hominū turba videtur/ pleriq; em̃ mortaliū/ etiā cum tur-
pissime viuant/ vultu tamen ac verbis/ summā prę se continentia ac seueritatem
preferunt. Nam (vt est apud satyrum) quis vicis tristibus obscenis nō abundat.
Hic autem cum ea dicat/ quæ ne Asotæ quidem sine rubore proferunt/ in vis-
ta tamen & moribus/ ne Socrati quidem concedit. Verum de Epicuro hætes-
nus. Hieronymus autē Rhodius/ vir sane doctus & suavis/ sed qui peripateti-
corum (quorum in sinu enutritus est) grauitatem seruare non potuerit/ non vo-
luptatem/ sed doloris vacuitatem/ summum bonum existimauit. secutus (vt
multi credunt) Periandri Corinthorum tyranni auctoritatem/ quem huiusce-
modi opinionis principem extitisse volunt. Verū idem sensit Leucippus Abde-
rites/ idē & Theodorus/ quem quia deos esse negaret/ Atheon cognominarunt.

Nam de Democrito omnes doctiores maius quiddam suspicantur. Cum enim
 præstanti vir ingenio/ Euthimian summū bonum esse dicat/ non vacuitatem so-
 lam ponit eorum dolorū/ qui in corpore sunt/ sed rectum quietumq; animi sta-
 tum/ quem amotio omnium perturbationum gignit. Quapropter credo idem
 ab hoc philosopho/ Euthimian appellari: quod nostri in sacris litteris/ pacē ap-
 pellant. In qua summū bonum Hebreus poeta collocat: ait enim. Lauda hieru-
 salem dominū: lauda deum tuū syon. Quia confortauit seras portarum tuarū:
 benedixit filios tuos in te. Quia posuit fines tuos pacē. Nam corroboratis seris
 portarū/ neq; exibat ab eo quisq; neq; ingredietur. Quod quidem perinde est
 ac si dicat/ nulla re neq; externa/ neq; interna appetitū præter rationem cōmo-
 uēte/ erit summa in animo trāquillitas: q; si dū viuimus summū bonū dicamus:
 nunq; aberrabimus: sed de hoc paulopost. Nos autem & qui in voluptate: &
 qui in indolentia bonorū fines esse censuerūt/ breuiter ni fallor ostendimus. Præ-
 ter hos autem video fuisse/ qui neutrum horum seorsum: sed vtrūq; coniunctū
 vitā beatam conficere crediderint. quibus ego libentius Epicurum annumera-
 uerim/ q; is qui soli voluptati adherent. Fuerunt itidem: qui ne coniuncta quidē
 hæc (id quod querimus) præstare posse arbitrentur. Sed omnia quæ prima na-
 turæ appellant/ ad rem tantam perficiendam accersenda esse iudicarent. In quib-
 us/ quāuis pleriq; voluptatē enumerent/ & doloris vacuitatem/ tamen longe
 plura sunt/ quæ tum in animo/ tum in corpore prima naturæ dicantur. Verum
 de ijs paulopost/ magis cōmodo loco distinctius vberiusq; disputabitur. Horū
 igitur omniū opiniones: si recte pensitabis: videbis illos nihil sensisse quidē/ q;
 egregiū haberi possit: nec mentē a sensibus seuocare: nec quicq; supra sensus in-
 telligere potuisse: quos quidem sine iniuria possumus rectissime contemnere.
 Quis enim eum philosophū non irriserit: qui summū hominis bonum inuesti-
 gans: id in ea re se deprehendisse opinetur: quæ aut in nullam hominis partem
 veniat: aut minima deterrimaq; sit hominis pars: vt iā non philosophus: sed phi-
 losarcus iure appellari posse videatur. Quē quidem errorē depræhendentes ij/
 in quibus & grauitas animi/ & acumen ingenij excellens fuit/ ita diuinitatē mē-
 tis admirati sunt: vt nihil præter illam ad hominem pertinere existimarent. Qua
 propter in speculatione diuinarum humanarūq; rerū/ & in naturæ arcanis erus-
 endis/ vltimum illud: cuius gratia reliqua omnia agendo sint posuerunt. Cuius
 quidem sententiæ/ Thaletem milesium: vnū ex septem sapientibus: ac Biantem
 Prieneum eodem in numero habitum/ principes fuisse dicūt. Addunt & Ana-
 xagoram Clazomenium/ & Eudidem Socraticū: quibus si Aristotelem enume-
 remus/ non videbimur eorum nescij esse/ quæ ille in suo decimo de moribus li-
 bro refert. Verum cum ab hoc viro omnis peripateticorū familia originem du-
 cat/ nos quæ illius secte sententia propria sit/ haud multo post explicabimus.
 Extitit præterea aliud philosophantiū genus: qui quousq; huiusmodi speculationi
 nō omnino hereāt: in vita tñ degenda/ atq; in agendis rebus: adeo solam virtutē
 amplectant: vt præter illā nihil audeāt bonū dicere/ neq; malū præter vitium. Primos
 autē q hoc apud græcos senserint/ fuisse legimus Pictachū Mitylenenū. Mene-
 demū Lāpsacenū/ & Bionē Borystenē. Sed & Socratici & Pythagorici idē affir-

mare videntur. Verum qui totam rem plurimis grauissimisq; argumentationibus constabilerent stoicos proferre possumus philosophos vere masculos: & in quibus id in omni periculorū genere animi robur: eam aduersus oēs voluptates temperantiā deprehendas: vt nullis fortune insidijs: de summe trāquillitatis gradu deijci posse videantur: quibus si etiā cynicos adiungas: vere id facere possis. Eadem em̄ sententia: idē animi rigor: vt remoto habitu: eosdē pene esse censeas. Vides igit̄ quid stoici virtuti tribuāt: peripatetici vero ac veteres academici summi boni originē a natura repetendā putauerūt. Cum em̄ omnia quęcunq; natura produxit: tum demū bene beateq; viuant: si conueniēter (vt ita loquar) cōsentaneęq; naturę suę viuāt: negant posse vltimū hominis finē cognoscere: illius natura ignorata. M. igitur Varro: quē virū magnitudine ac varietate doctrinę: maximis gręcōrum hominibus conferendū: nemo doctus vnq; dubitauit: ita de finibus inuestigat: vt quoniā summū hominis bonū querendū sit: primo querendū censeat: quid hoc sit: quē hoīem appellamus: an ex animo & corpore cōstet: in q̄ cū longe pręstantius animus sit q̄ corpus: facile dubitari possit: sit ne animus solus homo: corpus autē nulla sit hoīs pars. Verū illi assit vt equiti/ equus. Eques enim nō ea ratione dicit̄: vt ex homine atq; equo constet: sed homo solū cū sit: ita tamen quia aliquid sibi cū equo est: eques dicit̄. An corpus sit homo: ita tamen vt aliquo modo se habeat ad animā: eadem ratione qua ad potionē se habet poculū. Non enim patera & potio: quā patera continet: simul dicit̄ poculū: sed patera sola: quę tamē eo nomine nunq; appellaret̄: nisi continēde potioni idonea erūt. Postremo cum neutrū horū placeat: nec aut solū corpus: aut solum animū esse hominē putet: inuestigat: sit ne vtrūq; simul dicēdū homo: veluti bigas dicimus non hunc aut illum equum. sed ambos simul ad iugū iunctos. Cui tandem sententig: cum penitus hereat tantus vir: ipsum summū bonū: quo beati futuri sumus: ex animi simul corporisq; bonis cōstare putat. Huiusmodi igit̄ ratione persuasus/ prima naturę propter se experenda duxit. Omne enim animal/ quoniam sibi ipsi a natura summope cōmendatū est: id omni adhibita cura agit: vt se conseruet. Hunc enim primū optima parens illi iniecit appetitū/ vt se saluū esse velit: & ita affectum vt optimę scđm naturam suā possit esse affectū. Quapropter diligit incolumitatē suam/ diligit conseruationē omniū partium/ valitudinē integritatē sensuum/ dolorum omniū amotionē. vires itidem ac pulcritudinē: ac postremo reliqua eiusdem generis: quę omnia prima naturę in corpore appellant. Diligit itidē quę in animo ijs similia sunt: igniculos quosdā & semina virtutum/ docilitatem/ memoriā/ quę duo vno ingenij nomine appellātur. Ipsam autem virtutem quam doctrina inserit: quamq; viuendi artem appellare cosueuerunt/ & si excellentissimum omnium/ quę in animo sunt bonorum existat: non nisi sero cognoscimus. Quapropter eum iure beatū appellat Plato/ cui vel in senectute contigerit: vt sapientiā verasq; opiniones assequat̄. Itaq; cū huiusmodi virtus quę vitę degendę ars est/ acceperit prima naturę: quę qdē cū doctrina aberat/ aderāt oīa/ illa ppter se appetit: vt illis oībus delectet̄ ac pfruat̄/ his magis: illis autē minus: vt quęq; maiora minoraue sint. Gaudet igit̄ oībus: eo tñ cōsilio: vt si id necessitas exigit: minora quedā/ quo maiora aut acquirat: aut iam ac

LIBER

quisita conseruet/facile possit cōtemnere. Reliquorū igit̃ bonorū/ siue animi sine siue corporis/ nihil sibi p̃ponit virtus. Quippe quæ dux aut imperatrix sapiens-
tissima/ & se & reliquis illis/ quæ beatū hominē faciant rectissime vti sciāt. Qz si illa vitę imperiū relinquat/ neq; sibi pareant cetera/ intereant illa necesse est: neq; male vteni bona vllō pacto esse poterunt. Constabit igit̃ vitā beata/ ex virtute primū: ac præterea ex ijs animi corporisq; bonis/ sine quibus virtus nulla ratio-
ne esse possit. Si autē ad hæc quæ dixi bona/ pleraq; ex ijs accedent: quę et si absit virtutē tamē nō auferunt/ efficiet̃ ex beata beator. Sin postremo non pleraq; (vt modo dicebam) sed omnia acceperint/ quid vetabit huiuscemodi vitā/ omnium bonorū accumulatiōe beatissimā appellari? Quæ autē bona sint/ sine quibus vir-
tus subsistere nō possit. Quę rursus: quę sua absentia illā remouere nō valeant: facile est cognoscere. Integritas enim sensuum/ memoria/ & ratio huiuscemodi sunt/ vt sine illis virtus esse non possit. His enim doctrinam assequimur/ sine qua nō percipit̃ virtus. Velocitas vero robur/ pulchritudo nobilitas: & quæ ijs simi-
lia sunt/ seorsum a virtute esse possunt: & tamē bona a peripateticis putant̃: quæ propter se ipsa diligit virtus: & illis recte sapiens (vt illum decet) fruet̃. huiusce-
modi autē beatā vitā/ socialem quoq; esse volunt. Quapropter amicorū bona/ p-
pter se ipsa/ diligit sapiens sicut sua/ idemq; cupiet amico/ quod nō sibi propter seipsum/ sed propter illum/ habebit tamē diligentē in humano genere delectum vt quo loco patria/ quo liberi/ quo parētes/ quo agnati/ quo reliqui necessarij/ & ciues/ quo postremo ceteri mortales suo ordine habendi sint/ quousq; vniuersum genus hominū cōplectat̃ ipse optime teneat. Perstrinxi vt puto vniuersam peripateticorū de summo bono sententiā. Quaquidē in re si breuior/ q̃ velles/ ti-
bi visus sum: nullā tu in eo iacturā factā putato. Habes em̃ hos accialos. habes Alamannū: hosq; reliquos/ qui qua doctrina atq; eloquētia sunt/ grauiiter simul & copiose hæc omnia/ cū voles disputare possint. Atq; vtinā Oliuerius noster Arduinus adesset: quē ego virū in omni philosophiā tanti facio: vt inter Aristoteli-
cos honorificentissimū locum/ mea sententia teneat. Est vt dicis inquit Donatus vir ille multa doctrina insignis: & qui si per suas sibi occupationes liquisset
LA VRENTIO in huiuscemodi rusticatione comes nō defuisset. De nobis autem cum tam honorifice loquaris/ vere ne: an nimis potius amice istud facias: alij viderint. A te tamē tāto viro/ tam insigne laudari minime aspernamur. Nam & si virtutem ipsam ppter se (nullo etiā proposito premio) expetendam semp duxerimus/ non dū tamē (vt vera fatear) tantū profecimus: vt si gloriola quędā illam veluti vmbra corpus subsequat̃: eam fugere valeamus. Verum illud admiror/ cur dū nominatim nos Aristotelicis annumeras/ Ficinū silentio præterieris. hic BAPTISTA cum Marsiliū subridens aspexisset. Quid aliud censes. Inquit o. Donate/ nisi me inuidia ne hoc facerē impediri. Nam & si hæc quoq; quę e Lycij fonte fluxerūt/ illum abunde hausisse nō dubitē: tamē cū eorū enygmātū quę ex Academię oraculo soluenda sunt/ illum verissimū interpretem omnes fa-
teamur/ putas ne a me extorqueri posse/ vt vtrūq; illi concedam? Hic Alamānus iocaris inquit BAPTISTA & tuæ disputationis grauitatē more tuo nō nul-
lis salibus respergere voluisti. Verum vt serio ego loquar/ vtinam ceteri ea qua

tu inuidia laborarent. Non em̄ tam liuide quotidie excitarent inter homines literatos emulationes: quin mutua se beniuolentia cōplectētes: quisq; quę in alio bona cōspiceret/ ea sine fraude extolleret. si qd autē esset quo offenderet/ id omne amice supprimeret. Hunc autē nō nullos/ siue crudelitātē/ siue stulticiā/ siue utrūq; dicere libeat/ satis admirari nequeo/ qui eam (quę hominis ppria est) naturam exuentes/ tantū sibi laudis accedere putant/ quantū obtrectando alijs detraxerint/ suamq; alijs tum demū doctrinā p̄bare posse confidunt: cum reliquorum inscitia arguerint. Quorū quidē efferata ingenia/ veluti naturę portenta exhorresco. Solent em̄ litterę/ nisi imanem quandā belluam nactę fuerint/ idem homini p̄stare/ quod aquā aiunt lupinis. Nam vt illi macerati/ amarorem omnē deponunt/ & suauissimos se gustui p̄bent. sic mēs humana/ nō modo quicquid rudis atq; inepti/ verū etiā quicquid duri inhumanie in ea residet/ id omne litteris expolita deponit. Sed nimis fortasse ab eo qd̄ propositū fuerat aberrauimus. Itaq; tum iā si ita videat̄ ad inceptū redi. Immo p̄gatissima inqt BAPTISTA huiusmodi (o Alamanne) accidit digressio. Nam & ea quę dixisti summo pere approbo: & vos non verbis solū/ vt multi consueuerūt/ sed vita quoq; & moribus philosophari libēter agnosco. Sed vt quādoq; vnde discesserā/ inde sermo repetatur/ ad hanc pene formulam/ de bonorū finibus peripatetici disputare solent. Verū eandē quoq; opinionē veterū academicorū fuisse affirmat. M. Varro auctore Antiocho: quē illi Ciceroniq; p̄ceptorē fuisse legimus/ quīuis Cicero illum in multis stoicum potiusq; veterem academicū esse contendat. Videtis igit̄ q̄ varię sint de summo bono sententię. Verum p̄fecto si naturā nostrā diligentiū intueamur/ & q̄ misera conditione in hac mortali vita versamur consideremus/ & quid in ea boni veluti summā consequi possimus: quod tamen ita totū hominē complectatur/ vt & corporis simul/ & animi p̄ vtriusq; dignitate rationem habeat/ nō videntur aberrasse/ qui ita virtutem p̄ponunt/ vt reliqua quoq; ea ratione qua demonstratū est adiungāt. Fateamur em̄ necesse est. vt dum tam stolido/ tā stupido asino ardens/ velocissimūq; equus/ id est corpori animus cōiunctus est/ neutrius curā esse negligendā. Quapropter absolutissimū oīm earū opinionū/ de quibus hactenus disputatū est/ hāc putamus. Ex hoc igit̄ veluti toto atq; integro corpore fuerūt/ qui vt aliquid nouū afferre viderent/ particulam quandā defringerēt. Nam Herillus Zenonis stoici auditor/ cū sępe ab Aristotele ac Theophrasto/ laudatā p̄pter se scientiā cerneret/ ipsam solā summū bonū p̄bare contendit. Aristotele vero magnificētia & specie verborū delectatus/ & virtutū amore impulsus/ multa cū legisset/ quę ab antiquis de humanis rebus cōtemnēdis scripta fuissent/ ausus est affirmare/ cū a virtute vitioq; discessum sit/ nihil p̄ terea restare/ qd̄ expetendū fugiēdūve sit. Sed cū ea quę inter virtutē vitiiq; media sunt ita negligat/ vt nullū oīno inde delectū habendū putet/ oia quę exequet & nihil inter extremā paupertatē & summas diuitias/ nihil inter integrā valitudinē & summū morbū differre cēseat virtutē ipsam quā tantopere adamat funditus tollit/ cuius quidē maxime p̄priū est/ eorū quę scđm naturā sunt delectū habere. Remouet em̄ ad officij inuentionē aditū. Quo quidē e vita sublato/ qd̄ inter nos ac pecudē inter sit nō video. Minutius vero Hieronymus Rhodius/ & a

LIBER

preceptore suo vehemēter degenerās / qui cū multa in bonis naturę annumerari vidisset / indolentiā solā (vt iā diximus) ex oībus excerpfit / cui summi boni principatū tribueret / liberaliusculi Calipho & Diodorus. Nam quīuis alter voluptatē / alter eā quā nuper dixi doloris vacuitatē plurimi faceret / neuter tñ honestatē exclusit / Polemo autē primis naturę contentus / ita virtutē neglexit / vt illis solis sine honestate vitā beatā effici putet. Horz igit oīm sentētiās cū animaduertimus / intelligimus pfecto ea esse veluti mēbra quedā auulsa eo corpore / quod peripatetici nobis integrū expresserāt. Verū cum tot tāq; varijs horredisq; fortunę casibus obnoxij simus / nunq; virū beatū constituemus / nisi vna virtus assit / in cuius veluti munitissimā arcē vndiq; seuientibus atq; irruentibus / crudelissimis hostibus sese recipiat. Tam atrox em assiduūq; certamē est / appetitus aduersus rationē / tam horrendę crebreq; insurgūt a varijs fortunę ventis tempestates / totq; inde perturbationes excitātur / vt nisi psto assit vera quedā & quasi diuina sapientia quę remota (vt est apud Iuuenalē) erroris nebula / vera bona dinoscat / quid ratione aut expetere / aut refugere valebimus? Sapiētia em est quę inanibus cupiditatibus / iisdemq; infinitis circūcisis vanisq; terroribus amotis / verū sola nouit / iusticiamq; excitās / equa lance oīa pensat atq; dispensat. Imminētibus autē aut iam vrgētibus piculis / fortitudinē veluti adamātū / & infrāgibile ferme scutū opponit / & magnanimitatis tollerantięq; stimulis / decoris honestatisq; causa / ad quęq; grauiā subeunda impellit animū. Rursus autē ne in nimias libidines ac voluptates / p nimia lasciuia labatur / temperatię freno coercet. Qua ex re fit / vt veluti firmissimus scopulus / in medijs vndis immobilis maneat / nullisq; aestibus aut pcellis loco moueat. sic mēs nra omnibus pturbationū fluctibus / in sua cōstantia refractis / summa in trāquillitate degat / eaq; pace (nō quā humana cōditio dat / sed quā veluti in extremis codicillis deus suis legauit) ppetuo fruatur / & quoad imbecillitas nostra patiē beatę viuatur / & pfecto quid homīni illi nocere poterit / qui neq; illa quę maxima vulgus putat vnq; admiretur / Paupertatē autē / exiliū / moribū / orbatōnē liberorū / mortē deniq; ipsam / vix i numero malorū reponat. Quę quidē & si ita ferātur / negāt tñ christiani posse hoīes vere beatos (dum i hac vita versamur) appellari. Nam si solam virtutē bonū dices / nōne corpus animi sociū & nri particulā sine vllo bono relinquis? Quod quidē si nihil ad nos ptinere arbitraris / facile cōcedā / tamē si in eo huiusmodi morbi insurgāt / vt sensus corrūpant / memoriaq; ac iudiciū tollat / vbi quęso cōsistat virtus / aut qua ratiōe acquirēt? Sin autē cōmoda corpis bona dicemus / erūt incōmoda mala / & illa quidem adeo grauiā accidere poterūt / vt vel ab oībus vitę officijs auertāt / vel eo redigāt / vt vitę mors pferēda sit. Ergo cogent vt id nobis auferamus / sine q hoīes nō sumus / cū hac sit prima naturę vox / vt hō sibi cōciliet / pptereaq; sui interitū refugiat. Nō erimus igit beati / dū mortali in vita pegrinamur / nisi sola spe eius / quę futura est atq; immortalis vita. Vnde illud est in Pauli ep̄la / spe em salui facti sumus. Dicūt em deū summū esse bonū / qd & ante Christū vt hoīem natū / Platonē sensisse cōstat. Cuius quidē opinionē / facile cū voles / vel ijs cōmētarijs q̄s Marilius nō modo grauissime / verū etiā in primis pspicue & enucleate / in Platonis Philebum cōscripsit cognoscere poteris / vel si hoc tibi diutius deberi nō pateris / ipse

SECUNDVS

defatigato mihi dum paululū respirem in hoc succedat: actus voluntati satisfas-
 ciat. Ego quidem inquit **LAVTENTIVS** quoniam in cursu sumus minime
 in hoc veluti si in salebris offendatur subsisti velim. Quapropter modo græca
 fide res agatur mea nihil interest a te an a Marfilio accipiendū sit. Neuter enim aut
 solū vertere aut versurā facere in parua solutiōe cogēt. Cum vtriq; vestri tantū
 in arca reconditū sit: vt ne in grandiori quidē aere fides sit fallenda. Miror tamen
 (cum ad hunc vsq; locū disputationē produxeris neq; hesterno/ neq; hodierno
 sermone vicariū subponere tentaueris) quid id sit: cur orationem perpetuo filo
 hactenus pductā nunc interrumpi velis? Præsertim inquit Marfilius: cū in con-
 spectu tot pclarissimorū Aristotelicorū vniuersam illius familię sententiā ita ipse
 enarrauerit: vt a nullo ne parte qdē tanti oneris leuare tentauerit. Assunt vt dicis
 plures: inquit **BAPTISTA** qui mihi in eo operā optime nauare potuissent
 & si nauassent pergratū perq; iocūdū fœcissent: Cur igitur inquires id nō petisti?
 Quia videbā cū plures id præstare possint/ dum alios in aliū rem reijceret om-
 nes denegaturos. Quod idē de te minime fuit verēdū. Nam & si neq; his Acha-
 demia: neq; tibi Licio interdictū sit: hos tamē Aristotelicos: te vero Platoniciū ap-
 pellare malo: quē cū solum hic astantē videam: qui obsecro si singulari certami-
 ne congregiēdum sit/ mihi ita tenui valitudine par esse poteris: neq; est quod in
 ætate multū reponas. Nam ne id facies Daretis & Entelli pugna exemplo esse
 potest. Quapropter dabis si sapiēs manus: & quod tibi impositū est onus leui
 usculū/ tua patiētia reddes: quē cū p iocū vrbaniissime dicta a Leone esset. Quin
 herbā porrigo inquit Marfilius: & equissimo animo subcumbo. Nam cū teme-
 ritatis vitibus/ ab his omnibus qui assunt deprecatus fuero: & vt pceptori obtē-
 perantē discipulū impudentię crimine liberēt impetrauero: quid est cur dicere re-
 cusem: cum id & cū meo questu: & sine Laurenti iactura facere possim: nam si q
 forte erunt/ quæ a me recte exprimātur: haud parū lucrum fœcero: cū his dein-
 cept tanq; indubitatis vsurus sim: quæ a te probari sensero: cū id hactenus mihi
 parum fidēs/ facere ausus minime sim. Sin autē erratum quid fuerit/ quid mihi
 maior/ tum vsui/ tū voluptati esse poterit/ q te reducēte ab errore in viā redire.
 Sed ne in eo quod omnino breue futurū est: longius q par est exordiū pretera-
 tur/ rem iā aggrediamur. Deū (vt pauloante dicebat Leo) summū bonū putauit
 diuinus Plato: quē vnū esse nō solum dixit: sed grauissimis quoq; argumētatio-
 nibus edocuit. Verum hoc in p̄senti disputatione nō queritur: Q autē summū
 bonū sit: huiusmodi ni fallor ratione cōprobat: id cōsensu omniū philosopho-
 rū summū dicitur: quod & anteaq; acquiratur/ ppter se expetimus/ & cū adepti
 fuerimus/ ita in eo quiescit: vt nihil p̄terea desideretur. Cum autem tria sint bo-
 norū genera/ quibus maxima hominum pars assentitur: videamus diligentius/
 quid horū hoc q querimus/ potissimū nobis p̄stet. Nunquid ea quæ externa
 nuncupantur? Minime/ illa enim nō propter se/ sed propter corpus expetuntur
 quæcūq; enim in fortunę temeritate versantur/ diuitiē/ honores/ & horū similia:
 aut voluptati/ aut vsui corpori sunt: qua propter vtilia melius/ q bona nuncu-
 pantur/ sed neq; quæ corporis sunt/ propter se expetenda videntur. Illa enim p
 pter animum requirimus. Adde q ne bona quidem ipsa quoq; dicēda vident.

LIBER

Nam si bonum dicimus/ q̄ suapte natura idem omnibus semper est: quo nam pacto hæc bona erunt/ quæ malè vrenti semper mala sunt: Quid enim libidinoso forma corporis: Quid prodigo diuitiæ: quid gladiatori: quid sicario: quid latroni robur viresq̄ conferūt: nisi vt ex malo pessimus fiat. Cum em̄ animo iam ægrotanti/ sese huiuscemodi libidinū instrumenta obtulerint/ quā fenestram ad omne nequitie genus patefcere censes: Sed q̄ miserius est: fac eosdem viros bonos & imprimis frugi: nōne multi/ q̄uis summa cū prudentia ac tēperantia: his quæ nō modo bona/ verū etiam maxima bona stulti credunt: vterentur. tamē in hominū malorū odia/ inuidiam/ crudelitātē/ auaritiā/ impudicarū deniq̄ mulierū libidinē incurrentes/ pestem extremā experti sunt: Sed hæc latius oratores prosequuntur. Nobis autē satis fuerit ostēdisse/ neq̄ in fortunę/ neq̄ in corporis bonis/ id q̄ querimus inueniri posse. Erit igit̄ aut in bonis animi: aut nusc̄. At vltimū absurdū est: ergo primū erit verū. Non tamē in ijs bonis/ quæ a natura sunt: erit vltimus finis: quē querimus: quo in genere enumeramus ingeniū/ memoriam/ audaciā/ & reliqua quæ prima nature Aristotelici nuncupāt. Non em̄ in illis/ veluti in extrema curriculi meta consistimus: sed illis suffulti ad maiora quędam pergimus: Quapropter virtutes inde acquisitę/ nobis q̄ querimus p̄stare poterunt: nō tamē ille quæ de vita & moribus dicūtur (laboriose em̄ sunt/ & ad animos purgandos veluti piacula quēdā adhibentur) sed eas quibus recte speculamur. At dices in cognitione minorū quoq̄ rerū/ nitit̄ illa quidem nos beatos reddere: sed tamē mētibus nostris/ quibus nihil audius est/ facere satis nō valet/ quæ nuncq̄ acquiescunt/ nuncq̄ anxietatē inuestigādī deponūt: nisi summū illud attingāt bonū/ incorporeū/ ingeniū a nullo depones/ a quo pendent oīa: quod causam originē fontem principiūq̄ omnīū rerū appellamus: cuius quidē cognitio cū obscura/ cum inuoluta/ cū ambigua/ cū deniq̄ sollicitudine plena/ animis nostris sese offerat/ dum inclusi ceco corporis carcere sunt. Negat Plato beatos nos esse posse: nisi postq̄ a terrenis vinculis soluti/ in naturā nostrā liberi redierimus. Vbi enim p̄spicua rerū cognitio nō sit/ neq̄ animi quies/ ibi summū bonū quomodo erit: Paulatim (ni fallor) eo res p̄ducta est: vt in vno deo summū bonum reponendū conuincatur. Quod & si acutis intuentibus perspicuū manifestumq̄ sit: tamē multis id validissimisq̄ argumētationibus probare Platonici cōsueuerūt. Verum cū animaduertā Baptistā/ modo qua cœpit ire via pergat/ paulo post relictis philosophis/ ad christianos theologos accessurū: eas omnes omitat. Nam quęcunq̄ ad illoꝝ rationē: de bonorū finibus explicandā adhibebit: ea omnia ab hoc vno fonte manarūt: puto em̄ eandē fere esse: & Platonicoꝝ & christianorū de huiuscemodi re: & sententiā & sententię approbationē. Quis em̄ ex græcis omnibus diuinis: de diuina vi sensit: Quapropter cū illū Thion ubiq̄ cognominauerint: Aristotelem nō thion: sed dæmonion: quoniā in physicis acutissime versaretur vocitant. Diuus autē Augustinus: ea potissimū ratione: Platonicos ex omnibus se elegisse dicit: quoniam quanto de deo rectius senserint: tanto alijs illustriores habendos censet. Erunt igitur tum demum fœlicissimi animi nostri: cum ab omni corporea contagione liberi: solum deum intuebūtur: Quapropter cū in eo libro: qui Phedrus inscribitur: de beata vita (qua in cœlis fruū

*ut plato oīs
ut est posse mētē*

*in p̄p̄ia
in vno deo
in ch̄st̄*

tur animi) loqueretur/ veritatis contemplatione nutriri illos affirmat: ex qua gaudium quoddam incredibile percipiant: putatq; veluti veracem vberemq; agrum esse veritatē/ eumq; si bene colatur/ ipsam speculationem tamq; fruges optimas ferre: ex ijs autē duobus/ gaudium quo animi alantur assiduo fluere. Multi em̄ inquit conatus est veritatis campus vbi sit intueri. Nam cōueniens animę cibis ex illo existit/ & alarum natura qua anima eleuatur hoc alitur. Duplici enim virtutum genere/ & ijs quæ in agendo/ & ijs quæ inuestigando consistunt: veluti duabus alis animos nostros ad supos redire putat: quibus quidē reuersis/ duo premia reddantur: alterum veritatis contemplationē/ veluti Ambrosiam suauissimam: alterum omnibus suis numeris absolutum gaudium/ quo veluti nectare perfundamur. Sunt enim eius verba eodem in libro (nisi nos memoria fallit) huiuscemodi. Cum autē redierit auriga ad presepe sistēs equos/ obijcit Ambrosiam/ & super ipsam nectar potandū. Vides ne auctore tanto philosopho: tum demum beatos futuros animos nostros/ cū in cœlum reuersis/ deo frui licebit: non ita tamē frui: vt seipso suoq; corpore animus fruatur: qui nō modo locorū sit: verum etiā essentia sibi sit coniunctus. Neq; rursus veluti amico amicis fruatur. Nam q̄uis in vera amicitia/ summa/ ac perpetua concordia vigeat: eademq; omnino appareat voluntas: tamen neq; idem sunt amici/ neq; eodem loco circumscribuntur. Animus autē ita deo adheret: vt q̄uis non sit eadem essentia: tamen nullo interuallo ab eo secludatur. Quapropter quēadmodum luce oculus fruatur (qua illi cuncta perspicere liceat: & ita fruatur: vt q̄uis res alia quēdam sit oculis a luce: nulla tamē intercapedine ab ea secludatur) ita & animi nostri deo fruuntur: illi semp herentes. Verū cum eodem tempore & deū videamus: & ex huiuscemodi (vt ita loquar) visione id gaudiū/ quod: vt paulo ante dicebā: omnium maximū sit percipiamus: dubitauerūt pleriq; vtrū eorū ad vitā beatā magis cōferat: placet tamē excellentioribus Platonicijs/ visionē gaudiū excedere. Nam quis dubitat primo motori/ finem vltimū semper respondere: quis rursus nō videat: primā in animo motricē intelligentiā esse: Ab ea em̄ voluntas mouet: ergo in intellectu potius q̄ in gaudio/ summum bonū erit. Accedit ad hæc/ q̄ cū summum hominis bonū querit/ id in ea potius animi parte collocabit/ quę nobis cū incorporeis diuinisq; mētibus cōmunis est/ q̄ in ea quę nos cæteris animātibus pene exequat. At ratio nos angelis simillimos reddit. Appetitu autē nihilo a pecude differrimus. Non erit igit in voluntate: sed in ratione summū bonū collocandum. Adde si placet & hoc. Nam cū omnis motus ad bonū sit: & quę nostra natura ad futurū bonū fertur: eadē in eo q̄ iam adest q̄q; adepta fuit: veluti p̄priū locū nacta acquiescat/ vti sese habet motus ad futurū bonū: ita & quies ad id q̄ iam adest sese habebit. Non autē idcirco aliquid bonū dicemus: quia natura nostra ad id feratur: sed contra idcirco naturā ad id ferri: quoniam id iam bonū esse constet. Non enim obiectum: non finis: nō motor ab ea vi quę mouetur dependet: sed illa ab eo. Eadem ratio & de præsenti est. Quis em̄ ita hebeti iudicio erit vt sic colligat: hoc propterea bonum est: quia in eo acquiescitur: sed sic potius quia recta ratio hoc iam bonum esse decreuit: ideo mēs ipsa in eo placide & cum voluptate quiescit. Ignis suapte natura in superiora euolat quā regione adeptus

LIBER

quiescit. Quippe qui suum bonum iam sit affectus: non ergo suum bonum quia ad illud feratur: sed quia suum: idcirco mouetur natura ad illud assequendum. Quae omnia eo tendunt: vt colligatur non ipsam quietem (siue id gaudium: siue voluptatem appellare malis) summum bonum esse: sed quiddam aliud: quod quia est bonum ad se asciscendum comouet: ac postremo cum ad se peruentum est: requiem illi praebet. Ad hanc fere formam: sed longe pluribus argumentationibus de summo bono Platonici disputant. verum (quonia solet a nonnullis dubitari) cum in tam sublimi arce res tota posita sit: possint ne mortales ad tantam usque sublimitatem ascendere: facillimam idem ille Plato vniuersam hanc questionem reddit. probat enim nihil esse magis consentaneum naturae: quam cunctis a se perfectis: sese infundere: eaque quatenus recipere valeant: sui participantia reddere. neque enim aerem ad se conuertit aqua vt aerem perdat. non enim optima esset natura vt omnes fatentur: sed pessima potius: si interitum rebus moliretur. non ergo vt perdat: sed vt illum ad se trahat: & aque formam induat. Cum igitur naturae proprium sit: vt se latissime transfundat. omniaque se ipsa compleat: erit profecto boni officium: vt naturam ducem sequens: caetera sui participantia reddat. Quapropter iure Aristoteles. cum bonum laudasset. illud etiam quod vel vni contingeret. pulchrius tamen & diuinius id censet: quod vniuersam ciuitatem. vel potius genus humanum pertingat. Verum quid nobis hoc apertius ostendit quam ipsarum virtutum munera? Quid enim aliud sibi prudentia vult: nisi quam plurimis optime consulere? Quid iusticia exigit: nisi vt cuncta in communem usum referantur? Fortitudo vero nonne nos ad certam mortem pro reliquorum salute exhortatur? Temperantia postremo nonne nos ne libidine in alicuius iniuriam vtamur deterret? Collige igitur. quod maxime natura intendit. id maxime secundum naturam putandum est. Cum autem sui alijs facultatem facere cupiat natura. erit hoc maxime naturae accommodatum. hoc si dabis: dabis & illud. cum boni primum munus sit. vt naturam nunquam errantem sequatur. boni in primis esse vt se late omnibus ingerat. Hoc si boni proprium est. magis proprium erit melioris. maxime autem optimi. deus autem omnium optimus. Vides iam quid sequatur. Preterea qualia quisque alijs exhibet: talia ipsum in se habere oportet. Quod enim ipse non habeas: alteri id nunquam concedes: dedit autem eam omnibus cupiditatem deus: vt alijs sese infundant: ergo & ipse in se habebit: eoque magis quo reliqua quae genuit excellit: quoniam autem excellit infinite: infinita est haec ipsa in eo (vt ita loquar) conditio. Haec erant quae quo iam nec ingenij nostri imbecillitas: neque temporis angustiae latius fusi usque disputari sinebant: a me perstringenda potius quam explicanda videbantur. Quam obrem cum & multa a me praetermissa relictaque sint: & haec ipsa quae dixi: ieiunius obscuriusque: quam & rei dignitas: & tue o Laurenti patientissime aures postulerent: enarrata videas. Leonem si ita putabis rogato: ne quid te in tanta re desiderare patiatur. immo & plane & distincte inquit BAPTISTA haec a te disputata sunt o Marsili: & quatenus huiusmodi sermo: ex plurimis diuersisque rebus contexendus postulabat suo ordine progressus es. Quapropter nisi aliter Laurentius censeat: nos ad christianos reuertamur. Istuc ipsum inquit LAURENTIUS Nam & suo genere dicendi dilucido ac perspicuo satis mihi Marsilius fecit: & ipsa

SECUNDVS

breuitate summopere delectauit. Christianorum igitur vna sententia est inquit BAPTISTA vltimū atq; extremū omniū bonorū deū esse. Verum in eo nō nulla controuersia exoritur/ quia existūt/ qui velint fines bonorū esse in speculatione diuina: quorū principes Albertū cognomēto magnū: & Aquinatem Thomā facile est videre. Sunt itidē: qui nō in speculatione: sed in amore: qui inde p̄cip̄ rem absolui velint. Scotus autē quē subtilē nuncupāt & Ockam: Alexander item & Nicolaus de lira/ eo gaudio/ quod ex verip̄ceptione nobis aduenit/ beatos reddi nos putant. Verū ne res tam p̄clara/ nimis fortasse ieiune a nobis referatur/ repetā quēdā paulo altius: sed breuib; & quatenus res satis p̄spicue appareat: & tamē longioris disputationis tediū tollat. Primo igit affirmāt deū non modo bonū esse: verū etiā omnis boni bonū. Hoc autē huiusmodi (nisi fallor) ratione cōprobāt. Perfectio vniuscuiusq; rei/ nihil aliud dici potest: nisi eius bonitas. Nā si me forte quid ipsa virtus sit roges: recte vt puto respondebo/ virtutē id esse/ quo res in qua sit absoluta perfectaq; reddatur. Quis enim ignoret virtutē equi id efficere: vt equus bonus sit: & opus suū exactum presteret. Erit igitur virtus equi/ perfectio atq; absolutio equi. Nam id perfectū absolutūq; dicimus quod propriā iam virtutē attingit. Quapropter quicquid bonum dicimus: idcirco eo nomine dignum putamus: quia per omnes suos numeros absolutum sit. Cum deus autem ita perfectus sit: vt sua perfectione omnium rerum perfectiones complectatur: sua etiam bonitate/ reliquas (vt ita loquar) bonitates complectetur. Omnis igitur boni bonum. Præterea cum rem aliquam talem dicimus esse: propterea (ni fallor) ita dicimus: quia similitudinem aliquam eius referat: quod sua essentia huiusmodi sit. Rogo qualis sit hic paries? Respondebis album: quid ita? nempe quia non nihil simile eius essentię habeat/ quam albedinem dicimus. Hoc cum dederis/ id quoq; tibi dādum erit/ deum solum esse qui sua essentia bonū sit: reliqua vero nō sua essentia: sed quatenus essentię diuinę si similitudinem aliquā referunt/ bona appellari. Quapropter si vere hunc locum concludemus: nihil omnino ex rebus omnibus: nisi ex eo q; aliquid diuinę bonitatis simile habet/ bonum appellabimus. Erit igitur deus bonum omnis boni. Accedit ad hæc/ si vnumquodq; nullam ob aliam causam: nisi propter finem dignum est quod expetatur: si itidem boni ratio eo solum continetur: quia dignum est quod expetatur/ quicquid bonum dicitur/ id aut quia finis/ aut quia ad finem constitutum sit/ iure bonum dicitur. Quod si eueniat ipsum non solum finem: sed vltimum finem esse: is erit profectio a quo cætera omnia rationē boni accipiant. Is autem deus est: vt paulopost ostendam. Deus igitur omnis boni bonum. Quapropter cum se ostensum iri Mosi polliceretur deus. Ostendā ego inquit tibi omne bonum. Hæc si vt vera sunt sic vobis probātur/ eadem ratione summū bonū esse ostendam. Bonū enim quod ad vniuersum se extendit/ id quod aliquam solam partem pertingit bonum superat. Id autē deum esse iam demonstratū est. Est igitur summum bonum deus. Adde & illud: id q; aliquid sua essentia dicitur/ verius dicitur/ q̄ si non sua essentia: sed quadam (vt ita dicam) participatione dicitur: nihil autē cū a deo discesseris inuenias: quod sua essentia bonum dicatur. Dicam & aliud. Nam quod maximum in aliquo ge-

LIBER

nere est/ id aliorū quę eodē in genere minora sunt/ iure causa esse dicūt. Causam enim eo/ q̄ a causa efficitur/ potiorē esse oportet. At quis neget/ quod etiā pauloante manifestis argumentationibus sine negotio probatū est/ quis inq̄ neget omnia/ quęcūq̄ sunt ex deo/ rationem boni habere? Eo ni fallor iam sermonē nostrum deduximus/ vt facile appareat/ summū homini bonum deū esse. Qua propter & si plura eadem in re/ perpetuo disputationis tenore explicanda videbant/ placet tñ (modo id volentibus vobis fiat) breui digressionē/ ad ea quę variorum hominū suffragijs/ summi boni locū occupauerunt reuerti: Quibus cōfutatis atq̄ ea possessione/ quam nō iure sibi vendicarant/ sed per summā iniuriā inuaserant/ manum ex iure conferendo expulsis/ vnde nūc digredior disputationē repetemus. Verū ne plura/ fortasse q̄ sint/ ea esse videantur/ vtar ea diuisione/ quę in ore omniū versatur. Nam omnia quę bona appellata sunt. Aut corporis dicuntur bona/ vt robur/ valitudo/ voluptas/ pulchritudo: Aut fortune/ quoniā in eius temeritate posita sunt/ quo in numero habentur/ nobilitas diuitię/ honores/ gloria: Aut postremo animi. quę ipsa virtus est. In primis igitur duobus generibus refellēdis/ nō solum habemus christianos theologos/ quos sequamur/ verū ex ipsa philosophiā grauissimus quisq̄ a nobis pugnat. Si em̄ a voluptate incipiamus/ cuius quidē illecebris adeo demulcentur sensus/ vt in plerisq̄ iudicium corrūpatur/ quā familiā in philosophiā inuenias exceptis paucis neq̄ ijs maiorum/ vt aiunt/ gentiū sed omnino plebeis/ quę illi bellum tanq̄ perniciosissime pesti nō indicat/ Quibus fulminibus illā veluti alterā Titani prole in ima tartara detrudit Plato? Cuius in ore illud semp̄ erat/ oportere nos meminisse voluptates breues esse/ neq̄ quicq̄ post se/ preter pœnitentiā relinquere. Nec posse esse bonū/ cū sit nobis cū pecude cōmunis/ & improbis magisq̄ probis eueniat/ cū sit fluxilis & in assiduo motu. bonū autē stabile esse oporteat. Addit ad hęc bonū/ bonū nunq̄ impedire. Nihil autē est quod v̄tutibus magis oblit quā voluptas. Illa enim maximū detrimentū affert hominibus/ inscitia/ inquietem/ stulticiam/ petulantiam pariens. Sed quē adeo perditum inuenies/ qui aut laude aut veneratione aliqua dignam voluptatem putet? Nullus vnq̄ adeo voluptatibus deditus est/ neq̄ illas tantū amauit/ quin eas omni industria dissimularet. At quare hoc? quia etiam Asotarū iudicio/ turpes ignominiosę sunt. At bono nihil laudabilius/ nihil honorificentius inuenies. Non igitur bonū voluptates/ illud enim in cōmunem humani generis vsum suapte natura porrigit quod pauloante in virtutibus verū esse ostendit Marsilius. Voluptas vero soli sibi sensibusq̄ applaudens/ nullum omnino incōmodum/ reliquorū hominum causa subire vult. Verū obsecro/ possumus ne qcq̄ bonū nobis iure dicere/ qđ aut nature nostre nō sit insitū/ aut nra industria nō sit partū? Vtrū igit̄ horū voluptati accidere dices/ certe neutrū. Nihil em̄ est aliud homo/ si illi (cuius argumentis nitimur) qcq̄ credis/ nihil inq̄ Platone auctore est hō/ pter mentē & rationē. Dices qđ corpus carcer vinculūq̄ aīę/ Cuius qđē crudelissimi satellites sensus/ quibus immortalis deus insidijs nos petūt/ q̄s laqueos tendūt/ quibus irretiti ad cœlū antiquā nobis patriā redire ipēdimur/ voluptas vero neq̄ industria nra acquirīt neq̄ a ratione pficiūt/ sed sensuū quos pauloante seuissimos hostes/ nobis esse

ostēdi imbecillitate exorta summo bono semp̄ aduersat̄: & cū boni illud impr̄
 mis sit: vt id cuius est bonū/ integrū atq; incolume in sua natura seruatiū velit. Vi
 demus em̄ virtutes in moribus collocatas/ animos ab oī sibi noxia re puros ser
 uare: aut ad maiora quēdā ac diuiniora erigat. Quā quidē rē/ virtutes in veri cō
 gnitione posite p̄stant. Voluptas vtriq; rei nocet. In nullo ergo bonorū numero
 ponēda voluptas. Sapientissime autē Socrates ostēdit/ bonorū malorūq; naturā
 cōtrariā esse: vt in malū facile p̄labamur. Nā vt ait Terrentianus ille Symo. Inge
 niū est oīm hoīm a labore p̄diue ad libidinē. Virtutis autē via difficilis/ ardua/ sa
 lebrosaq; est/ & laboribus plena. Quapropter omnino a malo bonū extingue
 ret/ nisi tā p̄nitiose pesti/ illud remediū foret. Nā mala semp̄ inter se dissidēt: nūq;
 coeunt/ nūq; cōsentiunt. Aliud em̄ timor/ aliud temeritas & audacia p̄suadet:
 Quod prodigus sectat̄/ avarus penitus exhorret. Virtutū autē oīm summa con
 cordia est: Quo em̄ prudētia ducit iusticia hortat̄: Fortitudo impellit/ tēperatiā p̄
 suadet. Mala igit̄ dissonāt/ bona cōsonāt: Vtro igitur in genere voluptates repo
 nes: quibus qd̄ inter se pugnatius sit/ nō reperies. Adde & illud: Efficiētia em̄ &
 quē inde fiūt/ cognata esse oportet: at a voluptatibus multē extāt p̄turbationes:
 quē veluti carnificinē animū assiduo cruciat̄ atq; exedūt. nō igit̄ bone volupta
 tes. Immo pessime. Nam cū iudiciū vehemēter corrūpāt/ incitiā pariūt: quā qui
 nō censet oīm malorū originē esse/ illo nemo indoctior est habēdus. Irreti enim
 illis hoīes/ quasi clauo affixi herent. neq; etiā tantis tenebris occcati/ id qd̄ malū
 esse nouerūt/ effugere valēt: quod nō insulse furēs Ouidiana Medea querit̄: do
 let em̄ cū meliora & videat & p̄bet: tamē ita detineri: vt peiora sequi cogat̄. Hęc
 igit̄ pauca sunt: quē de plurimis h̄sdēq; validissimis Platonis argumētationibus
 hoc tpe colligēda viderent̄. Aristotelici autē & multi ex christianis theologis sic
 agūt: primū em̄ p̄ponūt: voluptatē a natura inuentā nō p̄pter se: sed p̄pter opa
 tiones a quibus exoriat̄ ipsa voluptas. Cum voluptate bibit sitiēs/ cū voluptate
 epulat̄ esuriēs. Sed neq; liberis opa sine voluptate dat̄: Ne si autē illis primis: aut
 in hoc postremo/ amota voluptate negligētiores facti simus/ & ipsi p̄eamus: &
 qui nobis succedat nullū relinq̄mus. Ergo sic arguūt: si eius actio cuius gr̄a natu
 ra voluptatē instituit: nō p̄pter se/ sed propter aliud expetit̄/ multo minus & illa
 voluptas p̄pter se expetet̄. At epulę poculaq; similis & rei venereę patratiō/ nō
 p̄pter se/ sed p̄pter aliud a natura instituta sunt. Alterū em̄: vt seruet humanū ge
 nus cōparatū est. Alterū vt is incolumis p̄duret q̄ epulat̄. Nō igit̄ expetit̄ volu
 ptas p̄pter se. nō igit̄ summū bonum. Adde & hoc: nā cum querimus finē bo
 norū hominis/ is p̄fecto ponendus est: qui ita sit hominis: vt nō sit reliquorum
 animantiū. Voluptas autem cōmunis est omnibus: quibus est sensus. Verum
 puto id summum bonum dicimus: quod quidē omnino sit/ in natura homi
 nis absolutissimum atq; excellentissimum: Quod si est nequaq; in eo erit col
 locandum/ quo deterioribus/ longeq; inferioribus coniungimur: quandoquidē
 dē finē re illa quę ad finem est/ excellentiorem sine vlla controuersia esse opor
 tet: At quis nescit a sensibus esse voluptates. quis itidē nos sensibus pecudi cō
 iungi: Verum accipe quod quemuis etiā stupidum mouere possit: q̄ non est
 bonū: nisi quatenus sit quibusdam temperantię terminis circūscriptū/ id suapte

LIBER

natura bonū nō est; sed quod bonū sit ab eo qđ sibi moderatur accipit. Voluptates autē nemo nisi moderatas approbat. Quapropter cū voluptati principatū tribuat Epicurus: nō tamē audet eā summū bonū dicere: nisi virtutes omnes illis veluti pedisseque ministręq; assistāt. & tanq; viuēdi probe magistre cupiditates quasdā infinitas/ quę neq; necessarie/ neq; naturales sunt amputēt. Videbat em̄ (si licētius pgrederent voluptates: neq; modus vllus adesset) fore vt nos in morbos/ in detrimenta maxima: maximūq; dedecus/ in grauissima deniq; pericula: ac postremo in interitū ducerēt. Non sunt igit̄ suapte natura bonum voluptates at summū bonū huiuscemodi esse oportet. Nam quod sua spē bonū est/ id cetera omnia bona: quę nō per se/ sed p aliud bona sunt/ longe lateq; superat. Sed quid tu Laurenti: nōne hacenus quę dicta sunt/ satis viriū ad voluptates confundandas habere putas? Satis pfecto inquit **LAVRENTIVS** Nam & istis nihil validius ad Cirenaicorū Epicureorūq; opinionē pfligandā. Et ego nuper **Marsili** librū de voluptate perlegi/ quē adolescēs adhuc ad Antoniū Canisianū scripsit: in quo ni fallor nihil est ex ijs/ quę ad hāc disputationē cōferri solēt/ qđ desiderari possit. Est quidē inquit Antonius in iuuenili ætate cana doctrina: & se nili prudentia cōscriptus. Nam Academicorū more: quęstione pposita/ ita acerrime in vtrāq; partē disputatur: vt collatis signis inter voluptatū patronos/ ac reliquos qui ab ijs dissentiūt philosophos/ atrocissima pugna cōmittatur: & q̄uis aliquādo Platonici Aristoteliciq; atq; omnibus qui porticū fulciūt: res ad triarios redire videatur: postremo tamē hostiū ordines perturbāt/ ac demū loco motos terga dare cogūt. Non est igit̄ inquit **BAPTISTA** aduersus victos rursus acies instruenda. Verum profligata voluptate/ velitatio certamine honores superabimus. Quis enim non intelligat/ quod propter aliud bonum sit/ propterq; aliud expetatur: id summum bonum esse non posse. honorē vero (quoniam prēmium virtutis esse/ ac solis bonis deberi omnes fatentur) nemo per se expetit. Sed siue boni siue mali sint homines: boni tamē & dici & haberi volunt. Quod cū velint/ mirifice gaudent ac letant̄ honores assequi: vt illos veluti suarū virtutū testes pducant: Quę quidē causa est: vt ab ijs qui in aliquo numero sunt: & sapiētes habētur in primis honore affici cupiamus. Quapropter Neuianus Hector nō laudari: sed a laudato viro laudari gaudet

Adde quod summū bonū huiuscemodi a natura institutū verisimile est: vt in nostra sit potestate collocatū. Nihil em̄ aut homine miserius: aut natura inuidētius cogitari possit: si ita pducti simus: vt cū id omnibus viribus cōtendamus: beatīs tñ esse nobis nō liceat. Honores autē nō in eorū qui accepturi sunt: sed in eorū qui exhibituri sunt arbitrio collocatos nemo ambigit: sed & hoc memineris/ summū bonū qđ dicit̄: id pfecto absolutissimū: atq; ex omnibus suis partibus accumulātū esse oportet: ergo nullū malū admittit: hominī aut̄ cui nullū malū afflit: malus esse nō pōt. At p sepe: vt qsq; magis improbus est: maior honore afficit̄. Quot em̄ tyrannos: cū durissimū seruitutis iugū patrię ceruicibus imposuerint: ijs titulis: ijsq; insignibus honestatos videmus: quę libertatis auctoribus debētur. Quot ciues eos magistratus: p turbulētissimas seditiōes afsecuti sunt: a qbus: si iura armis opprēsa nō essent: summo supplicio affici mere-

bant. Quid em̄ Silla: quid Marius ita de republica bene meriti sunt: vt alter post
 sextum cōsulatū (in quo omne genus crudelitatis in ciues/ omnē impietatem in
 patriā exercuerat) septimū etiā adipisceretur: alter vero (cū veluti imānissima fe-
 rat: in omnē ordinē debacchatus esset) p̄petuus dictator crearet. Prolixior sim si
 omnes illos principes/ quos Cæsares nominarūt: nūc referā: qui cū nō solū om-
 nem humanitatē abieciissent: verū cum in portenta quēdā imānissima: atq; hactē
 nus inaudita (nescio q̄ execrāda Cyrcē) cōuersi essent: tamē prāter humanos/ di-
 uinos quoq; honores sunt affecuti. Quibus quidē exemplis/ facile est videre/ q̄
 longe ab eo q̄ querimus absint honores: Quod si honor summū bonū nō est:
 nec gloria erit summū bonū. Est em̄ gloria frequens de aliquo fama cum laude.
 Cur igitur in celebri fama versari: idest a plerisq; vel ab omnibus potius (si fieri
 possit) cognosci cupimus: nisi vt honores assequamur: sed nō vidēt hoīes maio-
 ri laude dignū esse/ q̄ cognoscit q̄ q̄ cognoscitur: nihil em̄ tā infimū/ tamq; hu-
 milem gradū in rebus tenet/ quin cognoscatur: siue animatū: siue inanimatū sit.
 nosse autē nō nisi nobilioris cuiusdā animātis est: Quapropter nō erit summū
 bonū gloria: p̄sertim cū illam minime p̄pter se expetamus: sed vt inde laudem
 assequamur. Nam in ijs quæ laude carēt/ nemo extare: sed latere cupit. Quē qui-
 dem si bona nō sunt/ quonā modo diuitias bonū appellabimus: quē nisi vsum
 afferat/ quid est cur sint expetēde? Quapropter nō propter se/ sed p̄pter vsum
 expetunt. Prēterea summū bonū quod est/ id sua natura postulat: vt q̄ maxime
 seruetur/ neq; dilabi permittatur. Diuitiē autē/ nisi & in tuū tuorūq; vsum/ & in
 aliorū liberalitatē (habito certo quodā delectu) diuidantur: quid cōferant nō vi-
 deo. Neq; est q̄ hoc tempore: aut opes in republica: aut regna & imperia confu-
 rare magnopere laboremus: quæ quidē & in fortunē temeritate posite semper
 iactantur/ & seditione/ fraude/ ac cede acquiruntur/ iisdemq; artibus assiduo eri-
 piuntur: sed fac vt iuste acquirantur: iusteq; administrentur: nōne sollicitudine la-
 boribus periculisq; plenissima sunt: vt nemo modo sana mēte sit/ nō cognoscat
 suauius multo esse bene regi/ q̄ bene regere. Restant quæ bona corporis appel-
 lantur: qualia sunt/ validudo/ robur/ velocitas/ pulchritudo/ & quæ horū similia
 reperiunt. Hæc igitur cū momentanea sint/ & multis calamitatibus obnoxia: qd
 solidi in quo ea quā querimus tranquillitas bene resideat/ habere possint/ nullo
 pacto inrelligo: verū nōne quicquid viriū aut dignitatis habet corpus/ id omne
 ab anima mutuatur? Putabis igit animi bona illis non p̄ferenda? At qua ratione
 nostra dici possunt: quæ nō solum nobis cū cæteris animantibus cōmunia sunt
 sed in singulis a multis superemur. Aquila acutius prospicit/ eadē vis & in lince
 est. longius audit aper. sagacius olfacit canis. sagacius vultur. Nam qui viribus
 velocitate & corporis p̄ceritate/ se a multis bestiis superari ignorat/ seipsum p̄-
 fecto ignorat. Quē oīa cū diligētius tecū reputabis/ nihil est quod lōgius a sum-
 mo bono esse putes. Sed nos iam ad animi bona: quod tertium genus a nobis po-
 sitū fuerat (reliquis cōfutat) veniamus. Hæc autē quæ sint/ dilucide videbimus:
 si humanę mētis vim triplicē esse demonstrauerimus. Est em̄ q̄ faciat: est itidē qua
 agat: est postremo q̄ speculet. In faciēdis igit rebus ars adhibet. Ea em̄ est recta ra-
 tio rerū faciēdarū. Actionibus autē nostris prudētia dux est. A qua iusticia for-

titudo/ & temperantia munera sua addiscunt. In veri autē inuestigatione: si principia querimus/ dux nobis intelligētia est: sin ea quæ fluunt a principijs scientia. Sapientia deniq; & si utrūq; cōplectatur: tertiū quiddā tamē est. Si igit̃ artē cōsideremus/ nequaquā erit illa vltimus finis. Qui em̃ finis esse pōt: cū eius cognitio sit ad finē. Opus em̃ quod ab arte est: artis finē dicimus. Nam eius artis quæ in architecto Dedalo est/ finis est labyrinthus. Huiuscemodi autē opa/ quō nobis vitæ fines esse possint: nō intelligo: cū illa oīa ad varios hūanę vitę vsus fabricent: nō cōtra hō eorū causa sit a natura pductus: sed nihilo etiā minus in ijs animi virtutibus/ quæ ad vitā & mores p̃tinēt/ fines bonorū repies. Si em̃ virtutes hmōi fines essent/ pfecto ipse ppter se expeterent: neq; ad aliū finē instituerent q̃ lōge aliū se habet: sume tibi p̃cipuas ex illis/ atq; inde de reliq; cōiectare. Vis ne fortitudinē atq; eā maxime quæ in bello atq; acie versatur: Expetunt ne igit̃ illā propter se/ sciscitare obsecro/ feretranū nostrū Federicū: sciscitare eius alarū pfectos sciscitare quicūq; in suo exercitu ordines ducunt: sciscitare deniq; singulos equites peditesq; quos in acie pducit. Nemo hoc dicet idcirco fortitudinē expetere quia propter se querēda sit: sed vt victoriā aduersus hostes potiant: quibus sub actis tuto liceat in ocio degere. Quid autē iusticia: quid temperantia: nonne hoc agunt vt in pace nobiscū: & cū cæteris hominibus viuamus? Manifestū est igit̃ illas nō propter se expeti: sed vt animū ab omni vitio purgatū reddant: sed neq; prudentia nobis summū bonū afferre poterit: quādoquidē nō in veri inuestigatione: sed in ciuilibus actionibus regendis versat̃. Quæ cū dixisset Baptista: ego te inquit LAVRENTIVS iamdudum attentissime audio. Nam video te nō solum ea cōfuisse/ quæ a p̃stāuissimis philosophis/ iam diu cōfutata sunt: sed in ijs quoq; quæ vini grauissimi stoici/ nō modo summū: sed etiā solū bonū posuerūt/ nos beatos esse negasti. Nunc igit̃ postq; & fortunę & corporis bona p̃fligasti: neq; etiā ijs virtutibus: quæ de vitā & moribus sunt: rem tantā cōmittis: perge obsecro/ atq; vbi mens nostra: veluti in vltima meta cōsistat/ tandē explicata. Repetat̃ inde igit̃ inquit BAPTISTA vnde digressa est de summo bono disputatio: verū cū iam constet/ deum esse summū bonū: reliqua facilius explicabuntur: atq; hoc in primis. Nam cum summū bonū sit deus: quid negocij habet res p̃bare summū quoq; hominis esse bonū? Quid em̃ aliquid agit/ id boni alius cuius gratia agere: iam diu demonstratū est. Dabis ergo hoc ne: vt est in Prouerbio actū agamus. Dabo quidē inquit LAVRENTIVS Huiuscemodi igitur bonū inquit BAPTISTA finē eius esse nemo dubitat. Nā omne q̃ est atq; agit/ sua illa actione ad finē tendit. Dicimus em̃ eū esse finē: quo acquisito: ita expletur appetitus: vt nihil p̃terea querat. Omnis autē appetitus bono expletur. Quapropter si recte colligitur/ id finē iure dici/ & quod si absit desiderat: & quo si adsit fruimur in eoq; acquiescimus: facile est videre/ cuiuscumq; rei eundē finē esse & pfectionē. Quicquid em̃ sua pfectione caret/ id in eam vel ipsius (nūq̃ errantis) naturę impulsu: vel suo sensu: suaq; ratione: donec assequat̃ fertur: atq; in ea/ cum assecutū fuerit/ sua sponte conquiescit. Puto me satis dilucide ostēdisse/ omnia suū finē petere/ eundemq; esse & bonū. Ostendisti profecto inquit LAVRENTIVS Atq; ex hoc quid cōficere velis/ plane intelligo. Nam si

idē bonū sit: atq; finis/ quis nō videt qđ summū bonū sit/ id maxime finē esse? Probe colligis inq; BAPTISTA sed & hoc accipe cū plures varijq; eadē in re fines sint: necesse est ad eū q; vltimus sit/ reliq; oēs referri. Qđ dilucidius appareat: breui exēplo demonstrabo: pponit sibi egrotātis Alexādrī valitudinē Philippus medicus. Erit igit hoc veluti vltimū/ q; cētera oīa referant: vt recte valeat rex. Lectitat igit quē ab Hippocrate tradita sunt pcepta. At qđsum? Nēpe vt iueniat/ quā illi potionē potissimū pbeat: q; inuēta dat: sed eo consilio: vt purgeť exundās i rege bilis. Id autē cuius rei grā? nisi vt bili subtracta febris/ ardor restinguat. Sed neq; hoc ppter se facit: verū vt redeat pristina valitudo Alexādro/ qđ cū pstitit medicus/ iā eo puenerit qđ nō nisi ppter seipm se expetebat: in eoq; quiescit. Vides ne reliq; oēs inferiores fines/ in hūc tanq; in vltimū pficiat? Eadē ergo rōne variū ac mltiplex bonū/ & qđ p plurimos veluti riuulos/ suis gradibus deriuatū/ in deū summū bonū/ veluti in fontē & originē oīm bonorū refluit. Nō me latet/ plurimis argumentationibus rē pbare eos cōsueuisse/ qui hāc distinctius disputādo/ psequunt. Sed nos i extēporanea disputatiōe/ oīa psequi nō valemus. Id tñ nō omittā. Nā cū deū finē vltimū rerū oīm ponamus: p mlti oīno interest: quonā mō id intelligat. Deū em si sic vltimū finē dicemus/ veluti si primū sit oīm quē agūt nō aberrabimus. Nā reliqui fines: qā p actionē eius qđ agit cōstituunt/ primū illud oīm quē agūt esse nō possūt: sed potius id qđ ex eo efficiat. Quapropter nephas est ipm ita finē dicere: veluti aliqd cōstitutū: sed veluti pexistēs. Prēterea sigs agat ppter rē quē iā existat vt ea actiōe aliqd cōstituat eueniet vt illi rei cui agit aliquid acquirat. Milites em q; impatoris sui iussu acriter pugnātes: victoriā assequunt/ illā impatori pariūt. Deo autē nec nrā: nec cuiusq; opa qcq; acquirūt. Quippe q; a deo vndiq; absolutus sit: vt nihil pterea sibi addi possit. Necesse em est: vt q; rōne q; agēs est/ ad finē agit: eadē rōne opus finē suū fortiať. At deus quē primū (oīa quē agūt) iā esse cōstat/ nō sic agit: vt qcq; sua sibi actione acquirat: sed vt alijs cōtribuat. Ex quibus quidē oībus/ locus vere cōcludit/ cūcta quē sunt/ in deū tanq; in suū finē ferri/ nō illa quidē: vt aliqd deo addāt qđ fieri minime pōt: sed vt illū veluti vltimū oīm finē assequant. Si igit quēcūq; res a deo pducta est: ea rōne qua bonitatē diuinā acquirat/ similis deo reddit: erit postremū rerū oīm/ se deo similē reddere. Verū cū id qđ finis rationē habet/ bonū esse necesse sit/ nitet vnūquodq; ea maxime rōne deo se similē reddere: quā ille bonus est. Quorsum aut hāc? Nempe vt itelligas/ si quicquid creatū est/ id in deū tanq; in suā originē refluit/ oportere mentē quoq; hoc idē: verū excellentiore quodā mō/ p viribus nitidū aut est: vt sua actione illū intelligat. Hāc em via/ dei essentia aliq; mō ptingimus: si qcq; de ea in nostrā cognitionē cadit. Verū assunt qui q; dixi huiuscemodi rōne cōprobēt: suis cuiq; finis actio ppria est. Intelligere autē est ppria humanę mētis actio. Vides quid sequatur? Q; si est id/ qđ perfectissimū in ea actione est/ erit vltimus finis. Cū autē opationes ex suis obiectis specie recipiat/ q; quoq; subiectū nobilius est/ eo ipsa opatio nobilior erit. Nihil autē ex hijs quē in mentē veniūt/ deo nobilius. In dei igit cognitiōe summū bonū cōsistit: sed audi: & hoc pauloante ostēderā/ vnūquodq; tēdere in diuinā similitudinē: veluti in ppriū finē. Deo autē maxime similis/ reddit humana mens/ ex

LIBER

sua intelligentia: nihil est ex rebus omnibus / q̄ magis expectat̄ q̄ summū bonū.
 Mens autē humana / nulla re tantū delectat̄ q̄tū diuinā rerū cognitiōe. Quis
 em̄ ingeniola nostra / cū ad hāc lucē cōuertant̄: sicut veluti Noctue ad solē: tamen
 illud ipsum quātūcūq̄ est qd̄ cognoscimus: multo pluris facimus / q̄ si reliqua
 rū oīm rerū exactissimā cognitionē plane teneamus. Hoc em̄ cupimus: hoc ama
 mus: hoc fruimur. Si em̄ etiā ratione: imo sensu: carentia in dei similitudinē: tñ tanq̄
 in summū bonū tendūt: p̄fecto q̄ magis quāq̄ res deo filis reddit̄: eo magis in
 finē suū puenit. At nihil in rebus creatis / similis deo est / q̄ mēs: ergo p̄ mētē dei
 similes reddimur. Mens autē nō eo qd̄ suapte natura possit intelligere: sed eo q̄
 intelligit / similitudinē quandā dei refert: quā oīa si recte colligis / illuc deducunt: vt
 hoīs summū bonū sit / suprema actione mētis (id est ipsa sapiētia) deū quoad ei li
 ceat cognoscere. Paulatim & suis gradibus / nisi erro / questio nr̄a de bonorū finis
 bus / ex humili & de recto loco: ad ip̄m cōlū / pducta est: vbi facile tanq̄ i sua na
 tura collocata / conquiescere possit. In imo em̄ fundo / Aristippū Eudoxum / atq̄
 Epicurum prostratos relinquimus: neq̄ multo sublimiorē Hieronymū Rhodiū
 ac reliq̄s qui aut indolentiā: aut prima naturē: sine virtute adamarunt. Nam de
 pipateticis atq̄ stoicis / cynicisq̄ nihil nisi honorifice p̄ferre ausim. Ea em̄ tradide
 runt / quē quidē si hoīem a plurimis maximisq̄ calamitatibus eripe nō possunt /
 quin miseri sint: tñ ita nos instituunt: vt miserā inuictio aīo ferētes / si summū nō
 attigerimus: ad multū tñ spaciū / pgressi simus. Verum & hos (quoniā quo pue
 nire cupimus: pducere nō valēt) missos faciamus. Quod quidē sine periculo fa
 cere licet. Certissimos em̄ iā duces nacti sumus / q̄s secuti eo iā deuentū est: vt in
 arce naturē: id est in ip̄so deo cōquiescere liceat. Verum quoniā diuinā essentiam
 nō solum intelligēdo attingimus: sed eā etiā expetimus / atq̄ amamus / amando
 q̄ fruimur: quā oīa in voluntate posita sunt / recte inter theologos dubitatū est
 esset ne in ipsa cognitione / an potius in voluntate tāta res ponēda? Hīnc multis
 plex variaq̄ pugna excitat̄: atq̄ vtrinq̄ ijs viribus decernit̄ / vt dubio Marte tan
 dē discedere videāt. Verū q̄ i volūtate / siue amore rē collocatā cēsant / ad hūc fere
 modū causam defendere experiunt̄: Cum obiectū voluntatis sit bonum / qd̄ idē
 & finē esse ostēdimus. Ipsum autē verū qd̄ mētī obijcit̄ / nō qua rōne verū: sed q̄
 bonū est finē dicamus / in promptu iā erit nos vltimum finē: nō mētis industria:
 sed voluntatis op̄a cōsequi: p̄terea voluptatē dicimus esse / quā opationē accu
 mulatissime p̄ficiat: atq̄ absoluat / veluti iuuentā dicimus pulchritudine p̄fici. At
 absoluta opatio iure finis dicit̄: eāq̄ magis q̄a volumus / q̄ q̄a intelligimus asse
 quimur. Addunt & illud. Tacito quodā oīm hoīm cōsensu / nō autē doctrina ali
 qua / vltimus finis expetit̄. ergo natura duce expetit̄: plures autem voluptatē q̄
 sapientiā cupiūt. finis igit̄ voluptas potius q̄ cognitio dicēda videt̄. Itē ex oibus
 animi viribus / eā potissimū finē esse nemo dubitat: quā oīm excellentissima p̄stā
 tissimaq̄ sit. Voluntatē autem excellentiorē esse ex eo maxime apparet / q̄ eius
 op̄a intellectus ad finē mouet. Tunc em̄ demum actu ip̄so cōsiderat intellectus:
 quā facultate hactenus tenuerat: cum iā quippiā expetierit: voluntas igit̄ nobi
 lior. Itē summū bonū in eo reponēdum oēs fatent̄ / cuius bonitate totus hō dicit̄
 simpliciter bonus. At bonitate totus hō dicit̄ simpliciter bonus. Accedit ad hāc q̄

SECVNDVS

summum bonū maxime in eo consistere videt̃ q̃ ipso summo bono fruamur. Quapropter Augustinus in eo quē de religione christiana inscripsit: summam mercedē esse ait: vt deo fruamur. Fruī autē nō quia intelligamus: sed q̃a velimus dic̃t̃. huiuscemodi rōnibus: & lōge etiā pluribus ij nitunt̃: qui summi boni principatū voluntati p̃bent: aduersusq̃ suas etiā argumētationes ij afferunt: qui cognitioni illum tribuunt: sed hāc inprimis. Cum queramus finē bonorū eius forme quæ mens est: id p̃fecto esse putabimus: qd̃ sibi maxime p̃prium sit. Appetitum autē qua ratione: p̃prium nostrę mētis esse dicemus: cū oim doctorū viroꝝ sentētia iā cōstet: in rebus oībus esse appetitum: nō eum quidē certo quodā mō sed diuersis: qñquidē nō oīa eodē modo cognoscūt. Nā quę cognitioe penitus carent: eo appetitu ferri dicunt̃: qui naturalis appellat̃. Quo quidē & grauia oīa deorsum: & leuia quę sunt sursum ferunt̃. Is autē quę sensibus vtunt̃: a solis sensibz accidit appetitus. Eo em̃ oē animās: & quę sibi salutaria sunt asciscit: & quę noxia refugit. In quibus autē p̃ter sensum ratio quoq̃ viget: in illis appetitus (nisi iniquus esse velit) rationi obtemperat: hācq̃ voluntatē appellamus. Voluntas igit̃ cum quidam appetitus sit: quo nā modo humane menti propria erit: Intellectus autem suapte natura: proprius humane menti est: ergo summū bonum humane mētis in intellectu. Pręterea in oībus animi viribus: quę mouent̃ ab ijs quę sibi obijciunt̃: hęc quę sibi obijciunt̃ priora esse natura oportet: q̃ actio aliqua huiuscemodi virium. Obijciť oculo colore aspersum corpus: prior itaq̃ erit huiuscemodi color q̃ visio in oculo gignat̃. Prior em̃ natura motor est: q̃ id qd̃ mouēdū est moueat̃. Huiuscemodi autē vis volūtas est. Quod em̃ expeti dignū est: mouet appetitum. prius igit̃ erit qd̃ voluntati obijciť: q̃ volūtatis actio: qd̃ si das: dabis etiā nō posse actū voluntatis esse: id qd̃ primū volumus. At qd̃ primū volumus: est summū bonū. Itē in oībus viribus: quę in suos actus cōuertī possunt: eorū actus primo in id qd̃ obijciť fert̃: deinde ad se redit. Quo em̃ modo mēs nostra intelliget se intelligere: nisi prius aliquid intellexerit: Tunc em̃ de mum intelligo me intelligere te mihi amicū esse: cum prius te mihi amicū esse intellexerō. Nam intelligere qd̃ intellectus intelligat: alicuius obiecti est. Q̃ obre ad ipm̃ primū intellectu deuenire oportet: qd̃ quidē nō est actus intelligēdi: sed potius res aliqua: quę intelligi possit. Eadē igit̃ ratione: primū illud qd̃ volumus non est ipm̃ velle: sed aliquid aliud bonū. Primū autē qd̃ rationalis natura vult: est summū bonum. Illius em̃ causa volumus: quęcūq̃ alia volumus. Nō igit̃ in actu voluntatis est summū bonū. Est & aliud eorū argumentū. Vnūquodq̃ habet sue nature virtutē: ex ijs quę suā essentiā constituunt. Qua em̃ alia re cadauer humanū ab hoīe differt: nisi quia illi ea defunt: quę humanā essentiā cōstituunt. Vera autē beatitudo a falsa p̃ voluntatē nihil differt: nec aliter se habet volūtas desiderādo: amādo: ac fruēdo: eo q̃ bonū putet: q̃uis sit falsum: q̃ si verum oīno esset. Q̃ autē verum an falsum sit: hoc iā ab intellectu est: non a voluntate. Magis igit̃ sua essentia in intellectu: q̃ in voluntate summū bonum cōsistit. Sed & illud etiā sic ponunt. Si voluntas nobis summū bonū afferat: id erit aut desiderium: aut amor: aut gaudium: quoniā in hęc tria diuidit̃ voluntas: nec aliud p̃ terea esse pōt. At desiderium q̃ nā pacto finē bonorū dicemus: Est em̃ desiderū

CVNDVS

tudo & temperantia munera sua addidit. Sicut enim dicitur: Sapientia quærimus dux nobis interius. Sapiencia denique & si deremus neque sit ad id. In id enim fert desiderium quod dum i curruli certamine nunquam eum prior in cursu sit; ita nec ille erit beatitudinis. Nam sepe ea que absunt amamus ab amando cuius nondum sis potitus. In gaudio autem huiusmodi esse oportet ut reliqua omnia in illum referantur. Nam a natura propter ipsas actiones excitari videmus quæ ratione confutanda in superioribus ostendimus. Adde si placet desiderium ad rem assequendam impellere videtur ita & gaudium quillumque te reddit ut requiescas in eo quod iam sis affecturus. Vide in infimum suapte natura ferri in quo quiescere illa non inficiantur sed huiusmodi quiete non finire sed quiddam quod finis sit particeps esse volunt. Longum est si suscepti sermonis ratio patitur si oēs suo ordine nunc argumentationes referam quibus & illi in boni voluntate & hi in veri cognitione summam rei transferre concedunt. Sed fuerunt tertii quidam qui neque soli cognitioni neque rursus soli voluntati totam rem committant cum neutra seorsum (ut putat) id prestare possit sed utramque coniunctam accumulativissime nos beatos reddere velint. Quorum hæc in primis ratio affert. Aiunt enim in actibus qui pari (ut ita loquar) modo ad id quo beati efficiuntur sese habent pari etiam modo constitui oportere beatitudinem. Intellectum autem & voluntatem huiusmodi esse. Quantum enim in deo cognoscimus tantum amamus. Utrumque igitur simul summum bonum conficiet. Addunt item si frui deo summum sit bonum apparere in eo & cognitionem. Quibus enim rebus (teste etiam Augustino) fruimur nisi iam cognitissimis quibus deinde voluntas delectata commouetur. Item tunc nos beatos dicemus cum mens nostra deo quod eius fieri licet coniuncta erit. Huiusmodi autem coniunctionem intellectu pariter & voluntate fieri quis non viderit hac enim deo qua deus ipse rationem summę bonitatis illo qua rationem summę veritatis habet iungimur. Postremo si eos interroges unde nobis summum bonum perveniat respondebunt doctissimi quoque consensu inde pervenire quod ad similitudinem & imaginem dei producti sumus huiusmodi vero imaginem non altero istorum sed utroque nos pertingere affirmabunt. Que quidem omnia cum ita perferantur non desunt tamen qui contra nitenti audeant. Quis ergo huiusmodi mentis ac voluntatis parilitatem fateatur nihilominus quia nobilior sit mens in ea tanquam principe summum bonum precipue reponendum censent. Eam autem nobiliorem putant quia si duo hæc coniuncta mens & voluntas separari possent mens ipsa restaret actus perfectus & proprius rationalis forme. Voluntas autem ab intellectu destituta quod nam aliud relinqueret quam cupiditas quedam omnibus animantibus communis. Cuius quidem actum quis non advertat a mente pendere? Dum nunquam quicquam velimus quoniam illud prius vel noverimus vel nosse putaverimus esse bonum. Accedit ad hæc quod actus mentis purior est. Ille enim nullam ab eo quod sibi obijcit labem contrahit nec in malo cognoscendo flagitium committit animus. Non enim recte de Seneca Dauus dicitur mala mens malus animus quis servus fraudem dominus cognoscat. Voluntas contra facile coinquinatur. Quapropter recte Symeon de Dauo mala mens malus animus. Est

enim malus effectus seruus: nō quia intelligat q̄ pacto peruerſe agatur: ſed quia velit peruerſe agere. Nec mirū: nec dum vel amamus vel volumus quippiā/ animus ipſe in rem amatā mouet. Recipit igitur quodam modo ab amato amans. Quod autē recipitur/ id nō ad ſua: ſed ad eius qd̄ recipit normā recipit: qua propter dum ſordida nefariāq; volumus/ in ſordidi naturā transformat voluntas ac turpiter ſordet. Quod idē de mente dicere nō poſſumus: nā cum mēte quicq; percipit/ nō animus ad rē: ſed res ad animū mouet. Quod efficit: vt nō vileſcat mens humilitate rerū: ſed potius viliora quę ſunt illa nobilitent. Suſcipiūt em̄ eſſentiā quandā ſpiritualē/ in ipſo intellectu. Dant & illud ea viſ quę in plures ſe rationes porrigit: reliquis omnibus quę ad pauciores pueniunt/ excellentior nobiliorq; eſt. Mens igitur quę nō ſolum ad veri: verumetiā ad boni rationē porrigit voluntatē (quę nihil attingit: niſi qua ratione bonū eſt) longe ſuperabit. Itē viſ ea in nobis potior erit: quā cum ratione vtamur/ ab ijs quę ratione carēt/ nos diuidit. Nam hæc nobis pprie cōuenit. At quis neſciat nos a ratione carētibus/ non voluntate: ſed mēte diuidi? Item vim eā quę ppinquius attingit eū actū/ q̄ beati reddimur/ ceteris omnibus nobiliore eſſe oportet. Mentis autē hoc eſt ppriū: Nam cū nō bonū ſimpliciter: ſed bonū cognitū voluntati obijciatur: quid vnq; conficietur niſi intercedat cognitio? Quę quidē oīa/ cum ab illis acutiſſime dicantur: ſunt tamē qui ea erucere conentur: quorū argumētationes longū eſſet referre ſed huc tandē ſi recte colligo/ euadunt. Dicunt em̄ cum quippiā ſimpliciter enūciatur/ id intelligi oportere: q̄ omnino in eo ſit pfectū: ſi quis em̄ animal enūciat nō extinctū/ aut pictū: ſed viuēs aīal intelligimus. Eadē igitur rōne/ ſi qs ita enūtiat voluntate conſulis ad hoſtes tranſijt miles: ea erit intelligenda voluntas: quę certis formulis inuſa/ rationi obtemperet: cuius quidē actus pfectior erit/ q̄ actus intellectus: ſed quid agimus? Video em̄ me dum ſingulis nimis imoror/ pene a ppoſito decidiffe. Cui quidē ſatis fuerat referre: quid eſſet ſummū bonū. Quem quidē deum eſſe/ cū pſpicuis argumētationibus oſtēderim/ id mēte ne an voluntate/ an vtroq; aſſequamur/ nihil oīno intereſt rem capere volentibus. Eadem enim viā p̄grediendū iſdemq; rationibus nitendū: Quapropter hoc totū qcqd̄ qualeue ſit/ iſs inueſtigādū relinquamus/ quibus nō modo doctrina: verumetiā oīū abunde ſit. Sunt em̄ huiuſcemodi vt i vtrāq; pte ab ijs q̄ & litteratiſſimi ſunt & ingenio valent/ veriſimillime diſputari poſſint. Ego autē etiā ſi arbiter honorarius in tanta re aſſumar/ nunq; tamē decretū meū interponā: potiusq; Virgilia no iudicio me abſoluam: & vtrūq; vitula dignū pnuntiabo. Nam cū eo iam pūtum ſit: vt finē bonorū oīm nobis deū eſſe cognoſcā/ id tenebo nos: id eſt humanā eſſentiā: deo beatā eſſe. Quę cū dixiſſet: noſq; admiratione: atq; deinde plauſu/ illius orationē pſequeremur. Nō potuit inquit **LAVRENTIUS** accumulatius mihi ſatiſfieri/ q̄ a te ſatiſfactū eſt. Ita em̄ me in tuā ſententiā traduxiſti: vt ſi quis nunc quicq; cōtra afferre velit: cera illa Vlixea/ ne inuitus audire cogar mihi aures obturem. Habeo em̄ plane mihi conſtitutū: quid ſit ſummū bonum. Vnum tantū reſtat (niſi tibi fortalle longa diſputatione deſatigato: moleſtus ſim futurus) quod cū intellexero/ videar mihi beatus diſceſſurus. Quin p me inquit **BAPTISTA** modo em̄ id explicare poſſim/ quod ſcire cupis/ nihil te deſide

LIBER

rare patiar: Audi ergo inquit **LAVRENTIVS** quid planū mihi fieri optē
 Ego em̄ sæpe cū de bonorū finibus disputaret̄ interfui: annotauicq; cum ex ali
 cuius philosophi sentētia res pferet̄: hæc duo coniuncta facile p̄cipi posse: vt cū
 intelligeres quē finē bonorū ille poneret: statim & malorū finē eadem ratione co
 gnosceres. Dicit Epīcurus summū bonū esse corpis voluptatē: ergo sine nego
 cio summū malū dolorē dicemus: reponit alius oīa in diuitijs: alius in honorib;. *non potuit idē
deum dixisse
quod solū malū*
 Alteri igit̄ ignominia/alteri paupertas malorū fines asferre. Nec dubitabūt stoici
 cū virtutē solum bonū dixerūt/vitiū solū malum affirmare. Eadēq; reliquorū ra
 tio erit. Nunc vero cū tu: cæteris oībus cōfutatis: deū summū bonū dixeris/ intel
 ligo plane quid velis. Nec solū intelligo: verū etiā assentior. At cū paulopost dili
 gentius inquirō/ qd̄ huic summo bono: veluti sibi omnino cōtrarium obponā:
 nihil occurrit/ qd̄ æque ita summū malū iure appellari possit: vt hoc summū bo
 nū dicat̄. Quapropter p̄gratū/ perq; iocundū feceris: si hoc quoq; summū/ qd̄
 q̄leue sit explicaueris. Recte addubitas inqt **BAPTISTA** Res em̄ huiusce
 modi est/ quæ neq; difficultate careat/ si velis inuestigare: neq; vtilitate/ si in ea ve
 rū assequaris. Vidi autē plerosq; in eo titubantes: Nam cū philosophos oēs per
 curris: neminē (vt dicebas) inuenies: qui vtriusq; cōtrarij summū nō ponat: cum
 autē id ad christianos theologos te cōferas/ bonorū quidē summū atq; extremū
 ponūt: malorū nō ponūt. Horū tñ controuersiā (ni fallor) facile cōponemus: si id
 ipsum qd̄ malū nūcupamus/ ita inuestigamus/ vt qd̄ oīno sit plane cōstet. Quā
 quidē cognitionē vt assequamur: sunt quēdā paulo altius de re tota repetenda:
 Nisi fortasse satis tibi factū esse putes/ si mō qd̄ sentiant: nō etiā quare ita sentiant
 breuibus ostendā. Immo vero vtrūq; inqt **LAVRENTIVS**: Nam quis
 nihil sit/ qd̄ ego tanorū viroꝝ auctoritati cōcedendū nō iudicē: nosti tñ animorū
 rū nostrorū auaritatē: quæ quidē in rebus cognoscēdis tanta est: vt nisi ratione p̄
 specta: nunq; cōquiescāt. Gerā tibi igit̄ morē inqt **BAPTISTA** Tu vero eq̄
 aio patieris/ si dū tibi obsequor/ longiusculā adhibeo orationē. Nihil igit̄ est oīm
 eorū quæ agūt/ qd̄ quidē in agēdo finē sibi aliquē nō pponat. Qui em̄ arāt: q̄ mi
 litant: qui nauigāt: qui ædificāt: nō vt id agāt: sed vt ex ijs actionibus/ eo q̄ ppo
 fuerunt perueniant/ labores omnes perferunt. Finem autem eum appellant/ in
 quem qui agunt feruntur. Frustra enim tot labores/ totq; difficultates: atq; incō
 moda subiremus: nisi proponeretur aliquid/ cuius gratia illa susciperent̄. Qua
 propter cū p̄cipit Maro: vt. Vere nouo gelidus canis cū mōtibus humor. Liquit̄
 & Zephīro putris se gleba resoluit. Depressō incipiat iā tū mihi thaurus aratro.
 Ingemere & sulco attritus splendescere vomer: nō vt arādo se macerent hoc p̄ci
 pit: sed vt ex ipsa agri diligētī cultura/ messē tandē vberiorē p̄cipiāt. Erit igit̄ in
 nostris oībus actionibus id inueniendū/ qd̄ ppter se expetat̄. Reliqua vero oīa
 ppter illud/ ita vt cū eo venerimus/ nō sit vltra p̄grediendū: nisi em̄ finis certus
 p̄scriberet̄: p̄grediendū p̄ ea esset/ quæ oīno sunt infinita. Ad hæc autē puenire cū
 facultas nulla sit/ cessaremus ab omni actione. Nemo em̄ ad id mouet/ qd̄ asseq
 penitus desperet: Quapropter & Cicero/ quēcūq; in agendis causis egit ea grā
 egit vt p̄suaderet: Et Federicus noster vrbīnas/ in hoc proximo bello/ aduersus
 Bartholomeū Bergamensem/ quicquid aut in suis militibus instruendis: aut in

aduersarioꝝ copijs explorandis egit/ huc tendebat vt victoria potiret/ qua qdē
 parta acquiesceret. Quorsum igit eodē totiens reuoluimur. Nempe vt confiter
 quęcunq; agunt/ ea rei cuiuspiā quę p se expetit gratia agi. Hoc autē oportet bo
 nū esse. Nam si in nostris actionibus aliquid semp/ veluti certum nobis pponi
 mus/ id nobis cōueniens & naturę nostrę consentaneū ducemus: qcquid em̄ na
 tura genuit/ id ita sibi cōmendauit/ vt semp quę sibi vtilia sunt appetat: eademq;
 ratione noxia quęq; refugiat. Appetimus ergo bonū: igit eundē finē bonū quo
 q; dicimus: quapropter recte cōcludet. Quę hoies agūt/ eius qd' bonū sit gratia
 agere: quibus ex rebus illud iam relinquit/ si quicunq; agit sibi bonū pponat/ p
 fectio si quid aberrat/ erratū illud quod peccatū malumq; est pter ppositum acci
 dere. Neq; facile peccatū dinoscere: nisi actiones oēs in finē suū tenderent. Qui
 em̄ aberrare sagittariū dicas: nisi signū in quod sagittas dirigat/ pposuerit. Qob
 rem & medicus peccat/ cū agrotātis morbū curare pponēs/ illū auget: qd' idē
 in natura deprehendas. Vult em̄ hoc natura: vt ex humano semine homo pdu
 catur: quod si aut bubulo capite/ aut equinis cruribus foetus gignat/ id iam illud
 naturę peccatū appellabit: qñquidē a fine sibi pposito aberrauit: quæ quidē oīa
 cū sint/ manifestū erit malū in rebus euenire: pter eius a q agūt ppositum. Quod
 em̄ in actionibus: ab eo quod agēs sibi pposuerat/ diuersum exorīt/ id pter illius
 ppositū euenisse fatendum est. Malum autē longe a bono diuersum esse oēs no
 rūt: pter ppositū igit eius a quo agūt euenit. Mittam hoc loco ea quæ vi naturę
 ducunt/ quoꝝ eadē ratio est. Sed videamus actiōes humanas: quarū quidē mēs
 nostra principiū est. Est vis quēdā in nobis/ penes quā iudiciū est rectū & prauū.
 Hæc formas rerū apprehēdit: atq; in id fert/ quod iam sibi veluti finē pposuit: q
 si falsa quadā rei specie delusa in aliud tendat/ iam error enascit/ quē quis pter in
 tentionē esse negauerit: Decernit vis hæc in Mutio Porfennā clusinoꝝ regē: qm̄
 iniquissimus romanis hostis sit trucidandū esse. in huiuscemodi igit cedē: veluti
 in bonū fertur Mutius. Verum cultus habitusq; similitudine deceptus/ pro rege
 regis scribam interficit. Hoc autē nō secus illi pter propositū accidit: q si quis au
 rum sibi debitū accepturus/ auricalcū colore metalli deceptus p auro sumat. Ve
 rum res minime obscura tandē si cōcludat: cū nihil agamus nisi ea ratione: qua il
 lud bonū iā esse decreuimus: quicqd mali inde exoriet/ præter ppositū erit. Per
 placent ea quæ a te hæc teuus dicta sunt inquit **LAVRENTIVS** Suo em̄
 cuncta ordine pcedere videtur: & simul sunt grauissimis argumētationibus cor
 roborata. Vnū tamē est qd' planius mihi fieri cupio. Nam cū dicebas/ malū pter
 eius a quo agitur ppositū euenire/ persuadebāt mihi rationes a te exposite/ id ita
 esse. Rursus autē cū rē diligētius pensitarē/ id occurrebat: qcquid pter ppositum
 accidit/ id forte & casu/ & ppterea nō nisi raro accidere solere. Malum autē quo
 modo aut casu & fortuna: aut raro accidere dicemus. Nā vt naturalia ad p̄sens
 omittā/ quibus nō raro aut fortuito: sed semp adiūcta priuatio est/ nonne in vitā
 & moribus hoīm/ longe plura vitia q̄ vtutes inuenias: & ea ipsa nra voluntas
 te cōmissa. Aduerte obsecro diligētius/ quæ ab oībus (qui tibi noti sunt) hoibus
 agunt. Quotus em̄ quisq; tibi occurret: cuius infinita pene errata nō dephēdas?
 Quę quidē nō mō volūtate: sed delectu quoq; suscipi nemo dubitat. Nā vt Ari

LIBER

sto telis auctoritatē (quę ppter summā hoīs doctrinā / quēuis mouere possit) nūc
 omittā: neq; tanti philosophi rationes: quibus vitia esse voluntaria pbat nūc res
 feram: nunq; in rebus. p. recte administratis ij qui leges sapienter iusteq; tulerūt
 tot tāq; grauiā supplicia aduersus malos parassent: nisi plane cognouissent sua
 sponte (nō autē coactos) hoīes peccare. Quandoquidē in eo philosophię gene-
 re / q; vita purgat / nō ex eo qd' qsq; egerit: sed ex mente q' id egerit vtutes vitiaq;
 pendant. Quapropter cū & frequēter euenire vitia in humanis actionibus / & a
 volentibus nobis cōmitti aiaduertā: nō intelligo q' pacto pter eius: a q' cōmittun-
 tur: ppositū esse possint. Recte tu quidē Laurēti inquit **BAPTISTA** ista res
 quiris. Neq; est cuius facile quę dixisti soluere. Ego tamē tentabo: si tibi satis in
 hoc facere possim: Quod q' cōmodius efficiat / nō te lateat de malo ita bipartito
 disputari: vt vel in essentia quadā: vel in essentię actione illud cōsideremus. Dici-
 mus autē malū esse in essentia / cum sibi quippiā desit / qd' ipsa suapte natura / nō
 modo habere pōt: verū etiā nisi manca futura sit / necesse est vt habeat. Non igit
 tibi malum erit: si talaria: vti Mercurius habet: tu nō habueris. Huiusmodi em̄ na-
 tura hoīs est: vt talaria cōsequi nequeat. Neq; rursus malum putādū est: si crines
 tibi flauī nō assint. Nam & huiuscemodi color / humanis crinibus accidere pos-
 sit: sit tamē sine factura hoīs vt illo careat. Manu autē carere / sine suo detrimento
 nemo pōt. Animaduertit em̄ sapiens natura / cū hoiem: tā excellens animal: pdu-
 ceret: nō posse illum: quas attributura erat artes: sine manuū adminiculo exacte
 exercere. Quapropter si quis manibus careat: eo instrumēto indigebit: sine quo
 multa ad vitę vsum necessaria exequi nequeat. Ex quibus quidē rebus illuc de-
 ducimur: vt malum id dicamus / quod eius rei sit priuatio / quā & natura homi-
 ni cōcesserit: & sine qua bene cōmodeq; vitā agere nō valeas. Materię autē quā
 hylen gręci noīant: & si possit illa quidē natura / sua facultate formas oēs suscipe-
 re: nulla tamē ita debet: vt hac potius quā illa pfecta dicat: & tñ nullam formā re-
 peries: quę alicui ex ijs quę materia formaq; cōstant / nō debeatur: nā neq; aqua
 sine aque: neq; ignis sine ignis ppra forma naturare poterit. Huiuscemodi igit
 formę priuatio: si ad ipsam syluam cōferat / nullū malum erit nature: quādoquidē
 dē sylua nihilo magis ad hanc / q; ad illam formā inclinetur: verū si cōferat ad id
 cuius est forma / erit oīno malū. Nam si sua forma exuatur ignis / quis nō videat
 id iam malū esse ignis: Huiuscemodi igit sunt mala / quę in essentia aliqua esse di-
 cant. In agendis autē rebus / malū accidere dicūt / si actiones ipse suo ordine / suoq;
 modo careant: quoniā nulla est actio / cui certus modus: certusq; ordo nō debeat
 Habes quid in essentia: quid rursus in actione rei / malū putent philosophi. Tuā
 autē illā argumentationē: qua qcquid pter eius a quo agit / ppositū accidit / a for-
 tuna & casu esse conuincere putasti / facile cōfutabimus. Quę em̄ huiuscemodi
 sunt: vt q;uis pter tuū ppositū euenierint: tamē id quod tibi agēdū pposuisti: sua
 spōte sequant / nunq; ea a fortuna esse persuadebis. Quod vt planius fiat: breui
 exemplo demonstrabo: proponit sibi bibax ganeo ex vsu esse: vt vini Cretens-
 sis multa suauitate fruatur: verum dum id teneat temulentus efficitur. Adue-
 nit igitur illi pręter propositum temulentia: non tamē fortuito: quoniā vel af-
 fiduo vel sępissime / crebra eius vini pocula temulentia comitatur. Eandem

SECVNDVS

rationē in naturalibus inuenies: in quibus & si generās nihil tale sibi proponat: semper tamen corruptio subsequitur. Nunquid enim ex aqua gignitur aer: nisi in illa aquae forma intereat. Quod si raro contingat: id iam a fortuna & casu esse poterit: veluti si ex humano semine monstrum nascatur. Hoc enim non necessario sequitur: id quod sibi agendum natura proposuerat: quin potius illi aduersatur: cum cupiat perfectum generare. In nationibus autem naturae tunc malum oritur: cum vis quae agit agendo deficit: quod quibus propter illius propositum sit: non tamen casu esse dicetur: si frequenter accidat: sed si raro. Verum de natura alias. Nunc ut ad actiones nostras (de quibus est sermo) reuertar: propositum nostrum omne ad bonum est: non illud quod nullo habitu comprehensum sit. Vniuersalia enim quae sunt non mouentur: sed ad aliquid praefinitum & loco temporeque circumscriptum. Si huiusmodi igitur bonum boni priuationem: id enim malum est: sibi coniunctam secum trahit: nunquid aut fortunam: aut casum in culpa ponemus. Proponis tibi bonum esse si veneream voluptatem ex ea muliere capias: quae sit alij nupta: hic tu non adulterium sed concubitum quaeris: qui tamen sine adulterio esse non possit. Non tamen casu est commissum adulterium: quibus propter propositum: quoniam ab eo concubitu separari non possit. Quoad modum casu esse dicemus: si quis in acie dimicet: dum hostem loco pellere nititur: cuius quae protegere cupit forte feriat. Non enim ita heret ea cuius percussio pugnae: quae aduersus hostem committitur: ut ab ea secerni non possit. Quod obrem vel mediocriter inuentibus apparebit: vitia quae in rebus agendis committuntur: & si propter propositum sint esse tamen voluntaria: non quia sui gratia illa velimus: sed quia veluti corpus umbra semper sequitur: ita illa id quod sui gratia volumus semper comitantur. Voluntas enim & earum rerum recte dicitur: quas alterius rei causa volumus: quibus illas sui causa & simpliciter minime velimus. Nautae enim in summa tempestate constituti: salutem sibi proponunt. Verum cum illa onusto nauigio consequi nequeant: merces percipiunt volentes: & eas quidem preciosas. Sua ergo sponte iacturam faciunt: non tamen simpliciter: sed salutis causa: Quae omnia si recte tenes: id etiam intelliges: nihil omnino: ex omnibus quae sunt malum esse. Ipsum autem malum priuationem iure appellari: quae nulla omnino sit essentia: sed negatio in essentia. Quod autem omne quod est: id bonum sit: ex eo perspicuo patet quia quaecumque sunt nullam aliam rem magis appetunt: quam ut sint: hoc autem nisi bonum esset: nullo pacto appeteretur: nulla igitur essentia mala: nullum ergo malum erit essentia. Adde si placet & hoc: quicquid enim est: aut actu: aut facultate esse dicitur. Nec propterea quicquid reperias: quod aliquid esse possit. Actus vero qui ratione alicuius rei actus est: bonum erit. Omnia enim tunc perfecta dicuntur: cum actu existunt: sed & facultatem ipsam bonam esse oportebit. Nam & per illam in actum deuenit: & ipsa actui per quandam analogiam adheret: neque villo pacto contraria est. Est itidem & in eodem genere. Quicquid igitur est: quacumque ratione sit: ex eo quod est: bonum est: igitur malum nullam habet essentiam. Praeterea constat apud metaphysicos: quicquid est: id omne esse a deo. At cum deus summum bonum sit: ab eo effectum malum esse: nemo sane mentis dicet. Cui sententiae illud ex Genesi vehementer quadrat. Vidit deus cuncta quae fecerat: & erant valde bona. Puto plane iam tibi demonstratum: nullam essentiam malum esse. Plane quidem inquit LAVRENTIVS & ipsi argumentationibus: quae non solum inuictum cogant: sed volentem quoque ducant. Itaque cum ea audio totum me illis dedo. Rursus autem cum mecum rem reputo: non video si vere enuntietur: est malum in rebus: cur non vere

LIBER

re dicatur malum essentiā esse: An obsecro te nō recte dicitur/ cecus est Appius Claudius: Quod si recte dicit: nonne recte dicit esse aliquid cecitatē: quā priuationē esse omnes intelligimus. Recte quidē inquit BAPTISTA nō tamen simpliciter: neq; vna eademq; ratione. Aliquid em̄ esse duobus modis dicimus: & eo quo significatur essentia rei/ quē in decem illa/ quē prædicamēta appellant dialetici/ diuiditur: & eo quo veritatē alicuius enunciati exprimimus. licet ergo omnibus doctis approbantibus: hoc secūdo modo/ malum & priuationē essentiam dicas: cum ipsa priuatione verissime dicat aliquid esse priuatum. primo autem modo minime licet. Sed de natura mali hætenus. Id autē nōnullis absurde fortasse dici videbitur: mali causam nō malum esse: sed bonum. Quod tamē ita verum est: vt aliter nullo pacto esse possit. Nam si malum mali causam dicas: memento eius quod iā demonstratū est: nullum malum agere: nisi ex ipsius boni vi agat: Quapropter primā mali causam/ bonū dicemus: sed & illud: nōne magnum rei momentū affert: Nam si malum nihil est/ quomodo qd̄ nihil sit/ causa esse potest: Quid ergo dicemus: hoc ni fallor: si quicq; mali causa est/ eā causam bonū esse: nō tamē ex eo fine quē sibi pponit. Ea em̄ quē inter se apposita sunt: nunq; erunt alterū alterius causa: sed ex eo qd̄ præter ppositum finē euenit. Videmus em̄ caloris causam frigus. Vnde est illud: & boreę penetrabile frigus adurat: non quia ea sit ppria frigori vis vt calefaciat: sed alia quadā ratione. Ducit igitur originē a bono malum: nō natura boni: sed sua imbecillitate/ cuius rei (aperitū a natura) exemplū cape possumus. Est vis quēdā in animāte: cui hoc a natura negociū demādatū est: vt cibaria in stomachum iā plapla decoquat. Hoc igitur sibi pponit vis decoquēdi: qd̄ si in valida effecta/ munus suum implere nequeat: decoctio illa imperfecta relinquitur: & cibus crudus in stomacho heret. Peccat igitur vis dum agit nō volens tamē: sed ex sua imbecillitate. Nam ipsa quidē agēs nō metitur actionē ex imbecillitate: sed quis pponat rem ad exitū pducere/ ppter imbecillitatē inter agendum deficit. Euenit autē nonnunq;: vt valida quoq; vis & ad agendum sibi sufficiens: tamē quia instrumentū quo vsura est ineptū nanciscitur. rem pficere nō possit. Vis em̄ qua motus crurum in rectū gressum excitat valida esse pōt: si tñ crura quibus (veluti instrumēto) ad gressum formandum vtitur/ deprauata sint: nunq; rectū gressum p̄stabit. Nō em̄ Horatio Codiciti vis deerat/ qua rectū gressum formaret: sed alterū crus vulnere deprauatū: illi nō obtemperabat. Puto te intelligere/ quo pacto deprauationes quēdā actionibus accidunt: tum ab inualitudine qua debilitat vis quē agit: tum ab instrumēti prauitate: ex qua ineptum redditur. Verum vt actioni prauitas aduenit: sic & id qd̄ ex actione orit̄ in malum incidere potest: q̄ tempore aut materia: aut forma in culpa erit. Est vis in virili semine: vt ex muliebri sanguine/ hoīem formare possit. At si materiā (cui humana forma imprimēda sit) repugnantē atq; oīno cōtumacē nacta fuerit: nō iā hoīem: sed portentū aliqd̄ informabit. Quod quidē peccatum: quis a materia esse nō fateatur: Formę autē ipsi adiūcta sit: alterius formę priuatio necesse est. Ergo cum natura/ ex aqua aerem creare nititur: proponit sibi aeris formam: priuatio autem eius formæ: quæ aqua est/ præter suum ppositum aduenit. Eandem rationem & in artibus deprehēdas. Ars em̄ naturam

quoad valet/semper imitatur. Sed nescio quod pacto/cum de eo malo/ quod in vita & moribus patrat inuestigandum nobis, proposuerimus/ iam scd'o in natura relabor. Itaque hac omissa/ad illud tandem redeamus: primumque omnibus philosophis/ omnibusque christianis auctoribus/ non in eo quod ab actione, puenit: sed in sola ratione collocemus. Non enim quod factum sit: sed quod mente factum aduertunt. Quapropter/ quattuor veluti principia ponunt. Cum enim se nobis aliquid offert/ mouet ea res sic oblata vis quaedam animorum nostrorum ut illam cognoscat: tandemque decernit: aliud bonum esse/ aliud contra malum. Quapropter cum iam sese res obtulerit/ cum iam in scd'o loco sit de ea iudicium factum/ excitat tertio loco voluntas: ut hoc quidem sequimur: illud vero fugiamus. Quia quidem voluntate ita iubeat/ motus postremo in corpore insurgunt: ut id membra exequatur/ quod voluntas antea decreuerit. Neque igitur a duobus illis primis principijs: neque ab hoc postremo vitio spectat: sed a voluntate/ quam in ordine tertiam posuimus. Non enim eo Verres peccauit/ quod tabulae signaque/ ac reliqua. Siculorum preciosissima supellex illi sese offerret. Non rursus: quia iudicaret fore sibi ex usu huiusmodi ornatu abundare: sed quia raptum voluit/ cum usque adeo ex sola voluntate res pederet: ut etiam si non rapuerit tamen quia raptum voluerit/ scelus commissum sit. Non enim interfecerit ne/ an non interfecerit: sed voluerit ne interficere in culpa est. Defuerunt vires P. Clodio quo minus Annium Milonem occidere posset. Quia quidem in re si naturae vitium queras/ peccauit ea vis: quae mentis propositum non impleuit. Si vero ad morem te conuerteris/ non actus corporeus motus: sed voluntatis actus criminem concipit. Diciturque iure homicida Clodius: quia Milonem voluit occidere. Fac autem occidisse/ cum minime tamen voluerit occidere/ statim crimine absoluetur. Qui enim non ex voluntate: sed vel ex infirmitate virium: quas modo posui/ vel ex inscitia/ rem quampiam committunt: ij non modo culpa carerent/ verum etiam commiseratione sepissime digni putantur. Quis enim cum illud de Cephalo in Proci legit/ tetra si fabulosum putet: non solum illum crimine liberat: sed summa insuper commiseratione persequitur/ cum aduertat hominem ex inscitia/ dum fera vulnerare putat/ carissimam sibi coniugem percussisse: cuius morte in summum maerorem ac luctum/ paulopost casurus esset. Vides igitur a voluntatis actu: veluti a sua origine/ vitium in moribus fluere. Verum cum iam constet imbecillitate actionis puenire ex infirmitate primi agentis/ rem hanc planius exponenda censeo. Videamus itaque in quo deficiat voluntas/ ante commissum facinus: qui quidem defectus sibi a natura non erit: semper enim adheret: semperque peccaret: neque rursus est casus & fortuna esset enim extra nos: est igitur voluntarius. Sed ut videas unde sit error: hoc accipe. Vis eius rei quae agit/ ab eo agente perficitur/ quod supra se est: Donec enim id quod scd'o loco agit/ perfuerat in ordine primi agentis: munus suum absolute pagit. Sin autem ab illo declinet: nullum iam remedium est: quin aut statim/ aut paulopost deficiat. In gyrum vertitur circulus: qui manu humana torquetur: hic idem si manu declinet/ a motu cessabit. Ergo igitur ut ad rem redeamus: nupero dicebam duo esse principia: quae voluntatem anirent. Res quae sese nobis offert: & vis quaedam quae illas oblatas suscipiat: at cum quicquid huiusce modi est: ut moueri possit aliquid habeat proprium a quo moueat: non omnis principium vis omnem appetitum mouebit. Nam quae sensibilia percipit: eum duntaxat appetitum qui a sensibus est mouere valet. Ratio autem proprie voluntatem mouebit: rursus cum ratio varia bonorum genera percipere possit: cuiuslibet autem sit proprius finis/ erit voluntatis quicquid proprius finis: & primum quod

LIBER

moueat nō bonū quodlibet: sed certū aliquod ac p̄fixū. Si igit̄ mēs nostra ac vo-
 luntas p̄ceptione eius rationis moueat/ quæ rectū bonorū malorūq; iudiciū te-
 neat/ recta inde actio exoriet̄. Sin autē ab ijs exorīt/ quæ falso sensuū iudicio bo-
 na esse decreta sunt/ cū minime sint bona/ statim peccat/ in vita & moribus vo-
 luntas. Peruersio igit̄ ordinis/ qui est ad rationē & ad p̄priū finē/ gignit peccatū
 in actione. Ad rationē quidē/ cū ad subitā sensus p̄ceptionē volūtas fertur: in id
 qđ si recte p̄spicias/ bonū nō est: sed quia suis illecebris sensus demulsiť/ ab illis
 bonū iudicat̄. Est rursus cū ratio ipsa minime decepta/ id bonū esse decernit/ qđ
 vere bonū dici pōt. Hoc tñ tpe: aut hoc modo/ bonū esse negat̄: volūtas tñ in id
 fertur/ nullā ordinis rationē habēs. Huiuscemodi igit̄ ordinis puerſio/ volūtaria
 est/ proptereaq; vitio nō caret: Loquatur fortasse sum/ qđ par est in natura mali.
 Addā tñ ex ijs argumētationibus/ quibus demōstratū est/ malū nullā essentiam
 esse: atq; ob eā rē p se subsistere nō posse/ facile animaduerti id aliq̄ in bono sem-
 per esse oportere. Verū idē hac quoq; ratioe p̄bat̄. Cum malū dicimus priuatio-
 nē dicimus: hoc em̄ iam conuici. Priuatio autē ipsa/ & forma q̄ res priuat̄ in eo
 dē sunt. Id autē qđ formę subijciť/ huiuscemodi est: vt sua natīua facultate for-
 mā suscipere valeat. Hoc autē quis bonū negabit/ vt cū eodē in genere/ & ipsa si-
 ue facultas/ siue potētia & actus/ qui inde est oīno cōsistāt. Pręterea malū/ ea so-
 lū ratione malū dicit̄/ q̄a nocet: At nō nocet malo. Effet em̄ bonū si malo p̄nitē
 afferret. Nocet igit̄ bono: nō autē si de rei formā loq̄mur noceret: nisi in eo esset.
 Qui em̄ cecitas Polyphemo nocebit/ nisi sit in Polyphemo cecitas: Verum cum
 malū bono opponat̄/ quo pacto vtriq; idē erit subiectū: oppositorū em̄ alterum
 alterū pellit/ hoc si dicas/ ita tibi respondebo. Quicquid ens dici pōt idē & bonū
 dicit̄. Nō autē absurdū est/ vt nō ens in ente sit: quęlibet em̄ priuatio in aliq̄ essen-
 tia est: quæ est ens: & tñ nō est in ente sibi opposito. Si em̄ cecitatē dico hoc non
 ens cōmune quidē minime est: vt visum vbicq; tollat. Ergo non est in visu veluti
 in suo subiecto: sed in animāte. Quę quidē oīa eo rēdunt/ vt nō possit ita summū
 malū inueniri/ vt inueniť summū bonū. Quod em̄ summū malū futurū sit/ id si-
 ne alicuius boni cōsortio esse oportet. At nullū malū a bono oīno separatū esse
 inuenies. Quādo quidē (vt pauloante ostēdimus) suas in bono radices malum
 egit/ & in eo suū (vt ita loquar) fundamentū iecit. Pręterea si mihi dabis aliquid
 summū malū futurū esse/ id ita sua essentia malū futurū erit: vt sua essentia sum-
 mū bonū esse videmus. At malū essentiā nullā habere iā demonstratū est. Ita qđ
 primū principiū est/ eius nulla causa esse pōt: nō em̄ esset primū p̄cipiū: si esset
 causa vñ p̄deret/ mali aut̄ causa bonū esse diximus. Adde & hoc: causa em̄ quæ
 per se causa dicit̄/ semp̄ prior est illa: quæ per accidēs causa dicit̄: at malū non est
 causa nisi per accidēs. Non igit̄ inueniť summū malū. Hęc sunt quæ de plurimis
 longeq; excellētoribus (quæ Leo Baptista memoriter dilucide ac copiose/ in tā-
 torū viroꝝ cōfessu disputauit) meminisse valui. In quibus cū abunde Laurētio sa-
 tisfactū esset: solq; iā meridiē ascēdisset/ nos oēs (ita adhortante Mariotto hospite
 liberalissimo) surreximus: illūq; secuti ad reficiēda corpora discessimus.

FINIT LIBER SECVNDVS

TERTIVS
CHRISTOPHORI LANDINI
Florentini Camaldulensiū: disputatio
nū ad illustris, Federicū vrbinatū
principem Liber tertius: in
P. Virgiliū Maronis
Allegorias
incipit.

Cum statuissem eum sermonē illustrissime Federice litteris man-
dare, quē Leo BAPTISTA Albertus, nō sine summa om-
nium qui affuerūt admiratione: atq; stupore de ijs figmentis ha-
buisset: in quibus, P. Virgilius pfundissimā illam scientiā oculis
tat: qua summū hominis bonū diuinitus describit: & q̄ via ad id
pfiscamur minifice exprimit. Verebar ne in nō nulloꝝ hominū reprehensione
inciderē: qui cuncta ex sui ingenij imbecillitate metiētes: & Maronē ipsum nihil
preter fabellas: quibus ociosas auditorū aures delectaret/ cōmentū esse credant:
& nos p arbitrio nostro quē dicimus/ omnia finxisse existimēt. Qui quidē: si qd
poetę sint: si quā eoz origo vetusta appareat/ secum reputent: si q̄ magna/ q̄ va-
ria doctrina/ plurimi in eo artificio floruerint cōsiderēt: cognoscēt pfecto id/ qd
grauissimoz philosophoz iudicio comprobatū videmus: nullum esse scriptoz
genus: qui aut magnitudine eloquētię: aut diuinitate sapientię poetis pares fue-
rint. Qua quidem re/ Aristotelem virū excellenti ingenio & doctrina/ post Pla-
tonē omnino singulari motū crediderim: vt eosdem (priscis temporibus) theo-
logos poetaszq; fuisse affirmet. Et pfecto si poesis ipsa quid sit diligētius intuea-
mur: facile erit nosse/ nō esse vllam vnā ex ijs artibus: quas nostri maiores (quo-
niam reliquis excellentiores sunt) liberales appellarunt: in quarū vna alterave si
qui floruerūt in maximo sunt semp p̄cio habiti: sed est res quedā diuinior: quæ
vniuersas illas cōplectens/ certis quibusdā numeris astricta/ certis quibusdā pe-
dibus progrediens: varijsq; luminibus ac floribus distincta: quęcunq; hoies ege-
rint/ quęcunq; norint: quęcunq; cōtemplati fuerint/ ea miris figmētis exornet: atq;
in alias quasdā species traducat: vt cū aliud quippiā multo inferius: multoq; hu-
milis narrare videantur: aut cum meras fabellas ad cessantiū aures oblectādas
ludere credantur: tum maxime excelsa quedā: & in ipso diuinitatis fonte recōdi-
ta promant. Quo quidē gratissimo errore/ tandem animaduerso/ auditor nō so-
lum in summā rerū cognitionē deueniat: sed mira etiā voluptate ex figmēto per-
fundatur. Quā quidē rem/ diuinā potius q̄ humanā esse/ cui potius q̄ Platoni
crediderim. Ille enim in Ione dicit poesim nō arte humana tradi: sed diuino furo-
re nostras mentes irrepere. In eo autē qui Phedrus inscribit/ cum tria alia diuini
furoris genera explicasset: quartū furorem quē poeticum esse vult huiusmodi
(ni fallor) sententia exprimit. Refert enim/ dum in cōlestibus sedibus versarent
animi nostri/ & eius harmonię quæ in æterna dei mēte consistit: & eius quæ cō-
lorum motibus cōfiscitur/ illos participes fuisse. Verum cū deinde mortaliū rerū
cupiditate degrauati/ ppter eaq; ad inferiora iā deuoluti/ corporibus inclusi sint

LIBER

tunc terrenis artubus/ac moribūdīs membris impeditos/vix eos concētus/ qui humano artificio comparant/auribus p̄cipere posse:qui & si a coelesti harmonia lōge absint:nihilominus(quoniā veluti simulacra quēdā ac imagines illius sunt) nos in tacitā quandā cōlestiū recordationē inducūt:ac ardētissima cupiditate/ad antiquā patriā reuolandi inflāmant:vt verā ipsam musicā:cuius hęc adumbrata imago sit p̄noscamus.interim vero quoad p̄ molestissimū corpis carcerē/nobis licet hac nostra illam imitari cōtendimus:nō vocū modulatiōibus:veluti vulgares quidā/& leuiōres musici cōsueuerūt/quos aurīū sensus demulcere posse nō negauerim/quicq̄ autē prēterea p̄stare posse nō concedo:sed grauiori quodam iudicio diuinā harmoniā imitati/p̄fundos intimosq̄ mentis sensus/eleganti carmine exprimūt/atq̄ diuino furore concitati/res sēpe adeo mirabiles/adeoq̄ supra humanas vires cōstitutas/grandi spiritu p̄ferunt:vt cū paulopost furor ille iam resederit/seip̄os admirent atq̄ obstupeścāt. Quapropter nō solū auribus adulantur:sed suauī Nectare/& diuinā Ambrosia/mentes demulcēt.Hi igit̄ diuini vates sunt:& sacri musarū sacerdotes:hi iure optimo sancti ab Ennio appellātur:his solū diuinitus cōcessum est:vt carmine modo iocūde suauiterq̄ labētī:modo grauius ateq̄ surgētī:modo vehemētī impetu ruentī:modo in sedati amnis morē fluenti/nōnunq̄ copiose exundanti:nōnunq̄ breuiter atq̄ cōpresse p̄gredienti/quocūq̄ velint auditorē rapiant. Q̄obrē quoniā diuinior vehemētiorq̄ in illis spiritus insurgit/ab huiusmodi vehemētia vates appellant̄. Græci autem ipsos poetas dixerūt:eo qđ apud illos facere significat.At dices fortasse nōne & reliqui scriptores suoz libroz poete: id est effectores:iure dici possunt: possunt illi quidē:verū quoniā hi soli/& dicēdo simul & intelligendo reliquos omnes longe superant nomen id qđ omnibus scriptoribus cōmune esse oportuit/veluti suum ac p̄priū sibi vendicauerūt.Et p̄fecto quicūq̄ vates hoc nomine digni fuerunt/ij supra humanā vim aliquid posse vīsi sunt, cuius rei testimonio esse possunt prisca illi viri/ quos poetas fuisse constat. Nam apud Hebreos Moses/vir bello inuictus:qui & Aegiptios ab ethiopibus/& ab egiptijs hebreos liberauit.Nonne eius versibus(versibus em̄ volumen cōscripsit)omnē diuinitatē complexus est:vir adeo priscus:vt cum octoginta iam natus annos/iudeos e seruitute educeret:Cecrops Athenis regnaret.Nam quę ea sint/quę Idumeus Iob suis carminibus mandauit:neminē ex hīs christianis q̄ paulo doctiores habentur latere puto.At hic vt ex libro suo cōiectari licet:tertia etate post Israel natus est:nec nunc p̄sequar:quanta qualiaue sint/quę carminibus Dauid regis:quę eius filij Salomonis:quę Deuteronomij/quę Isaie cātico cōtinent̄. Egregiū omnino inuentū/& cōtinuata deinceps serie/sem̄p retentū/ vt nō modo poete verum ceteri quoq̄ scriptores/quicūq̄ rem aliquā maiore litteris mandarēt/ eā varijs figmētis/varijs figurarū integumētis obscurarēt.Putabāt em̄ fore:si negocium difficilius redderent:vt & quę scripsissent maiore essent dignitatē auctoris rēq̄ habitura:& qui p̄cepissent(quoniā nō sine labore atq̄ industria id assequeretur)ea pluris esse facturos:maiorēq̄ inde voluptatē p̄cepturos si quę ipsi tenebant minime sibi cum indoctis cōmunia essent.Hac igit̄ ratione a sanctis sacriscq̄ rebus/profanos arcebant,non inuidia moti:sed vt aliquod inter sollertem atq̄

TERTIVS

inertē discriminē appareret: cum non idem ociosus/ quod studiosus assequeretur: sic em̄ & p̄mia: quę doctis debent: solis illis p̄ponebant: & ceteri vt iisdem artibus quādo reliquis nō p̄ficerēt niterent summope accedebant. Difficultate em̄ & inopia rei/ mortaliū ingenia acuiuntur: vincitq; omnia labor. Improbis & duris vrgens in rebus egestas. Quā quidā scribēdi rationē/ grāci quoq; secuti sunt quorū & Orpheum thracem: & Atheniensem Museum/ & Thebanū Linū/ antiquissimos fuisse accepimus. Verū Linī Musciq; vix vestigia extant. Orphei autē poemata/ in quibus multa de vi diuina: nec pauca de rerū natura continent/ ad eam quā diximus formā cōscripta esse/ facile est cognoscere: de reliquis vero q; deinceps floruerunt nihil dicam. Fabularū em̄ figmenta/ quibus aut deorū/ aut rerum naturā/ aut ea quę ad vitā & mores p̄tinēt/ obscurius quidē: sed maxima cum dignitate exprimunt/ rem manifestā reddunt. Quapropter cui mirū videat si omnis ætas: oēs natiōes: omnes qui aliqua vscq; doctrina excelluerint/ poetas semp̄ maximi fœcerint. Nā vt reliquos ad p̄sens omittā/ q; multos q; maximos in philosophia locos Aristoteles tantus vir poetarū testimonio corroborat: quibus quidē/ nisi tantū tribuisset/ nunq; neq; de poetis duos: neq; de arte poetica tres libros accuratissime cōscripsisset. Quanti autē hoc hoīm genus Plato faciat/ ipse in libro de republica facile ostēdit: quoniā nihil vehementius mentis intima penetrare q; poesim affirmet. At dicet aliquis: nōne in libro de legibus idē Plato/ poesim reiiciendā censet: nusq; ille hoc: sed eam reiiciendā admonet: quę more tragico p̄turbatos animos imitatur: quę vero laudes canit deorū: patria instituta describit: mores edocet: probos viros extollit: improbos deprimat: accipiendā iubet. Deniq; nōnullis in locis/ aliquod poetarū genus/ vituperari ab hoc philosopho inuenias. Poesim autē ipsam quādo nō vt diuinā extollit: quas quidē res cū diligentius secū reputauerint/ qui consiliū nostrū damnant: sententiā illos suā immuturos existimo: qui tñ si nos carpe voluerint/ potius temeritatis arguāt (qm̄ ea quę sup̄ n̄ras vires aggressi sunt fuerimus) quā aliqd qd̄ Maro nō viderit/ nos vidisse putent. Ego autē q;uis nō tantū mihi arrogem: vt huius poetę diuinitatē satis pro dignitate explicare possim: nō tamē inutile futurum putauit: si nostra industria/ quantulacūq; ea sit/ doctiores viros ad maiora de Aeneide demonstrāda excitato: q; cū nos nō oīa potuisse intelligēt: aut indignatione nō oīno iniusta aduersus nos incitati: aut benefica eorū natura/ erga huiuscemodi doctrinę cupidos excitati/ & errata nostra corrigant: & si qua desint addant. Quaque in re: nō modo emēdari me æquo animo ferā: sed vltro iā nūc oēs qui hoc possunt (vt id faciāt) vehementer oro. Nam cū maxime p̄prium hominis putē/ & quod ipse viderit libenter alijs ostendere: & quod nesciat studiose addiscere: cum in hoc sibi ipsi: in illo reliquis profuturos sit: ego sic vitā institui: vt & quicquid in me est liberalissime effundam/ & a nullo mortalium/ quę mihi desint/ sumere dedigner: ad quē autem nostra hæc potius (qualiacūq; sint scribam) q; ad te illustrissime Federice/ qui & Maronis præter ceteros studiosissimus semp̄ fueris: & cum reliqui Italię principes/ in eo omnem industriam ponant: vt q; maximos sibi thesauros comparent: auriq; atq; argenti aceruus magis magisq; indies crescat: tu maximam tuarū opū partem/ in musarū & eorum qui musas colunt

LIBER

ornamenta liberalissime effundas: vt iam quēadmodum Homericus ille Agamē non cōfidebat si decem alij sibi Nestores adessent: fore vt breui Troyam capturū esset: sic nos, p̄ comperto habeamus: si Itali populi nō dicā decem (vt ille) sed duos p̄terea Federicos haberēt: breui futurū: vt vniuersa Italia altere Athenę futura sit: sed de cæteris alio loco. Non em̄ in hūc sermonē hoc tempore venimus: vt quēq; carpamus: sed vt te sic de litteratis hominibus meritū q̄ maximis possumus laudibus p̄sequamur: qui q̄uis solus ex omnibus qui in imperio cōstituti sunt: has partes tuearis: tamē ita late patet tua in oēs litteratos liberalitas: vt nō pauciores ex ea: & poetę & oratores & omniū rerum scriptores, puenturi sint quā ij fuerint: quos olim Nicholaus ille quintus pōtifex maximus, quē omnes vidimus, suis pulcherrimis muneribus: ac maximis p̄mijs, puocauit: qui quidē tuo beneficio ad studia excitati: & sibi gloriā sua doctrina suaq; eloquētia vendicabunt: & te talem musarū patronū: etiā tunc cū multorū principū, qui & nūc viuunt & olim regnabunt: fama sepulta iacebit, in æterna sempq; recentī memoria viuum retinebunt. Verum hæc quoniā omni luce clariora sunt, longius p̄sequenda nō censeo: p̄sertim cum ipsa iam res postulet: vt diuinū doctissimi viri Baptiste sermonē ego quantum memoria repetere potero, suo ordine referam. Ille em̄ cū bene mane ad consuetū locum venissemus: & mira audiendi cupiditate inflāmati, ab eius ore summo cum silentio penderemus: huiuscemodi principio, disputationē exorsus est. Cum eius poetę mentē tibi Laurenti aperiri cupias, qui v̄ ex omnibus regionibus: quarū habitatores hyſtoria cognoscātur vel ex omnibus sc̄culis, quę ad nostrā vsq; memoriā, scriptorū beneficio puenerint, si nō primus: primo tamē par equalisq; existat: non possum meo orationis ingressu, tante rei magnitudine nō penitus p̄turbari. Nemo modo mediocri sit doctrina imbutus: hūc virum v̄ ac copia dicēdi: ipsam (vt ita loquar) eloquentiā superare vnq; dubitauit. Nam cū tres in dictione: siue figurę sint, siue characteres: i quorū vno si q̄s excelluerit, maximā sit gloriā adeptus: q̄s nō videt, nō solū in singulis suis voluminibus singulos adimplēse: verū paucis sepe versibus ita omnes confudisse: ac permiscuisse: vt miro quodā temperamēto: veluti si diuersę voces cōcentum suauissimū conficiant, incredibilē auribus voluptatē pariat. Ex quattuor autē dicendi generibus: ita opus contexit: vt neq; ocio copia: neq; negotio breuitas desit. Videbis quēdam sua siccitate atq; ariditate placere: quēdam vero veluti flosculis illustrata atq; distincta delectare. Sunt deniq; cūcta eo artificio cōstructa: vt vnde omnia ad omne elocutionis genus exempla potius q̄ hinc sumas: scriptum nullum inuenias. Adde ad hæc cognitionē hyſtoriarū. Adde q̄ diligentissimus antiquitatis (& nō modo nostrarū rerū: sed & græcarū, & oīm nationū) inuestigator extiterit: q̄ priscorū verborū obseruantissimus fuerit: q̄ eleganter quēdā noua ex se formauerit: q̄ pprie omniū vim tenuerit. Pretereo ius ciuile: omitto ius pōtificiū: nihil dico de iure Augurū: quę omnia ita tenuit: vt nō ab alijs accepisse: sed ipse cōstituisse videatur. Hæc igiſ & eorū similia si a me tibi explicanda peteres: ac vt singulos in eo poeta locos, diligentius aperirē cōtenderes, & operosum simul & difficile mihi negociū imponeres. Quis enim illa pulcherrima excellentissimaq; ac summo artificio recōdita nō iudicet?

TERTIVS

sed sunt tamen a multis iisdemq; doctis viris patefacta. Quod autē petis/ id & multo diuinius est: & magis in obscuro latet/ & a nullo (quod ego quidē sciam) haftenus sua serie patefactum: quod neq; grāmaticus/ neq; rhetor nouerit: sed si ex intimis philosophiē arcanis eruendū. Vis em̄ nosse quid p̄ sua illa enigmata de Aeneē erroribus: deq; eius hominis in Italiam p̄fectione/ sibi Maro voluerit: Quāq; sunt nōnulli/ qui cū ea (quē pauloante dicebā) p̄ maximis admirent: atq; in ipsis summā absolutamq; poetē laudem cōtineri putēt: nihil maius in eo Vate suspicentur. Quos tamē si roges: quid sibi in ea re Virgilius p̄ficere voluerit/ Homerū imitandum sibi p̄posuisse affirmabunt: addentq; neq; ingenium/ neq; doctrinā: quo minus id p̄stare posset/ sibi defuisse: quod nobis cū dederint/ succūbant penitus necesse est. Habemus em̄ (vt grāmaticorū infinitā pene turbam omittā) multos eosdēq; grauissimos philosophos: qui Homerū oēm ægyptiorū doctrinā hausisse: eamq; more illorū varijs figmētis adumbrasse contēdāt. Quia in sentētia/ nisi Aristoteles fuisset/ nūq; Homericarū ambiguitatum libros sex scripsisset. Nam quid Basilīus (& doctrinē magnitudine/ & morū sanctitate/ magnus cognominatus) de hoīe sentiat/ facile est iudicare: qui totā Homeri poemā laudē virtutis cōtinere dixit: secutus vt puto Anaxagorā Clazomeniū: qui quidē idē de hoc poeta affirmauit: Arcefilaus vero mediæ academiē inuentor/ tātum Homero tribuit: vt nūq; se in lectum receperit: quin prius aliquid ex eo legerit: sed & in lucē/ se ad amasium ire dicebat: quo sibi eius legendi maior copia daretur. Verū quid reliquos nūc colligam: cum vnus Platonis testimonio/ nihil sit quod p̄bari nō possit. Is igit in eo volumine: quod de summo bono scripsit: omnes artes: siue diuinę/ siue humanę ille sint: in vnū Homeri poema/ veluti in proprium receptaculū cōfluxisse affirmat. Quōbrē animaduertēs Maro/ doctis nam huius hominis/ ex ægyptiorū sacerdotū fōtibz hausitam simillimā cū Platonicijs: quorū studiosissimus fuit rationē habere/ eam vsq; adeo admiratus est: vt idem in suo Aenea efficere voluerit: qđ ille antea in Vlīxe sinxerat: Quapropter pulcherrimis poeticisq; figmētis/ eum nobis virum informauit: qui plurimis ac maximis vitijs paulatim expiatus/ ac deinceps miris x̄tutibus illustratus/ id qđ summū homini bonū est: quodq; nisi sapiens/ nullus assequi potest/ tamen assequeretur. Verum cū illud in rerum diuinārū speculatione cōsistere a Platone didicisset/ simul & illud didicit/ eo antea minime pueniri posse/ qđ animi nostri virtutibus illis: quę de vita & moribus sunt expiati penitus addant. Cum Socrates ipse purum impuro attingere fas esse neget: Quapropter non solum fines bonorum nobis mirifice expressit/ verum etiā/ qua viā/ quauē ratione/ eo euadere tandē homini liceat demonstrauit. Ne q̄ pars eius Philosophiē: quā greci Ethicē nos de vita & moribus nominamus: p̄termitteretur: in ea em̄ nos nihil aliud quęrimus: nisi primum bonorū malorūq; fines: deinde officia/ quibus veluti viā quadam ad eos deducamur. Laboriosum omnino negociū/ atq; omni difficultate plenū: diuinū tamē: q̄to vno fœlix simul atq; sapiens homo efficiatur: deoq; iungatur. Soli enim sapienti fas est vsq; adeo deo coniungi: vt nihil quod separaret intercedere possit. Deus em̄ veritas est. Quis autē nesciat/ qui verū mēte non pertingat/ eum sapientem esse minime posse: Nos autē cum quattuor sint: quę

LIBER

in scriptoris mente aperienda inuestigemus/in rem nostrā futurum puto: vt cer-
 tos iam terminos circūscribamus: quos in poeta interpretando egredi nō liceat.
 Est igitur/ cū id qđ sit gestum querimus/ quā hystoriam appellāt: vt cū legimus
 apud Maronē: Haud pcul inde citē Metū in diuersa quadrigē. Distulerāt. Que-
 rimus itidē non quid gestum sit: sed qua ratione gestū sit: vt est illud. At tu dictis
 Albane maneres. Nam eo loco demōstrat: propterea discerptū a quadrigis esse
 Albanorum regem: quoniā ille in fide nō mansisset: hanc grāci Ethimologiam
 dicūt. Querimus & tertio in loco: an ea quæ dicant pugnātia inter se sint: Alibi
 em̄ dicit Christus: patrē se maiore esse. Alibi ego & pater idē sumus: Quapropter
 cum ita interpretamur hæc vt minime inter se dissidere ostendamus/ analogiam
 sequimur. Interpretamur postremo aliquid p allegoriā: quod tunc fit/ cum non
 quæ verba significant intelligimus: sed quiddam aliud sub figura obscuratum.
 Scribunt poetę: Amphionis lyra motos esse lapides: vt sua sponte in Thebanorū
 mœniū structurā coirēt/ per qđ figmentū/ qđ aliud intelligimus: nisi sapiētissi-
 mi viri eloquētia effectū esse: vt Boetij populi/ qui hæcenus ad oēm rationē: ve-
 luti lapides stupidi: & aduersus oēm humanitatē durissimi existerent/ e siluis ac
 lustris/ in ciuitatē venirēt/ ac postremo legibus/ quę ad cōmunē vsum latē essent
 vltro sese subiicerēt. Nos igit̄ reliq̄ tria genera hoc tpe omitemus/ atq; i ipsa sola
 allegoria fabimur: vt quid p Troiā: quid p Aeneā: qđ p Italiā: reliquaq; huius-
 modi sibi velit videamus. Troyę igit̄ onē Aeneas: p quā urbem recte: vt puto:
 primā hominis ætatē intelligimus: in qua cū ratio adhuc omnis consopita sit/ so-
 lus sensus regnat. Atq; ipsi mortales: quia ea ætate sapientiā ne suspicant qđē/ ea
 sola sibi proponunt/ quæ philosophi prima naturę appellant. Nam cum omne
 animal sibi a natura cōmendatū sit: in primis seipsum diligit: deinde omnes cor-
 poris partes ita integras/ validasq; habere cupit: vt vsui simul & pulchritudini si-
 bi sint. Maxime autē voluptatibus demulcet: & q̄uis animū se simul corpusq;
 esse intelligat: atq; vtrūq; saluum esse cupiat: tamen in ijs quę in animo expeten-
 da sunt/ quoniā nōdum plane illa cognoscit minus laborat: ea autē quæ corporis
 ri corporeisq; voluptatibus cōducunt/ anxie expetit. Sunt enim sibi ab ipso or-
 tu iam notissima. Quapropter cum in hac ætate naturę/ vi potius trahamur/ q̄
 nostrarum actionū domini esse valeamus/ vel minimū/ vel omnino nullum vir-
 tuti vitioq; locum relinquimus: cū quæ agimus: ea nec voluntaria sint: nec cum
 delectu aliquo fiant. Itaq; in puero virtutē esse nemo dicet. Verum vbi iam pro-
 gressu ætatis/ rationis lumine aliq̄ illustrari incipit mens nostra: tum demū tantū
 in nobis cōsiliij apparet: vt a prauis recta discernere valeamus. Est em̄ iā ad illud
 Pythagoricę litterę biuium peruentū/ & iam vitę nescius error (vt est apud Per-
 sium) Deduxit trepidas ramosa in compita mentes. Vnde cū discefferimus/ ne-
 cesse est: vt vel recta pergamus: vel in sinistra deflectamus. Nam quæ deinceps
 agimus/ quoniā certa quadā ratiōe agimus/ si recta fuerint & tuti: sin cōtra vitio
 adscribunt. Troyę igit̄ & Aeneas simul & Paris alunt. Verū alter quoniā Vene-
 rē Palladii: id est virtuti: voluptatē anteponit/ necesse est vt vna cū Troya pereat.
 Alter autē duce matre Venere se ab omni incendio explicat. Quod quid aliud
 intelligamus/ nisi eos qui magno amore inflāmati/ ad veri cognitionē impellunt

tur/omnia facile consequi posse: Quapropter Venerē/ diuinū amorē recte interpretabimur. Sed tu Laurēti nescio quid iam diu velle dicere videris. Cupio quidem inquit **LA VRENTIVS**: ni verear: perpetuū tuę disputationis filum interrumpere. Immo potius isto modo inquit **BAPTISTA** Nam cum vni uersus hic sermo/ nō ad ostentandū ingeniū/ neq; ad gloriā comparandā/ a nobis institutus sit: sed vt honestissimę voluntati tuę obtemperē: & si quid in me doctrinę est: id libēter effundā/ interroga/ interpella/ obijce/ confuta pro arbitrio tuo. Hac em̄ via/ id quod querimus verū/ dilucidius apparebit. Vtar qđ mihi p̄mittis/ arbitrio inquit **LA VRENTIVS** verū id nō tui cōfutandi: sed mei erudiendi causa. Miror igit̄: cur tu Venerē amorē interpreteris/ eū p̄sertim amorē: qui nō modo castus: verū etiā diuinus sit. Ego em̄ Venerē nō solū apud poet̄as: sed etiā apud reliquos scriptores/ ita sumptā video: vt p̄ eā nō nisi maris fęmineq; cōiunctionē significare velint. hic illud Terētianū: sine Cerere & Baccho Venerem frigescere. Et ipse in bucolicis: Parta meę Veneri sunt munera. Quapropter si Venerē p̄ huiuscemodi coniunctione ponas: quę hactenus dixisti/ ea oīa inter se pugnare videbunt̄. Sed est & aliud: qđ nisi tu mihi p̄spiciū reddas ego minime explicare valeā. Qui em̄ sit: vt cum duo sint viri Aeneas atq; Paris. Alter quoniā Palladi Venerem p̄ponat/ necesse sit vt vna cum Troya pereat. Alter vero/ quoniā precipienti Veneri obtemperet/ omne periculū incolumis eua dat. Ego em̄ nō video/ cur si bona sit Venus Paridi noceat: si mala p̄sit Aeneę. Quę quidem dum cogito/ in eorū potius sententiā labor: qui rem oēm ad eam stellam/ quę hoc noīe appelletur/ & ad ipsam hystoriā referunt. Putant em̄ (qđ te nō fugit) qua hora a Troya Italiā versus p̄fisceretur Aeneas: Librę signū (quod domiciliū Veneris est) ad nostrū hoc hemisperiū ascendisse. Ipsam autem Venerē in medio cōlo Ioui fuisse coniunctā. Quibus omnibus portendebatur foelicitas illi/ regnumq; p̄ mulierē peruēturū. Iouem em̄ regnis p̄esse/ nō modo Homerus significat: qui reges id em̄ est: a Ioue nutritos scribit: sed & mathematici idem dicunt. Salutare em̄ omnino sydus est/ quoniam inter Saturni frigus/ & Martis ardorē collocatū/ optimo temperamēto sit/ & propterea cunctis euentibus prosperum. Nam cū vitā nostrā p̄cipue Sol & Luna gubernet: idcirco Iupit̄ oīm nobis saluberrimus est: q̄a Soli p̄ oēs nūeros: Luna autē p̄ plurimos cōiunctus est. Referūt etiā in initio mūdane fabricę/ Iouē in Ariete domicilio tūc ascēdente fuisse. Voluit illū inducere leges/ castitatē/ miseris cordiā in egenos & calamitate opp̄ssos. Veridicos hoīes facit: & vere amicos sine fraude/ sine dolo: Saturni seuitiā frāgit: & quęcūq; ille mala ifert/ hic aut tollit aut minuit. Quapropter scite Persius Saturnūq; grauē nostro Ioue frāgimus vna Deniq; si i alicuius ortu se bñ habeat/ eū illum hoīem fortunatū reddit. Minime hec displicēt inqt **BAPTISTA**. Sūt em̄ ex sūma doctrina eruta: & hystorię vehementer accōmodata. Verū cū oīs nr̄a disputatio nullā hystorię rōnē habeat: sed eā quā totiēs gręco/ & bo: allegoriā noīno exp̄mere conet̄: nō video cur ea: quā adhibui it̄p̄tatio/ iure admitti nō possit. Si em̄ ijs om̄issis: quę de Aenea deq; ceteris Troyanis prisci scriptores tradidere/ p̄ arbitrio licuisset poetę nō mō fingere sed & p̄uerrere/ & addere/ & subtrahere. Si deniq; (nulla hystorię rōne habita) id

LIBER

solum tentaret/quo pacto per Aeneā cum nobis virtū informaret:qui tandē sapiens beatusq; esset futurus/ nō Venerē fortasse: sed Cupidinē/ aliudve numē posuisset. Sed cū ita poeticū figmentū psequi instituisset: vt tamē ab hystoria nō discederet: cum Aeneē matrē fuisse/ & exiliū ducē nauigātī filio se pstitisse Venerem legisset/ fuit ex ijs quā aderant res pficienda/ nō autē nomina fingēda. Hoc em̄ plus negocij poetę est/ q̄ reliquis: qui alio figmēto rem obscurare volūt. Illi em̄ ab omni hystoria soluti/ p arbitrio ea cōminiscunt: quā magis rei suę p mendā quadrent. Quod vt planius teneas: vnū de multis (exempli causa) pponendum cēleo. Placuit illi primo huius fabulę auctori ostēdere/ quē in tpe ex materia gignūtur/ ea omnia i interitū cadere/ quattuor dumtaxat elementis exceptis: quā principia sunt omnibus rebus generādis. Duos igit cōmentus est deos: Saturnum atq; Opim/ & illum temporis symbolum obtinere voluit: quod gr̄cū nomē indicat. Cronos em̄ qui Saturnus est/ ab eo subtrac̄ta aspiratione deducit quē ipsi Chronon appellāt/ at quis nesciat tempus gr̄ce Chronon dici? Per Saturnū igitur tempus: per Opim siue Rheam terrā intelligit. Addit deinde Saturnum oēs (quos de Rhea suscepisset) filios vorasse/ pter Iouem/ Iunonē/ Neptunum/ & Plutonē. Qua fabula exprimit: omnia quā ex materia sunt/ pter ipsa q̄ tuor elemēta: tpe cōteri: atq; in interitū deduci. Quorsum igit hęc? ne reliquum fabulę psequar: nempe vt intelligas licuisse huic homini/ p arbitrio quęcūq; volebat fingere: vt quod de rerum pcreatione sentiebat/ cōmode exprimeret/ cum nihil aliud pter phisices particulā sibi pposuisset. Maronis autē lōge alia ratio est qui cū Aeneē res in laudē Augusti exornādas: & librū ipm oibus poeticis luminib; illustrādū sibi sumpsisset: nō ijs quē ipse suo ingenio eligeret: sed ijs q̄ hystoria porrigit hāc supremā ingenij sui laudē cōparat. Mirus pfecto vir: qui nō ex optatis: sed ex datis ita opus intexat: vt cū hystoriā minime deferat: p eā tñ incredibili integumēto humanā fœlicitatē exprimat. Habes (vt opinor) q̄ ratione Venerē/ p diuino amore ponere coactus sit. Quod ita tñ recte pcedit: vt nisi ab ini quis reprēhēdi nō possit. Videmus em̄ Platonē: in eo sermone quē Phedrū nominat Aphroditē: quā nos Venerē nūcupamus/ nō lasciuo solū: sed & diuino amori pesse. Verū quā Venerē Platonius poeta: Aeneē matrē esse voluerit: facile itelligemus: si quēdā paulo altius/ ex ipso Platone repetamus. Pausanias igitur in Symposio duas Veneres cōmemorat/ alterā coelestem/ vulgarē alterā. Primā autē coelo natā refert: cui nulla mater sit: qd̄ cū fingit/ eā intelligentiā significat: quē in angeli mēte posita amore ingenito/ ad dei pulchritudinē intelligendā rapitur/ quā quoniā pcul ab oī materię cōsortio sit/ sine m̄re pductā dicit. Secundā vero Venerē: mūdi aīę tribuit: ita vt p̄re Ioue: matre vero Dione eā natā scribat. Manat em̄ ab ea vi/ quē in aīa mundi est: & vim creat: quē inferiora hęc oīa gignat: & mundi siluā subeat. Vtraq; igit sibi ingenito amore rapit: coelestis illa ad dei pulchritudinē intueudā: hęc vero vt eandē pulchritudinē e sylua conformet. Sed hęc parum ad rem. Animus autem noster/ cum & ipse similes quādam vires habeat intelligendi atq; gignendi/ duas itidem Veneres habere dicitur/ quas gemini comitentur Cupidines. Cum em̄ corporea pulchritudo oculis nostris obijcitur: mens nostra: quā prima Venus est/ eam (nō quia corporea

very altitud
of vulgar

very pulchritudo
of the world

TERTIVS

sic: sed quia simulacrū diuini decori) admiratur: atq; diligit: ea que veluti via qdā
 ad cœlos effertur. Gignendi autē vis: quæ secunda Venus est/ formam gignere
 huic similem concupiscit. Quapropter vterq; amor iure dicitur: vt alter cōtem-
 plandē/ alter gignendē pulcritudinis desiderū sit. Nemo igit̃ nisi totius rationis
 expers sit/ duos istos amores damnare audebit: cū vterq; humanę naturę neces-
 sarius sit: neq; em̃ diu esse mortaliū genus sine sobolis p̃pagatione: neq; rursus
 bene esse sine veri inuestigatione poterit. Præstantiori igitur illa Venere duce in
 Italiā p̃uenire potuit Aeneas. At dices cur hæc scd̃a si bona est Paridi nocuit: q̃a
 illa male vsus est. Vir em̃ gignēdi auidior q̃ recta ratio dicet: & in ea re plusq;
 oportet occupatus/ in solis corporeis voluptatibus mergit̃. Quo fit vt & primā
 quæ ad summū bonū ducit omnino deserat: & secunda pessime aburat: p̃pter
 eaq; in omnes animi pturbationes incidat: veritateq; desperata/ miserq; effectus
 in omnē indignitatē descēdat. Est vt dixi/ diuinus amor (si Platoni credimus) de-
 sideriū redeundi a corporea pulcritudine/ ad diuinā contemplandā: nō tamē cū
 diuinā desideramus/ eam quæ oculis percipit̃ contemnimus. Nam qui aliquid
 appetit/ hunc illius quoq; rei: quā appetit imagine delectari necesse est. Verum
 sunt quidā ita hebeti ingenio: vt mentē a sensibus nullo modo seuocare possint:
 hi veram pulcritudinē non norunt. Huiusmodi igit̃ amor adulterinus est/ & a
 vero degenerās: quē lasciuia ac procacitas semp̃ comitatur: quē diffiniūt cupidit̃
 nē eius voluptatis: quę ex corpea forma p̃cipit̃: recteq; dicūt eū ardorē animi/ in
 suo corpore mortuū in alieno viuētis: quod secutus poeta quidā dixit.

¶ Plato vero ait/ illū natū ab humanis morbis sollicitudinēq; plenū. At quis
 nō videat illum neq; consiliū in se/ neq; modum vllum habere: Inesseq; in eo
 iniurias/ suspensiones/ ac reliquas illas omnes pestes: quas fidelis seruus Terētia
 no Phedrię prudenter ostēdit. Habes vt puto duplicē amorem/ verū illum & di-
 uinum/ de quo pauloante dicebā: & hūc falsum & adulterinū/ & qui vero amor
 ri talis sit/ qualem aut amico adulatorē/ aut medico coquū esse videmus: cui qui-
 dem cū se totū dedidisset Paris vna cū Troya perijt. Aeneas autē cœlesti illo du-
 ce/ paulatim ex Troyano incendio: id est ex corpearū voluptatū ardore/ se expe-
 diens: si nō recta nauigatione (id em̃ humanę conditioni: aut nunq; aut raro con-
 ceditur: vt eodem tempore & stulticiā exuat: & sapiēs efficiatur) tamē post mul-
 tos errores/ in Italiam ad veram sapientiā p̃uenit. Quā quidē nauigationē/ cum
 sudoris laborisq; plenissima sit/ nemo vnq; nisi summo illius amore incēsus: dif-
 ficultatē oēm p̃ferre paratus sit: penitus p̃ficiet. Amor em̃ verus (vt apud eundē
 Platonē ostēdit Eriximachi oīo) oīm naturaliū rerum creator est atq; seruator: eo
 em̃ similia oīa ad ea quæ sibi silia sunt/ phenni cōcordia trahūtur. Est itidem oīm
 maximorū artiū magister. Nemo em̃ aut artē inuenit: aut ab alio inuentā addiscit
 nisi inuestigationis oblectatio & discēdi cupido incitet. Quā quidē rē/ si nō aper-
 te ostēdit: obscurius tñ (vt poetarū mos est) significat noster Virgilius. Cum em̃
 in Georgicis se veri cognitionē/ reliquis rebus p̃ponere dicat/ difficultatē ipsam
 summa amoris vi superaturū: his verbis demonstrat. Me vero primū dulces an-
 te omnia musæ. Quarū sacra fero ingenti percussus amore Accipiāt. Ingenti er-

LIBER

go amore labores summos: qui in sacris musarū: id est in rerū cognitione subeū-
di sunt: se laturū affirmat. Diuinus em̄ amor: nil aliud meditatur: nil molit: nulla
alia in re laborat: nihil tentat: nihil nitit: nisi vt iā corporeę pulchritudinis aspectu
cōcitus/ ad diuinā nos pulchritudinē rapiat. Dum em̄ corporeis tenebris demer-
si sunt animi nostri/ diuina nō recognoscunt: nisi vmbreis & simulacris quibusdā
quæ sese nostris sensibus obijciunt. Quā quidē rem nō solum expresserūt prisci
ex græcia philosophi: in quibus Pythagorā/ Empedodem/ Heraclitū: sed longe
ante Platonē enumerare possum: sed & christiani ab eadē sentētia minime disce-
dunt. Nam & Paulus: & qui Pauli auditor fuit Dyonisius Ariopagita/ coelestia
ac diuina: quæ in sensus nō cadunt/ per ea quæ sensibus percipiunt cerni volūt.
Hæc est igit̄ illa vera Venus: quæ mentē nostrā ad diuina erigit: qua matre quis
nesciat natū Aeneā nomē: ab e quod est ænos id est a laude deductū. Virū enim
ad oīa magna & excelsa natū/ quis nō summis laudibus psequatur? Verum &
ipse a volūtate delinītus/ circa Troyę defensionē laborat. Troyam em̄ prima na-
turę in quibus voluptates corporeę plurimū vigent interpretari licet: prima em̄
ætate/ cū ipsa ratio nōdum se excitare: & suas vires explicare possit: etiā qui ma-
gni atq; admirandi viri futuri sunt/ voluptate demulcentur: & prima naturę ve-
luti summa admirantur: & quoniā diuina quæ sint/ nō nouerūt: beatissimā eam
vitā putāt: per quā voluptate frui liceat. Hi igit̄ quid summū bonum sit/ nōdum
cōpertū habēt: verū cū illius acquirēdi summo ardore inflammētur/ paulatim
hæc oīa: quę dixi: prima naturę caduca momētaneaq; esse animaduertūt. Habet
em̄ hāc vim verus amor: vt pauloā dixi: vt mentē vehemēter exacuat: magister
q; illi rerū inueniendarū paulatim sit: vt nihil eā latere possit: Quapropter ægre-
gie illud: Quis fallere possit amātē. Deinde cū nihil difficile putet/ modo re ama-
ta potiatur/ omnes labores tolerat: oēs difficultates superat. Hæc est Venus illa
nō vulgaris: quę materię admixta/ vim habet gignēdi: sed illa coelestis ab oī ma-
teria remota/ quę a mēte nr̄a est: ipsamq; mentē excitat/ & lucem illi suam nobis
hactenus incognitā in nocte: id em̄ est in nostra inscitia ostēdit: seq; deam fatetur
se em̄ indicans: suā diuinitatē demonstrat: admonetq; nō posse seruari Troyam: id
est originē corporis/ quę necesse est vt pereat. Hæc eadē ostendit voluptates cor-
poreas/ nō solum ab ipsa Lacena: id est a seipsis: vt in hesternā disputatione dixi-
mus corrumpi: sed ab Iunone: a Pallade atq; a cæteris dijs. Nam deos Troyam
populari quis ignoret? Diuina em̄ oīa voluptatibus aduersantur: sed in primis
Pallas: hæc em̄ sapientię symbolū obtinet. Sapientia autē nō solum voluptates
contemnit: verū etiam summopere exhorret. Neq; est quod de Iunone quisquam
dubitet/ quæ q̄uis regnorū dea habeatur: proptereaq; in hæc caduca ac mortalia
magis ppenſa videatur: tamē cum homines imperandi cupiditate/ nullum labo-
rem perferre recusent/ omnibus voluptatibus bellum indicunt: modo eo pueni-
ant/ vnde possint reliquis imperitare. Deos autē minime videt Aeneas: dum p
voluptate pugnat. Nubium em̄ tenebris omnis ei p̄spectus eripit̄. Sunt em̄ ani-
mi nostri ita a deo creati: vt suapte natura facile omnē veritatē consequant̄. Sed a
materia corporea/ quā philosophi sylvā appellant/ omnia nobis mala pueniūt.
Illa enim tardat/ hebetat/ atq; perturbat mentes nostras/ atq; tenebris obscurat.

Si enim ex inscitia omnia vitia pueniunt: Quapropter & Chrysippus & reliqui stoici
 perturbationes omnes a falsis opinionibus oriri dicunt: quod tamen longe ante senserat Mer-
 curius ille: quem graeci ob ingenij diuinitatem trimaximum appellant. Si igitur omnia vitia
 ex inscitia pueniunt. Inscitia autem ex corporea caligine est: (ut Plato putat) erunt omnia
 vitia a corpore. Quam causam principalem fuisse dixerim: ut is quae paulo ante nomi-
 nauit. Mercurius syluam malignitatem appelleret: sed de sylua comodior disputandi lo-
 cus paulo post dabitur. Pugnat igitur Aeneas pro vita voluptuosa: illaque demersus
 deos videre nequit. Verum cum in huiusmodi miseria non desit amor veri inue-
 stigandi: valet ipse amor mentem excitare: ut se colligans tenebras discutiat: & vis-
 deat quibus numinibus Troya euertatur. Duceque eodem amore per medias flam-
 mas atque hostes iter tutum arripit. Et profecto volenti ad res arduas perficisci hinc
 mira quaedam voluptatum: quae deferendae sunt cupiditas: veluti flamma quaedam illinc
 laborum difficultatumque terror: qui aduersus honestatem assiduo pugnet se se oppo-
 nunt. Quae omnia ducere Venere Aeneas cedunt. Nam nisi amor absit: neque tam blan-
 das voluptates contemnere: neque tam duras difficultates superare possemus. Ve-
 nit igitur domum: ut familiam omnem componat: atque inde ex urbe perficiscat. Redit
 enim in seipsum animus: omnesque suas vires: atque virtutes (quae variae sunt) ad per-
 fectionem: id enim est ad veri cognitionem: quam Troiae nunquam assequeretur: suo or-
 dine componit: omniaque sibi ex voto succederent: si pater filium sequi vellet. Verum
 negat Anchises se ex Troia discessurum. Hoc vero quid sibi velit si me roges ego
 sic puto. Aeneas huiusmodi parentibus natus est: ut Venus dea: Anchises mor-
 talis sit. homo enim ex animo qui immortalis diuinusque est: & ex corpore mortali: &
 cito in interitum casuro constat. Mens igitur originem suam semper suscipit: ad eamque
 redire cupiens Troiam audacissime deserit. Sensus autem: qui a corpore sunt: cor-
 poreis incorporeis preponunt. Hinc igitur assiduum atroxque certamen illud exoritur: spi-
 ritus aduersus carnem: ut nostri dicunt: cum mens totum hominem ad diuina trahere
 conetur: & sensus in potestate redigere: & sibi obtemperantes reddere cupiat.
 Contra vero sensus seculento elementorum potu ebrius & lethea obliuione grauati
 nihil nisi caducum & terrenum cupiunt. Anchises igitur: id est terrenus pater: & ea
 quae a christianis verbo parum trito sensualitas appellatur Troiam se deserturum
 negat. Mauult enim perire sensus: quam voluptate priuari. Mox tamen cum filium om-
 nemque domum: id est totum hominem periturum audiat: cumque coelestibus monstris me-
 liora moneatur: mutat sententiam ab Aeneasque sublatum exportatur: molissima enim
 haec atque eneruata animi pars ad summum bonum nunquam fert: sed ipsa potius fertur.
 Haec de Anchise. Aeneas autem cum iam incendij: armorumque pericula euasisset: atque in
 columis urbis esset egressus: ingentem comitum affluxisse nouorum inuenit admirans
 numerum: qui quidem undique conuenerant animis opibusque parati. In quascumque ve-
 lit pelago deducere terras: & recte quidem. Nam cum tandem e seruitio incendioque vo-
 luptatum sumus liberati: estque iam animus recti verique inueniendi audax: tum plu-
 rimae animorum vires: quae haecenus ignauia torpebant: vehementer excitantur:
 & bene institutam mentem (quocumque vocauerit) sequuntur. Quo quidem tempore
 (ne a recto itinere omnino aberraret) Aeneas. Iam iugis summe surgebat Lucifer
 idae. Ducebatque diem. Est enim Lucifer Veneris sydus: quod: ut sol lunaeque omittat:

LIBER

omnium quinque stellarum (quas nostri errantes: græci Planetas vocitant) lucidissimum sit. Zodiacum autem octo ac quadraginta diebus supra trecentos perficit: nam quæ a sole longius sex & quadraginta unius signi partibus discedens. Verum quoniam modo præcedit modo subsequitur: solem non eandem stellam: sed duas esse Priscicrediderunt: primum autem Pythagoræ extitisse ferunt: qui in eo apud græcos verum deprehenderit. Cum igitur solem peruenit Lucifer dicitur. Vesperus autem cum subsequitur. Recte autem Lucifer præuius soli est. Stella enim Veneris: is enim amor est veri inueniendi: ei exoritur: qui iam vitam voluptati obnoxiam deserit: ducitque diem: nam rationem excitat talis amor: cuius luce illustrati: verum nosse valeamus. Apparet autem ex Ida monte: id est ex pulchritudine. Idos enim apud græcos formam significat. Amor autem apud Platonem pulchritudinis desiderium diffinitur. Quapropter in ipso pudor nos a turpibus auocat: cupiditas vero excellendi adqueque honesta rapit. Fertur igitur Aeneas: duce matre: exul in altum. Incertus quo fata ferant ubi sistere detur. Quæ omnia non sine summa sapientia a poeta ponuntur: facile enim cognoscit Troyam relinquendam: & summi boni principatum: voluptati minime esse tradendum. In qua autem re summum bonum consistat: non dum cognoscit. Iure igitur exul appellatur. Nam ab eo quod habuit eiectus est: neque dum id quod veluti proprium possideat inuenit. Mari autem fertur: quia animi nostri quocumque moueant: nulla alia re nisi appetitu mouentur: qui quam similis mari sit paulopost aperiam: si pauca prius de appetitu dixero. Est igitur sensus & vis quedam in animis nostris: quam cogitandi nominant: cui bonorum malorumque iudicium a natura demandatum est. Nonnunquam autem ita iudicat huiusmodi vis: ut nihil præter sensus respiciens: & veluti illorum illecebris attracta: & voluptatis oblato premio corrupta: quod pecudis bonum est: ipsa hominis bonum decernat. Si autem eadem cogitandi vis salutari rationis lumine illustretur: & eius norma dirigatur: non id bonum esse iudicat: quo sensus demulcent: sed quod recta dicat ratio: quod verum simplexque bonum: cui sit neque interire neque corrupti possit. Cum igitur huiusmodi vis: hoc bonum: illud vero malum esse decreuerit: excitat in nobis alia quedam vis: quæ ad bonum asciscendum: malumque declinandum insurgat. Hunc autem appetitum omnes appellant. Sed & eum duplicem esse oportet: alterum qui ab eo iudicio: quod solus sensus facit: semper pendeat: nihilque cum ratione expetat: alterum qui nihil omnino sequatur: nisi quod ratio prius præceperit. primum illum libidinem: hunc secundum voluntatem nuncupamus. Quapropter erit appetitus quo animi hominum ad bonum asciscendum: malumque declinandum moueantur: rectus quidem si a ratione: contra si a sensu. Quapropter pulcherrimo enygmate diuinus Platon: cum animum nostrum veluti currum posuisset aurigam: illi duosque equos adiungit. Nam veluti equis currus trahitur: sic animus ab appetitu ducitur. Ferunt autem equi non suo arbitrio: sed imperio aurige: a quo reguntur: eodem pacto appetitus nihil ex se agendum decernit: sed quod iam ab alia vi decretum est sequitur. Quare autem equorum alterum album pulcherrimumque: atque honoris cupidum: & qui non minus vicque: sed cohortatione rationeque regatur. Alterum nigrum in gloriam & contumacem finxerit: ex ijs quæ pauloante a me de duplici appetitu dicebantur perspicuum est. Expreßit enim per bonum rationalem: per malum vero irrationalem appetitum: qui animus fert.

TERTIVS

atq; hæc de appetitu: quē quidem mari similimū esse quis negauerit? Videmus enim mare/si nullis ventis verberetur/sedatū tranquillūq; perdurare. Sin autē diuersis tundatur ventis: in grauissimas turbulentissimasq; tempestates insurgit. Sed hæc eadē in appetitu deprehendas. Facillum vacare a p̄turbationibus/nihil nisi recte appetet. Fac rursus illis vehementer vexari: quos iam fluctus: quasue procellas intuebere? Quapropter illud elegantissime: varioq; irarū fluctuat estu illud autem tibi fortasse occurret/ quod non bene ijs quæ diximus coherere videatur. Nam si rationali appetitu fertur Aeneas: si iam vitam voluptuosam dā nauit/ vnde nunc illud: q; patrię littora lachrymans portumq; relinquit. Quod enim odisse iam coeperimus/ id nō lachrymātes: sed leti fugere solemus. Sed voluit Virgilius: primū a voluptate ad virtutē discessum demonstrare. In quo cum temperati nōdum: sed continentes simus/agimus illud quidem: sed cum diu voluptati assueti/ illius illecebris demulceamur: nō nisi ægre ab ea diuellimur: imitemurq; senes Troianos: qui cum Helena: vt Græcorū Trojanorūq; certamen spectaret/ moenia conscendissent/ admirabantur cum stupore mulieris pulchritudinē/ eaq; vehementer delectabātur: verum tantorū malorū illam causam esse animaduertentes: abeat dicebant potius Helena/ q̄ propter illam pereat Troya. Quod vt planius intelligas. Quēadmodum fortitudo virtus est qua dura omnia/atq; aspera inuictō animo ferimus: sic temperantia aduersus voluptates armamur: in qua quoniā iam habitū contraximus/ sine vlla difficultate aut molestia negociū cōficimus. Q; si habitus nōdum contractus sit: & tamē illud idē efficere tētamur/ tādēq; efficimus/ finitimū quoddā/ & virtuti proximū nancisci mur: vt nōdum temperantes effecti/ tamen abstineamus/ q̄uis ægre & non sine lucta: quę cōtinētia dicit/ in qua si diu exerceamur/ paulatim temperantiā acquirimus: fitq; virtus id/ quod hactenus v̄tus nō erat: sed ingressus ad virtutē. Hoc igitur interest/ inter temperantiā & continentiā. Nam q̄uis vtraq; idem prestat continēs tamē eo deterior est: quia cū dolore abstinet: nec est satis firmus aduersus voluptates: tēperans vero bene volēs letusq; abstinet. Quod si itidē de incontinentē: intemperantēq; inuestiges/ facile est videre/ quanto a temperantiā continentia superatur/ tanto incontinēte ipsum intemperantē perniciosiorē esse. Incontinentens em̄ quia nōdum in vitij habitu est/ rationē discernit principiumq; tenet: pugnatq; aduersus malū: sed tandem magnitudine cupiditatis/ & sui animi imbecillitate victus/ veluti captiuus in seruitutē rapitur. Verum vt quę verbis adumbro/ ea exemplo expressiora reddantur. Dicimus continētē a principio fuisse Didonē/ quæ q̄uis Aenę amore teneretur: tamē adeo viriliter repugnat vt mori malit: quā pudorem violare. Incontinentens autē paulopost redditur/ cum sororis oratione victa pudorē soluit. Prius enim fortiuscula adhuc ita pugnabat vt victrix euaderet. Deinde eneruata omnino pugnādo succūbit. Pugnāt enim incontinentēs sed superat. Intemperans autē in habitu vitij cōstitutus: omnē rationem amisit: neq; pugnat aduersus cupiditates: quin illis volens gaudensq; obtemperat. Quippe in quo adeo deprauatū sit iudiciū: vt quod malū sit bonū esse dicat. Sed vt iam ad institutū redeamus: nōdum temperantiā munitus erat Aeneas: nuper enim ea ratio in homine illuxerat: vt voluptatum sordes intueri posset

LIBER

neq; rursus temperans/aut incontinens:nō em̄ inde se expēdisset: sed cum hīc illecebrę voluptatū traherēt: illinc honesti veriq; pulchritudo ad oīa excelsa cū erigeret/ demulcebat quidē a voluptate: eamq; sensibus suauissimā iudicabat: non poteratq; nō egre ab ea diuelli. Blanda em̄ adulatrix voluptas est: vehemēterq; sensibus applaudit: vt etiā generosioris animi qui sunt illa capiant. Ita em̄ suauiter nos irrepit: vt totos paulatim occupet. Surgit igit̄ contra Aeneas/ & q̄uis lachrymans/ tamē littora Troyana relinquit: quoniā cōtinēs. Q; si veram temperantiā adeptus fuisset/ nō lachrymās sed lētus relinquisset. Poeta em̄ nō ipsum a principio sapientē fingit: & vera virtute ornatū: sed eum qui a pturbationibus animū vēdicare cupiēs/ se paulatim a vicijis redimat: & post varios errores in Italiā: id est ad verā sapientiā pueniat. Nam quę nos de cōtinētia/ deq; incōtinētia diximus: in qbus sensus pugnat & ratio: vicissimq; vincūt ac vincunt: eadē de reliquis vitijis ac v̄tutibus intelligas: inter q̄s medię sunt affectiōes/ nullo adhuc habitu satis firmę: sed quę modo ad has/ modo ad illas impellāt: quis fortasse ī vita ciuili/ in qua quę ad bonū tēdūt inchoata potius q̄ pfecta reperias/ nōnulli v̄tutes noiarent: sed p̄ficiscat̄ iam noster Aeneas: verū quo tādē exul p̄ altū feret. Nempe in Thraciā regionē/ patrię finitimā: & terrā Marti cōsecratā: in qua nup̄ Polymnistor hospitē suū Polydorē: vt auro potiret̄ interemerat. Erit at̄ auaritię symbolū Thracia. Nam ipse paulopost. Fuge litus auarū. Verū cū duplex auaritię genus sit. Est em̄ auarus/ & is qui inde rapit vnde minime cōuenit: & is q̄ cui dādū est ei minime dat: primū illud genus p̄ Thraciā exprimit̄. Si em̄ in illa Mars colit̄: quis nescit habēdi cupiditate plurima a mortalibus bella geri. Sed neq; Polymnistor hospitis interfector/ & suorū bonorū raptor q̄c̄q; expressius q̄ auaritiā rapinasq; denotabit. Cur igit̄ prima in Thraciā Aeneę nauigatio est: Quia cū a voluptate discessimus: atq; nō dum vere v̄tutis habitū cōtraximus/ facile ex illa in aliā cupiditatē incidimus/ insurgitq; habēdi libido: beatissimā em̄ vitā multi se adeptos putāt: si opibus maximisq; diuitijs reliq̄s mortales superēt: qua cupiditate inflāmati/ nō dubitāt/ nō modo nefaria: verū etiā laboribus periculisq; refertissima bella suscipere. Ingens p̄fecto stulticia/ & ab eo aīo p̄fecta: qui & si voluptates cōtemperit: nihil adhuc altū suscipere possit. Habet em̄ auaricia pecunię studiū/ quā nemo vnq̄ sapiēs optauit. Nihil em̄ illa mobilius: nihil qd̄ magis fortunę temeritati subijciat̄. Quapropter recte Salustius/ auaritiā ita malis venenis imbutā dixit: vt animū corpusq; virile effeminet: q̄nquidē & ad omnē huius militatē/ infimasq; sordes descēdere cogit: & in oēm crudelitātē/ p̄ re vilissima insurgere. Ipsa em̄ p̄fidiā p̄iuriumq; edocet cor fraudibus: linguā mēdacijs: manū venenis ferroq; in aliorū perniciē instruit. Apud eam quid sanctū esse potest: cum hospites quoq; quod Polydori exemplo docet poeta/ minime incolumes sint. Nemīnē tamen mirari oportet: si Aeneas sapientię quidē cupidus/ minime tamē adhuc sapiens/ in huiuscemodi vitiū prolapsus sit. Plurima em̄ in vita huiusmana videmus: quę q̄uis caduca momētaneaq; sint: tamē mortales p̄ maximis admirantur/ quę quidem omnia cum venalia esse videant/ pecunię prę ceteris student. Quotus enī quisq; reperitur: qui non putet q̄ genus & formam regina pecuniā donat: quis non totus cōmouetur/ cum audit. Et bene nū

TERTIVS

matum decorat furadela Venusq;. Verum qui duce Venere fertur/ & magnarū rerum amore incensus est/ paulatim errorem recognoscit: vitiumq; abominans Thraciæ auarissimū littus fugit. Atq; cū iam secūdo deceptus/ falli deinceps turpissimū miserrimumq; iudicat/ Apollinē (cuius oracula verissima esse audierit) consulendum iudicat. Retur enim/ si ex illius dei p̄ceptis vitam instituat/ futurū vt miser esse nō possit. Quapropter nauigationē in Delum sumit: per Apollinē autem qui Sol est/ quid aliud quā sapiētiam intelligemus? Nam vt id omittam q; vt sole cuncta/ quæ in sensum cadunt illustrantur: sic sapientia illustratus animus/ cuncta p̄spicere valeat. Videamus reliquā eius planetę naturā. Sed illud in primis. Nam cum Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Cicero vero ducentem ceterorū luminum ea ratione dixit: quoniam sui luminis maiestate p̄cedit dixit itidē principē/ dixit moderatōrē. Nam & ita eminet: vt p̄pterea q; huiusce modi solus appareat sol vocitetur/ & cursus reliquorū recursusq; ipse moderat. Nam certa spatij diffinitio est/ ad quod cum quęq; erratica stella recedens a sole peruenerit/ tanq; vltius accedere prohibeatur agitur retro. Rursus autem cum certam parē recedendo attigerit/ ad directi cursus consueta reuocatur. Quapropter nō iniuria/ & mens mundi/ & cor cœli a priscis dictus est: quæ omnia nōne sapientię quadrant? Nonne sapientia reliquas animi vires p̄cedit: nōne illis moderatur? Quin etiam si vim huius syderis diligentius aduertas/ iure dator sapientię dicetur. Nam vt a Saturno ratiocinādī: a Ioue agendi vim/ vt a Marte animorum vehemētīā atq; calorē accipimus: vt a Venere desiderij motū sumimus: & quod loquimur atq; interpretamur a Mercurio est: vt deniq; a Luna quod gręci phyticon: idest gignēdi augēdiq; vim habemus: sic ipse sol qđ sciamus: quodq; opinemur nobis p̄stat: sed hæc de Apolline. Deli autē nomē & ipsum nō nihil ad rem affert: græce em̄ manifestum significat. Loca em̄ quibus sapientia p̄sident/ clara semp̄ manifestaq; sunt. Q; autē totius insule Anius imp̄et: qui & rex hominū & deorū sacerdos sit/ non caret ratione. Sapientia em̄ humanarū rerum cognitionē continet: quapropter nihil nouum sapienti accidere potest. Quippe qui omnia iam perceperit. Quā quidem rem nomē regis ostendit. Anius enim dicitur quasi id est sine nouo. Hic igit̄ hospicio Aeneā suscipit: & p̄fecto ipsa sapientia animi nostri aluntur. Venerat autē templa: atq; ea templa quę saxo vetusto constructa sint. Nam quid obsecro te: aut stabilius imobiliusq; aut antiquius ipsa sapientia deprehenditur: quā sapientissimus ille oim̄ hebreorū Salomon: ab initio & ante secula creatā esse verissime dicit. Sed tu quid me o Laurēti subridēs spectas. Non possum inq̄t **LA VRENTIVS** doctissimorū viroꝝ ingenia nō admirari/ lætusq; quæ a principio de hystoria/ deq; allegoria dixisti mecū repeto. Quis em̄ nō obstupescat huius poetę cōsiliū? Qui cū apud Cloatium Veriū legisset/ in Delo arā esse Apollinis genitoris: in qua nullū animal sacrificat: quā Pythagorā veluti inuiolatā adorauisse ferūt. Legisset etiam & apud Epaphum: Delon neq; antea/ neq; postea terremotu vexatā: sed semp̄ eodē manere saxo. Legisset & apud Thucydidem nō mirū esse: si p̄sidio religiōis tuta insula semp̄ sit: cum reuerētia locoꝝ sibi accesserit continua saxi eiusdem firmitate. Cum igit̄ hæc legisset/ ita scribit: vt eodē tempore ex antiquitate hystoriā

LIBER

eruat: ponit em̄ Aeneā solis precibus deum venerari: & templa antiquo saxo cō-
structa esse. & hæc cum ponit: simul ea affert/ quæ per allegoriam sapientiæ cō-
ueniant. Dices quid in ceteris: hoc idem. Sed nescio quo pacto hic me locus in
quo hystoria nō minus quā allegoria latet/ multo magis mouit. Sed perge obse-
cro: nolo em̄ mea interpellatione/ mihi ipsi (audiendi cupidissimo) molestiam ex
mora afferre. Da igit̄ ab Apollīne oraculum inquit BAPTISTA Dardanī
de duri quæ vos a stirpe parētū. Prima tulit tellus eadē vos vberē lēto: Accipiet
reduces: antiquā exquirite matrem: Hic domus Aeneæ cunctis dominabit̄ oris
Et nati natoꝝ & qui nascentur ab illis. Quo quidē oraculo/ quid diuiniꝝ exco-
gitari possit nō reperio: Quid em̄ hominī salutaris: quid conducibilis est. quā
originē suam nosse/ in quā cum redire potuerit/ tum demū sit futurus beatissi-
mus. Dixit igitur pluribus/ ne a poeta discederet Maro/ quod græci duobus tā-
tum verbis expediunt: qui omniū oraculoꝝ/ quæ Apollīni tribuuntur/ maximū
esse volunt

nosce teipsum. Verū vt hæc a nobis plauis ex-

plicantur. Omnes quicunq; vnq; de summo bono scripserunt philosophi/ in eo
(si nō verbis re saltem) consenserūt: vt bene beateq; viuere/ sit apte cōueniēterq;
naturæ viuere. Verum vbi eo iam deuentū est/ vt sit hominis natura diffinienda:
tunc innumerabiles perniciosissimiq; errores emanant: cum animoꝝ nostroꝝ vi
ignorata/ plusq; par est corpori attribuat̄. Nam cum ex animo corporeq; consta-
re homo dicatur: & alterū brutū caducumq; atq; facile in interitū pronū. Alter
incorruptibilis immortalis diuinusq; sit: pauci omnino ita mentē a sensibus seu o-
cant: vt se animi nobilitate immortales cognoscāt: corpusq; in nulla pene parte ha-
bendum censeant. Precipitur ergo Troyanis: vt eo reuertantur vnde originē du-
cunt. Duplex autē illis origo est. Nam Teucer Scamandri cuiusdam filius/ pro-
fectus ex Creta insula/ in Phrygiā venit: & vna cum Dardano regnauit. Darda-
nus autē prius & ipse in Phrygiā venerat/ at nō ex Creta vt ille: sed ex Italia: nec
mortali patre natus: sed ex deo Ioue. Veniunt igit̄ ambo in Phrygiā: id est inui-
tam & primā ætatē/ quā per Troyā significari diximus: sed hic a cælo ille a mor-
tali. Ad huius em̄ animantis (quē hoīem dicimus) compositionē: animus a cœles-
ti/ corpus a mortali patre prouenit. Quapropter: cum primā nostrā originem
inquirere nos Apollo iubet/ cuius oraculū est. Nosce teipsum: non quid corpus
sit: quidve illi conducat inuestigare iubet: sed quid animus sit: & quo pacto secū-
dum animi naturā viuere/ foelices esse possimus: inquirendū mandat. Quā quis-
dem rem: vt expressius significaret antiquā dixit. Est em̄ animus (si nō tempore
vt Platonicī volunt) dignitate sua atq; excellentiā prior. Optimū igitur oraculū
Sed quid prodest: si illud male interpretat̄ Anchises. Hic mortalis Aeneæ parens
oīa ad sensus referēs/ ibi sedes collocādas cēset/ vbi prima corpis origo sit/ quasi
prima naturæ nō animi: sed corpis spectāda sint. Q̄obrē nō in Italiā: sed in Cretā
tam enauigādū proponit: qua in insula multa mala subituri sint Troyani. Nam
cū summū bonū non in ijs quæ animū: sed quæ corpus spectant/ natura nostra
ignorata reponimus: necesse est: quoniā illa paulo post in pestem: ac demū in in-
teritum casura sint: vt non beati sed miseri futuri simus. Tulerunt ergo precium
ob stulticiam Troyani: qui in Italiam nauigare iussi: Cretam petierint. Si enim in

TERTIVS

Italiam: id est in originē animi redeant/ Troyani percipiunt cognitionē rerum diuinarū/ in qua sola stabiles & mansuras sedes inueniunt. Hic (em̄) domus Aeneē cunctis dominabit̄ oris. Et nati natoꝝ: & qui nascentur ab illis. In Creta em̄ malum est Aeneē imperium. Nam corpus neq; se neq; aliud mouet: sed iners brutumq; & sine sensu iacet: nec quicq; sine animi auxilio valet. In Italia vero imperium late patet. Corporis em̄ dominator & rector est animus: in nullaq; nisi volens seruitutē cadit: cuncta autem suę cognitioni subiicit. Se em̄ per se videt: cum autē deum cognoscere tentat/ suę mentis acie ad superiora erigitur: cōsiderando omnia spectat: rimatur occulta: videt absentia: breuiq; temporis momento vn̄ uersas mundi oras ambit: descendit ad interiora: ascendit cōelum: adheret deo/ in quo est patria sua: & quoniā immortalis est/ hęc semp facit. Quapropter eius imperiū est eternum: Hęc a principio (q̄uis diuinis essent moniti p̄ceptis) cognoscere nō potuerunt Troyani. Nunc vero calamitates experti cognoscūt: Epimetheo quidē serius: sed videte queso q̄ admirabili ingenio reliqua p̄sequat̄. Cum peste laborarent Troyani/ damnat suā oraculi interpretationē Anchises. Nam postq; diutius debacchatus est homo/ dum sensibus obtemperans/ omnē spem in rebus caducis reponit/ tandem vsu & experiētia doctior redditus: animaduertit nō suauis Cretā Apollinē: id est nūq; posse esse homines beatos ex ijs quę mortalia sunt. Censet igitur alibi querēdam foelicitatē: verum nōdum tantū mētis acie valet: vt qua in re consistat discernere possit. Nam humi prostratus animus: & si erigi nitatur: tamē corpe obrutus/ quę in excelsis collocata sunt/ nō nisi post multum tempus discernit: at dī penates eadem dicent/ quę dicturus esset Apollo. Putabant em̄ antiqui deos penates esse ex animis suorū maiorū/ qui clari illustresq; multis egregijsq; virtutibus fuissent/ quasi deos domesticos. Ergo & hos animos nostros excellentiores vires interpretabimur: quales sunt ratio intellectus atq; intelligētia: quę hactenus furētib; sensibus: & omnia tumultu complentibus/ nihil sanum iudicare poterant. Nunc autē postq; suo graui damno expertus est homo/ sensuum iudicium falsum esse/ illos a tribunali (quod tu multuose occupauerant) deicit/ & iurisdicundi potestātē ijs viribus (quas paulo ante nominauī) permittit. Ille autē cū iam sensibus patentioribus vtatur: quippe qui pudore confusi/ nihil amplius audeant/ & cū eorū iudicium diuturnus iā vsus atq; experientia cōfutaauerit: parere iam/ nō amplius p̄cipere decreuerint: se a tumultu colligunt/ atq; seipsas excitant: summaq; contentione iusticię nebulis sua luce fugatis/ mentemq; ab iniquissimo sensu iudicio puocauit: ita a Cretēsi domicilio absoluūt: vt tamen Italicā p̄fectionē suo decreto edicant. Adduntq; p̄pterea suę sententię standum: quoniā eadē iubeant quę ipse Apollo: a quo mittuntur: dicturus sit. Et p̄fecto mēs nostra/ multarū rerum vsu iam doctior redditā: multa ex se cognoscit: quę sapientiā p̄cipere cōsueuit. Nec vero quempiā moueat/ si deorum penatum oratione persuadeatur Anchises. Nam vbi ratio p̄ualere iam cōperit/ appetitus illi subiicitur. Multum iam profecerūt dī penates: qui quę obscurius Apollo significauerat: perspicue enodarunt: docentq; in Italiam ad rerum diuinarum cognitionem enauigandum esse. Beatus p̄fecto Aeneas/ si decretis staret: si qd' bonum esse cognouit: id ita mordicus arriperet:

LIBER

vt nulla re inde posset auelli. Non enim totiens a recto cursu deijceretur: verum
 nō is adhuc vir est/ qui constanti habitu in his obdurauerit/ & per summā tem-
 perantiam a rerum mortalium cupiditatibus sit penitus purgatus: sed inter conti-
 nentis atq; incontinentis varios fluctus vacillans/ sæpe cum ad aliquod spatium
 suo vento processerit naus/ subito a recto cursu deijtur. Non em̄ is gubernas-
 tor clauū tenet/ q̄ summo nauigandi artificio asperrimā etiā tempestatē supare va-
 leat: sed Palinurus: qui postq̄ Ceruleus supra caput astitit imber. Noctē hyemē-
 q; ferens: postq̄ inhorruit vnda tenebris: postq̄ continuo venti voluunt mare:
 magna; surgunt æquora & quæ sequuntur. Ipse diem noctemq; negat discer-
 nere cœlo: Nec meminisse vie. Diximus a principio solo appetitu moueri animū
 diximus itidem duplicē esse appetitum: alterum qui a solis sensibus excitetur: ra-
 tionisq; aduersetur: dicaturq; libido. alterū qui rationi pareat voluntasq; iure nū-
 cupetur. Qui quidem si nauī præsuisset. poterat etiam aduersantibus ventis iter
 rectum tenere. Sed præsuit Palinurus: is enim est qui solis sensibus obtemperat
 viresq; aduersus vêtus interpretari potest em̄ græce retro &
 ventus dicitur: quasi qui incōtrariū referat. Hic igitur insurgentibus perturbatio-
 nibus/ vehemētoribusq; cupiditatibus/ veluti tenebris animū inuoluētibus: cū
 ipse nulla rationis luce illustratus sit/ dies a noctibus: idest verū a falso/ discernes-
 re negat. Magna pfecto hominū inscitia: maximaq; sensuum pturbatio/ qui ita
 rationi aduersantur: vt q̄uis illa sepe insurgat: vt animum ab illorū nefaria tyran-
 nide seruituteq; eripiat: ipsaq; veluti iustissima regina/ verā velit inducere liber-
 tatem: tamē cum nōdum vires suas recuperauerit: nuperq; a diuturno exilio res-
 uersa/ a paucis suorū ciuium cognoscatur: sepe antea q̄ eius regni/ quod sibi ius
 re debetur possessionem recuperet ab illis repellitur: quippe qui multos iam an-
 nos tyrannidē tenētes/ omni largitionū genere appetitum corruperint: illumq;
 adeo demulserint: vt malit in seruitute voluptuose degere/ q̄ honorifice in liber-
 tate laborare. Quobrem cum crebra inter illos prœlia cōmittantur: discedit sæpe
 victa ratio. Illi em̄ parere recusans Palinurus/ nihil sanū sentit: eiusq; stulticia at-
 q; temeritate cōmittitur: vt destituto cursu: quem penates dī pceperant/ in Stro-
 phadas insulas declinetur. Hunc autem locū nos (ni fallor) auaritię vitium recte
 interpretabimur: nō illud tamē quo inde rapimus: vnde minime cōuenit: id em̄
 nobis Thracia designauit: verum aliud quod tunc patrat: cum ex ijs quę iam
 peperimus: minime illis subuenimus: quibus ius naturaq; achumanę societatis
 vinculum subueniendum postulat. Doctus enim iam fragilitate rerum humana-
 rum Aeneas/ ad diuina (ratione id efflagitante) ferebatur: sed appetitus aduersus
 illam/ adhuc contumax stare decretis nō potuit. Verum ad ea quæ vulgus admi-
 ratur/ rursus conuersus diuitias cupit. At quoniam multum de pristina feritā-
 te iminutum fuerat/ nō vi neq; rapinis illa sibi comparare cōtendit: sed per sum-
 mas sordes (plusq; par est parto parcens) nullo liberalitatis munere fungens: ne-
 q; sibi neq; suis beneficus est. Quæ quidem cum facit se parcum nō auarū prę-
 dicat: pręfert enim speciem boni viri cum pessimus sit. Quapropter non iniuria
 Harpyę ipsę virginea facie finguntur: simulant em̄ pudorē/ modestiam/ sobrieta-
 temq; omnesq; virtutes p se ferūt: at earū vêtis proluuius foedissima est. Quis

TERTIVS

enim posset auaritię sordes explicare: quis q̃ turpis hominis diuitis/ eiusdęq̃ tenacis vita sit satis referre? Cum furor haud dubius: cum phrenesis manifesta sit: egenus viuere: vt diues moriari. Quid mirum igitur: si earū facies pallida semper e fame & macilenta sit. Nam huiusmodi homines iure Tantalos comparamus: q̃ inter aquas: interq̃ varia poma cōstitutus: siti tamē atq̃ fame cōficiť. Nā vt cumulus diuitiarū crescat: ipse interim suū (vt ille Terētiānus Geta) defraudās genium/ partis abstinet ac timet vti. Q̃ autem vncis fingantur manibus: ratione nō caret. Nihil em̃ remittūt/ quod semel cōeperint auari. Quin sunt adeo perniciosi auaritię vnci: vt hominē ad diuina quedā natū/ ab altissimis curis/ ad hac inferiora trahant: & veluti de cōelo in terras/ & e lucidis syderibus in profundissima tartara trudent. Auertit em̃ nos atq̃ seuocat habendi cupiditas/ a cognitione earū rerum/ quibus solis foelix animus esse possit. Sapienter igitur adiungit Tristius haud illis monstrū nec seuior vlla: Pestis/ & ira deum stygijs sese extulit vndis. Non autem stulta ratio poetas impulit: vt ex Thaumante patre & matre Electra Oceani filia/ natas Harpyas fabulentur. Thaumantē recte admirationē dicemus: grāci em̃ admirari dicūt. Cum em̃ ob summā stulticiā diuitias maxīma bona putemus: cū aut bona nō sint/ aut minīma bona: p̃pterea q̃ illas admiramur euenit: vt ex ea admiratione cupiditas habendi nos inflāmet. Nemo enim cupit ea quę negligit: atq̃ cōtemnit. Sunt autē ex ea matre/ quę sit Oceani filia. Nam si quis materiā diuitiarū diligentius consideret/ omnia mari si millīma in ea videbit. Vt em̃ mare in assiduo motu est: cūctaq̃ in eo facile miscetur/ atq̃ p̃turbant: sic diuitijs atq̃ opibus nihil fluxibilibus inuenias/ multiq̃ tumultus/ ac seuissima bella inde excitant. Hęc igit̃ cū passim armenta gregesq̃ pascant/ nihil inde sibi ad necessitatē sumunt: nihil alijs sumere p̃mittunt: verum & ab hoc quoq̃ se genere auaritię/ quandoq̃ explicat vir summi boni acquirendi cupidus. Reliquerat olim voluptates: inciderat in rapinas: quibus quoq̃ damnatīs oraculum cōsultat. A q̃ accipit: Nosce teipsum. in quo errat Anchises cū ea ad corpus referet quę de animo p̃cipiebāt: cautusq̃ suo dāno factus: errorē cognoscit/ cōsiliū mutat/ relictaq̃ Creta tendit in Latīū. Verū rursus p̃turbationibus vexatus animus/ ad diuitias rursus refluit/ nō tamē ad eas quas rapinis vt hactenus: sed q̃s nimis sordida parsimonia cōparet: sed & hoc quoq̃ vitiū esse cognoscēs/ p̃pterea q̃ dānās ad Helenū p̃ hostes p̃ficiscit. Habes igit̃: quare in Harpyarū insulā delatū finxerit Aeneā. Q̃ vero ab ipsis velsi phiberet/ iā paratis epulīs inde est: quia eā vim habet auaritia: vt qui etiā ditissimi sint: fame perire/ quā vel minimā acerui particulam iminuere malint. Armis tamē eas pepulerunt Trojani. Nam cū auaritia ex imbecillitate atq̃ humilitate animi nascat: quę cā est: vt & senes & muliercule/ quę minori aīo sunt/ auariores semp se p̃beāt: tūc facile pellic: si fortē generosumq̃ sumamus animū. Discedit e Strophadibus Aeneas: sed nō priusq̃ triste a Celeno oraculū accipiat/ mēdax oīno vates/ & in primis subdola: & quę verbosę strepitu horrorē inde incutere velit/ vnde nihil sit timēdū: sed p̃fecto hoc morbo laborāt auari. Nam si quādo honesta quedā & vera ratio illos ad diuina exploranda erigat/ p̃pterea q̃ humana hęc & mortalia negligēda syadeat/ statim insurgit ex auaritia metus/ si rem nostram familiarem negligēt.

LIBER

us curemus/ fore vt sit fame pereundum; sed nesciunt stultissimi homines quā
 paucis natura contenta sit: q̄ facile: q̄ minimo sumptu eius diuitiē cōparent. Est
 autem fames ijs timenda qui inanes/ qui infinitas cupiditates & quæ neq; neces
 sarię neq; naturales sint sibi explendas proposuerint: quorū vorago tam lata/ tā
 profunda est: vt nulla auri vi: nullo gēmarum lapillorūq; cumulo replei queat.
 Qui autem ita vitā instituerunt: vt sola se virtute beatos putent: animūq; nō cor
 pus ditandū proponāt/ his oīa semp abunde aderunt: Quā quidē rem: quo tibi
 planius exprimā/ atq; adeo potius oculis subiiciā. propone tibi duos diuersissi
 me quidem fortunę: sed eiusdē pene ætatis viros/ Alexandrum Macedonū regē
 & Cynicū Diogenē/ utrū ditiorē iudicabis: vide quid dicas. Maximi Alexādro
 thesauri erāt: plurimi robustissimiq; exercitus sibi militabāt/ imperiū latissimum
 possidebat: innumere pene nationes/ ac populi/ ex Europa/ Asiāq; vectigales
 huic regi erant. Diogene autē quid potest angustius excogitari: qui præter rimo
 sum illud vas e figulo acceptū: quo se reciperet vt a frigore caloreq; tutus esset:
 ne tuguriolū quidē haberet: quē eodē panno in vtroq; solsticio oblitū conspicer
 res: cuius cruda olera etiā nullo sale aspersa/ beatissimorū regū dapes superarent
 Vtrū igit horū ditiorē Laurētī iudicabis? Ego quidē inq̄t LAVRENTIVS
 si a deprauatissima consuetudine: quę altera pene in nobis natura est discessero:
 & rem totā sensuū iudicio excluso/ rationi cognoscendā tradā/ beatissimā Dioge
 nem: miserrimū Alexandrum pferre nō dubitabo. Vehemēter em ijs assentior:
 qui in diuitijs pensitandis non quantū cuiq; absit: sed q̄ abunde id qd̄ adest sibi
 futurū sit/ animaduertendū censent. Si em is diues est/ cuius cupiditatibus adeo
 satis superq; factū sit. vt nihil p̄terea desideret: q̄s Diogene ditior: qui cū siue pa
 storē/ siue aratorē quendā/ cauis manibus aquā e fonte ad potū haurientē vidis
 set/ poculū qd̄ ad eundē vsum fictile gerebat/ veluti supuacaneū abijciendū pu
 tauit. Quis rursus Alexandro pauperior: qui postq̄ a Democrito (vt puto) phi
 losopho plures esse mundos audiuerat: lamentari nō cessauit/ tāq̄ nulla ratione
 diues effici posset: nisi illos prius imperio suo adiecisset. Recte o Laurētī de vtro
 q; sentis inquit BAPTISTA Q̄obrem cū idē rex motus animi trāquilitate
 quā in Cynico cognouerat ita pronuntiasset: cuperem Diogenes esse: nisi essem
 Alexāder/ magna ex parte stulticiā suā indicauit: cū in summis opibus egere: q̄
 in summa inopia ditescere mallet. Q̄obrem discant hoīes/ q̄ paucis natura con
 tenta sit: qd̄ cū didicerint/ oraculum a Celeno editū facile ridebunt: q̄uis ipsa vt
 orationi suæ fidē faciat/ dicat se ea pronuntiare: Quę phēbo pater omnipotēs si
 bi phēbus Apollo: Prædixit. Nā semp auari qui sunt: vitium q̄ laborāt/ falsis vir
 tutum simulacris tegere conant. Nam quæ mœra auaritia est: eā parsimoniā vo
 cant: & aut deorū: aut maximorū viroꝝ auctoritate/ famem timendā persuadere
 conātur. Dolosa pfecto cupiditas: & quæ eos etiā (q̄s prudētiore putamus) sæ
 pe decipiat. Aduersus cuius fraudes illud vnicū remediū est/ nosse ea quę hoim
 stultissima cupido ad vitā degendā necessaria putat nō modo nihil prodesse: sed
 oīm nostrorū malorū causam existere. Deferens igitur Harpyarū insulā Aeneas
 ad Helenū enauigat. Est autē Helenus & vates & conciuis. Quapropter recte
 illum dicemus/ ingentiam nobis rationē: & verū lumen quod natura in nobis re

TERTIVS

fulget: quod nos falsis bonis decepti cōsulimus: vt in rectam viam ab erroribus reducat. Ipse autē vates vera p̄dicere potest: sed difficile est ad illum puenire: cū sit iter per medios hostes tenendū. Nam & sensus omnes & appetitus sensibus obtemperans/ volentibus nobis in verum iudiciū descendere/ semp aduersantur. Atq; adeo nobis consultatibus obstrepunt: vt vix rationē adire/ & vera bona a falsis secernere possimus. Verum cum ad Helenum puenerimus: iuuat euafisse tot vrbes: Argolicas mediosq; fugā tenuisse per hostes. Superatis em̄ p̄urbationibus: tranquilla quietaq; relinquitur mens: in qua se excitans lux rationis nobis verum ostendit. Quo doctior facta mens/ agnoscit Italiam: quā ppinquā esse putabat via inuia longe diuidi: multumq; maris esse circuendum/ & ad inferos descendendum/ antea q̄ quietas in Italia sedes collocet: Quē quidem omnia quanta ratione dicantur/ facilius est mente cōplecti/ q̄ verbis exprimere. Postq; em̄ animus: non dico p̄fligatis: sed magna ex parte repressis vitijs: p̄ medios (vt diximus) hostes in lumen suę lucis descendit/ tum demū aduertit summū bonū quod in propinquo collocatū/ hactenus putabat procul abesse: oportereq; nos amplo circuitu maria/ monstris obsessa pernauigare. Nam inter ipsam contemplatōē: & hanc quā viuimus vitam/ interiacet is quē iam totiens appetitū nōmino/ veluti turbulētissimū mare/ quod Scylla Charybdisq; pernitiōsissima mōstra infestum reddant: & tamen est per hæc loca enauigandum/ si in Italiam venire volumus. Diximus em̄ a principio (si recte memini) nulla alia vi nisi appetitu animum moueri. Sed quoniā de duobus is mōstris dicitur a poeta/ facile est ex ipsis fabulis (quid sibi velit) coniectari. Nam cū eas fœminas rapacissimas fuisse memorię proditum sit/ nōne per eas cōmode exprimi animi nimias cupiditates dicemus: quarum principes luxuriā atq; auaritiā esse nemo dubitat. Scylla ergo a Glaucō adamata/ venereas voluptates exprimet: quę maxime rebus nostris florentibus vigent. Nam q̄ eius vniuersa pubes/ in canes latrantes conuersa sit: quātū ad negociū faciat/ facile est cognoscere. Charybdim̄ v̄o ipsi quoq; Herculi boues/ quondā furripere ausam/ quis nō intelligat simulacrū nobis auaricię referre: & quoniā ab ea nō ita in rebus fœliciter succedētib; vrgemur/ quēadmodū a libidine: sed tūc potius/ cū nimis angustijs diuitiarū terminis inclusi/ videamur: ac ob eā causam minime nobis nr̄a placet/ infœlicesq; esse opīnamur: idcirco dextrū a Scylla: leuū a Charybdi latus obsideri Maro dixit: quoniā altera i rebus q̄s. aduersas putamus: altera in ijs q̄bus vehemēter delectamur/ nimis nos vrget. Quē cū baptista dixisset: atq; resumēdi spiritus causa/ aliquātulū obticuisset. Admiror inq̄t LAVRENTIVS tam magnę itaq; recōditę doctrinę diuinitatē. Verū quāto me ista magis delectāt/ tanto magis cupio: ne minimā quidē in tota re mihi dubitationē relinqui. Itaq; vtar ea quā mihi cōcessisti libertate: vel licētia potius: Atq; vt iam intelligas quid illud sit: qd̄ nisi tibi aliter videat/ planius fieri cupio. Ostenderas a principio ea ratione positū esse a Marone Troyam Aeneā reliquisse: quoniam iam vir ille corporeas voluptates contempsisset. Per Thraciā vero atq; Strophadas vtrūq; auaritię genus exp̄ssum esse voluisti. Cur igitur si huiusmodi iā vitia exuerat Aeneas: rursus nūc vt illa vitet ab Heleno monetur? Delectat me tua iterrogatio o LAURETI inq̄t BAPTISTA Ostēdit

LIBER

enim maiori quodam iudicio quā isthec ætas gerere soleat te ea quæ dixi cōfide
 rasse. Verum quo omnia tibi plane pateant memineris nō eū virum a Virgilio
 produci Aeneam: in quo virtutū habitus corroboratus sit: sed qui p virtute ad
 uersus vitia ita pugnet: vt nō sine multa difficultate p continentia vincat: nō vn
 q̄ etiā veluti incontinenens vincat. Qui vero in Italiā: id em̄ est ad diuinārū rerum
 inuestigationē venturus est: huic nō satis est: vt continens sit. Nam q̄uis cōtinē
 tia a cupiditatibus arceat: tamē quoniā in assiduo certamine versat nō prestat eā
 animis nostris tranquillitatē: qua ad res tā excelsas cognoscēdas opus est. Q̄ ob
 rem egenus ipsa temperantia virtute vndiq̄ absoluta: & in ipso pene tertio vir
 tutū ordine corroborata: qua qui istructi sunt nō solū omnes cupiditates superāt
 verum etiā illarū penitus obliuiscuntur. Hoc autē habitu nemo mortaliū se corro
 boratū iri confidat: nisi plurimis assiduiscq̄ actionibus: prius ad eū cōsequēdū se
 exercuerit: quæ res sine longioris temporis interuallo effici nō potest. Huiusce
 modi igitur temporis morā Virgilius poetice quidē: sed optime tamē expressit
 cum dixit. Prestat trinacrii metas lustrare Pachinni. Cessantē lōgos ac circūfle
 re cursus. Quod autē moneat: vt eo quem dixi habitu se cōfirmet Aeneas: ver
 sus vnus inditio esse potest. Adiungit em̄: Quā semel informē vasto vidisse sub
 antro: Scyllam: Q̄ obrem rectissime vniuersum locū concludemus: neminē pos
 se ipsam diuinitatē attingere: nisi per longum prius interuallū eum: quē dixi ha
 bitum ita cōtraxerit: vt nō modo nō rapiat a Scylla: sed ne semel quidē ipsam vi
 deat. Quod quid aliud sibi vult: nisi ita obliuiscatur cupiditatū omniū: vt nunq̄
 ille in conspectū suę mētis redeant: perpulchre: perq̄ cōmode omnia ista inquit
LAURENTIUS Verū quid tibi pauloante explicare libuerit: triplici illo
 ordine virtutum nō plane intelligo. Res inquit **BAPTITA** huiuscemodi est
 quæ & sepe alias maximo tibi vsui: & presenti sermoni apprime necessaria fu
 tura sit. Diuinus em̄ Plato: cum virtutes de vita & moribus easdē quas ceteri po
 suisset: ita ad postremū illas diuersis siue ordinibus siue generibus distinguit: vt
 alia quadā ratione ab ijs illas coli ostendat: qui cetus ac ciuitates adamāt: alia ab
 ijs qui omnem mortalitatē dediscere cupientes. & humanarū rerū odio moti: ad
 sola diuina cognoscenda eriguntur: alia postremo ab ijs qui ab omni iam conta
 gione expiati: in solis diuinis versantur: primas igitur ciuiles dixit: secūdas pur
 gatorias: ac tertias animi iam purgati. Est em̄ triplex hominū recte: & ex ratioe
 viuentiū ordo. Horū triū inferior: est eorū qui in sociali ac ciuili vita degentes re
 rum publicarū administrationē suscipiunt. His proximi: (sed tamē erectiori gra
 du constituti) ij sunt: qui a publicis actionibus veluti tempestuosos: ac pcellosos
 & in quibus fortunę temeritas omnino dominetur: se in portū trāquillitatis trās
 ferunt: & a turba in ocium se recipientes: quietā vitam degūt: nō ita tamē: vt nō
 aliquid adhuc restet: aduersus qd̄ luctandū sit. Supremo autē loco eos cernes: q̄
 penitus a rerum humanarū concursatione: ac tumultu remoti: nihil cuius pœnis
 tendū sit cōmittunt. Est autē omnibus his ordinibus hoc cōmune: vt virtute du
 ce: cuncta ad boni rectiq̄ normā dirigāt. Verū quia in vita ciuili cupiditatibus: ac
 perturbationibus omnia tumultuant: hisq̄ nō nisi ægre resistitur: dicūt in ea ho
 minū genere virtutes inchoatas potius q̄ absolutas: Quapropter id in illis pru

TERTIVS

dentia contendit: vt nihil agatur: cuius non possit ratio saltem probabilis reddi. Fortitudo vero animum supra omne periculū atq; metū affert/ & nihil nisi turpia timendū admonet. Temperantia autē ostendit sola honesta appetēda: nulla in re moderationis legem excellendā: omnes cupiditates iugo rationis subiicient. Iusticię postremo partes sunt: vt vniciq; suum reddatur: vt æquo iure omnes viuant. In secundo autē illo hoīm genere: qui ea se ratione a negotio in oīū vendicant: vt liberius possit rerum diuinarū contemplationi incumbere/ fungetur munere suo prudentia/ si spretis omnibus mortalibus rebus/ & cœlestiū collatione p̄ nihilo habitis/ omni cura/ omniq; cogitatione ad diuina cōuertat. Temperantia autē cum ea solum nobis concesserit sine quibus seruari vita nō possit: cetera omnia seuerissimo iudicio contemnenda: fugiendaq; p̄nuntiabit. Sed nec aberit fortitudo/ quę assiduo p̄cipiat: vt nullū incōmodum: nullū laborē: nullum periculum horrescamus: quo minus recto & p̄petuo (vt ita loquar) cursu: ad cœlestia & ad originē suā tendat animus. Dices quid iusticia: hoc p̄fectio minus sibi imponet: vt reliquarū virtutū consensum in huiuscemodi p̄positū flectat. Isti q; q; vt supiores aduersus p̄turbationes pugnāt: sed facilius supant: seq; paulatim expiatis reddūt. Quapropter virtutes ipse/ in illis purgatorię appellant. Verū audi iam tertiū illud eorū genus: quorū animi ab omni vitiorū labe p̄cul absint. Hī igit̄ in eo prudentiā exercent: nō vt delectu quodam habito/ diuina terrenis p̄ferat: sed vt illa sola noscant: solaq; veluti nihil aliud sit intueantur. Adhibent autē temperantiā/ nō vt cupiditates coerceant: sed illas penitus ignorēt. Eadem ratio erit fortitudinis. Illa em̄ p̄turbationes nō vincit: sed ignorat. Quin optabit dura atq; horrēda sibi offerri: nō vt victoriam assequatur: sed vt in eorū obliuione p̄petua firmitate p̄duret. Quæ omnia si diligenter inspicies/ facile cognosces id ab Heleno admoneri Aeneam/ nō posse illū sedes in Italia quietas stabilesq; collocare: nisi prius ad hoc tertiū virtutū genus puenerit. Quid ergo hætenus nōne Troyā deseruerat: ac Thraciam Strophadesq; relinquerat. Deseruerat quidem: sed nōdum tñ: & si vitia fugisset illa dediscere poterat. Hunc autē nō vt voluptatē auaritiāq; deponat/ quod iam fœcerat: sed ita de mente delectat/ ita perpetuę obliuioni mādēt: vt nunq; eorū memoria illum subeat. Cum autē p̄ omnibus rebus iterum atq; iterum Iunonem placandam moneat: qua quidem aduersante/ Italiam nunq; potiturus sit. Nonne nobis documentū est maximū: nullū ex innumeris varijsq; vitijs esse: a quo etiā n̄ qui ad quęq; excelsa eriguntur: agris liberentur: q; ab honorū imperij cupiditate. Facile est enim cōtemnere voluptates ei/ qui iam maiora mente cōcepit. Diuitias vero & si speciē maximorū bonorum a principio nobis ostēdant/ postremo tamē ab excellenti animo negliguntur. At vero honores/ magistratus/ & imperia: quoniā excellens quoddā & emīnens in se cōtinere videntur/ specie decori atq; magnifici animū etiam excelsū decipiūt. Nam cum cupiat ille sese q; proximū deo reddere: animaduertat autem nulla alia re nos magis deo similes esse/ q; dandis beneficijs: neq; hæc p̄stari ab hominibus posse/ nisi in summa rerum potestate constituti sint/ accenditur vehementi quadā cupiditate/ vt reliquos antecedit. Est enim natura nobis inditum: vt semper superiores in rebus omnibus euadere cupiamus. Cedere autem aut

LIBER

succumbere turpissimum putemus. Quæ quidem naturalis cupiditas (nisi recta
ratione temperetur) in ambitionē ac postremo in tyrannidem nos rapit: in qua
multa aduersus humanitatē crudelia tetra nefariaq; cōmittimus: & cum natura
ipsa (nisi deprauata fuerit) ad magnanimitatē erigat nos/ ad superbiam & domina
tum omnia rapimus. Hinc fraudes: hinc cedes: hinc reliqua imania flagitia insur
gunt. Quibus rebus ipsam humanitatē exuti/ in truculentissima monstra cōuer
timur. Non igitur sine summa sapientia/ ad Cyclopum littora: Aeneam deducit
diuinus poeta: vt ostēdat qui magna quēdam & excelsa petunt: cum nulla certa
ratio animū regat: sese falli: & prę animi magnitudine in imanitatē labi. Sed hæc
quoq; loca/ miseria ad se fugientis viri admonitus q̃ primum effugit Aeneas.
Quid em̃ aliud nobis expressius effingere: atq; ipsis (vt ita loquar) oculis subijce
re potest ambitiosam & summa efferitate detestandam tyrannicā vitam/ quā Cy
clops Poliphemus: qui procul ab omni hominū consortio/ humanis carnibus
pascatur: atq; inter lustra ferarū solam vitam agat. Nonne em̃ iure andropopha
gos (sic em̃ eos appellant græci/ qui humanis carnibus vescuntur) illos esse dice
mus: nō qui carentia iam anima corpora (id enim multo magis tollerandum est)
in suas epulas conuertunt: sed qui viuentes omnibus cruciatibus crudelissime
exedunt: qui vt aut tyrannidē sibi comparēt/ aut iam comparatā tudentur: opti
mum quēq; virum & iusti æqui: ac libertatis amatorē seuissime interficiūt. Qui
vt sceleratissimi voti compotes efficiantur/ nō modo singulos homines trucidāt
sed totam urbem: neq; solum totam urbem: sed integras nationes ferro/ igni/ fa
meq; populantur: cuncta libidini militari subijciunt: qui neq; agris cultoribus
spoliare: neq; hominū pecudumq; prędas abigere verētur: qui pueros tenerasq;
virgines ex parentum complexu/ aut ad mortē/ aut ad libidinē rapiunt. Qui ca
starum matronarū pudicitiam expugnant. Qui publica ac priuata/ sacra/ p̃fana
q; ædificia funditus euertunt: & qui modo in florentissima republica/ amplissi
mum dignitatis gradum/ summa cum gloria obtinebant: eos nūc omnibus for
tunis spoliatos/ in miserrimā seruitutē abducunt: Quos igit̃ Cyclopes: quos Le
strigonas: cum istorū imani seuitia conferemus? Q̃ obrem: vir summi boni cupi
dus/ qui antea nō bene instituta animi sui magnitudine/ quacūq; via ad hono
res imperiaq; nitebatur/ nunc demū tam nefariam crudelitātē/ q̃ primum eā no
uit detestatur: nouit autem ex macilenta squalētīq; Achemenide forma/ p̃ quam
sapiens poeta/ omnes calamitates (quæ ex tyrannide generi humano p̃ueniunt)
latenter significauit: cum ciues paulo ante omnibus amplissimorū honorum gra
dibus honestati/ ad rerum inopiam/ extremamq; famem cōpelluntur: cū illustres
mortis metu latere coguntur. Relicta em̃ carissima patria/ ignobilissimis obscu
rissimīq; locis exulant: Quæ quidē miseria/ etiam si in grauim hominē & Aeneę
hostem cadat: tamē nō potest ipse qui vir bonus: aut sit: aut esse studeat: ad sum
mum tyrannidis odium nō impelli. Quis igitur Maronis sapientiam nō iure ad
miretur: qui virum in Italiam venturū/ maria atq; adiacentia littora: tam horren
dis monstris obfessa: ita caute circuire iubet: vt illis omnibus euitatis: in Siciliam
incolumis perueniat: vnde breuissimus cursus in Italiam sit. Facile em̃ est homi
ni: qui se ab omni iā auaritię specie expediuerit: omnēq; iniusticiā atq; efferitatē

TERTIVS

exuerit ad rerum magnarū cognitionē erigi/ præsertim si iam in Siciliam venerit
 Est autem Sicilia nunc insula/olim vero Italię coniuncta:& continentis pars:sed
 venit medio vi pōtus & vndis Hesperium siculo latus abscidit: aruaq; & vrbes
 Litore diductas angusto interluit æstu. Ita em̄ ab immortalī deo a principio creata
 est diuinitas animorū nostros: vt vna eademq; sit pars inferior rationis (de qua
 paulopost erit distinctius disputādum) cum parte superiori. Sed quoniam ipsa
 in agendis rebus versatur/circa ea quæ loco & tempore circūscripta/assiduā mu-
 rationem recipiunt/euenit vt interuenientibus varijs perturbationibus: quibus
 prudentia decepta/sepe pro bonis mala eligit/ ratio ipsa inferior illis veluti ve-
 hementissimis fluctibus assiduo percussa/ab Italia tandem diuellatur/& a supe-
 riori ratione ad appetitum deficiat. Quæ omnia quous ita sint: vnde tamen bre-
 uior cursus ad Italiā: idest ad contemplationē: quę in ipsa ratione superiori posi-
 ta est/ quā a ratione inferiori: quæ per Siciliā significat: vt nihil reperies: præsertim
 humato parente: quē nos molliciem quandā eneruatā oīa a sensibus puenien-
 te: interpretati sumus. Nunq̄ em̄ ad verā contemplationē deueniemus: nisi pri-
 us ipsa/ vt christianorū verbo vtat: sensualitas nō modo extincta/ verumetiam
 penitus sepulta in nobis fuerit. Quapropter si recte animaduertis: de Anchise
 morte meminit poeta/ de sepultura nō meminit: nō enim in Italiam est vēturus.
 In quinto vero libro celebratur funus: vt demum sepulto Anchise/ in Italiam cō-
 tendere liceat. Apparatis itaq; rebus omnibus Aeneas: ex Sicilia soluens: paulo
 post Italię portus subire sperat. Neq; fuisset a sua spe deceptus: si Iunonē aduer-
 sissimā sibi deā/ ex Heleni præcepto antea placauisset. Ostēdimus pauloante Iu-
 nonē honorū imperijq; cupiditatē exprimere: in qua quidē: & si Aeneas ita se ge-
 rat: vt nihil iniuste/ nihil crudeliter in rerū administratione acturus sit. hoc em̄ a
 Polyphemo fuga indicauit: nihilominus cū in conspectu Italię iā sit: & in limine
 pene speculandi cōstitutus: Animaduertatq; nō posse in rerū diuinarū cognitio-
 nē deueniri: nisi humana hæc oīa cōtemnat/ nitiū ille quidē rē pficere: sed appeti-
 tus qui nōdum rationi subiectus sit: oīno repugnat/ falsiq; argumentationibus
 psuadet/ nō esse aut negligēdos honores/ aut imperia relinquenda. Percōmode
 oīa a te inq̄ **LAVRENTIVS** & ad rem vehemēter apposite. Sed vnū est
 de quo (& si fortasse cōsentanea suspicer) tamē sententiā tuā vehementer cupiā
 Nam quid sibi obsecro vult difficilis illa & apprime morosa dea Iuno. Si em̄ ma-
 nētibus Troyę Trojanis irascebat: cur deinceps iisdē illis in Italiā enauigātibus:
 adeo hostili animo aduersatur: an fortasse quia vtraq; vita ambitioso: & imperij
 cupido aduersa sit. Istuc ipsum inq̄ **BAPTISTA** Ambitionis em̄ dea olim
 Aeneę irascebat: qui voluptatibus delinītus: nihil honorificū quereret: nūc autē
 rursus irascit: cū videat illū ad altiora quēdā erectū/ ea quę ceteri mortales i admi-
 ratione habēt oīno cōtemnere. Omittēs em̄ illa/ quę primū gradū in vita ciuili te-
 nent/ non mortalia amplius: sed immortalia querit. Mirifice igitur a poeta.

Vix e conspectu Siculę telluris in altum.

Vela dabant læti & spumas salis ære ruebant.

Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus:

Et quæ deinceps sequuntur. Ratio enim viuendi: quę honoribus inseruit/ cum

LIBER

animaduertat se ab Aenea deserui: a quo olim quoq; cum ille voluptatē: ociumq; amaret neglecta fuerat/vehementer dolet. Cognoscit enim si Romanū imperiū constitutur fore: vt sua Cartago ruitura sit: Quis enim nō intelligat si ad contēplationem: qui praeſtanti ingenio sunt viri acceſſerint/ illos ciuiles actiones eſſe deserturos? Dolet igitur & praeſenti iniuria admonita/ praeſentisq; reminiscitur.

Manet enim alta mente repositum.

Iudicium Paridis spreteq; iniuria formę.

Et genus inuiſum & rapti Ganimedis honores.

Quae quidem fabule si diligentius conſideretur/ nihil aliud nobis praeſentia voluptatibus vitā referent. Nam Paridis iudicium/ in quo Iunoni Venus pferatur/ quid aliud cenſeas/ niſi vitę honoz cupide mollem eneruatāq; & voluptatibus addictam preponi. Genus autem inuiſum (ideſt Iouis Electreq; adulteriū ac poſtremo raptū Ganimedem) nemo modo mediocriter eruditus ſit/ alio tra-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 ducet. His igitur accenſa Iuno: naufragio Troyanos perdere tentat. Verum ne nos ea quae ſub huiuſcemodi tempeſtatis figmento recondita ſunt/ vlla ex parte lateāt: neue quid Iuno: quid Aeolus: quid Neptunus ſibi velit/ incognitum re-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 linquatur: pauca de animoz noſtroz vi atq; natura repetenda ſunt. Illud tamen premonebo euenire: vt eadē ad multos locos enodandos adhibenda ſint: Quae ſi ſemel a me expreſſa/ cæteris deinceps in locis/ veluti iā cognita ſilentio ptereā-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 tur/ video me (quod ſummopere cupio) breuitati inſeruiſſe. Sed rursus cū eodē tempore/ ſi ſic agamus/ duplex tibi onus impoſiturus ſim: erit enim eodē tempore/ & memoria: quod alibi dictum ſit repetendum/ & quod interim per-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 petuo orationis filo contexitur/ ſine vlla intercapedine percipiendum/ malo lo-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 quacior eſſe/ q̃ cōmittere/ ne ingenium eodem momento/ in plura diſtractū: vel minimam diſputationis particulam incognitā pretermittere cogatur. Cum igit ad id quod propriū noſtrumq; eſt/ quodq; a noſtrę originis diuinitate traximus/ ideſt ad ratiocinandum/ ad contemplantium/ ad intelligendum erigimur: eā ani-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 mi partē adhibemus/ quā græci nos mentē nuncupamus. Verum hāc multi/ ſed præcipue Platonici Chriſtianiq; philoſophi/ duplicem eſſe voluerunt: alteram inferiorem quam rationem appellant: diuiniorem alteram & ſuperiorem: quam intellectum nuncupant. Quapropter ſapienter Auicenna animos noſtros/ veluti alterum Ianum duplici ore inſignitos eſſe dixit: vt hoc ſurſum verſum principia altiſſima per ſapientiam ſuſpiciamus. Illo vero res mortales & actiones humanas p prudentiā adminiſtremus. Diuidiſe igitur mens in duo: ſurſum in ſapientiā: deorſum in prudentiā: quae ſit recta rerū agendarū ratio quaſi in virum & mulierē: vt vir ſuperior ſit: & regat: mulier inferior & regatur: Quae propter ægregie illud. Melior eſt iniquitas viri/ q̃ mulier benefaciens: nō em̃ pponitur iniquitas virilis æquitati muliebri: ſed cōmode exprimiſe rectius eū agere: qui deſiderio rerū cœleſtiū raptus/ plurima corporis & ſocialis vitę cōmoda negligat: quae res videt iniqua: q̃ eum: qui vt nullum vitę ciuilis officiū deſer-
*paridis ut deditur mo-
 rby vitiu eſſet*
 rat: cœleſtium rerū curā omittit: quae cum ita ſint: videamus quae a Marone dicuntur. Nempe Aeolū Iunonis p̃cibus ṽetos: quos Iouis iuſſu regere debet/ in mare miſiſſe: qua tempeſtate obrui poterāt Troyani: niſi illis a Neptuno ſu buentū

TERTIVS

fuiſſet. Quo in loco ſi vitę ciuilis cupiditas ſit Iuno: cōmode Aeolū inferiore: Neptunum vero ſuperiorē hominis rationē interpretabimur. Non igitur mirū ſi ab honoz/ac imperij ardētiffima cupiditate/ratio illa inferior fleſcitur/atq; de ſuo gradu deſcitur. Reſerūt fabulę: Aeolum vētis prepoſitū a Ioue eſſe: vt iuſſu ſuo illos & intra carcerem cohiberē/ & inde emittere certa quadam lege valeat. Q̄obrē celfa ſedet Aeolus arce: Sceptra tenēs/ mollitq; animos & temperat iras & illud. Ni faciat maria ac terras: cœlumq; pfundum. Quippe ferant ſecum rapi di: verrantq; per auras. Et pfecto ita inſtituti ſunt animi noſtri/a rerum omniū ſummo architecto: vt cum ſit in nobis ea pars quę ad res aſciſcēdas fugiēdasq; inſurgit/p̄ponatur ſibi ea rationis particula: quę inferior cum ſit/ad res oēs agēdas recte appetitum moueat. Ratio autem iſſis mortalibus indita nō a corpore eſt: ſed a Ioue. Hęc igit dū ſuo conditori obtemperat/celfa arce ſedet: quia nihil humile cogitat: ſed quęq; egregia/atq; excelfa imeditatur: tenetq; ſceptra. Nam totius vitę adminiſtrationem habet: Mollitq; animos & temperat iras: cū nimis cupiditabus appetitum coercet/atq; intra modetię fines cōtinet. Sin autē ita Iunonis blanditijs demulceatur: vt ſuę nature proprięq; originis imemor/ rerū terrenarum cupiditatibus irretiat/ totum illi ſe prębet eiufq; iuſſu (nō autē Iouis) ventos: hi enim perturbationes ſunt: emittit. Illi vero mare (quē appetitū eſſe diximus paulo ante) tranquillū ex diuerſis partibus feriētes/ horrēdas tempeſtates excitant: hebetant em̄ rationis aciem honoz cupiditates: quę veluti nubibus obducta/ verū bonū a falſo nō diſcernit: ipſumq; appetitū: qui a ſenſibus originem ducit nō modo nō reſtinguit ardentē: verū vltro inflāmat/ & gentē Iunonis inimicā: ea autē eſt mens noſtra/ humanarū rerū contemptrix/ diuinarū autē cupidā/ in ſanis pturbationibus obruere nititur. Sed redeo ad Iunonē. Illa em̄ cum recēs iniuria antiquā ſibi vulnus refricaffet: ira plena in Aeoliā tēdit. Nimbosz patriā loca foeta furentibus auſtris. Callida oīno dea/ quę regionē ad ea quę cupiebat p̄ficienda/ ſibi deligere nō ignorauit. Cum em̄ rerū humanarū amor nos a diuinarū cognitione abſtrahere nititur/ In Aeoliā patriā ventoz: (id em̄ eſt in appetitū pturbationibus expoſitū) veniat neceſſe eſt. Verum Iouis iuſſu/ hoc regnum Aeolo cōmiſſum eſt: Nam ſi deo obtemperemus: rationi ſemp obteperabit appetitus. Rectiſſime em̄ Platonici illud: bono viro legē deū eſſe: malo autē libidinē. Q̄obrē huiufcemodi rationē deprauare aggredit Iuno/ & veluti ij qui cauſę ſuę diffidunt: & falſis rationibus p̄ſuadere/ & largitionibus corrūpere iudices parant: ita ipſa Aeolum adoritur: conaturq; oſtendere æquū eſſe: vt ille gentem ſibi inimicā Italiā attingere/ phibeat. Perſuadet Aeolus: ſeq; cuncta ex iuſſu Iunonis facturū recipit. Quin quicqd imperij habet/ id omne a Iunone recognoſcit. Nam niſi inflāmetur appetitus/ cupiditate rerū terrenarū: atq; illa veluti mare vētis turbetur: minime videreſ indigere vitā noſtra imperio rationis. Hoc igitur pacto: ſe oīa Iunoni debere ratio fatetur/ veluti quę (niſi pturbationes aſſint) nihil habeat/ in quo ſuum imperiū exerceat: ac decepta cupiditate earum rerum quas magnas putat: ventis habenas remittit/ ac mare perturbat/ quoniam turbulentiffimis cupiditatibus/ appetitum concitat. Quibus Aeneas: qui ad cœleſtium rerum contemplationem tendit/ adeo laborum periculorumq; magnis

H ij

*Bono viro
q̄ſt malū
placitū*

LIBER

tudine infringitur: vt a proposito deiiciatur. Et profecto cum appetitus/ quo so-
lo animus mouetur: & quo nos ad summum bonū duci oportet/ alio nos rapiat
insurgit atrocissima illa tempestas: in qua: Eripiunt subito nubes cœlumq; diē-
q; Teucrorum ex oculis: Nam qui paulo ante tranquillo appetitu ad speculatio-
nem ferebantur/ insurgētib; perturbationib; adeo illis obcecantur: vt quicqd
luminis a ratione proueniebat/ penitus tollatur. Vnde fit: vt nox atra ponto in-
cubet. Appetitus enim qui hactenus luce rationis illustrabatur: nunc illa amissa
in tenebris versatur. Adeoq; estuat hoc mare: vt alij Aquilone feriant/ hæc enim
elatio quædam est: quæ a rebus secundis pfluit. Alij in summo fluctu pendent
nam supra suas vires difficilia arduaq; aggrediētes/ anxij solidiq; perpetua ex-
pectatione pendēt. Alij terram inter fluctus tangētes/ ab ipsa fortuna deiecti: mi-
seriarum cumulo obruuntur. Sunt deniq; qui in saxa latentia contorqueantur.
Nam multi cum impetu perturbationū/ ad huiusmodi cupiditates explendas
temere ferantur/ in varia pericula sibi improuisa incidunt. Sunt postremo quo s-
auaritia veluti in Syrtes trahat. Nam quis nō videt esse etiā/ quorū nauis demer-
gatur: Vnde vere omnino: Apparent rari nantes in gurgite vasto. Nam ex in-
numera mortalium turba: quos perturbationū procella demergit/ pauci emer-
gere valent. Facto em̄ habitu: pauci ad portum enare possunt: p̄sertim cum ipse
gubernator/ a temone reuulsus: imo in p̄ceps eiectus/ in profundum ruit. Cum
enim ea animi pars: quæ vitę regendę preposita est/ sua sede deiicitur: actum iā
de vniuersa re esse quis nō putet? Hæc autem omnia cum Iunonis Aeoliq; cul-
pa accidissent/ interim Neptunus cōmotus grauitate tempestatis/ placidū caput
ex summa vnda extulit. Neptunū poetę summū maris deū esse finxerunt. Dico
autem summū: quia alia quoq; aquarum numina extant: & p̄fecto plures vires
appetitui p̄sunt. Mouetur em̄ ille iudicio sensuū/ mouetur ratiois inferioris: sum-
mum tamē imperiū superiori rationi referuatur. Hæc igit ratio quā nūc Neptu-
ni nomīne significat poeta/ cum omnibus perturbationib; rapi vexariq; videat
caput e summa vnda: veluti ex specula effert: vnde ipsius appetitus fluctus pro-
cellasq; animaduertens/ animū illius furore in p̄cipitium rapi cognoscit: neq; so-
lum tempestatē sentit: sed etiam ipsam Iunonis dolis excitatam intuetur. Nouit
enim recta ratio animum ita affectū: propterea in has misérias incidisse: quoniā
falsa bonorū spe decepta inferior ratio: v̄etos nō modo nō cohibuerit: sed vltro
emiserit. Q̄ obrē: vt subitum tanto malo remedium afferat/ Eurū Zephīrumq;
ac reliquos ventos ad se conuocans grauit̄ increpat: qui impio Titanū sangui-
ne orti/ deorū regnū infestare audeāt. Referūt em̄ fabulę v̄etos astrei filios fuisse
Astreū autē vnū ex ijs Titanibus esse dicūt: qui imani impietate aduersus deos
imortales/ temerariū bellū sumere sint ausi. Hæc igit in fabulis reperies: Nos au-
tē si Ciceronē/ reliquosq; doctissimos viros audiamus: quid nā aliud cū dijs bel-
lū gerere/ q̄ naturę nostrę repugnare interpretabimur? Quaquidē re qd magis
temerarium esse possit nō reperio: nā quēadmodum eos tum demū sapiētes: &
dicimus & sentimus: qui naturā optimā ducē sequunt̄: ita illos stultos temerari-
osq; putabimus: qui ab ea oīno desciscūt. Iure igit v̄etos e Titanibus ortos finxe-
runt: quoniā perturbationes a temerario semp; & naturę repugnāte iudicio p̄ue-

TERTIVS

nunt. Audax igitur facinus cōmittunt perturbationes: quæ stulticia & temerita
 te humana gente appetitum diuinitatis nostræ (idest ratiois imperio subiectum)
 turbare audeant. Quobrem iuste a Neptuno obiurgatur venti/ iusteq; imperiū
 pelagi sibi vendicat Neptunus/ cum in bene instituto animo huiuscemodī illud
 esse oporteat: vt solo mentis iudicio moueatur. Ad huiuscemodī igit sententiam
 cōmode posse transferri Aeolum atq; Neptunū putauī. Q; si qua in parte satis
 tibi factum nō est: aut si quid in mentē venit/ quod aptius loco quadret: promas
 illud licet. Nihil em̄ est quod verearis: aut pudore impediaris. Nam neminē ex
 oibus qui viuunt inuenies/ qui aut æquiori animo refutari patiatur: q̄ ego fe-
 ro: aut audius quod nescierit addiscat. Neq; est etiam quod dicas huiuscemodī
 senem ego adolescens? Vidi em̄ multos ex ijs qui & habētur & sunt doctissimi
 nōnunq; admonitu etiā indoctissimi hominis/ in earū rerum cognitionē venisse
 in quā suo ingenio tam diuturno/ nunq; tempore hætenus venerant. Ego inqt
LAVRENTIVS quid alijs euenerit nescio: mihi tamē nunq; tantū arroga-
 bo. Verū qa accidere in tanta rerū copā/ atq; varietate doctissimis quibusq; solet
 vt cum plurima eodē tempore sese menti offerant/ nōnulla sint: quæ & si nō ex-
 plicentur/ facile tamē ex reliquorū similitudine percipi possint. Sint etiam & alia
 quæ q̄uis enucleate planeq; edisserantur/ hebetiori tamen ingenio qui sunt/ illa
 minime consequantur/ vtar ea quā mihi permittis licentia: & quoniā de cōiugio
 Aeoli/ atq; Deiopeæ nihil a te dictum est: petam (nisi id omnino inutile ducas)
 vt si quid ea in fabella sit: quod ad rem nostram conferat/ nobis explices. At di-
 ces/ nunquid tibi in mentē venit: ne etiā in minutioribus me defatiges? Venit
 quidem. Nam cum ratio a diuinis ad humana abducenda est/ nullū pene maius
 præmiū proponi potest/ q̄ pulchrū/ castumq; cōiugium/ inde enim cupiditas
 illa naturalis: quæ est coniunctionis maris & femine expletur. Inde sobolis est p-
 pagatio: quæ quidē nō solū voluptati simul/ ac vsui nobis est: verū etiam posteri-
 ratī consulit: vt etiam mortui aliquo modo in illis viuamus. Istuc ipsum inquit
BAPTISTA nec modo ppositæ questionī rationē habeas/ quicq; est pterea
 desiderandum. Nam id hoc in loco apperiam: quod alio paulopost foret aperiē-
 dum. Prisci igitur illi qui de deorum natura scripserūt/ tria theologiæ genera pos-
 fuerunt/ vnum fabulosum/ quod græci mithicon nomināt: quo quidem popu-
 lum ociosum in theatro oblectarēt. Alterū naturale: id em̄ est physicon: p quod
 cōmode vim naturæ exprimūt: vt cum per Saturnum filios omnes: præter illos
 quattuor vorantem: tempus nobis denotant: q̄ si quattuor elementa excipias/
 omnia sua edacitate consumit. Tertium vero idcirco ciuile appellant: quia in-
 de ad bene beateq; viuendum præcepta promantur. Consueuere igitur poetæ
 (quibus nihil doctius reperias) hæc omnia ita confundere: atq; in vnū cōmiscere:
 vt optimo quodā temperamento/ eodē tempore/ & aures summa voluptate
 demulceāt/ & mentē recōdita doctrina alant/ ac nos ad rectū atq; honestū/ & ad
 ipsum summū bonū deducant. Nos autē quoniā si hæc omnia exactius in Ma-
 rone psequi voluissēmus/ nimis operosum negotium proponi videbat/ duos
 bus primis generibus obmissis: intra ciuilis generis cancellos/ disputationē no-
 strā inclusimus. Quapropter illud paululū: quod modo de fabula decerpseras/

LIBER

nostro operi conducet. Nam reliqua physice spectant. Dicunt enim phœbi Aurorę filias. xiiij. fuisse: easq; Iunoni Nymphas attributas: ex illorę enim interpretatione Iuno aer est. Aer autē septem quedam attributa sunt. Septē itidē in aere gignuntur. Quę omnia ipsius solis (tunc maxime cū in nostro hemispherio versatur) opera pueniūt. Sed vt de primis priori loco dicatur: est aeris vt leuis sit: vt mobilis: vt calidus: vt humidus: vt serenus: vt taciturnus: vt spirabilis. has igitur veluti septem nymphas finxerunt poetę. Earū autē quę in aere gignuntur primam ponunt quę Iris appellat. Cui etiam attribuūt tres veluti ministras pluuię grandinē niuem. In his enim cōtingit: vt nubes soli opponatur: sed est id (vt ita loquar) nubium corpus: vt alia sui parte densum: vt alia densius: alia densissimum sit. Quapropter a prima subrubeus: a secunda ceruleus: a tertia niger color peruenit. Contra vero partes quę in ea pure sunt croceum: quę vero puriores viridem: quę postremo purissime album colorē remittunt. Hęc igitur prima ex alijs septē Nympha est: q̄ deinde sex sequuntur phython/cometa/fulmen/tonitruū exalatio/ac terremotus: de q̄bus suo ordine disputare nō grauaremur: nisi ex tribus illis (quę dixi) generibus ciuile solum prosequi constituissimus. Verum cū voles hęc pbe & quid sint: & qua ratione gignantur facile cognosces. Sunt enim in ijs quę meteora appellantur/ab Aristotele quidem per acute: ab Alberto vero (cui magno cognomine est) etiam aperte perscripta. Q̄ autem Deiopeā omnium pulcherrimā se daturam pollicetur Iuno/ratione nō caret. Est enim ea in aere facies/quę serenitas dicitur. Quę res autē magis in cupiditatē rerum humanarū trahere Aeolum poterat: quā serena cœli facies: per quā quidem rem/prospertū in cunctis rebus foelicemq; euentum: significare voluit: cuius quidem spe omnes labores/ac difficultates/in vitā sociali perferimus. Perplacent ista inquit **LAVRENTIVS** atq; ita perplacent: vt nihil in ijs pręterea desiderem: perplacent quoq; quę tu de ratione appetitūq; dixisti: sed vide: ne pugnātia loquaris. Nam si recte memini: tu pauloante Aeolum inferiorē rationem esse voluisti: nunc Neptunū superiorem ponis: recte vtrumq;. Verum cū hic imperiū sibi: nō autem illi datum dicat: nō video cur Aeolo quoq; nō concedatur: vt mare vel in mittendis vel coercendis ventis: aut extollat: aut sedet. Non eo inficias inquit **BAPTISTA** pertinere ad hanc inferiorē rationem: vt cum de agēdis rebus iudiciū habeat/ipsa appetitū & ad ea quę asciscenda sunt impellat: & ab ijs quę sunt fugienda auocet. Verum quēadmodum in bene instituta republica: supremus quidam magistratus creatur: cuius arbitrio & si omnia gerantur: alij tamen assunt minores magistratus/ quibus singulis singula cōmittantur: ita totius vitę imperiū in mēte cōsistit: ita tamē vt inferior ratio/appetitui ea lege proposita sit vt nihil: nisi recte iudicet. Q̄ si illecebris rerum humanarum decepta/ non recte sentiat: sed sint eius iudicia falsa/ adest supremus ille magistratus/ ad quem p̄uocare liceat: Quapropter recte scriptum est: Aeolum nō nisi clauso carcere regnare: quoniā in vitā hac cōmuni ac ciuili/ potius cohibet appetitus vi quadā rationis: quā quietus tranquilluscq; reddatur: non enim in bonas affectiones conuertunt: sed potius moderatione coercentur. Ratio autem superior cum caput ex vndis extulit: emissamq; a Iunone hyemem cognouit/ cuncta in tranquillitatem

TERTIVS

redigit. Emitter enim caput ex vndis: cum se a corporea mole: qua hactenus obruta opprimebatur/ vëdicans ipsa se excitat: atq; a sensibus seuocat: quo tempore nō solum cognoscit/ qua hyeme opprimatur Aeneas/ ne in Italiā tendat: verum etiā tantorum malorū causā Iunonem (idest rerum humanarū cupiditatē) esse intelligit: Quod obrem: ventos q̄ primū a mari remouet. Nam vacuis perturbationibus appetitus/ rationi obtemperatior redditur. Illosq; vt deterreat/ maiores pēnas sibi duros minitat: q̄ illi ab Aenea acceperint/ nec iniuriā. Nā appetitus a perturbationibus inuasus/ ad tempus vexatur. Intelligētia autē illa suppressa/ si imperium sibi vendicarit: quoniam summo lumine animus illustratus: nūq̄ deinceps nec decipitur/ nec labitur: necesse est vt perturbationes: quarum genitrix falsa opinio fuerat/ in nobis penitus sepultæ reddantur. Quapropter nō simili pēna cōmissa vti Neptuno luent. Sed vnde quæ sequantur. Remotis vētis/ nubes dispersas in vnum colligit Neptunus: atq; collectas fugat. Est em̄ hoc intelligentiæ: vt a principio singulas falsas opiniones/ psequatur/ in vnumq; congerat: atq; demum confutet: quibus confutatis/ tum demum solis luce: ea enim est veri cognitio: cuncta illustrantur. Quin & Cimothee & Triton naues a scopulis abducunt. Cimothee per vndas currens: si græcum verbū aduertat: facile interpretatur. Triton autē Neptuni tubicen habetur. Ista igit duo numina a scopulis cupiditatum naues reducant: quia cum rectum nouerimus/ vana relinquimus. Scientiā autē aut nro ingenio assequimur: cū id sua velocitate p̄ cūcta discurrat: aut doctrina aliunde accepta/ primū illud Cimothes velocitas exprimit. Hoc autē Triton significat. Nā vt tubicines/ suo p̄conio mādāta principis manifestant: sic doctrina quid veritas velit aperit. Quod autem prospero cursu/ per pacatum mare vtatur Neptunus/ facile p̄batur. Nam cum pacatus est ab omnibus perturbationibus appetitus: ita per eū labitur ratio: vt nusq̄ offēdat. Diximus de tempestate. Nunc ad reliqua pergamus. Neptuni beneficio ex tam manifesto periculo erepti Troyani cum fessi fractiq; Italiā vtpote longinquā terram contingere posse desperarent ex temporaneo atq; minime p̄meditato cōsilio ad propinquum Cartaginensium litus vela dirigunt. puto vos meminisse Italiā speculationis: Cartaginē actionis figuram habere. Quapropter id nunc exprimit poeta quod in humana vita sepe vsu venire videmus. Sunt enim multi: qui cum neq; in voluptate: neq; in diuitijs: neq; postremo in honoribus summum bonum inueniant/ ad veri cognitionē sese conferant. Verum cū se humana omnia facile posse continere: & seorsum ab hominum cœtu contemplationi incumbere existiment: iamq; rem aggrediantur vix illam relinquerūt cum tantum relictarū rerum desiderium insurgit: adeoq; ex recordatione tantarū illecebrarum effeminantur: vt rursus in summas p̄turbationes incidat: quæ q̄uis tādē summa ratione sedentur/ adeo tamen defessi defatigatiq; relinquuntur animi non s̄rit: cum nō sine difficultate tam horrendam tempestatē euaserint: vt satis sup̄ egisse putent/ si societate humanā incolentes quæ imania & humano generi p̄nitiosa sunt vitia effugiant. Virtutes autem si nō exactas: atq; perfectas inchoatas tamen retineant: & cum difficultate eius vitæ quæ in veri speculatione posita est deterreantur: animaduertant quæ huiusmodi vitæ genus humanā pene

LIBER

imbecillitatem excedere cū Aristoteles maius aliquid quā hominē esse qui hāc
 possit affirmet/secum sic ratiocinantur. Non parum erit voluptatū incendia eua
 sisse. Thracensium rapinas euitasse; ac harpyarū sordes & Cyclopū imanitatem
 refugisse. Nunc vero si id nō possumus: qd' diuinitatis potius/ q̄ humanitatis
 esse videtur illud quis reprehenderet; vt in hominū societate ad quā colendā/tuen
 dam/augendāq; nati sumus; versati prudenter/iuste/fortiter/deniq; ac tempera
 te viuamus parati vt p patria/ac parētibus nullū laborē/nullū periculum deuīte
 mus. In omnes qui nobis sanguine coniuncti sunt pietatē obseruemus: Ciuibus
 nostris aut egenis liberaliter subueniamus: aut errātibus rectā viā demonstres
 mus: aut iniuria oppressos/cōsilio/opa/grā/auctoritateq; nrā subleuemus. Spe
 culationē vero magnarū rerū/ in maturiorē aetate/ atq; in ipsam senectutē (quā
 a multis perturbationibus: quibus huiuscemodi vita maxime impeditur/ liberis
 or esse solet) reijciamus. Quam quidē sententiā/ ijs quā de Ysaach magni Abrāe
 filio dicuntur/ tueri se posse confidunt. Nam q̄ de patriarcha illo legitur: egres
 sum esse ad meditandū in agrum/ inclinata iam die/ ita interpretatur/ exisse illum
 a corporeis sensibus/ ad meditandū in agrum/ quasi seorsum ab humana frequē
 tia/ inclinata iā die/ id em̄ est circa senectutē/ iam feruore sanguinis cessante. Co
 nantur p̄terea suam causam/ grauissimorū virorum testimonio corroborare: qui
 vsum potius rei/ q̄ causam (vnde bonū sit) cōsiderantes: actionē cōtemplationi
 anteponūt. Prefertim in viridiori aetate: in qua philosophū agere/ dicere/ rē publi
 cam administrare/ militare atq; imperare iubēt. Ostenduntq; Platonē ipsum va
 lidioribus annis/ & nauigationes in Siciliam/ & studia in Dionē exercuisse. Se
 nescentē autē in Academia/ circa veri inquisitionē quieuisse: Xenophonē quoq;
 q̄ adolescentē in rebus agendis summopere laudant. Senem vero in speculatio
 ne admirantur/ & beatū propter ocium putant: Quin etiā multos (vt sapientio
 res fierent) plurimos populos peragrasse ostendunt: Quapropter & Homerus
 Vlixē sapientē p̄terea dicit: q̄ multorū hoīm vrbes ac mores nouerit. Huiusce
 modi igitur ac plura alia in vnum colligentes/ quē tu summo artificio ac prudē
 tia/ nudius tertius cū hoc genus viuēdi laudibus efferres/ enumerabas. Speculā
 di/ ppositū in seniorē aetate reijciunt: atq; ad res ciuiles agendas/ interim se cōuer
 tunt: Quod quidem vitē genus/ qui vituperabit/ is p̄fecto iustam/ vt ab omnis
 bus vituperetur/ causam prēbebit. Sunt em̄ sua sibi quoq; munera: & plurima
 quidem atq; p̄clara: quibus si recte fungatur/ & cæteris vtilitatē & sibi gloriā
 tranquillitatēq; q̄ad imbecillitas humana patitur/ sine controuersia pariet: Qua
 propter nō sine summa ratione/ tutus tranquilluscq; portus/ in Cartaginensi lito
 re describitur: cuius formā situmq; quēso diligentius inspicite. Est em̄ in secessu
 longo locus: quē insula portū efficiat. Mortalium em̄ vita continentē (ea em̄ ter
 ra est/ quā marinis fluctibus minus est exposita) nusq; habet. Insulam autem ha
 bet estuantibus assiduo furentibusq; vndis/ vndiq; percussam. Sed quā tamen
 ita sua mole hereat: vt aduersus omnem ventorū vndarumq; impetum imobis
 lis semp obduret. Nam cum hāc quā momentanea sunt: & tamen stulticia hu
 mana bona putantur/ fortunæ temeritati subiecta sint: cumq; amore sui mentes
 humanas incendiant/ conficerent p̄fecto nos nisi insula in medio mari simus:

TERTIVS

quæ quævis vndiq; mari tundatur: tamē virtutibus stabilita nō mergitur. Est autē in longo secessu. Nam animus virtutibus (aduersus fortunæ impetus) munitus procul a perturbationibus seiunctus est. Ille enim obiectu laterum repelluntur. Cum hinc fortitudo contra res aduersas/ hinc temperantia aduersus res secundas opponatur: recteq; vastę rupes appellantur. Virtus enim in difficili loco posita est. Adde quod ita mediū tenet: vt quocūq; te inde amoueas/ ad extrema perueniēdū sit: vnde tanq; e p̄cipiti rupe labaris/ geminiq; minantur: In cœlum scopuli. Nam nō solum nostra prudētia freti res magnas aggredimur: verū multo magis diuino consilio confisi. Nec temere dictum est: sub scopulorum vertice æquora tuta silere. Nam appetitus duplici lumine illustratus/ ab omni semper perturbatione liber est. Q; autem desuper scēna corruscis siluis/ & atrū nemus horrenti vmbra imminet: non caret ratione. Nullo enī in homine prudentiam inuenias: qui earū rerum quas sua temeritate fortuna versat/ euentus penitus pręuis deat/ cū tot tamq; diuersis casibus exponamur: vt persepe & quæ nocitura sint summis votis expetamus: & ea quæ si euenirent/ saluti vsuq; essent: veluti noxia omni industria fugiamus: deniq; in aduersa fonte aque dulces deprehenduntur. Nam cum procul a variarū cupiditatū fluctibus cōsistimus: exurgit huiusce modi vita: quæ si nō beata omnino: quæ tamen tranquillaq; sit. Huiusce modi igitur portum subeunt: qui suprema diu sectati/ ac postremo difficultate deterriti: se in vitam socialem conferunt/ in qua ciuilibus virtutibus exculi cum versentur: laudē nō mediocrem reportant: longe tamē ab ea diuinitate quā querimus absunt. Q; autem septem nauibus huc subierit: q; reliquos e scopulo prospiciens requireret: q; demum socioz inopiā/ ferina vinoq; subleuauerit/ huc pertinent: vt intelligamus eum qui rem publicam administrandam sumat/ omnes labores/ omnia incōmoda subire oportere: vt illoz quę sue fidei cōmissi sunt/ salutem incolumitatēq; conseruet: Quapropter & Achates (ea enim principis cura est) ignem excitabit: id est desides ad res agendas accendet: vt quę ad victum necessaria sunt minime desint: & scopulos ascendens/ absentes requireret: quos si tutari nō poterit/ ijs qui assunt cōsulet/ illorumq; inopiā cum subleuauerit/ & iā oratione cōsolabitur/ optimisq; p̄ceptis ita imbuet: vt admoneat nō esse huiusce modi hoc vitę genus: vt in eo sedes figere velimus: sed esse oēs labores ac difficultates superandas: vt in Italiā pueniamus: vbi demū sedes quietas inueniēt: vbi etiā Troya resurget. Nam cū vita voluptuosa ibi quereretur/ ea aderat voluptas: quæ a sensibus p̄fecta/ corporea esset: & caduca & quā statim poenitētia sequebatur. In Italia autē voluptas summa proueniet/ a diuinārū rerum speculatione: quę vera simplexq; sit voluptas/ quę p̄petua/ quę æterna/ quā nullus metror subsequatur. Hec enī optimi principis administratio est: nam cū videat ciuilem actionē humane indigentię: nō autē ei (quæ in nobis est) diuinitati inseruire: ita in illa versabit: vt cū quę ad mortaliū inopiā necessaria sunt/ prouiderit/ suoz tñ animos ad diuina erigat: iubebitq; eos aduersus fortunę casus durare: & se rebus secundis (quas in latio inuenient) seruare. O diuinum ingenium. O virum inter rarissimos viros omnino excellentem: & poetę nomine vere dignum: qui non christianus: omnia tamen christianorum verissimę doctrinę simillima: pro-

LIBER

ferat. lege apostolum Paulum. Libet enim vnum hūc ex omnibus veluti nostre religionis caput nominare; qui vitam humanā ad huiusmodi normam dirigit vt neq; corporis necessaria subtrahenda & vero inuestigando semper vacandū censeat. Quid em̄ ille fuisse lateq; describit; qđ hic poeticiis angustijs nō coarctet. Mira profecto res: vt singula pene verba longissimas e Platonica / Aristotelicaq; republica: sententias amplecti valeant: sed nolo quod quidē hactenus nusq; feci: ita exacte hunc locum psequi: vt reliqua deinceps aut omittenda: aut ea celeritate pteruolanda sint vt idem nobis eueniat: quod longam picturā incitatissimo cursu perspicētib; euenire solet. Li enim in puncto temporis: cum id etiam magnopere contendat: colores notare vix possunt. liniamenta autē & corporum simulacra & quā grāci symmetriā nominant / ne vix quidem: Quapropter reliqua ad maius ocium differatur. Oratio autem Veneris ad Iouem / rursusq; Iouis ad Venerem meram textus seriem continere placet. Inseruiunt em̄ omnia poeti co figmento: ita tñ: vt nō nihil de mathematicis. decerpant Maro: & tandē Iuliorū familiā: in primis autem Augustū laudet. Namq; ad allegoriā referre volumus inde solum accersenda censeo / vnde ducentem sua sponte sequantur. Sin autē vi ingenij inuita eruantur / tantū de grauitate sua amittūt: vt ridicula pene reddātur: Itaq; omittamus anxias interpretationes: eaq; solum assumamus / quę non modo in abdito nō latent: sed vltro sese querētib; offerunt. Quod autē paulo ante ad mathematica pertinere dixi: paucis quidem: sed vt temporis angustię ferrebant / nō omnino obscure in principio expositum esse puto. Itaq; reuertor ad Aeneam. Ille em̄ per noctē plurima mente repetens / statuit vt primum illucesceret / locorum naturā diligētius explorare: & homines ne / an ferē teneant inuestigare. Quibus versibus qualē oporteat esse reipublicę administratōrē: egregie exprimit. Atq; in primis illud Homericū approbat.

Quis enim cui tot mortalium cura cō-

missa sit vniuersam noctem somno impenderet. Id autem summa sapientia dictū omnes fatebuntur. Est enim optimi principis vel p̄cipuum munus cum loca inculta videat: vt homines ne an ferē inhabitēt: sibi exquirēdum pponat. Nam qui vitam ciuilem diligenter intuetur / varia hominum ingenia / varia studia / variosq; mores inueniet. Sunt enim qui recto honestoq; semp incumbant: ciuili cōcordiæ faueant. Libertatem saluam esse cupiant: neminē plusq; leges in republica valere velint. Iniuria oppressos subleuent. Superbiam seditiosorum ciuium deiectam cupiāt. Maiestatem publicam pro viribus augeāt. Religionem deniq; ac iusticiam omnibus rebus pferant. Hi igitur iure homines appellari possunt: quoniā humane nature officia nō deserunt. Contra autē plurimos reperias quorum petulantissima libido nihil sanctum / nihil pudicū relinquat / plurimos qui summa auaritia accensi / omnia venalia habeant: & aut veluti vulpeculę dolis: in fidijsq; icautos decipiāt: aut viribus superiores cū sint / opibus quoq; & honoribus eos antefere velint / quibus sapientia ac virtute longe sint inferiores: huiusce modi igitur vitijs deprauati homines / quibus effigiem membraq; humana retineant / tamen quoniam mores ferinos induerunt / non amplius homines:

sed immanissimę ferę putādi sunt. Quapropter in humanis cœtibus lōge plura sunt illa: quę vitiōz Vepretis atq; Senticetis tanq; inculta horrent: q̃ ea quę ingenuis artibus/ p̃clarisq; virtutibus exculta nitescant. Progredit̃ igitur Aeneas vt singula diligenter exploret: non temere tamen: sed Achatem fidissimū comitē secum ducit: & armis instructus incedit. Nam quis vnq; recte rempublicā ad ministravit: cuius animus aut cura/ ac diligētia vacuus sit: aut fortitudine careat. Illis em̃ quę agenda sunt/ multo antea p̃uidemus. hac autē nequid ex ijs quę magna ac p̃clara p̃uidimus/ ob metum infectū relinquitur resistimus. Cum igit̃ reiecto in aliud tempus cōtemplationis p̃posito/ ad ciuilem vitā digrediat̃ Aeneas: sit q; & in ea multū elaborādum/ opus est vt & duce matre ad illam pueniat. Nisi em̃ amore earū rerum quę agendę sunt/ caleſcat animus aduersus tantos/ tamq; varios labores: obtorpeat necesse est. Fit ergo illi obuiam mater/ nō tamē confessa deam/ qualisq; videri cœlicolis & quanta solet. Eam em̃ se tunc ostēdit/ cum filiū a voluptate eo cōsilio abducebat: vt ad summū tenderet. Quo tempore oportebat eum inflāmarī amore diuinārū rerum: qui & ipse diuinus ab omni materia & corpore p̃cul absit. Hic autē earū rerū amore incēdit: quę corporeę & magna ex parte materia demersę sint: Quapropter nō deā confessa: sed humana forma dissimulata/ sese filio offert: & in silua vt venatrix illi apparet. Quē quidē locum planius vobis exprimā: si pauca omnino (nec nisi ea quę necessaria sunt) prius de silua exposuero. Omniū rerū quę sunt rectū quendā ordinē existere. Trismegistus/ Homerus/ ac Plato ostēderūt: Atq; vt quod sentirēt dilucidius exprimerent/ aureā cathenā a naturę fonte ad infimā vsq; fecē demitti sinxerūt: qua suis gradibus cuncta cōnectant: cuius origo essentia dei cum sit/ eo ordine p̃cedit: vt secundo in loco potentia: tertio sapientia: atq; quarto voluntas collocetur/ hæc sequitur fatū/ atq; illud anima mūdi: deinceps sunt cœleste dēmones. sunt ætherei. sunt aerei. sunt humectei: sunt deniq; terreni. Vltima autē omniū hyle (quam nos siluā dicimus) in infimo residet. Possem singula nō sine summo vsu atq; voluptate/ oratione mea p̃sequi: sed quoniā disputationi nostrę necessaria nō sunt breuitati cōsulam. Q̃ obrem cæteris obmissis: deū principii siluam extremū in cathena ponemus. Nihil igitur deo superius: nihil silua inferius: nihil hoc p̃stantius: nihil illa vilius. Media vero inferiora superāt/ a supioribus vincunt. Est igit̃ deus & silua: hæc autē materia est: ex qua oīa corpora sunt. Vt enim lignarius faber/ materiā ex qua cuncta faciat siluam habet: continet em̃ illa rude adhuc lignū & informe: sed quo tamen innata sibi facultate formas oēs recipere valeat: faber autē in quascūq; vult formas illud traducit: Eadē ratiōe ad deū materia est. Deus enim formas omnes ab æternitate cōplexus est. Materia vero (si illius naturā inspicias) formā nullam certā expressamq; habet. Verum innata sibi recipiendi facultate (& vt ita loquar) confuse omnes cōtinere videt̃. Materiā vero quia mater sit dicitur. Deus autē pater/ forma vero proles: deus em̃ dat: silua recipit: forma nascitur. Quapropter recte Trismegistus patrē matremq; æternos/ prolē vero mortalem dicit. Mater est materia: quia sinum præstat: deus gignit & creat: ac sua quidem vi. Illa autē ex alterius immixtione concipit. Concipit autē infusione spiritus diuini/ quā animā mūdi nominat Trismegistus: Quę res eū mouet/ vt deo

LIBER

officium patris tribuat: quoniam infundit. Siluæ vero matris: quia a deo concipiat. Animam denique mundi vim feminis habere dicit: quia a deo ipsa inspiratur in siluæ gremium. Prætereo plurima nomina: quibus varias siluæ proprietates exprimit. Illa enim nihil ad hæc quæ agimus: Sepe tamen totam materiam appellat malignitatē neque iniuria. Ipsa enim sola causa est: ut res in interitum cadant. Nam quod a materia separatum est: id nunquam interit. Nunquam enim quod sibi contrarium sit capit: sed illud fugitat semper atque declinat. Quod vero siluæ gremio continetur: idcirco in interitum labitur: quoniam silua: cum ad omnes quas qualitates appellat: æque se habeat euenit: ut veluti altera Helena intra tecta: vocet Menelaum ac limina pandat. Nam dum formas illis: quas hæcenus receperat contrarias admittit: facile fit ut externæ irrumpentes: domesticas extinguant. Quas propter quis illam malignam non dixerit: quæ familiares formas prodat: ignotas admittat: & veluti suscepti iam in suam fidem clientis causam deferens: aduersarijque suscipiens per summam perfidiam preuaricetur. Tardat etiam & perturbat nostras mentes silua: siquidem omne ab ea vitium manat. Vitia enim inscitia ignorantiaque parit. At ignorantia ipsam: ex crassitudine caliginemque corporis peruenire: & Plato & plerique ex istis qui grauissimi habentur philosophi: auctores sunt. Huiusce modi igitur ratione motus diuinus Maro: cum rerum humanarum: & quæ corpore non carent: proptereaque in varijs erroribus versentur amore inflammantur: is qui in republica princeps esse cupit: Venerem sub mortali forma inducit: & in ipsa silua (quoniam cuncta quæ agimus in materia demersa sunt) illam ponit. Nec temere venatricis habitu exornat: Eas enim feras: de quibus paulo ante diximus: sibi in sectandas proponit: qui suis cibus recte consulturus est. Aeneas tamen non nihil diuinitatis in ea (etiam sic dissimulante) cognoscit: nam & si populorum temperatores circa humanas actiones versentur: tamen quoniam honestum rectumque tuentur: eodem illo amore: quo hæc caduca appetimus: originem nostram diuinam esse sentimus. Cum enim religionem: cum iusticiam: cum animi magnitudinem adamus: versantur hæc profecto circa actiones: sed tamen quis non videat: illa a diuinitate proficisci? Est tamen oratio Veneris non ut deæ: sed ut hominis: & tamen nescio quam diuinitatem redolens. Nam cum Cartaginē proficisci suadeat: argumentationibus ab humana prudentia profectis utitur. Nam & quæ de hystoria Didonis eruit: ea omnia salutis spem afferunt: & cum aliquid futurum prædicit: non ut dea: sed ut augur ex Cignorum volatu prædicit. Illud autem summa sapientia excogitauit poeta: ut in orationis fine se deam manifestaret Venus. Nam cum in vita civili: quæ recta & honesta sunt: diu coluerimus ex illorum pulcritudine ad diuina: quorum hæc veluti simulacra sunt: erigimur. His igitur rationibus a matre persuasus Cartaginem tendit: obsitus tamen tenebris ne illius conatus aliquis impediret. Et profecto sic se res habet. Nam qui magna prudentia præditi sunt viri: ceteram multitudinem quam administrandam suscipiunt: ita ad rectum honestumque trahunt: ut sua consilia sepiissime tegant: quæ quidem si palam facerent: aut emulorum inuidia: aut stultorum inscitia impediti: illa ad exitum minime perducerent. Ut enim prudentes medici egrotos: quorum libido nihil salubre expetit: sepe fallunt: Sic optimi principes simulando aut dissu-

TERTIVS

mulando sua consilia occultant. Nam vt cætera obmittam/ nonne qui leges tulere runt: quo maior rei auctoritas inesset/ sua consilia alicui deo attribuerunt. Cuncta em̃ ex Aegerie nymphę pceptis Numa Pompilius facere simulabat. Ius ciuile Spartanor̃ ex Apollinis sententiã scripsisse finxit Licurgus. Quicqd Zautraftes apud Arimaspos constituit/ id a bono numine accepisse dicebat. Zamolxis autẽ quęcunq; Scythis tradidit in Vestã retulit. Nam q̃ multa q̃ difficilia inter tum ul tus militares recte administrauit. Q. Sertorius/ cum se illa a Diana per ceruã ac cepisse dictitaret: sed nimis multa de re præsertim tam manifesta: Cartaginẽ ve ro e loco superiore cernunt/ quoniã vt nudius quoq; tertius disputatum est/ nũ q̃ optimis institutis & legibus rēperata erit res publica: nisi qui illi p̃sunt/ cuncta quæ aut præcipiunt/ aut prohibent/ ad eor̃ quæ per rerum magnarum specula tionem viderint/ regulam ac normam sapientissime dirigant. Cum autem Carta ginentium operam industriamq; circa vr̃bem exædificandam describit/ nonne paucissimis versibus omnia colligit: quæ ab ijs qui etiã sapiētissime de republi ca scripserunt: nō nisi pluribus libris exprimuntur. Primũ em̃ ea parāt/ quibus aduersus hostiles impetus tuti sint: Quibus p̃fectis se cōtra cœli iniurias priuat is ædificijs se defendunt. Hæc em̃ duo præstāt: vt ciuitas esse possit. Posthæc ve ro ad iura & magistratus se conuertunt: vt nō modo esset/ sed quod propriũ ho minis est/ recte honesteq; esse valeant. Quoniam autem ad magnificentiã/ & ad liberalitatem/ & ad vim propulsandam/ publicę opes in primis viles sunt: por tus optimi efficiendi ratio habetur. Postremo autẽ scēnę ac theatri cura non ne gligit: vbi & corpora ad validitudinẽ & robur exerceri: & animi publicis priuatiscq; negocijs defatigati/ honestissimis ludis relaxari possint. Qua autẽ mēte & q̃ cō silio illos apibus comparauerit/ quęso diligentius animaduertite: Si enim huius inserti naturam cōsideretis: nihil illo aut industria/ ac solertia acutius: aut assiduo labore indefessus reperietis. Ducẽ in primis habent/ quem sequantur/ cuius im perium nunq; contemnant: labores inter se summa æquitate distribuunt. Sum ma concordia/ & opera sua faciūt/ & hostes arcent. Quicquid queritur/ id omne in cōmune queritur. Quæ quidem omnia si in rempublicã aliquã trãfferas/ Pla tonicam ciuitatẽ constitues. Erat autem in mediã vr̃be templum Iunoni sacrum: vt ostendatur nihil oportere in rep. antiquius religione esse. Et quoniã primę in vitã ciuiles preces sunt: vt imperiũ non solum conseruetur/ sed etiã augeatur: nō fuit ab re templum ipsum Iunoni (quę imperiorum dea habetur) omni cultu cō secrare. Longior sim/ atq; etiã minutior quã tantę rei conueniat/ si singula: quę in templo depicta erant quæ ab regina administrabatur: quæ ab opificibus effi ciebantur distinctius referam. Multa etiã in Ilionei atq; Didonis oratione conti nentur/ plura in congressu Aeneę: plurima in cōuiuio & in cōiunctione hospi talitatis deprehendas: quibus vitã statuscq; ciuilis exprimitur. Quoniã vero no uerat sapiētissimus vates/ primordia rerūpublicarũ & imperior̃ virtutibus niti Verũq; esse Salustianũ illud/ si imperia iisdẽ artibus retinerent quibus acquirun tur/ nō esse tot mutationes habituras res humanas/ idcirco primũ regis reginęq; cōgressum/ a religiōe/ a liberalitate/ & ab omni genere p̃fiscisci vult: sed ita paulatim in deterius labunt/ vt quę pudicissima fuerat mulier/ & in rep. admini

LIBER

stranda vigilantissima turpi amore victa in ocium lasciuiamque labatur. Quibus omnibus ostenditur: quod facile rebus secundis humane mentes a labore in libidinem declinent. Quoniam autem virtutes in vita sociali potius inchoate quam absolute sunt. Hic autem ita de vita civilis agitur: ut vellet exprimere quod pauloante dicebam: fundamenta rerum publicarum que ex paruis crescunt habere meliora initia quam exitus: idcirco reginam a principio in omni re temperatam posuit: paulo vero postea amore insurgente paulatim ex temperantia in continentiam labitur: postremo victa amore incontinens ita redditur: ut demum in summam intemperantiam incidat. Mouetur autem a principio Dido: ut Aeneam amet: non solum virtute: quam vna in vita contemplationi dedicata intuemur: sed ipsa que humanis catibus non solum bona: verum etiam summa bona habentur. Quis enim in generis nobilitate: quis formae dignitate: atque excellentiam: quis denique multo ornatu insignem orationem inter summa non enumeret? Cum in foro: cum in senatu haec non sapientum statim: sed populari trutina ponderentur. Quoniam vero in vita communi per multi interest: quibus consultoribus utaris. Multi enim aut malo exemplo moti: aut eorum quos caros habent non rectis suasionibus impulsus ad praua mouent: non fuit absolum: ut Didonem sororis hortatu impudicam factam inducat. Misere enim amans mulier plurimumque iam de eo animi robore remittens: quod intemperata hactenus apparuerat continentem in primis verbis: quae ad sororem facit sese ostendit. Nam quousque amore urgeatur: agere quidem: sed tamen illi resistit. Sororis autem oratio ex vita communi vniuersa sumitur: Non enim ex philosophia sumptis argumentationibus: sed aut voluptate proposita: aut metu earum rerum quae tantopere timende non sunt iniecto: aut spe nec firma: nec solida proposita in suam sententiam adducere conatur: ut denique spem dei dubie menti soluatque pudorem. Qua quidem re accidit: ut victa in incontinentiam prolaberetur. In ea vero cum versaretur paulatim impudica consuetudine eo redacta est: ut nullo amplius obstante pudore furtiuum amorem minime meditetur: sed impudentissima effecta: turpem libidinem honesto nomine appellet. In quibus omnibus: quid aliud teneat: quid conatur diuinius poeta: nisi ut Didonem grauissimum nobis exemplar proponat: quod tum detrimentum ipsi: qui sub imperio sunt perueniat: cum principum mentes pro industria ac labore: luxuria atque ignauia irrepant. Illa enim quae pauloante externos atque peregrinos non nisi breuiter ac demisso vultu alloquebatur: cuius religio summa in deos: liberalitas in hospites: consilium in urbis ex aedificatione: iusticia in suos ad coelum ferebatur: quae in publico: nisi aut diuinae aut publicae rei causa conspici nefarium facinus putabat. Cuius animus pudore munitus ab omni perturbatione liber perseuerabat: nunc eo furore agitur: ut tota urbe amens vagetur: aut si domi sine amato se contineat: veluti si sola sit: atque ab omnibus deserta: summo moerore tabescat. Publica autem opera ita negligat: ut quae hactenus sua cura: suisque sumptibus: quae suos civium labore ac studio summa cum celeritate erigebant: nunc imperfecta interruptaque perdeant. Aeneas autem cuius consilium Italiam sibi proposuerat: verum difficultate rerum defatigatus: Cartaginem non ut illic sedes poneret: sed ut classem reficeret digressus: fuerat illecebris Dido nis illectus: propositum perficere abiicit. Nec deest Iuno: quae ne res romanae oriantur:

TERTIVS

Aeneæ Didoniſq; coniugiũ Cartagine faciendum curret. Verum cũ id ſine Venæris opera perfici non poſſet: Venũs autẽ filium nõ Cartagine verſari: ſed in Italiã enauigare cuperet/ hanc deã dolis aggreditur Iuno: vt quẽ Cartaginẽſiũ cauſa faceret/ ea omnia Aeneæ beneficio fieri viderentur. Quæ cum dicit Maro: diuina pene ſapientia/ vitã ſocialem depingit: in qua cũ ita quidã excelfo animo verſentur: vt humana cõtẽmnetes/ ex hoc primo virtutũ genere paulo poſt in eas vëturi ſint: quas purgatorias appellant/ atq; inde ad illas tãdem quẽ ſunt animi purgati peruenire cõtendant; tamẽ illecebris rerum terrenarũ ita molliũt/ vt cœleſtiũ quas ſibi ſolas ppoſuerant pene obliuiſcant. Libido enim imperãdi Aeneã Didoni coniungere: id autẽ eſt virum excellentẽ regno præficere cupit: ſed rem perficere non valet/ niſi aſſentiatũr eiũs amor. Amor autẽ animaduertit huiũſcemodi coniunctione nõ Aeneæ: ſed Didoni cõſuli. Non enim animis hominum ad maiora natis: ſed ipſi imperio conducit: præſtat em̃ nobis ad verã ſapientiam/ p̃ficiſci/ q̃ in actionibus verſari: ſed rerum adminiſtratio a ſapientibus ſi deferatur/ actũ ſit de rebus humanis oportet: itaq; q̃uiſ falſa eſſe cognoſcat: quæ libido regnandi pſuadet/ tamẽ aſſentitur: ſiue iam illa irretitus ſit: ſiue eorũ quibus conſulendum eſt miſericordia motus. Celebratur autẽ huiũſcemodi matrimonio in venatione: de qua quid ſentirẽ paulo ante ſatis (vt opinor) vobis dilucide explicaui. Quæ autẽ in ſpelunca loco ſubterraneo conuenerint: quid nã aliud indicare crediderim: niſi eos qui honores/ qui opes/ qui imperia querunt/ intra corporeas: caducasq; res animum incluſum gerere: cui cõnubio præter tellurem & Iunonẽ: præterq; nemoꝝ habitatrices Nymphas: vides numen nullum aſſuiſſe: Quæ omnia ijs quæ de ſpelunca dicebã/ apte quadrare videntur. Irretitus igit̃ Didonis amore Aeneas: abeundi ppoſitũ abijcit: & hyemem quã longa eſt in ſummo luxu contereꝛe nõ pudet. Hoc vero quid ſibi aliud vult: niſi egregios quoq; viros interdum a recto curſu ambitione auerti: & honorũ imperijq; voluptate delinĩtos hyemis aſperitatẽ & enauigandi in Italiã difficultatẽ exhortecere: Quapropter niſi diuinitus ſubuentũ ſit/ excellẽtiſſime atq; imortales hominũ virtutes/ tam pñtioſa peſte pereũt. Id ingenij atq; veneficij in Circe fuiſſe ferunt: vt Ulixis ſocios in variã mōſtra trãſſormaret. Illã tamẽ ita in ſuã poteſtatem traduxiſſe Ulixẽ audimus: vt forma priſtina ſocijs ſit reſtituta. Nec ego id admiratus fuerim. Excelfo em̃ animo qui ſunt corporeas libidines facile cõtẽnunt. Quĩ & eos qui illis dediti ſunt recte monẽdo a tanta ſeruitute in libertatẽ vendicãt. At Iunonẽ ſupare/ rariffimi mortales potuerũt: Nãm qui imperãdi cupiditate nõ tangit̃/ cum omnẽ iam humanitatẽ ſuperaffe: & ad diuinitatẽ p̃xime acceſſiſſe crediderim: Quapropter etiam quos in ſumma admiratione habemus eos ita frangi huiũſcemodi cupiditate videmus: vt relicta vera virtute: inſignia virtutis (veluti vmbra) ſectentur. Facile em̃ eſt Sardanapalli/ aut Heliogabali molliſſimas delitias ac luxum cõtẽmnere: atq; adeo odiſſe. Cum vero nobis aut Alexandrũ Macedonẽ/ aut Iuliũ Cefarẽ pponimus eorũ res geſtas: in qbus vtrũq; a vero rectoq; diſcedere ſepe videmus/ ea gloriẽ cupiditate admiramur: vt illud ex Eurypide impiũ oĩno & dignũ eo rege/ a q̃ p̃fert̃/ interdũ approbare nõ dubitemus: putemusq; hoĩ conducere: ſi regnãdi cã ius violet. Quẽ qdẽ res vna

LIBER

movit poetas: ut Herculem quem sapientem ferunt: & rebus a se præclarissime gestis: cœlum affectasse volunt: prius omnia monstra domasse: & Iunonis seuitiam superasse fingerent. Illa enim non mater: sed iniustissima nouerca: magnorum virorum recte dicitur. Non enim mortalium (ut plerique credunt) sed cœlestium rerum cupiditas: eas virtutes parit: quibus ad summum bonum peruenire licet. Quod quidem nisi placata prius Iunone (id autem intelligimus nisi sedata ambitione) assequi non potuit Hercules. Quis igitur hoc Aeneæ non condonauerit: ac potius quis illius non commiseretur: si nondum in Italia existens (is enim est summarum virtutum habitus) sed in ipso curriculo: ut illuc proficiscatur ad huc constitutus: ita Iunonis dolis capiatur: ut matrimonium cum Didone initum: sedibus sibi a fati concessis præponat: & consilio abeundi abiecto: arces Carthaginis fundare: ac tecta novare instituat: purpuramque & enses lapillis exornatum: quæ omnia imperii insignia sunt gestare gaudeat. Non est o Laurenti non inque est humane imbecillitatis: sed maioris cuiusdam facultatis: qua tamen conditio nostra nonnunquam corroboratur: ad tam arduum: tamque excelsum rerum culmen euadere posse. Quæ cum dicerentur a Baptista: & simul suo ordine de reliquis disputaturus videretur: Mariottus hospes noster suauissimus: tum ex diei spatio: in ijs quæ hæcenus dicta essent consumpto: tum ex multitudine eorum quæ adhuc dicenda restabant: quicquid reliquum lucis esset: in ea disputatione absumptum iri colligens: non permittam (inquit) suauissimi viri: ut contra commodum valitudinemque nostram: quibus rebus: quædiu apud me eritis: mihi omni diligentia consulendum proposui: hodierna disputatio longius producat: At qui ego itidem inquit LAVRENTIVS hoc idem censebam: sed ne tanti viri orationem molestius interpellarem: pudore impediabar: præsertim cum te o Mariotte: tuas partes suo tempore acturum non dubitarem. Agam equidem inquit Mariottus: & simul sua solita festiuitate Baptistam manu apprehendens: nos ad cellulas (vbi mensæ paratæ erant) reduxit.

FINIT LIBER TERTIVS

QVARTVS
CHRISTOPHORI LANDINI

Florentini Camaldulensiū: disputatio
nū ad illustris Federicū vrbinatū
principē Liber quartus: in
P. Virgilij Maronis
Allegorias
incipit.

Peruenerat iam superior liber indyte ac inuictissime Federice i quo
rundam hominū manus: qui cū docti sint/ doctissimi quoq; & ha-
beri & dici volunt. Qui quidem quibus de Maronis Aeneide/ ante
hac longe aliter/ & sensissent/ & p̄dicassent: conuicti tamen (vt pu-
to) ijs argumentationibus: quæ a nobis in proæmio illius libri ex-
positæ fuerant/ multa in eo libro per allegoriam conscripta esse negare non au-
dent. Sed ea huiuscemodi esse contendunt: vt non ad ethicen (vt nos longa ora-
tione disputauimus) sed ad physicen referenda sint: proferuntq; ad id/ quod de
fendere cupiunt/ probandum scriptores/ qui paulo ante nostram ætatē fuerunt
minime illitteratos: qui nōnullos inde locos/ & acute & doctē interpretati/ natu-
ram rerum illis exponi contendant. Aduersus quos nos ita respondendum cen-
semus: vt multa in eam quā dicunt sententiā/ & cōmode & vere transferri posse
non negemus. Nam & in supioris quoq; dici sermone/ nos dixisse memini: Vir-
gilium quia apud priscos theologos plura deorum genera inuenisset/ consulto
ita scripsisse/ & persepe quædam ita narrasse: vt eadem illa & ad vitam moresq;
& ad vim naturæ/ & ad aurium voluptatem referantur. Verum cum consiliū
mentemq; scriptoris/ qua res tota suscepta est nosse volumus: id cēseo semper
proponendum/ cuius causa reliqua omnia suscepta sunt: ipsum autem propter
se/ nō autem propter aliud scriptū est. Nam si Platonici: si Aristotelici quicq;
credimus: nulla p̄fecto res est: quæ ab alijs rebus dilucidius discerni distinguq;
possit: q̄ ipso fine: quē sibi ea ratione scriptor proponit: vt ad illum tanq; ad suū
signum sagittarius/ omnia missilia dirigit: ita ipse quicquid narrat: quicquid cō-
miscitur referat. Hoc cum ita sit/ quis nō videat ea quæ ille/ & ad vitam degen-
dam/ & ad summū bonū acquirendum spectantia scripsit: non idcirco scripsisse
quo naturę vim exprimeret: sed contra cum iugi/ perpetuacq; oratione ea prose-
quat/ in quibus & vitia damnet: & virtutis pulchritudinem extollat: & ad veri
inuestigationem perducatur/ nonnulla adiunxisse/ & ornandi/ & delectandi cau-
sa: quæ sint ab ipsa physice repetita: Quæ omnia cum non propter se: sed eorū
quæ dixi causa conscripserit: quis non videt id suscepti operis primum esse/ seu
malis vltimum dicere: quod nos hesternō sermone/ perpetuo quodam filo ita
intexuimus: vt nihil in eo interruptū queri possis. Nam ad id quod a principio
prepositum est/ omnia deducuntur: & sequentia ijs quæ antecesserunt/ vehemē-
ter coherent. Quapropter quæ ab ijs quorum auctoritate nituntur ad physicen
relata sunt/ minime damno. Nam quibus ea neq; multa sint: neq; inter se ita aliud
ex alio pendat: vt non potius membra quædam diuulsa: quā integrum corpus

LIBER

videantur: tamen non incōmode traducuntur: neq; sententię nostrę repugnant: Sed fac repugnare: an plus apud me recta ratio/ q̃ illorum auctoritas valebit: præsertim cum si auctoritate certandum sit eos proferre possimus/ quorū splen-
dore isti: veluti solis luce noctuę hebetentur. Nam vt omittam eos/ quos diligē-
tissimus omnīū grāmaticorum Seruius/ singulos libros/ in singulos huius poe-
tę locos cōmemorat: vt taceam/ quæ a Macrobio excellenti inter Platonicos phi-
losopho: Vt nihil dicam de ijs/ quę & a diuo Hieronymo/ & a diuo Augustino
in hanc sententiā/ apud Maronem interpretantur. Nonne e nostris Danthem
virum omni doctrina excultum/ grauissimū auctore habemus: qui eius itineris/
quo mundum omnem ab imis tartaris/ ad supremā vsq; cœlum peragrat/ in eo
sibi illum ducem fingit: in quo summū hominis bonum perquirens/ miro quorū-
dam ingenio/ vnīcam Aeneida imitandam proponit: vt cum pauca omnino in-
de excerpere videatur: nunq̃ tamē si diligētius inspicimus/ ab ea discedat. Nam
nonne statim a principio ea quæ de medio ætatis tempore: quæ de silua: quę de
tribus feris: quę de montis sublimi iugo/ iā solis radijs illustrato conscripsit: hinc
omnia sunt. Mitto cætera: quæ ita abdita in Danthis poemate sunt: vt non nisi a
paucis/ iisdemq; doctissimis deprehendi possint. Preponit igitur sibi ducem Ma-
ronem in ea re/ quę ad summū bonum: nō autem ad physicen spectet: sed video
me nimis curiosum in eo fuisse/ qđ paruo omnino negotio confutari poterat.
Quapropter ego institutū repetam. Tu autē indy te atq; inuictissime Federice:
vt cætera superiora/ sic & ista/ quæ in vltima quarti diei disputatione continent:
diligentiſſime leges. Multa em̃ illic inuenies/ propter quę te eum esse: qui & nūc
es/ & semp̃ fuisti/ summopere letabere: cognoscesq; ex deo consilium tuū fuisse
quo a primis annis sapientię amore flagras: ita te bonarum artium studijs addi-
casti: vt quanto indies tua ætas grauior sit/ tanto ardentius illis incumbas: nā qđ
reliqui p̃cipes apprime regiū ductāt: vt aut multo ocio vanisq; ludis marcescāt
aut aucupijs venationibusq; omne tempus terant/ tu ne libero quidem homine
nisi relaxandi interdum animi causa: dignū esse duxisti: sed oportere eū qui alijs
imperaturus sit/ animū omni doctrina excultum reddere: quo nō sibi solum: sed
& ijs quæ suę fidei cōmissi sunt/ & dum recte agit exemplo/ & dum sapiēter mo-
net p̃cepto/ quā plurimum prodesse possit. Qui regis munus esse ducat/ non
alieno labore (veluti fucus inter apes ali) sed pro aliorū salute laborare. Qui in-
noxios ab iniurijs/ phibere: scelestorūq; petulantia cōprimere: omnibus se æquū
p̃bere curet. Hæc autē sola philosophia nobis p̃stat. A philosophia enim habes-
mus: vt pie viuamus: vt pietatē omnē abominemur: & ab omni scelere abstinea-
mus: Quapropter vere illud vsurpabat Aristoteles: se id a philosophia affecutū
esse: vt ea bene volens: & cū voluptate faceret: quæ malī viri/ legum metu fa-
cere coguntur: bonis enim (vt Plato ait) lex deus est: malis autē libido. Huiusce-
modi igitur studia/ te ita excultum/ ita omni ex parte expolitum reddiderunt: vt
cum a multis: quod crimen fortunę est: imperijs finibus supereris: ijs tamē virtu-
tibus: sine quibus nemo vnq; recte imperauit: omnes excedas. Sed cæteras om-
nes (quibus ex mortali homunculo/ te imortalem ducem reddidisti) ad præsens
omitto. Precipua autē in musarū/ ac philosophię cultores benignitatē/ tacitus

QVARTVS

preterire nullo modo possunt: cum animaduertam te ea in re iure omnibus præferri posse. Scimus in tanta admiratione apud antiquos fuisse Ptolemæum Philadelphum/ vt præclarissimorum scriptorū laudibus (etiam post tot secula florētissima) fama celebretur. Et pfecto singularis fuit in eo rege iusticia/ mirabilisq; clementia. In re autem militari: nec virtus illi: nec fortuna vnq; defuit: sed nihil in suis omnibus actionibus magis extollitur/ q̃ q̃ regnum suū liberalissimū/ omnibus litteratis hospitium esse voluerit. Tantum autē ijs qui aliquid scripsissent debere putauit: vt Demetrio Phalereo nō solū philosopho grauissimo: sed oratori copiosissimo negotium dederit: vt sibi: ad quinq; saltē milia librorum in suā bibliothecam congerenda curaret. Qua quidē in re/ quos sumptus fecerit/ tūc optime coniectari poterimus: cū viderimus quantū in sola Mosaica lege elaborauerit: vt illam interpretandam/ ac in græcam linguā conuertendā: ab hebreis interpretaret: primo em̃ omnes iudeos: qui superioribus bellis capti/ in suo regno seruirent/ diligenter inuestigandos: atq; singulos vigenis Drachmis redimēdos & in patriā incolumes dimittendos mandauit: quorū numerus adeo ingens fuit vt soluta sint a rege sexcenta talenta: supra sexaginta millia. Deinde legatos ad Eleazarum iudeorū pontificē/ viros summę auctoritatis misit Aristæas (de quo pauloante dixi) & Andream præfectum suū. Misit præterea mensam aureā: crateresq; ac phialas: donaria in Hierosolymitano templo ponenda. Materia vero horum vasorum fuit auri quinquaginta: argenti vero septuaginta talenta: gemmarū autē atq; lapilloz/ quibus vasa ornata distincta quę sunt/ ad quinq; millia adhibuit/ qui oēs mira essent magnitudine. Quę liberalitas/ adeo accepta grataq; Eleazaro fuit: vt duos ac septuaginta statim ad regē miserit: nō plebeos illos quidem: sed ex principibus doctissimis ita electos: vt ex singulis tribubus senos sumeret: qui legem dei in græcam linguam Ptolemæo conuerterēt. Quorsum igitur hæc? Nempe vt intelligant/ qui diligentius rem considerauerint: magnificentiā tuā erga doctrinas/ nostra tempestate nō minorē esse/ q̃ olim Ptolemæi fuerit. Hoc em̃ solis luce clarius apparebit/ si imperiū impio: si sumptus sumptibus conferantur. Ille enim nō solum vniuersæ Aegypti opulentissimū regnum possidebat: vnde auri argētīq; incredibilis vis pueniret: sed Syriæ quoq; ac phœnicia/ maximā partem vectigalem habebat. Tuos autem fines nemo ignorat. Adde q̃ quo tempore Ptolemæus regnauit/ plurimos Asia atq; Europa principes habuit: qui poetas: qui philosophos: qui oratores: qui historicos honore opibusq; honestaret: vt & si suo igenito studio illa faceret/ magna tamē ex parte emulatione quadā excitari videretur: ne quos opibus vincebat/ ab iisdē huiusce modi glorię genere superaret. Tua vero benignitas in ea tempora incidit: vt nisi ardentissima sit/ facile ceterorum principum auaricia extinguatur. Quapropter nulla omnino eorum munerū (quę in musas cōfers) gratia: nostro seculo est habenda: in quo neminē reperias: ex ijs qui nūc imperant/ cuius exemplo excitari possis. Sed quicquid es (es autē res omnino præclarissima) id omne tuo ingenio tuacq; innata humanitate es. Nam ab aliorū moribus procul discedēs: vnicum te exemplar offers: quem & ad summā liberalitatē cæterasq; omnes rectas actiones/ & ad verā inuestigationem reliqui sequantur. Ita enim virtutem adamas: vt

LIBER

illam nō gloria ductus: sed eius amore allectus amplectaris. Euenit tamē: vt quē admodum vmbra corpus semper sequitur: etiam si id corpus nō querat: sic tua pie iuste: clementerq; ac fortiter facta: nō ad vmbra quēdam & inanis: sed solida expressaq; gloria sequat. Sed res postulat: vt iā ad nostrū heroa reuertamur in cuius actionibus: tu mores tuos/ ac vitæ institutū facile recognosces. Conuenamus igitur eodem in loco/ bene mane quarta huius disputationis die. Atq; cum miro desiderio BAPTISTAE sermonē expetere/ vultu gestuq; significaremus: ille vt quæ explicaturus esset ijs quæ iā dicta fuerāt cōmodius annexerit/ huiusmodi disputationi suę principium adhibuit. Vidimus hactenus doctissimi viri: qua prudentia ac animi magnitudine/ omnibus ijs sordibus: quę a corpore pueniunt/ se explicauerit Aeneas. Nam ne Troyę perirēt/ & corporeis voluptatibus penitus obrueretur/ non dubitauit exul in altum ferri/ q̄uis incertus quo fata ferrent. Posthæc Thracenses rapinas (vt eas primū cognouit) mira celeritate effugit. Atq; mox in rebus dubijs/ a sapientia consilium cœpit: deceptusq; Anchisæ interpretatione. Nam quæ a corpore sunt/ facile corporea sequuntur/ vitam ciuilem in Creta sibi proposuit: sed nec piguit errore cognito: vela ventis iam tertio dare. Delatusq; in Strophadas/ aduersus Harpyarū auariciā/ inuictus pugnavit: Nec per medios hostes/ ad Helenum enauigare formidauit: Prætereo qua prudentia/ qua animi præstantia/ iam ab Heleno doctior redditus/ imanitatē Cyclopū declinauerit: qua industria ac celeritate Scyllę Charybdisq; mōstra euitauerit: quo studio atq; mentis ardore: defuncto iam in Sicilia parētē/ nauigationem in Italiam suscepit: Verum cum Iunonis dolis: Aeoliq; ac ventorū viribus par esse nō posset/ cessit ille quidem: & consilio ad veri inuestigationem in aliud tempus reiecto/ in Aphricā eo animo diuertit: vt q̄ primū per maris (id est appetitus) tempestatē liceret/ in Italiam tenderet. Verum in ditione aduersissime deę constitutus/ & amore Didonis delinītus: vide quid possit ambitio: quantūq; ad mentes maximorū etiam viroꝝ euertendas valeat: regnandi inq; cupiditate delinītus: is qui reliquas iam pturbationes/ ac vitia superauerat: diuinissimum consilium in Italiam enauigandi omisit: totumq; se in eo dederat: vt regnū Cartaginensium constabiliret/ perseverassetq; in errore/ nisi accepisset a Mercurio/ nō placere Ioui: vt pulchram urbem vxorius extruat: regni autē & rerum suarū obliuiscatur. Præcipitur enim homini a summo deo: vt ad suam originē reuertī velit: Quæ p̄cepta nobis doctrina quā litteratissimorū viroꝝ/ vel sermonibus: vel libris accipimus: facile tradit. Recte igit arguitur Aeneas: q̄ vxoris vrbis (ea enī est vita in actione posita) administrationē suscepit. Sui autem regni: & toti us contemplationis/ qua sola mentes humanæ regnant/ sit oblitus: Maximeq; hoc vrgetur: vt si tantarum rerum gloria ipsum nō mouet/ Ascanio saltē heredi successoriq; suo consulat: cui regnum Italiæ/ ac Romana tellus debetur: quo in loco/ quid nam aliud Ascanium intelligemus: nisi futuram æternamq; vitam/ quę huic breui & momentaneæ succedit. Nam si dum intra hæc corpuscula versantur animi nostri: tantis rerū terrenarū illecebris demulcent/ vt cœlestiū contēplationem deserāt/ meminerint si in futuram vitam (vicioꝝ labe inquinati/ & nulla doctrina exculti) migrauerint: fore: vt nulla vnq; veritatis luce illustrentur: Quas

propter regnabit Ascanius: nullusq; suo imperio finis erit: nisi eo a patre defraudetur. Futura enim vita: ab hac quā viuimus/ ea ratione (quā ostendi) iure gigni dicitur: ab eademq; si sordida & vitijs tenebrisq; inuoluta sit/ tāto bono defraudatur: Sin cōtra manebit foelix atq; aeterna. Nam: Hic domus Aeneae totis dominabitur oris: Et nati natorum & qui nascentur ab illo. Quae quidem mandata cum accepisset Aeneas: quid mirum si vehementer cōmotus sit. Erat em̄ in eo animus/ qui excelsa semper suspiceret. Itaq; se tandem excitans/ cupit q̄ primū abire/ & terras (q̄uis dulces) relinquere. Assuetus em̄ potestatibus atq; imperio vir/ & dulcedine captus nō sine difficultate discedit. Sed cum verum bonum/ ab eo quod falsa opinione bonum putatur/ discernere potuerit: illud tamē antepōnit. Cum vero post diuturnam consultationē/ insalutata insciāq; Didone discedere decernat: nouerat enim non esse passuram illum discedere: si scisset/ egregie admonet cum ab huiuscemodi rebus animū abducere volumus/ nō esse molliores animi partes consulendas: sed clam illis vela in Italiam facienda. Talia enim haec sunt: vt quāto blandius ea appellemus/ quātoq; familiarius salutemus/ tāto maiori contumaciā aduersent. Sentit tamē dolos regina: & iniquo animo fert vita ciuilis/ a viro excellenti deferri: praesertim: si nō sit alius sapiēs/ qui loco illius succedat. hinc ille querelae nullam sibi ex Aenea sobolē superesse. Quobrem ratio inferior (quā mulierē appellari diximus) huiuscemodi argumētationibus: virum egregium in vita ciuili retinere/ & a speculandi proposito auertere nititur. Primum em̄ ita vrget: vt querat quo modo eam deferere sustineat: a qua tā ardentē ametur. Amat em̄ vehementer virum excellentē/ vita ciuilis. Illius em̄ cōsilijs imperia non modo parantur: & parta conseruantur: verū etiam augentur. Sed nec illud retinet/ nō seruare illum fidem quā dederat. Suauitate enim imperandi/ iam totū se administrationi dederat Aeneas. Quin & se moriturā si deferatur edocet. Nec multo aliter euenire solet. Nam destituta a virtute agēdi facultas/ pereat necesse est. Deterret ex difficultate hyemalis nauigationis. Quare significatur labores maximi: quos si in Italiam venire volumus/ subituri sumus. postremo in hoc vehementer insistit/ si reuerteretur ad Troyam/ & ad vitam voluptuosam/ non tamē illi esse concedendum: vt honores relinqueret: multo autē minus/ cum loca sibi incognita petat: nōdum enim nouerat speculandi vitā. Deum ad cōmiserationē conuersa lachrymas effundit: connubium inceptum/ ad memoriam reducit. Quicquid suaue olim a se accepisset exprobrat: & ne domū labentem deferat obtestatur. Possunt enim vehementer cōmoueri mitiora ingenia: cum parētes/ cum liberi/ ceteriq; sanguine coniuncti/ cū amici/ cum patria/ ne deferat rogant: ne inceptam societatem relinquat/ praesertim cum verendum sit: ne imperium a bonis viris destitutū aut Pigmalionis auaritia: aut larbe tyrannide inuadatur: Quod tunc magis veneremur/ cum alius sapiens qui sibi succedat non relinquatur: Quae quidem omnia cum rerum agendarum ratio animis nostris obijciat/ non possumus non vehementer cōmoueri. Succurrit enim Platonium illud: quo quantum generi humano debeamus grauissime admonet: vt humanitatem exuere videamur/ si humanā societatem deferamus: verum cū animaduertat magnus vir mentem solam esse: qua homines sumus: eamq; non

LIBER

agendo: sed cognoscendo perfici: Idq; Iouis præceptum esse imotus manet: & obnixus/curas sub corde premit. habet autē quo propositū optime tueri possit. Non enim inficiatur/ bene promeritā esse reginā. Quis enim nō videat magna humanæ imbecillitati adiumenta/ab hoc vitę genere protuenire? Quin & pollicetur se illius recordaturum/ dum spiritus hos reget artus. Nam cum deniq; absolutissimū appellabimus/ qui ita in speculatiōe (dum viuit) versetur/ vt vicissim cum res postulat agat. Ergo non fugit a vita agendi: sed inde recedit: quia cum ea non contraxerat matrimonium. Non enim nati sumus/ vt circa mortalia verseremur: illisq; coniungamur: sed necessitatis causa est illis insistendum/ vt tantum opere impendamus/ quantum ad societatem conseruādā sat sit: Quapropter si Dido Cartagine delectatur: hoc autē est/ si in actione inferior ratio libenter versatur: liceat & superiori Italia delectari. Possem multa eiusdem orationis/ ad eandem sententiam transferre. Sed sit aliquid ex mera historia dictum. Reliqua vero quæ ad plurimos versus dicuntur/ eam vim habent: vt libidinosum & corruptū amorem detestentur: atq; tantę fœminę grauissimo exemplo nos admoneāt: vt tam turpem tam perniciosam pestem fugiamus. Cōmode autem cuncta/ quæ a Pausania in Platonis Symposio/ de turpi amore dicta sunt: ad hunc locū transeamus: ex quibus pauca quæ a nobis (cum de Paride verba fœcimus) dicta sunt memoria si repetetis/ intelligetis verissimū esse Propertianū illud. Durius in terris nihil est quod viuat amante. Quæ autē magno pectore curas p̄senserit Aeneas & tamen mens imota manserit/ ostendit virū/ qui deorū præceptis parere decreuerit: iam ab incontinentia in quā Didonis illecebris prolapsus fuerat/ ad continentiam redisse: & quous amore vrgeretur/ tamen honestū voluptati præposuisse Didonis vero interitus/ nobis perspicue ostendit/ perire necesse est eas res publicas: quæ a sapientibus deserantur. Non tamē aberrabimus/ si amantiū atq; amētium furorē/ extremamq; desperationē: huiusmodi cede ostendi putemus. Aeneas igitur deorū admonitus/ in Italiam enauigat. Verum insurgente ventorū vi/ Palinurus naui gubernator: negat ea tempestate Italiā peti posse: assentitur Aeneas: vt in Sycliam (in qua insula extinctus parens/ nōdum debitis exequiis ornatus iacebat) deflectat. Quo in loco: qd sibi Palinurus velit/ sine negotio (ex ijs quę de illo paulo supra expressi) cognoscere poteris. Cum em̄ huiusmodi appetitus facile perturbatiōibus obruatur/ nō modo a recto cursu auertitur: sed Aeneam (hæc autē excellentis viri mens est) persepe in suā sententiā trahit: vt ad patrem (hanc autē imbecillitatem/ quā a corpore contrahit animus/ iam esse diximus licet intelligere) ad patrem inq; (quous iam defunctum) redeat. Si vero ad memoriam ea reuocaueris/ quę de Syclia iam diximus/ nō ab re ipsis Trojanis: vt in eam Insulam redeāt: vnde breuissima sit in Italiā nauigatio. Poeta tamē cuius cōsiliū est/ nō solum vt grauissimas res p̄ferat: sed illas variā iocūditate ita aspergat/ vt tediū tristitiāq; profundarū rerū comites/ penitus amoueat/ variā ludorum genera interponit. Hæc igitur ita administrabatur ab Aenea: vt paulopost (omnibus absolutis) in Italiā esset soluturus: Iuno vero cuius in Troianos odiū nec vlla calamitas: nec temporis diuturnitas explere poterat: quia quo illos Italia propinquiores cerneret/ eo magis accenderetur/ oblatam occasionem nō p̄-

QVARTVS

termittit. Cum enim scorsum a viris imbecille mulierum genus/ desiderio tandē
 quiescendi mestius conspicaretur/ per Irim illis: vt naues incendant: persuadet.
 Quæquidem sic accipite: rerum terrenarum cupiditas/ non viros: nam pars su-
 perior rationis: non facile his rebus frangitur: sed ipsam inferiorem rationē a su-
 periori disiunctam persuadet: vt rerum magnarū proposito reiecto/ tedium lon-
 gioris nauigationis refugiat: & vbi est confideat. Mulieres igitur/ quibus inglo-
 rium ocium longe carius sit/ q̃ honestus labor: primo ambigūq̃ miserum in-
 ter amorem. Præsentis terræ: fatiscq̃ vocantia regna: malignis mare oculis aspī-
 ciunt. Nam cum ratio inferior/ quæ a superiori persuasa/ illam ad quæq̃ ægregia
 sequitur/ nunc ea absente: paulatim sensuum illecebris enervatur/ donec tādē
 victa se illorum potestati permittat. Naues igitur mulieres incendio absumere
 adoriuntur. Hoc cum dicit poeta: voluntatem quæ ad res magnas ferebatur/ in-
 cendio cupiditatum perire ostendit: perisset autem tota classis/ nisi Eumelus peri-
 culum statim ad Aeneam retulisset. Erat enim Eumelus vir ad mulierum custo-
 diam relictus. Nam huic parti inferiori mentis/ acerrimus quidam conscientię re-
 morfus/ cui bona rectaq̃ curę semper sunt: semper adest. Hęc græce synderesis
 dicitur: vis scilicet nobis ingenita/ qua animus & ad honesta erigit/ & a turpibus
 refugit. Hoc autē nomen ipsum viri aperte demonstrat. enim
 boni cura facile interpretabitur. Hic igitur prolapsa iam in facinus muliere/ rem
 ad virum refert: Quo nuncio percepto/ primus Ascanius ad naues eripiendas
 aduolat. Ascanius autē celer robustusq̃/ & magno animo præditus/ Aeneę fili-
 us est: quem iure interpretari licet/ vigorem quendam ex ipsa mente natum. Hic
 autē nullo errore prohibetur: quin contra pericula primus feratur: Sequitur re-
 liqui: sed in primis Aeneas: At mulieres viris cognitis incepti penitet. A viro em̃
 seiuncta mulier/ aduersus appetitum minime repugnat. Q̃ si rursus viro con-
 iungatur/ iam robustior facta/ & veluti e tenebris erepta/ tum demū errata iam
 cernit/ & a Iunone delusam esse/ dolet pudetq̃: Non tamē incendium facile tol-
 litur: Nam captus a Iunone appetitus/ in eo perseverat: vt voluntatemq̃ nobis
 ad summū bonum euehit omnino perdat: sitq̃ misera in homine distractio: cum
 alio ratio ducat/ alio appetitus rapiat: Quo in loco: cū mens nostra/ se tanto cer-
 tamini imparem cognoscat: nititur illa quidē suis viribus: sed simul etiā diuinum
 auxiliū implorat. Id autē impetrare meret. Nam qui ita deū precatur: vt interim
 ipse (quoad valeat) sibi non desit/ is a deo minime deserit. Nam quod a Salustio
 scribit/ nec p̃cibus/ nec supplicijs muliebribus/ auxilia deorū parari: recte dictū
 est. Non em̃ inerti ac desidit/ & qui in summā rerū desperationē plapsus: nihil cō-
 tra pericula parat/ auxiliatur deus. At qui magno: aduersus difficultates: animo
 insurgit: qui nihil inausum: nihil inētātū relinquit: qui nec periculis terretur: nec
 laboribus torpescit/ is p̃fecto se dignū facit/ cuius & dī & hoīes cōmiserantur.
 Quapropter sapiēter Aeneas/ cū nec vires Heroū: nec aquarū vis infusa p̃desset
 ad preces cōuertit/ auxilioq̃ impetrato: cū iam quattuor naues assumptæ essent:
 reliquę ab incēdio seruant. Cū autē naues ad totā turbā trāsiehēdā deessent/ erat
 senis nauē cōsiliū: vt imbecilior turba in Syclia relinqueret. vrb̃sq̃ illis habitāda
 conderet: hoc cōsiliū oraculum paternū (Iouis enim iussu locutus est parens)

LIBER

ex ancipiti raturum firmumque reddiderit: Quem locum nisi vos aliter censeatis: ita interpretabimur. Ad diuinarum rerum speculationem sola mens omni virtutum robore iam suffulta accedit. Reliquæ enim animi vires/ quæ imbecilliores sunt naues: ille enim sunt voluntas/ quibus illuc vehantur incedio amiseret: Quapropter seuocanda est mens a sensibus. hoc autem consilium ab eo viro proficiscitur: cui magistra Pallas fuerit: est enim a sapientia doctus. Approbatur autem ab Anchise sed iam sepulto: Nam qui a ratione iam subacti sunt sensus/ facile in eius ditionem concedunt/ præsertim Ioue ita iubente/ conuertunturque in rationem hoc ordine/ vt ratio ipsa etiam superiorē locum ascendens efficiatur intellectus. Ille autem & ipse in altiore gradum euadens intelligentia redditur. Ast intelligentia in deum commutatur. Huiuscemodi igitur consilio atque oraculo vtitur Aeneas. Non tamē prius e Sicilia soluit: quā sacra pie ritibus faciat: norat enim quod laboriosa/ quodque periculis plena sit huiuscemodi nauigatio. Nouerat quante molis erat Romanam condere gentem: Sed nec Venus quicquid interea remittit: quin vehementer pro salute filij anxia omnia circūspiciat. In primis autem Neptunum rogat: vt mare tranquillum reddat: Nam amor quo ad summū bonum rapimur/ suprema in homine rationem hortatur vt appetitum in sua potestate contineat: Neptunus omnia benignissima pollicetur. Nihil enim denegat ipsa mens amoris ad rectum eam excitanti: Neque est procul a ratione quod ostendat venerem suo regno ortam esse. Est enim Neptuni regnum mare: quod quidem dum ab illo regitur tranquillum est. In hoc Celij virilia iacta dum agitantur spumam gignunt/ ex qua oritur Venus. suprema ergo ratio appetitum intra se continet in quem virilia Celij: idcirco decidere dicimus/ quia in appetitum a ratione administratū vis quædam coelitus cadit/ quæ in eo agitata diuinarum rerum amorem procreat: Quod autem omnes præter vnum Palinurū incolumes in Italiam peruenturos promittit: nonne ex media (vt aiunt greci) philosophia erutum est: Nam classi in Italiam tendenti maxime aduersatur appetitus/ qui a solo sensu perfectus/ nihil altum suspicit: Quapropter quod diu classi profuit/ nunquam Italiam tangere potuerunt Troiani. Sed tandem a somno oppressus mari extinguitur. Nam postquam ratio acerrime ad contemplationem conuertitur/ & caducorum curam relinquit: nihil ex istis quæ sensum permulcere possint appetit: Vnde vniversus ille appetitus/ paulatim sopitur: ac sopitus extinguitur. Classis autem etiā sine suo gubernatore/ tuta fertur Neptuni promissis/ donec ad Syrenū scopulos deueniret. Ibi autem fluitare cum coepisset Aeneas: temonem capiēs/ nauē in vndis nocturnis rexit. Nā animus noster cum iam sibi Italiā proposuerit/ securus fert/ donec voluptatū scopulos incidat. Tunc enim temonē capiat oportet appetitus rationalis/ qui aduersantibus voluptatibus contra obsistat. Extincto igitur Palinuro/ Aeneas tandem post diuturnos errores Euboicis allabitur oris. In Italiā enim ventum est/ ad quā gubernatore Palinuro/ nunquam peruenisset Aeneas. Iam portū ingressi sunt. In quo non idē euenit/ quod in Carthaginensi portu euenisse ostendit poeta. Illic enim naues: & si procul a rabie fluctuum in tranquillo esse videretur/ nulla tamen erant anchora alligatæ. Quapropter/ quāquam non oīno vexabant/ in aliquo tamen erant motu: Hic autem anchora fūdabat naues: quod ostendit/ eas veluti fundamento nixæ sint/ stabiles herere oportere. Summū enim illud bonum

QVARTVS

num: quod in negotiosa & ciuili vita a philosophis ponitur: & si in huiuscemodi recessu positum sit: vt procul a fortunæ procellis virtutum beneficio absit: nō tamen ita constabilitum est: quin labefactari possit. Qui autē diuinarū rerum sibi contemplationē finem vltimū proposuit: hic ita in tuto ac solido rationes suas collocauit: vt nulla vi dimouere possit. Nam aduentus in Italiam: ostendit habitum virtutū iam cōtractum ita: vt a proposita vita nō sit discessurus Aeneas: nō tamen earum virtutum: quę sunt animi iam purgati. Nam nihil sibi difficile iam proponeretur: sed earum quas dicunt purgatorias: Quod quidem propositum iam constabilitum: fortitudo & animi robur nō deserit: nec ipse ardor rei aggrediendæ. Quāquidem rem tunc exprimit: cum ait: iuuenū manus emicat ardens: Litus in Hesperium. Manus enim indicat omnes animi vires concurrere: quę e medio iam sublato Palinuro: sese mēti vltro subiecerant: quod autem ardens sit concursus vehementiā indicat: Neque ab re est: quod sit manus iuuenum. Ostēdit enim animi bene affecti vires: nullo senio (in quo tedium torporis & ignauia esse solet) vnquē affici: Quapropter nō lento passu rem agit: sed emicat: verū quia dum in corpore exulat animus: quis se totum speculationi dedat: nō potest tamē nō curare necessaria: ea enumerat poeta: quę nō voluptatem sensus: sed incolumitatem vitę respiciant. Nam querit pars semina flāmis. Abstrusa in venis silicū pars densa ferarum: Tecta rapit siluas inuentaque flumina mōstrat. Inferiores igitur animi vires hæc agunt: Aeneas autē quo nobis mens exprimit arces quibus altus Apollo: Presidet. horrendęque procul secreta Sybillę: Antrum imane petit: Quod cum facit: ad res diuinas contemplandas erigitur: Nam qui aliquid figurarum inuolucris scribunt: huiuscemodi speculationes per excelsū locū exprimunt. Vnde illud e psalmo. Quis ascendet in montē domini: Adde & illud. Nā cum virtutum in cōtemplatione positarū finis verū sit: quo sapientes efficitur recte omnino solē huic speculationi propositum esse dixit. Nam vt nox tenebreque inscitiam arguunt: ita lucis dator sol: veritatē significat: Cuius exemplū secutus ciuis noster Danthes: cum ab ignoratione rerū: ad veri cognitionē progressum ponit: se ex nocte siluę egressum: montē cuius iuga sole illustrata sint: ascendere testatur. Addit præterea antrum ibi esset Sybillę: magnam cui mentē animūque Delius inspirat vates: aperitque futura. Quem quidem locū: vt dilucidius exprimamus: pauca prius de Sybilla percurrā: mox ad rē de qua agitur redibo. Constat igitur Sybillas apud græcos eas mulieres vocitari solitas: quę furore diuino afflatę futura prædicarent. Est autē Sybilla quasi id enim est dei sententiā quoniam dei consiliū sibi notum sit enim Aeoles deum dicunt: quę reliqui græci nomināt: Quęque sunt qui velint fatidicā mulierē apud Delphos hoc noīe appellatā: a qua deinde relique futuroꝝ conscie cognominatę sint. has ex varijs regionibus decē fuisse colligit. M. Varro. Quas ego oēs (si quid ad rē pertinere arbitrarer) suo ordine persequi nō grauarer: sed vt vides: nihil ad hoc de quo nunc agitur: Quod obrem satis fuerit vidisse Sybillā: facile rerū diuinarū doctrinā interpretari. Hæc autē nobis ea quę Apollini nota sunt: sine mendacio prædicat. Nam sapientiam veritatēque aperit: quod vero antrum ponit: exprimit veritatem in obscuro latere. Neque temere Triuicū lucos Apollini templo adiungit: Litus

LIBER

na enim corpulenta vehementer est & reliquis syderibus inferior. Quapropter rerum humanarum quæ diuinis longe inferiores sunt figuram iure habebit. Illa enim lucis preponitur: res autē humane in silua obrutę sunt: nō em corpore carent: & vt luna a sole lumē recipit ita: & ipse quicqd habet a diuinis habet. Collige ergo: cum sapientia nō modo diuinarū rerum: sed etiā humanarū scientia sit recte Apollinis templo Dianę lucum adiungi. Templum diuinarum rerū locus est: silua materiā notat: Templum scimus ædificium deo sacrum: in quo res solas diuinas agimus ab reliquis abstinemus: quoniam cum illud ingredimur a negocijs cessamus: & soli cōtemplationi incumbimus. Templum autē a Dædalo cōditum ponit. Quid igitur aliud est ædificare templum Apollini: nisi reddere se idoneū ad sapientiā capiendam? Quod quidem tunc deniq; facimus: cum ab omni corporea labe purum animum ad cōtemplanda diuina transferrimus. Hoc autem Dædalus (vir omnibus optimis artibus instructus) facere potest: in quo tantum ingenium fuerit: vt & Dædala Circe: & tellus Dædala a poetis tūc maxime dicatur: cum maximū ingenium ostendere volunt. Venit autē nō in mari nō terra: nec ad meridiem infimā nobis mūdi partē: sed per sublimem aerem ad Septentrionē. Nihil em humile: nihil terrenū sit in ea mente: quæ ad speculationē fertur: sed ad sublimia cōlestiaq; erigatur. Est autē primus speculari ingresus a vitijs. Primā em cognitionē esse oportet circa malī naturam: vt valeamus ab eo abstinere. Nam nisi expiati a vitijs fuerimus: nunq; diuina attingemus. Vt em idem sepius referam: negat Dauid quenq; ascendere posse in montē domini: nisi eum qui sit innocens manibus: & mundo corde. Quapropter in foribus: per quas erat in templum aditus: homicidium Androgei: adulterium Pasiphaes: & Icari fastus ponitur. Hæc ergo a principio speculatur Aeneas. In vitiorum autē cognitione: nō est diutius imorandū. Nam & statim ea nosse oportet: & statim a notis discedere. Recte igitur a Sybilla: quā iam premissus Achaes accerserat: admonet Aeneas: ne in tali spectaculo longius tempus conterat. Nam excellentiores quoq; viri: varijs voluptatū illecebris allekti laberentur: nisi cura & studio eā essent adepti doctrinā: qua monemur vt paululū illud vitæ ac temporis: quod humane sorti cōcessum est: nō nisi magnis & excelsis rebus cōterendum ducamus. Hoc autē inter ægregiū virum ac stultū interest: Nam alter si semel labatur nō facile surgit: Alter si (quoniā corpore grauatur animus) paulū quandoq; e via deflexerit: statim adest ab Achate accersita Sybilla: quæ ad rectū deducat: sed mirum pfecto poetę ingenii: qui sapientiā ipsam sua sapientia nos edocet: prima itaq; doctrina ea est: vt purgati mūdiq; templū ingrediamur. Deinde ostendit q̄uis mens nostra quedam sua & a summo deo sibi indita vi cognoscere possit: cognitionem tamen diuinarum rerum huiusmodi esse: vt nisi diuino lumine cœlitus illustremur: illam cōcipere non possimus. Hoc cum sit quis non videt precibus & sacrificijs: rem esse a deo petendam? Elegit autem septem hostias: quoniam septenarium numerum: multi philosophorum pfectissimū putauerunt: proptereaq; sapiētię attribuitur: & virgo ac Pallas appellatur. Sacrificat igitur septem: quoniam sapientiā optat. Neq; temere dictum est: quo late ducunt aditus centum: hostia centum: per aditus enim multipli-

Q V A R T V S

cem variamq; doctrinā exprimit: quā ad sapientiam ducamur. Hostia vero quæ quidem venientibus sese opponunt: non paruam in re difficultatem ostendūt. Hæc autem nō ante patebunt/ q̄ id precibus ab imo pectore fufis impetrauerimus. Summo enim animi ardore/ & mente illi penitus deuota/ sapientia acquiritur. Vt autem sapientiā assequamur: promittit/ se templum Phœbo & Dianæ facturū: sed de templo paulo supra dixi. Hunc vero quare illud de solido marmore facturum se pollicetur: breuibus expediam. Marmor res dura est: ac misrus in eo & candor & splendor apparet. Vnde ab eo qd^g gre
ci splendere dicunt nomen sumpsit. Quæ omnia in ea mente quæ ad speculationem erigitur/ insint necesse est. Erit enim solida: vt quæadmodum insanis fluctibus sua duritiæ ita obstitit scopulus: vt ipse integer maneat: illi vero illidantur: disruptisq; residant: sic mēs nullis perturbationibus frangatur: sed illas frangat dicimus præterea aliquid ex solido marmore esse: cum nō marmoreis crustis externe exornatū sit: sed totum ex marmore constet: Quapropter & huiusmodi mentem esse oportet: vt nō signa quædam quibus sapientiā exoptet præferat: sed tota exardescens illi semper incumbat. Erit itidem summo cādore nitens: vt nulla sit corporea labe polluta. Quo enim pacto splendore carere possit ea mēs cum sapientiam nunq; pceptura sit: nisi prius multis doctrinis illustretur. Templum vero Phœbo Dianæq; ponit: quia (vt modo dicebam) & diuinarum & humanarū rerum cognitio est sapientia. dies autē festos soli Apollini instituit: quia verus cultus solis diuinis debetur. pollicetur & Sybillę penetralia: in quibus sue sortes & archana condantur. Nam nisi alta mente reposita maneant/ ea quæ per doctrinam acquirimus: veluti Danaï puellæ assiduo laborabimus: neq; vnq; perforatum vas adimplere valebimus. Quapropter & viri lecti sortibus præponēdi sunt. Nam excellentes sunt vires animi adhibendę: quibus quę didicerimus optime mādentur. Curandum autē in primis/ ne responsa frondibus scripta tradantur: sed ore pronuntientur. Non em̄ libellis & cōmentariolis credenda sunt: quæ addiscimus: sed mēti. Neq; rursus leuium stultiliūq; rerū est querēda doctrina: veluti qui in dialecticorū supfluis captiunculis/ ac vanis amphibologis: aut inanibus fabellis: omne pene tempus terūt. Vere autem illud dictū est/ Sybillā circa principium nōdum Phœbi patientem esse. Ea em̄ quæ cognitu difficillima sunt suscipere nō valent nostra ingeniola: donec Apollo (ijs em̄ est veritas) nos cōponat: ea em̄ instructis omnia facilia reddūtur. Sed audi qd dicat Sybilla: O tā dem magnis pelagi defuncte periculis: Sed terris grauiora manent. Nihil grauius nihil verius: Qui enim om̄ssa ciuili vita ad eam peruenit/ quæ in contemplandis rebus posita est/ ille relicto pelago: in cōtinentē sese recepit. Vita em̄ quę i actiōnibus versatur: fluctuanti mari simillima est. Videmus em̄ omnia quę in ea aguntur: fortunæ pcellis exposita esse. Contemplatio autē/ cum ad ea vertatur/ quæ eodē semp̄ se modo habent/ neq; in interitū cadunt: in solido heret. Magnis itaq; pelagi periculis/ iactatus est Aeneas: priusq; longis erroribus circūactus: diuersa horrendaq; maris mōstra vitare potuerit. Difficile em̄ fuit vt Troyanū incēdium incolumis euaderet/ laboriosum vt crudelitate atq; auaritiā deterritus: e Thracia abiret. Incōmodum vt ambiguitate oraculi deceptus/ in Cretensem pestē in cide

LIBER

ret. Quis autem Harpiarum fedam illuuiem nō abhominetur: quis iter ad Helenium/ per medios hostes non formidet. Quis Cyclosum imanitate non consternatur: Maria autem Sicula ita caute obire: vt neue scyllam/ neue Charibdim conspiciat: & tempestati a Iunone: Aeoloq; excitate: ita resistere: ne naufragium faciat: nō hominis: sed herois est: pretereo/ quā in socijs in Aphricano litore passus est: quas illi fraudes Iuno parauerit/ quo amoris vinculo Dido illigauerit: pretereo quā in Syclia ex incēdio nauum damna acceperit: Quē omnia grauia/ ac tunc periculis plena/ cū perpeffus fuerit: quo nā modo in Italia duriora passus est: Non tamē procul a vero aberat Sybilla. Cum enim a cōmuni vita/ ac hominum cōtū/ te in solitudinē vendicaueris: tunc acriores quasdam (veluti faces) earum rerum quas reliquisti memoria admouet: & illarum desiderio/ acerrimi insurgunt morsus. Atq; cum obliuioni iam eam mandasse putamus: tum maxime illarū ingeminant cure: rursusq; resurgēs seuit amor: vt nisi firmissima anchora naues fundauerit: videatur in Aphricam renaugaturus. Nō enim & si firmū sit propositum/ minime inde discedere: tamen cessat certamen/ cum aliud illecebre: olim actę vitę/ aliud præsens consilium suadeat. Venit in Italiam Aeneas: verum eo virtutum genere: qui purgatorię appellantur/ a quibus anteaq; penitus expiata sit mens/ necesse est vt acerrimum bellum (quēadmodum nostri aiūt spiritus) aduersus carnem gerat. Nam quanto magis hæc supra humanam imbecillitatem sunt: tanto maiori periculo aggredimur. Humanam enim societate cum deserimus/ aut in ferinā vitam per insaniam & atram bilem degeneramus: aut heroico robore supra hominem erigimur. Quapropter interrogatus quidam/ qui in litore solus vagabatur: qui cum loqueretur: respondissetq; mecum loquor. At qui vide (inquit ille) vt cum bono homine loquaris. & recte quidem Non enim facile Scipionem inuenias qui nuncq; minus solus esset/ q̃ cum solus propter huiuscemodi igitur difficultates: ait Sybilla fore: vt cum in Italiam venerint Dardanide: ij enim viri egregij sunt/ nollent venisse. Inuenient enim alium in Latio Achillem: inuenient & Iunonem: a quibus nō mediocriter vexadi sint. Ambitio enim/ quā vt in Iunone: ita in bellicoso viro exprimitur: quemadmodum Troyę & voluptati aduersabatur: sic & speculationi (quam sibi præferri egre patitur) aduersabitur. Est autem ex dea natus Achilles: quia diuina quēdā generositas in animis nostris insita est/ quā nemini parere omnibus autem imperare velit: Hæc si recta ratione excolatur: veram fortitudinem parit: sin autem contra rationem elata/ omnia in suam libidinem conuertere tentet/ ambitionem creat: & regnandi cupiditatem. Quapropter & si vehementer degeneret: a dea tamen/ idest a diuina animi vi originem ducit. Non autem ea solum: quā ventura sint prædicit Sybilla: verum & causam tantorum malorum profert. Ait enim vt Troyam euerit nuptię mulieris externæ: sic & i Italia Lauinæ coniugij/ bellum acerrimum concitabit: coniungitur externæ mulieri animus noster/ cū omīsa virtute rebus caducis delectatur. Quapropter voluptas Paridis Troyā euertit. In Italia vero cum nondum cupiditatem rerum humanarū deponere valeat animus/ bella excitatur aspera/ illa quidem: sed nō in quibus veluti apud Troyā succubat: sed vnde victor triūphāsq; (parto regno) redeat. Accomodate vt mihi

QVARTVS

videtur) omnia hæc inquit **LA VRENTIVS** At illud quare dictum sit: sed non venisse valent: non intelligo. Nam si eum qui iam ad speculationē peruenerit/ firmo iam proposito esse oportet: cur illum pœnitentiā sequatur nō video: Non enim infitior virum etiam grauem/ in huiusmodi stabili proposito/ acris sepe morfu affici: nō tamē ita magno affici puto vt ad pœnitentiā redigatur: nisi fortasse hoc dictum sit: vt multa per quandam hiperbolem: sic enim græci superlationem appellant/ dici consueuere: vt ex ijs verbis quibus pœnitentiā significatur non pœnitentiā: sed summam difficultatem ostenderet. Istuc ipsum inquit **BAPTISTA** Verum videamus quid respondeat **Aeneas**: nempe id qđ qui vera doctrina imbuti sunt semper obseruant: Ait em̃ se ita p̃meditatū venisse: vt antea secum animo omnia euoluerit. Quæ enim ante a nobis prouisa sunt/ ea id spacium prębent: vt anteaq; veniant vel euitari possint: vel saltem ne tantū ledāt prouideri. Cum animus ipse suas vires colligens/ robustior aduersus difficultates reddatur. Nam quēadmodum si hostes incautos/ ac nihil tale metuētes intradamus/ q̃uis & loco & numero superiores sint/ facile illos superamus. Contra vero vel exiguæ copię/ si spacium ad ea paranda assit/ quæ pręlio cōducant validissimo exercitui/ pares sepe inueniuntur: sic & nos si nobiscū cogitauerimus: q̃uis multa per corporis cogitationē accidere possint/ animos tamē cœlesti semine ortos: nisi secordię ignauięq; sese dederint: nullis laboribus: nullis difficultatibus: nulla fortunę iniuriā (modo velint) impediri posse: quo minus in originem suam redeant: inuicti ab omni perturbationū pręlio euademus. Hęc secū cū iam diu meditatū esset **Aeneas**/ nō petit nunc demum illa doceri. Verum in limine contemplandarū rerum positus/ ad inferos deduci orat. Quo in loco quid sibi velit **Aenæ** ad inferos descēsus/ conabor paucis absolvere: Si prius quid inferus sit: & quot modis ad eum descendatur/ breuiter demonstrauero. Infernum igitur plurimis ante christianū nomē seculis: nō solū **Hebręi**: verū etiā **Aegyptij** posuerūt: Quæ autē post **Christum** natū/ nostra religio sine vlla dubitatione de inferis deq; pēnis: quas apud inferos nocētum animę luunt/ affirmat / ea omnia ab **hebręis** (ni fallor) accepimus. Quæ vero **Aegyptiorū** monumentis mandata sunt/ ea primus ad græcos transtulit **Orpheus**. Hęc deinde suis figmentis/ auxerunt pleriq; ex græcorū poetis: quorum principes **Homerū**: **Hesiodum**: **Eurypidē**: **Aristophanem**q; esse videmus. Quos deinde secuti e nostris sunt/ præter **Maronē**/ **Ouidius Sulmonensis**/ & ex **Hispania** **Statius Pāpinus**/ ac **Lucanus**/ & (quem pleriq; **Florentinum** fuisse putant) **Claudianus**: Atq; ij omnes inferorum sedes subterraneas esse/ & ad centrum vsq;: qui locus in sphaera infimus est portendi crediderunt. Quapropter speluncas quasdam/ ac terrę hiatus: præsertim si ignem fumumve euomant/ ingressum ad inferos/ non sine muliercularū ac totius vulgi summo assensu fabulati sunt. Nam & in **Laconica** regione **Tēnarus** mōs est/ circa finē **Maleę Promontorij**: e cuius pfundissimo antro/ quoniā spiritu id agente/ strepitus audit: facile fuit vulgo p̃suadere/ inde ad inferos descēdi. **Acherusia** autē palus in **Epiro** nō procul ab **Heraclea** ab **Argiuo** (vt ferunt) **Hercule** dicta/ specum habet/ per quā **Cerberum** tricipitem **Plutonis** canem ab **Hercule** educitū/ crediderit antiquitas. Nam de **Auernō** lacu/ nihil est qđ refer-

LIBER

tantū vulgata cū res est/ & a plerisq; decantata. Ac de poetis hactenus. Plato ve-
 ro eadē disciplina: qua & Orpheus imbutus: ita singula prosequitur: vt nihil ali-
 ud inferiorum locum animis nostris esse velit/ q̃ corpus ipsum/ quo veluti carce-
 re includūtur. Ipse enim animos/ a summo deo creatos ponit: Quicquidē suapte
 natura ducti/ in deum parentem suum cōuertuntur: nec mirum. Nihil enim est
 quod in originem suam/ cum possit/ nō reuertatur. Videmus em̃ (vt loco exem-
 pli hoc ponam) ignem hunc (vt ita loquar) terrenum: quia superioris vi ac semis-
 ne genitus est/ suę naturę impulsu/ ad superiora erigi. Conuersi autē in deū an-
 imi/ eius radijs ita illustrantur: vt vbi hactenus eorū essentia/ p̃ se veluti informis
 fuerat/ nunc illo fulgore conformetur: fitq; miro quodam modo/ vt intra animi
 essentiam receptus/ fulgor non veluti externa quēdā & aduenticia res in ea resis-
 deat: sed ad illius capacitatem tractus/ obscurior quidē reddatur/ & a se ipse de-
 generet: menti autem proprius ac naturalis efficiatur: Quapropter hoc duce/ in
 sui ipsius atq; omnium quę infra se existunt (ea enim corpora sunt) cognitionem
 animus venit. Deum vero & cætera quę supra se apparēt/ hoc lumine nō cernit
 Qui enim si iam connaturale sibi factum est/ ea quę supra naturam suam sunt:
 illo continget. Id tamen menti nostrę prestat: Nam per primā hanc veluti scintil-
 lam/ deo propinquior facta/ aliud accipit lumen/ & clarius quidem: quo iam
 cœlestium quoq; & supernarum rerum cognitionē accipiat. Sed hæc te Laurēti
 latere minime puto. Sunt em̃ nō solum doctē ac distinctē: sed omnino dilucide
 a Marsilio nostro/ in ijs dialogis explicata: quos ille in Platonis Symposium cō-
 scriptos/ sub tuo nomine edidit: Quosquidem cum quia a te sunt: tum maxime
 quoniā plurimis/ ac selectissimis rebus abundāt/ familiarissimos tibi esse cupio:
 sunt illi quidem inquit **LAURENTIUS** Verum præcipue locus iste mēti
 nostrę heret/ in quo geminum in nobis lumen elucere demonstrat/ naturale vnū
 & ingenuū (vt dicebas) diuinū alterū & infusum: quibus simul iunctis/ animi no-
 stri/ veluti geminis suffulti alis/ totū hunc superiorē mūdum peruolare possunt:
 Additq; si illo diuino semp̃ vtantur fore: vt semp̃ diuinis hereant. Infimus autē
 hic terrę locus animente in quo ratio sit cariturus videatur: Quod ne fiat esse di-
 uina institutum/ p̃ uidentia: vt animus sui omnino potens sit: valeatq; p̃ suo arbi-
 trio/ vel utroq; simul lumine cū libuerit vti: vel altero solo: p̃ptereaq; fieri vt na-
 tura duce ad natium lumen conuersus/ se viresq; suas: quę ad fabricā dum cor-
 pus spectāt/ diuino lumine ad præsens omisso/ solum cōsideret: illasq; in corpo-
 re construendo exercere cupiat. Recte ac memoriter tenes inq; **BAPTISTA**
 consistit igitur in cœlo (vt Platoni quē poeta sequitur placere videmus) animus
 noster/ ipsius diuinę naturę contemplatione p̃fluens. Verum illa quā dicebas
 cupiditate infectus/ & ipsa cogitationis mole degrauatus/ in infera descēdere in-
 cipit. Verum quoniā cum de inferni finibus (ex sententiā Platonis) queritur/ nō
 simplex apud eius philosophi sectatores opinio est: nos eā hoc tempore seque-
 mur/ quā & animorū rationi magis congruam putamus: & doctioribus magis
 placere cernimus. Hi igitur bipartitum mundum ponunt. Nam supremū cœlū
 quod a planes vocatur stellis (vt est apud poetam) ardētibus aptū superorū re-
 gionem esse voluerunt: eosq; campos elysios ac beatorum insulas nominarūt.

QVARTVS

Saturni vero sphaera ac sex reliquæ quæ sub illa sunt rursusque quicquid spatij inter lunam terramque interiacet ipsamque terram inferis attribuerunt. Altissima igitur pars illa qua vel sustentatur diuina vel constant nectar vocatur & deorum potus esse creditur. Inferiorem vero letheum ac hominum potum dicunt. In hunc enim cum a superiori coelo per cancrum (ea enim hominum porta dicitur) prolapsa fuerit anima in ipsius hyles quæ elementorum materia est tumultum incidit: quo in loco noui potus ebrietate degrauiata & veluti temulenta effecta diuinorum obliuiscitur: terrenarumque rerum cupiditate illecta: ita per subiectas sphaeras delabitur: vt ex singulis coelorum ordinibus aliquem eorum motuum: quibus vsura deinceps sit in corporibus acquirat. Nam ab ea quæ Saturniæ stellam nominant ratiocinandi & intelligendi a Ioue agendi a Marte audiendi vim abducit: Sol vero vt sciat vt etiam opinetur illi concedit. Mox a Venere excepta desiderij motum mutuatur: Inde per Mercurij ac Lunæ coelos descendens ab illo pronuntiandi interpretandi ab hac plantandi & augendi vires acquirit: Ac postremo ad terram veluti ad centrum (quo grauius omnia feruntur) delata: & corpus quasi carcerem: vel potius sepulchrum ingressa iure apud inferos relegata dicitur. Moritur enim in corpore anima veluti in sepulchro demersa: non ita tamen vt huiusce modi morte extinguatur: sed vt ad tempus obruatur: quandoquidem illius diuinitatem noxia corpora tardant: terrenique hebetant artus moribundaque membra. Habes sed breuiter: quid Platonici infernum putent: & quem animarum ad ipsum descensum ponant. Nam quæ de tartaris fabulantur poete ea omnia animam in corpore pati manifestum est. In materiam enim protracta nouam siluæ ebrietatem haurit: cum illa veluti flumine demergatur. Flumen autem ipsum non sine exacta ratione in quattuor flumina ac stygiam paludem deducit. Letheum Acheronta stygem Cocytum ac Phlegetontem. Materie enim admixta anima cuncta quæ in coelis viderat obliuiscitur. Quapropter iure letheum nomen ab eo quod est

(sic enim obliuisci greci dicunt) potare finxerunt. Ex hoc autem

Acheron manat: quæ res gaudij priuationem denotat: quasi

Nam quod in dei contemplatione purus existens animus gaudium accipiebat id omne ex obliuione amittit: quoquidam amisso Styx quam facile tristitiam interpretaberis exoriatur necesse est. Stygijs demum postrema estuaria Cocytum efficiunt. Quis enim ex tristitia in luctum non cadat? Te autem non fugit id grecos dicere quod latini lugere interpretatur. Ex diuturno autem luctu in furoris insanique ardorem incidere solemus: quem Phlegetontem nominant. Ex hyle igitur vnico flumine mala hæc omnia eueniunt. Quapropter non sine summa doctrina ex letheo reliqua fluentia deriuari finxerunt: sed hæc in Phedone a Socrate latius explicantur: Nobis autem de multis pauca ad hunc locum transscrenda fuerunt: atque ea solum quibus descensus ad inferos ex Platonis sententia perspicuus redderet. Nostri autem qui ita a deo animas creari rectissime sentiunt: vt eodem momento & creentur & suis corporibus infundantur non eas in hoc inferiori mundo versari voluerunt: vt commissa purgarent. Quid enim si ante corpus non fuerant extra corpus peccare potuerunt: sed vt suis rectis actionibus quas omnino liberas habent coelo aliquando frui mererent. Concessit enim nobis

LIBER

deus: vt nostro arbitrio libere vteremur/ nō vt per nequitia delinqueremus: sed vt per religionē & iusticiam summū bonū acquiramus: Verum cum p summā stulticiam illud negligētes/ corporeis tetriscq; voluptatibus delinīti/ maximis vārijsq; sceleribus coīquinemur/ oportuit esse locū/ vbi a corpe digressē huiuscemodi animē/ suorū facinorū debitissimas pēnas pderēt. Hunc autē locū/ circa terrę centrū maxime esse voluerūt. Nam cū & ppheta: Eripuit deus animā meā de inferno inferiori: dixerit: & ipse humani generis saluator/ se triduo in corde terrę futurū admonuerit/ facile conuincit centrū esse: Nihil em̄ est centro inferius/ qn̄ & ita in medio terrę cōsistit/ vt in medio animante cor esse videmus: Qua in parte & tenebras exteriores (quoniā a luce remotissime sint) & dentiū stridorē (quoniam nulla solis vis illuc descendat) esse nemo negauerit. Erit igitur in terrę centro infernus: sed ita erit/ vt etiā ex ijs quæ sapientissime a Gregorio colligunt/ ad aerem vsq; hūc ex terrę & aquę caligine crassiorē ptendat. Atq; de inferno hactenus: Ad illum autē animas descēdere omne fere hoīm genus dixit: Sed tamē aliud alijs sentiunt. Nam p̄cipitatio illa animorū/ a supremo cōelo in hęc corpora/ ad inferos descēsus esse a Platone creditur. Christiani vero scelestorū animas/ e suis corporibus ad inferos trahi admonent. Dicimus itidem viuētes homines/ cū in vitia labūtur ad inferos ruere. Sunt quoq; qui credant/ magicis artibus & carminibus fieri/ veluti descensus quidā/ vt inde euocari animę possint. Verum p̄ter hos quattuor descensus qui quintus est nō videtur omittēdus: Nam & ad inferos tēdimus: cū lumē rationis nr̄ę/ ac industriā in malī/ ac oīm vitiorū naturā specularandā deijcimus. Ego igit̄ libēter de te scisciter o Laurētī/ cū hęc oīa pceperis: quid putes hoc Aeneę descensu Virgiliū exprimere voluisse? Iam dudum quid agas/ video o Baptista inq̄t **LAURENTIS** ac p̄ eo maximas tibi gratias habeo. Quis em̄ nō videat vniuersam hāc disputationē/ nō solum meis p̄cibus datam/ verum etiam ad me fratremq; meum erudiendum elaboratam: Nam & si cæteri: qui assunt omnes mirifice tua oratione delectentur: tamen est eorum ætas/ ac doctrina huiuscemodi: vt etiā sine duce/ ipsi per se hęc omnia cognoscere valeant. Hos igitur duos erudiendos cum susceperis: proptereaq; recte ne ansecus quæ hactenus disputasti teneamus nosse cupias/ sine vlla cūctatione/ quęcunq; rogaueris respondebo: sic enim & errata facile emendare poteris: & si quid recte teneo/ id tuo iudicio confirmatum firmitus herebit. Petit igitur a Sybilla quam tu iam doctrinam interpretatus es: vt ad inferos & ad parentem deducat: Quod cum petit: ostendit mentem (præmonstrante ipsa doctrina) in sensualitatē descendere. Vult em̄ vitia quæ ab ea sunt penitus cognoscere: sed vide q̄tum tibi ex hac disputatione debeam: nam nō solum effecisti vt hęc a Marone diuinitus dicta tenerē: sed similitudine rerū admonitus/ iā quid sibi noster quoq; Danthes voluerit/ facile coniectō: sed de hoc alias. Tu vero si placet ad reliqua perge. Recte tu quidem inq̄t **BAPTISTA** interpretaris: Me autem tuum istud ingenium/ ac iudicium summopere delectant. Verum audi quid illi a vate respondeatur. In primis enim descensum ad inferos/ nullius negocij esse demonstrat/ cum noctes diesq; ditis ianua pateat: Quod profecto nimis etiam q̄ vellem verum est. Nam cum proclues (vt senex quoq; Terentia

QVARTVS

nus cōqueritur) a labore ad libidinē simus: facile in vitium labimur. Rectissime
q; illud ab Hesiodo

Rectissime quoq; & illud: vel clausis oculis il
luc descēdi. Nam siue delinquēdo in vitia labimur: quoniā id p stulticiā fit. Stul
ticia autē rarissimi carēt: quid obsecro te facilius inuenies: siue: sed reliqs descēsus
nūc missos facio/ quorū pcliuitas pspicue apparet. Id autē de q nūc agitur/ quis
nō videt: Mentē ipsam ac rationē: facile incognitionē sensuū descēdere. Maximū
autē fit periculū/ ne dum circa singulas corpis voluptates versamur/ ita illarū il
lecebris demulceamur/ vt irretiti hereamus: Facile igit sensus descēdit: mēs non
autē facile a sensibus reuocat. Id em est ab inferis redire: pauci em qs equus ama
uit Iupiter: aut ardēs euexit ad ethera virtus: Dijs geniti potuere. Tria (vt vides)
hoīm genera ponit/ quibus liceat ad superos reuerti. Sed nos prius de duobus
postremis dicemus: Censet Plato (qd paulo supra explicatiū demonstrauimus)
animos nōs rerū terrenarū cupiditate degrauatos/ in corpora descendere: Qua
propter qui prius Ambrosia Nectareq; vescēbant: id em est deo fruebātur: atq;
inde mirū gaudiū sumebat: nūc letheum epoti/ in rerū oīm obliuione meri sunt:
Q si intra corpus constitutus animus/ illius cogitatione ac sordibus inquinet:
tam densis tenebris obducit: vt nulla deinceps spes sit/ ad superiorē lucē redeun
di: Sin autē se ipsum in se colligens/ integre casteq; degat: & corporis quoad pōt
cōfortiū declinet: paulatim ex illa obliuioe (qua veluti crapula vinoq; oppressus
obdormiscebat) se excitans: valet sibi geminas illas (quas iā toties nomino) alas
comparare. Illis autē suffultus facile ex inferis resilit/ & ad superos rediens: in re
gionem suam reuolat. Per duas igitur alas totidē virtutū genera intelligimus: &
eas quē vitē actiones emendant: quas vno noīe iusticiā nuncupat: & eas quibus
in veri cognitionē ducimur: quas iure optimo religionē nominat. Illud igit pau
ci: quos ardens euexit ad ethera virtus: alam primā exprimit: & virtutes/ quē de
vita & moribus sunt/ intelligit: cū deinde addit: Dijs geniti potuere: significat alā
secundam: atq; ipsam religionē: quā ex virtutibus ijs quē ad verū ducit cōstare
vult Plato. Hec itaq; a tanto philosopho mutuat Maro: cuiusquidē doctrinē: nō
nihil ex mathematicorū sententiā ita addidit: vt neq; ius suū ac libertatē animis ad
imeret/ neq; celestia corpora sua vi priuaret. Nam si animis nostris vim necessi
tatemq; sydera afferre dicamus: nō modo id in religione nostra impiū erit: sed &
a summorū philosophorū doctrina abhorrēs: Verū vt intelligas: neq; hoc a Pla
tonico dogmate alienū esse: Refert ille in Timeo: rationalis animi effectiōnē: nul
li nisi deo tribuendā: quoniā ipse essentiā atq; rationē animorū nostrorum creat.
Corpus autē ac cæteras animi partes: vt ea est quē cōcupiscit & quæ irascit/ nos
ab animo mūdi mutuari. Quapropter & si mens ipsa nostra/ nullo syderū impe
rio subiecta sit: tū qā nullā actionē/ ex ijs vñ vtutes vitiaq; manāt: nisi p̄sensus ac
appetitū exercet. Illis at qm a corpe sunt: varias aut ad vtutes affectiōes: aut in vi
tia procliuitates inferūt sydera/ p̄multi interesse videt: quo sydere nati simus. Ne
q; solum ad hæc/ quæ ad vitā & mores p̄tinere diximus: verū & ad ea quē spe
culationē & veri cognitionē respiciūt. Nam si oēs oīm animi eadem natura sunt
vnde nisi a corpore erit: quod alij ingenio/ iudicio/ ac memoria excellentissimi ex

LIBER

itat: in alijs hæc nulla appareat. Cū autē oīs nr̃a cognitio ab ijs quæ efficiunt ad
 efficientiā: & ab ijs quæ loco & tpe circūscribunt ad infinita initium sumat: multa
 obijci difficultas animis nr̃is: vt intelligētīā: vt scientiā: vt sapientiā assequant: cū
 vires ille (q̃s paulo ante dicebā) a mēbroꝝ (quibus veluti instrumētis vtuntur) de
 prauatione hebescāt: neq; se explicare possint: Cum igitur apud Platonē suū le-
 gisset Maro: nisi geminas illas alas recuperemus / ad superos redire nō posse: cū
 itidem illarū recuperationē a syderibus ea (quā ostēdi) ratione impediri animad-
 teret: vt a Ioue æquo amaremur opus esse ostendit. Hoc autē nihil aliud est: nisi
 vt benigritate syderum / affectiones ad rectas acciperemus actiones. Nam cum
 planetarū variā vis sit: videmus Iouis naturam huiusmodi esse: vt quos ille in
 suo ortu benigne aspexerit: illi ad iusticiā ac religionē proni reddantur: ita vt ad
 eas (quas diximus) alas recuperandas impellat. Colligamus igitur neminem ab
 inferis remeare: nisi alas recuperet: id autē non esse facile: nisi ijs qui benigritate
 syderum ad supera eriguntur. Sed quid tu Laurēti Marsiliū intuens: clanculum
 submurmurasti? Nempe id solū respōdit **LAVRENTIVS** q̃ paucis ante
 diebus / cū Timeum Platonis in manibus haberet / mihi de anima mūdi dixerat
 Marsilius. Cautius inqt **BAPTISTA** mihi p̃grediendū esse video: cū res no-
 bis nō modo cū docto: verum etiā cum memorioso sit: sed quod de mundi ani-
 ma dicis / id & verum est: & huic loco apprime quadrat: censet em̃ Plato rationis
 fementē a deo factā / animos nostros ab ipso creatos / ac deinde mūdi animę ve-
 stitēdos / corpore traditos: vt & corpore vestirētur: & eius pedissequis viribus in-
 formarentur. Aequū em̃ fuit: vt quoniam concupiscibilis irascibilisq; appetitus
 salutis corporis gratia sunt: ij ab eodē nobis darentur: qui nos corporibus inclu-
 sisset: Verū quia hæ partes lubricę sunt: par fuit: vt qui nobis illas in deterius fa-
 cile labentes dedisset / idem ipse aliqua ex parte ab erroribus tueretur: labentesq;
 sustentaret. Quapropter iussit illi summus pater: vt quando ipse idcirco animis
 nostris causam obliuionis p̃stitisset / quoniam luteo corpore circūdederit / hominib;
 fulgorem veritatis infunderet. Huiusmodi itaq; p̃ceptis obtemperās mū-
 di animus / eos omnes quibus equus est / aut somnijs / oraculis / & portentis: aut
 interno quodam motu / & ad futuri prouisionē: & ad diuinę legis cognitionem
 perducit: vt eo duce: alas recuperemus. Hunc autē mundi animū veteres theo-
 logi / & qui illos secuti sunt Platonici: sepe Iouem appellant. Hinc Orpheus Iu-
 piter inquit primogenitus est. Iupiter nouissimus. Iupiter caput. Iupiter mediū.
 Vniuersa autē e Ioue nata sunt hinc. Hinc illud: Iupiter est quodcūq; vides / qd̃
 cūq; moueris: Quin & ipse Maro: A Ioue principium musæ Iouis omnia ple-
 na. Sunt enim omnia plena animo mundi: cum ille ita totus in toto mūdo / & in
 qualibet parte totus: vbiq; vigeat / vt nostri animi in suis corpusculis: Hic deniq;
 cœlum / veluti citharam cōtinens / harmoniam efficit / ex diuersoꝝ cœloꝝ sonis:
 quas cū musas appellent: iure Iouis filię dicuntur esse Musę: Quantā igit doctri-
 nam Maro tribus versibus incluserit: facilius mente cōcipio / q̃ verbis exprimā.
 Recte igitur pauci quos equus amauit: Iupiter aut ardens euexit ad ethera ytus
 Recte & illud: tenēt omnia filuæ: Ab hyle em̃ vt supra demonstrauimus: est om-
 nis nostra stulticia / & oīs animis cōtagio: quibus impediunt ne ad supos redeāt.

QVARTVS

Verum de remeandi difficultatibus hactenus. Deinceps vero eas exponit ratio-
 nes/ quibus ita tuto descēdamus: vt pateat reditus. Aureus autē ramus sapiētiā
 nobis indicat/ sine qua nō est speculatio eligēdarū agendarūq; rerū iudex. Neq;
 mireris aurum/ sapientiē symbolum apud hunc poetā obtinere/ cum pleriq; idē
 scriptores fecerint: Vnde illud sapiens/ aurum & multitudo gēmarū & vas pre-
 ciosum labia scientiē. Aurū em̄ est sapientiē vigor atq; fulgor. Nullum ex metal-
 lis auro preciosius est. Nihil in rebus sapientia pluris faciendū. Fulget maxime
 aurum. Nihil sapientia est splēdidius. Nulla erugine exeditur aurum. Nulla res
 imminuit sapientiā. Nullis sordibus aurū coinquinat. Nullis maculis sapientiā de-
 turpatur: Sed latet arbore opaca; multis em̄ ac varijs inscitie tenebris/ ita obruit;
 verū & luco (ea em̄ corpis: vt ita loquar: hebetudo est) ita tegitur: vt difficile om-
 nino sit illud eruere. Scite em̄ & a Democrito vsurpabatur/ naturā in p̄fundo ve-
 ritatē demersisse. Non tamē prius in hanc contemplationē descendere valemus:
 q̄ aureum ramū decerpserimus. Proserpina em̄ ad se ire quēpiam/ sine huiusce
 modi munere vetat. Est em̄ proserpina ipsa animi pars: quē nihil p̄ter sensus cō-
 tinet: ad quā si sine sapientia accederemus/ nullum p̄terea remediū daretur: quo
 minus de nobis actū esset. Illa enim irretiti/ nulla vnq; esset spes redeundi. Recte
 & illud/ primoq; auulso nō deficit alter aureus: se ipsa em̄ alitur sapiētiā: atq; eue-
 nit inuestigando/ vt aliud verū aliud aperiat: nec quicq; p̄cipiatur: quod vbi per-
 ceptum sit/ ad aliud p̄cipiendum nō ducat. Illud autē quis nō videat de vero ve-
 rissime dictū esse. Nam alte inuestigandus est. Diuina em̄ & cōlestia: si verū in-
 uenire volumus: nō infima hęc atq; caduca inspicienda sunt: omnes em̄ doctris-
 na/ ac scientia ex ijs est: quę nullis terminis circūscripta sunt & in interitū nō cas-
 dunt. Iubet p̄terea iam repertum rite a nobis carpi: & iure quidē ita iubet. Nam
 nisi certo quodā ordine pergamus/ nihil vnq; p̄ficiemus: Addit em̄ postremum
 illum facile te secuturum: si a fati voceris: sin autē nō voceris/ nec viribus tunc:
 nec duro ferro posse cōuelli. Virtutibus em̄ quę mores corrigunt/ & quę rectū
 æquumq; respiciunt/ valent oēs ita animū a sordibus purgare: vt mūdi e corpo-
 ribus migrēt: ad supremā autē illam rerū cognitionē venire: paucis omnino dat
 atq; ijs solis/ qui a fati vocant. Quapropter recte si te fata vocant: Quod tamen
 vt planius exprimam/ volūt Platonici deum post seipsum cognoscere. Deinde
 omnes reliquas res. Tercio autē loco ea cūcta efficere/ quę cognouit. Postrema
 ergo hęc a secunda: Secunda rursus a prima dependet. Nam res omnes produ-
 cit/ quia illas nouit. Nouit autē nulla alia ratioe: nisi quia seipsum/ in quo omnia
 sunt contemplatur. Huiuscemodi itaq; ordine tria ista in deo ponūt: ita vt primā
 sapiētiā: secundam prouidentia: tertiū fatū nominent. Christiani autē cum hęc
 eadem (ni fallor) sentiant. Fati tamen nomen vix ponere audent: nō quia Plato-
 ni irascantur: sed cum vidissent esse quasdam in philosophia familias: quę eā fa-
 to necessitatem imponant: vt nullam in actionibus nobis decernendi libertatem
 relinquant/ fati nomen odisse videntur. At nos eum (quem pauloante dixi) philo-
 sophum secuti: dicamus deum rerum causas: idest seipsum considerare. De-
 inde ortum ordinemq; ac deniq; gubernationem rerum/ quas complectitur in-
 tueri. Quę deinceps ita omnia exequitur: vt nullo modo valeat impediri: quam

LIBER

quidē rem fatum dicunt: Quod si ita est/ non aberrant qui dicunt: rationē ac ordinē rerum/ quā in mente dei prouidentia dicunt: in rebus mobilibus/ ac loco & tempore circūscriptis/ fatum dici. Te itaq; si fata concesserint/ ramus aureus volens facilisq; sequetur. Datur igitur paucis: & id diuino quodā (extra sortem) munere: ab ipsa dei prouidentia: cuius consiliū scrutari nefas homini est: Rectus em̄ dominus: & recta consilia eius: sed quę mortali ingenio cōprehendi nō possint. Quis em̄ adeo temerarius: vt nosse contendat: cur Ioanni: cur Paulo apostolis/ ea aperuerit dominus: quę multis sanctissimis viris/ & multa doctrina illustratis detegere noluerit: Quod exemplū late patet/ & ad omnes qui in aliquo doctrinę genere laborauerint/ transferri potest: vt cum multi eodē studio flagrauerint eandemq; operā ac laborē impenderint: alijs summū in ea arte attingerint: alijs autem vix in postremis consistere licuerit. Habes quid aureus ramus meo iudicio sibi velit: Quod autē ad Misceni fumus pertinet sic accipe. Misceni odiosa laus recte interpretatur: Quapropter erit eadē inanis quēdam gloria. Sunt em̄ summo odio digni/ qui virtutē negligunt: vnde solida expressaq; manat gloria: honores vero/ ac reliqua virtutis insignia sectantur: quā qui in vita ciuili res egregias adoriuntur/ in primis captare consueuerūt. Hi em̄ non recti honestiq; amore: sed glorię cupiditate laborant: quā dum assequi cupiunt/ & rem publicā sepe perdunt: & in summū ciuium odium incidunt. Egregie igitur Iuuenalis: Tanto maior famę sitis est q̄ virtutis. Huiuscemodi igitur viri animi excellentiam/ siue a natura sibi inditam/ siue industria/ atq; exercitatione comparatā/ penitus corrumpunt: Non enim virtutē amant: sed virtutis insignia/ quę sepius malis q̄ bonis exhibentur. Inanis igitur atq; adumbrata gloria in rerum publicarū administratione/ excellentioribus semper adheret: Quapropter Hectoris quoq; comitem Miscenum fuisse fingit. Si enim caritate patrię magis/ q̄ cupidine glorię mouerentur huiuscemodi viri/ beatissime omnino essent ciuitates: quibus illi p̄essent Qui igitur ad vitiorū speculationē ea gratia tendit: vt se ab illis explicet/ eum in primis huiuscemodi gloriā abijcere necesse est: Quapropter recte eo tempore Miscenus extinguitur: quo Aeneas a Sybilla p̄cepta accipit. Initium enim veri inuestigandi/ a Misceni interitu optime sumitur: Nec tamen satis fuerat illum extinguī: nisi etiā sepeliatur: vt nusq; vestigium illius appareat: nec vnq; reuiuifcat. Quod autem illum tubicinem fuisse dicit optime quadrat: Est em̄ huiuscemodi hominū: vt res a se gestas/ q̄ latissime diuulgent: & suo p̄conio omnibus ostēdant. Est p̄terea Aeoli ventorū regis filius: Nam nihil ventosius est illi: qui neglecta virtute: re solida & expressa adumbratam quēdam & penitus inanem gloriā aucupentur: vnde & tumidi/ & inflati/ & ventosi dicuntur: Recte & illud quo nō pręstantior alter: Aere ciere viros Martemq; accendere cantu. Quid enim aut Ninum/ aut Cyrum/ aut Xerxem: vt hos solos de innumeris Asiaticis regibus referam: quid queso aliud impulit: vt nō cōtenti patrijs finibus/ multis populis ac nationibus bellū inferrent: Quid apud gręcos Spartanos: aut Athenienses excitauit: vt magnam Asię partem suo imperio adiungerent: Quid Hanibali suaserit: vt Hispanijs Gallijsq; subactis/ Romam orbis caput peteret: Quid apud nostros/ L. Syllam prius/ ac/ C. Marium: Deinde Iulium Cæsarem/ Cn. q;

Q V A R T V S

Pompeium/ac postremo Octauium & M. Anthonium eo furore accendit/ vt ciuili sanguine cuncta replerentur: nisi insanę quędam famę cupiditas: Cum gloriã in ijs rebus querebant: quę stolidissimũ vulgus stupefcere quidem cogant: sapientes autem ad iustissimã indignationẽ summumq; odium concitent: at nemo (modo ipse malus nõ sit) huiusmodi viros bonos dixerit: Sed quid/ si optimi quoq; in hominũ societate viri/ ac pro republica emori promptissimi/ præter id quod patrię caritate/ in manifestissimã mortem ruebant: glorię quoq; cupiditate extremum casum/ equiore animo ferebant: Quis enim sibi persuadeat: aut Themistoclem Atheniensem in nauali prælio apud Salamina gestum: aut Epaminundam in ea victoria/ qua de Lacedemonijs potitus est: aut Spartanũ Leonidam in Thermopylis viriliter pugnantem: nihil de gloria cogitasse: Ego enim neq; Brutum singulari certamine/ aduersus regis exulis filium cõcurrentẽ: neq; Scquolam tanta animi constantia dexteram exurentem: neq; Decios illos in cõfertifsimos hostes irruentes: neq; innumerabiles alios/ qui patrię libertatẽ suę vitę prætulerunt: famam quã de se posteritati relicturi essent: nihil vnq; fœcisse arbitror: Sed nos in re omnibus manifesta/ nimium fortasse moramur. Itaq; redeo ad Miscenũ qui cum Tritonem deum prouocare audeat: iure demens appellari possit: Quid em̃ stultius: q̃ si inanis hæc gloria/ a caducis/ ac cito perituris rebus pfecta/ audeat se illi: quę vera est/ & a diuinis rebus proficiscitur/ per summã temeritatem equiperare: Quapropter facile ab ea obruitur. Sed hæc ad rem nostram: Reliqua autẽ quę circa funus describuntur/ historiæ atq; aurũ voluptati cõcedant. Geminas autẽ columnas/ geminas illas alas/ quas paulosupra diximus intellige. Illis enim ducibus ad contemplandas res tendit. Sunt autem volucres Veneris: quia oportet illas esse ab ardenti amore: Nec iniuria matrẽ inuocat: Nam tantam difficultatẽ: nisi rapiat amor/ facile fugiũt homines. Ille autẽ nõ semel aut vno impetu: sed paulatim volando ad locũ ducunt. Non enim hominis est omnia momẽto videre: sed ratiocinando gradatim a cognitis ad incognita venire: Sed vide quid sequat: inde vbi venere ad fauces graue olentis auerni. Tollunt se celeres liquidũq; per aera lapsæ: Sedibus optatis geminæ super arbore sidunt: Nam quę ad tantarum rerum cognitionem duces se præbent/ eas rerum terrenarum cõtagionem (id enim est Auerni teter odor) celerrimo volatu effugere oportet. Duplex igit̃ virtutũ genus nos ad veritatẽ ducit: quã sine mora rapit Aeneas: vt eius luce/ ea quę p̃ infernũ obscurissima sunt/ cernere possit. Descriptio vero Auerni naturalem loci situm demonstrat. Neq; est quod sacra ab Aenea peracta: in seriẽ nostrę sententię digerere laboremus. Inseruiens enim suo argumento poeta/ eorum sacrorũ: quę ad Necromantiã adhibeant veteres explicat. Q. autẽ Aeneas nudo ense iter assumere iubeatur/ & si hoc in ijsdem sacris obseruare cõsueuerint: tamẽ admoneat ipse/ vt robusto animo rem arduã aggrediatur. Aeneas itaq; ducẽ haud timidus videntẽ passibus equat. Nam quis nõ videat: qđ doctrina aliqua nobis ostēdit id q̃ celerrime/ q̃ diligentissime esse arripiedum. Erat autẽ iter p̃ obscura: vel quia (vt dixi) veritatẽ in obscuro abstrusit natura: vel quia vitiorũ sedes/ procul a luce sunt: Qui em̃ rationis lumine illustratur/ is & verum cognoscit & recte agit: illam autẽ qui amiserint/ sua natura ignorata

LIBER

iniuria incidūt. Appellat p̄terea domos Plutonīs vacuas/ & inania regna. Quo quid verius dici potest: Est enim nudius tertius manifestis rationibus conuictum mala vitiaq; nihil omnino esse: quādoquidem nihil afferant: sed bonum pellant. Hoc cum prudens vehemensq; vates Persius intelligeret/ grauissime in eam exclamationem prorupit. O curas hominum, O quantū est in rebus inane. Vt autem quale esset ad vitia initium/ expressius poneret: ostēdit in tantis tenebris nō nihil tamen lucis apparuisse. Nam & si mētis cecitate in vitium labamur: tamen circa principia non omne penitus lumen tollitur. Prius enim incontinentes effuscimur/ q̄ in intemperatiam cadamus. Miro autē iudicio quæ sequuntur in inferorum ingressu ponit. Si em̄ ex sententia eius/ quem sequitur/ Platonis descensum animorū in sua corpora describit/ manifestum est animū qui hactenus omnium horum malorū expers fuerat/ in ea nunc omnia corporis contagione incidere. Omnes enim perturbationes inde sentit. Luctu em̄ curisq; angitur. Impendētia timet: morbos laboresq; experitur: fame atq; ægestate vrgetur: omnibus deniq; quas ille enumerat calamitatibus premitur: quas a corpore liber expers vnq; fuerat. Sin autem plapsum animorū in vitia huiuscemodi descensu interpretari volumus/ nō multum diuersa ratio erit: Quæ enim res tanta velocitate cōmissum facinus consequitur/ quā facti penitentia? Qui autē penitet is sine luctu esse non potest. Adde quod conscientie stimulis assiduo pungatur necesse est. Vrgent enim illum assiduæ curæ: quæ (veluti vltrices furia) poenas flagitiorum seuerissime extinguunt: Quod q̄ docte/ q̄ eleganter/ q̄ expresse posuerit Iuuenalis/ quæso recordamini. Exemplo em̄ (inquit ille) quodcunq; malo cōmittitur ipsi displicet auctori: prima hæc est vltio: quod se: ludice nemo nocens absolvitur. Ac paulopost: Nam scelus intra se quicūq; cogitat vllum: Facti crimen habet: cedo si cōata peregit: Perpetua anxietas: nec mense tempore cessat. Iure igitur vltrices curæ sunt in vestibulo posita. Nec mirabimur si pallentes habitent morbi/ cum Stoicorum acutissimas argumētationes intelligemus. Aiunt enim quæadmodū temperantia sedat appetitiones: & efficit vt illę recte rationi pareāt conseruatq; considerata iudicia mētis: sic huic inimicam intemperantiā esse: eāq; omnem animi statum inflāmare/ cōturbare/ ac citare: eoq; pacto omnes ex ea perturbationes gigni. Nam veluti cū sanguis in corpore corruptus est: aut pituitabilis vere redundat/ morbi ægrotationesq; nascuntur: sic prauarum perturbationum dissonantia: animū sanitate spoliāt: vehementerq; perturbat/ ex perturbationibus vero morbi cōficiuntur quę illi vocant: deinde egrotationes quæ appellantur

Quapropter pturbatio quia in-

constāter turbideq; se iactant opiniones imotu semp est. Verum cū iam huiuscemodi furor/ ac mentis concitatio inueterauerit: & tanq; in venis medullisq; infederit: tum existit morbus atq; ægrotatio. Nam cum ex falsa quadam opinione (quæ plus tribuat diuitijs quamtribuendum sit) pecuniarū cupiditate inflammemur: nec adhibeatur continuo Socratica quædam medicina: quæ cupiditatem extinguat/ manat illa in venas: efficitq; eum morbum atq; ægrotationem/ quā avaritiam nuncupamus. Recte tu quidem de morbis/ vt mihi videris inquit

LA YRENTIVS & ad locū explicandū apposite. Non em̄ philosophi solū

Q V A R T V S

tu probe demonstraſti: Sed & oratores & poetę non corporis ſolum: ſed & ani-
mi ſepiſſime morbos dicunt. Ergo vt morbos inquit BAPTISTA ad ani-
mũ ita & ſenectutẽ recte referemus. Nam cum ipſę aciem roburq; mētis/ veluti
iuuentutem admiferit: & ignauia ac torpore quodam (veluti ſenio) tabeſcit faci-
le in vitia (hęc autẽ mors animorũ eſt) eum cadere videmus. Mala autẽ ſuada fa-
mes quid nã aliud quã auaricia deſignat: qua homines ad omne facinus impel-
luntur. Quenam em̃ res alia nobis ſuadet: aut iniuſtiſſimis bellis innoxios po-
pulos laceſſere: aut cedes: & rapinas exercere: aut in latrocinijſ graſſari: aut vene-
na parare: aut fidem fallere: aut patriam atq; ciues prodere: niſi auri ſacra fames?
Quod quidem ſi ita eſt: eodẽ quoq; in loco erit ponẽda turpis egeſtas. Cum em̃
homines paupertatẽ (quam nemo ſapiens turpem exiſtimauit) turpiſſimam pu-
tent: eam veluti ſummũ malum exhorreant/ nihil repugnat/ nullus pudor ob-
ſtat/ quin quo illam fugiant/ omnia venalia habeant: nec abſunt: Terribiles viſu
formę letumq; laboſq;: Nam qui a luce exules in his tenebris verſantur/ nihil p̃-
culandum natos/ nullum laborẽ (quiquidem honeſtati adiunctus ſit) eſſe fugiẽ-
dum: De læto vero ſic accipe: Philoſophi qui circa prudentię acquisitionem ver-
ſantur/ animaduertunt corpus ſi ſocium ad rem agendaſſumatur/ maximo
ſibi eſſe impedimento: Senſus enĩ qui a corpore ſunt/ nihil in ſe veritatis: nihil
ſynceri (vt recte de his rebus iudicare valeant) in ſe continent. Ex quo fit: vt ani-
mus ſi illis ad inueſtigandum vtatur: ſepe decipiat/ & illorum illecebris/ ebrius
nihil proſpiciat: Quapropter mentem q̃ maxime poſſunt a ſenſibus: & a corpo-
re ſeuocant. Ait enĩ (in eo qui phedon inſcribitur) Plato: nos tum deniq; bea-
tos futuros/ ſi a corporeis abſtrahamur/ ac deo ſimiles reddamur. Hoc autẽ quid
aliud/ q̃ mori eſſe dicemus? Quapropter ſi huiuſcemodi viri dum viuunt/ mor-
ri meditantur: venientem ne mortem illos trepidaturos cenſebis? Stulti autem
qui nihil præter corpus nouerunt/ iniquiſſimo animo illud diſſolui patientur.
Recte igitur is quem totiens nomĩno Plato: vt illos philoſophos: ſic iſtos philo-
ſomatos appellat. Quæ omnia cum probe noſſet Maro/ non illas terribiles for-
mas eſſe: ſed videri terribiles dixit. Reliqua vero quæ enumerantur/ & ſopor/ &
mala mentis gaudia/ ac poſtremo bellum/ furia & diſcordia: ad eandem rationẽ
quicũq; vel mediocri ingenio vir fuerit/ facile referet. Nã qui in vitio eſt: is tanq;
ſomnolentus ad omnem honeſtam rationem obtorpeſcit: Neq; vllam volupta-
tem (niſi de rebus turpibus) capit: bellum autẽ ac diſcordiam non modo cũ alijs:
ſed ſecum gerit: cum aliud libido: aliud auaritia ſibi velit. Deſidia illum ad ocium
ambitio vero ad labores aduocet: qua animi diſtractione veluti furijſ exagita-
tur. In vlni autem deſcriptione/ idem quod & paulo ſupra oſtenderat: pulcher-
rimo nunc/ ac omnino poetico figmento depingit. Ipſa em̃ in medio poſita: ma-
gnũ ſpatiũ occupat: fructum autẽ nullum præbet: ſed ſola vmbra nos delectat
ſic & turpe facinus ea nobis oſtendit: quæ nihil ſolidi habeant/ & quę cũ magna
videantur/ nihil ſint: vt Phrygiĩ Aefopi exemplo relicto corpore vmbraſ ſecte
mur. Quod eo q̃q; expreſſius notat cũ addat: in ſingulis frõdibus/ ſingula inſi-
dere ſomnia: atq; ea q̃dẽ vana: Nihil leuius: nihil mutabilius ẽ frõdib;. Ea autẽ in

Mala ſuada

turpis egeſtas

Terribiles viſu

Superior

et ſopor

volunt

quibus summū bonum reponunt stulti: & quorū gratia rapinas/fraudes/multa
 q; alia flagitia patrant: vt honores/diuitias/ac reliqua assequantur: in qua fortu-
 ne temeritate posita sit/ & q; facile mutantur atq; defluant/ nemo est qui nō igno-
 ret: Quæ etiā vanis somnijs verissime comparantur. Sunt eodem in loco/ plu-
 rima monstra nō temere posita. Nam si ea monstra dicimus/ quæ præter naturæ
 legem eueniunt/ cuncta flagitia vero nomine monstra appellabuntur: cum præ-
 ter rationis legem (qua sola hoīes sumus) exoriātur. Merito autē Ixionis filij pu-
 tātur cētauri: Nam ille contempta iusticia/ abruptoq; humanitatis vinculo/ po-
 pulos liberos/ iugo tyrannidis oppressit. Quapropter eius cogitationes a prin-
 cipio aliquid humanitatis preferentes/ in imanitatem atq; efferitatem quandam
 tandem degenerant. Non inscite igitur Plutarcus demonstrat/ huiuscemodi ho-
 mines/ tanq; simulachro virtutis adherentes/ nihil syncerum: nihil rectum: sed
 mixta omnia atq; notha facere. Cum suam quisq; voluptatem sequatur sum-
 mis perturbationibus ad suos impetus delatus: Prolixior sim q; rerum multi-
 tudo postulat: si utrāq; Scyllam prosequar: in ijsq; nimias cupiditates exprimi
 ostendam. Nam hydra/ ad dolos fraudesq; referri facile potest: fuit enim hydra
 (Platone teste) sophista callidissimus. Nam cum veri inuestigādi duplex modus
 sit per veras alter/ alter per sophisticas ratiōes/ hydram cauillosas atq; deceptri-
 ces argumentationes ponimus: cuius vno capite ceto/ plura renascantur. Nam
 vna confutata ratione/ ille suis argutijs plurimas subiungit. Hanc autē Hercules
 igne: idest ingenij feruore: extinguit. Neq; est q; & hoc inter monstra enumerā-
 dum neges. Nam vt vera dialectica/ ab omnibus doctissimis summopere semper
 approbata est: sic hanc captiosam/ grauissimi semper viri abhominati sunt: Chis-
 meram autē ad iracundiam/ Gorgones ad voluptatum illecebras (quibus stulti
 in saxum conueriti/ idcirco dicuntur quia nimis illas obstupefcūt. Prudentes ve-
 ro & Palladis ægide: & Mercurij gladio facile interimunt) referri quis nō videat:
 Briarei autem ac reliquorū qui aduersus deos bella gesserunt/ fabulam rectissis-
 me interpretatur Cicero: cū id nihil aliud sit/ quā bene monenti naturę repugna-
 re. Geryon vero si græcum nomen interpreteris terrę litem exprimet: lis autem
 æterna est terrę: idest corporis aduersus spiritum. Erit itaq; Geryon pars effēni-
 nator animi/ a sensibus profecta: quæ in homine vitioso vniuersę animę impe-
 rat: Quapropter quoniam sunt tres animę partes/ tribus illum insulis imperasse
 fabulantur: cuius canis idcirco biceps est: quia & cupiditate simul/ & timore las-
 borat. His igitur monstris perterrefactus Aeneas/ vim parabat: At Sybilla ho-
 minem cōmonefaciens/ ea omnia simulachra vana esse ostendit. Illaq; nō vi sus-
 peranda: sed ratione cognoscenda/ cognitaq; fugienda iubet. Post huiuscemodi
 mōstra ad Acherontem: & cocytum deuenitur: de quibus fluminibus: & si pau-
 lo supra dictum sit/ ea tamen alia quadam ratione prosequamur. A concupiscē-
 tia nostra veluti a fonte manat aqua/ quæ stygem paludē efficit/ ne a concupiscē-
 tia primū prouenit cogitatio: deinde actio qua peccamus: Acheron posthęc cō-
 citior fluuius est. Nam per eum exprimitur motus ad flagitia: hic autem post
 cogitationem excitatur: Neq; præter rationē est/ q; illum ingenti tumultu ferri
 Seneca dicat. Non enim potest animus sine strepitu/ reluctantis cōscientię in fas

QVARTVS

cinus ferri. Quoniam autem huiusmodi peccandi deliberatione voluntas in
vitiū transit: adcirco in hoc flumine nauiculā nautāq; ponunt. Post vero huiusce
modi transitum (id autem est post peccatum) sequitur mœror: quem refert ipsa *post pe*
Styx. postremo maior luctus: qui est Cocytus. Vt igitur ponat ante oculos ista
(vt ita loquar) gradatio: primo loco est conscientie motus: secundo deliberatio
suscipiendi flagitij: post hanc mœror ac demum maior luctus. primum itaq; ac
tertium Styx significat. secundum Acheron. quartū Cocytus. Summopere me
hec delectāt inquit **LAVRENTIVS** neq; me offendit quod eisdē fluuios
nō ad vnā: sed ad plures rationes transseras. Videmus em̄ & grauissimos in nr̄a
theologia locos: varijs modis a doctissimis viris interpretari. Habes igit de flumī
nibus inquit **BAPTISTA** Nunc quid sibi Charon velit considerandum cē
seo. Nā portitor has horrēdas aquas: & flumina seruat: Terribili squalore Cha
ron: cui plurima mento canities inculta iacet. verum vt res suo ordine progres
diatur: nō nautam solum: sed & nauem simul interpretabimur. Sit igitur nauis
voluntas: sit nauta libere voluntatis arbitrium. Nauis rursus conto in suum cur
sum dirigitur. Hic electionem exprimit. Ipsa enim electione liberum arbitriū vo
luntatem dirigit. Quin & per vela cœlestes inclinationes: nō erit absurdū intelli
gere. Nam q̄ cœli inclināt: id libenter eligimus: nisi illis sese ratio opponat: cuius
tanta vis est: vt etiam syderibus dominetur. Pergrata hæc sunt quæ dicis inquit
LAVRENTIVS Video enim te christianorū dogma retinere: vt tamē ma
thematicos omnino non irrideas: Sed sequere obsecro: Senex est Charon inquit
BAPTISTA quoniā anima si nō tempore vt Platonici (quos sequitur poe
ta) volunt dignitate saltem & origine prior est corpore. Adde quod æterna est:
æternitate autē nihil antiquius: Quapropter & arbitriū liberum in illis æternū:
sed cruda deo viridisq; senectus: quia nunq; deficit. Est autem terribili squalore
& ex humeris sordidus illi amictus dependet. Quæ omnia ad corpus rectissime
(ni fallor) referūtur: corpus enim veluti vestimentū est animæ: quod assiduo mu
tatur veterascit: ac tādē tabescit. Addit duplicem oculis flammā: quia liberi est
arbitrij ad vtrum velit flecti: & ad rationis fulgorem: & ad cupiditatū ardorem:
nō temere autem: nec sine exactissima quadam ratione: Herebi noctisq; filius est
Charon. Cesset enim nox i nobis: quæ nihil aliud est: nisi ipse tenebrę: quæ ab in
scitia pueniunt: nulla erit consultatione opus: mens em̄ summū bonū perspicue
nosceret: & in illud sine vlla dubitatione ferretur: nunq; em̄ eligimus necessaria
ac sublata dubitatione omnis cōsultatio cessat: Quapropter qui iam in tertio vir
tutum genere sunt: quas purgati animi appellant: ij prudentia in rerum delectu
nō vtuntur: sed præter ea quæ sunt vera bona: nihil nouerūt: eaq; sola intuentur
Herebus igitur quod verbum græce ab obscuritate originem ducit: ita sese raz
ioni opponit: vt opus sit consultatione. Quoniam vero (vt modo dicebam) nes
mo de necessarijs cōsultat: oportuit hanc vim in ea libertate donatā esse: vt aut de
pluribus vnū: aut de vno sit ne agēdum: pro suo arbitrio decernat. Hoc si ita est
a gratia dicitur charon. Nihil enim liberius est gratia: cum sua sponte proueniat
nō autem ex cuiusq; merito debeat. Quapropter cogi nullo pacto vult: atq;
ea de causa: cum Aeneam pertacitum nemus venire videt: sic prior alloquitur.

LIBER

Quisquis es armatus qui nostra ad limina tendis: Fare age quid venias iā istinc & cōprime gressum. Nam cum etiam rationē ad se venire videat liberū arbitriū Non ante illam admittere vult/ q̄ discutiat diligentius/ quid sibi agendum sit. Quapropter addit: nec vero Alcide me sum letatus eūte: Accepisse lacu/ quia ne ad virtutem quidem trahi vult liberum arbitrium: verum antea cōsultat: & post consultationē delectū adhibet: Quā quidem rem animaduertens Sybilla statim subiicit: Nulle hic insidię: nec vim tela ferunt: & vt appareat illum nō cogi: sed p̄ consultationem persuaderi/ aureum ramum ostendit. Ille autē ad visam sapiētiā libēter conuertitur/ & de nauta hactenus: Nautis vero ex ceruleo colore cōstat. Ille autem ex albo nigroq; conficitur. Contemplator em̄ inter inscitiam atq; cognitionem versatur. Non enim mouetur quispiam ad inuestigādum: nisi alis quid videat: Rursus cum omnia in ea re viderit/ desinit speculari. Eadem fere ratione futilis fingitur. perceptis em̄ percipienda adnectit: Si autem futilis & rimosa. Nam anteaq; habeatur perfectā rerum cognitio: nō erit ita perpetua rerum series: vt nullum inter mediū relinquatur. Animas vero quas: vt Aeneam recipiat: e nauti pellit/ omnes animorū affectus/ qui rationi aduersantur interpretādas opinor. Sed vos fortasse nimis curiosam/ nimisq; ineptam huiusmodi interpretationē existimabitis/ cum ita minute etiam minūta prosequar. An tu te curiosum aut ista minūta appellas inquit **LAVRENTIVS** quæ etiā si nimis ingeniose elicienda essent: digna tamen sunt in quibus elabores: Nunc vero cū se vltro offerant: quis ea repudiet? Quin igitur prosequere: & quæ disputationi nostrę quadrāt/ ne præteri. Atq; in primis quid sibi Cerberus velit nobis apperi. Nam & q̄ cymba gemuerit/ & q̄ rimosa multā paludem acceperit/ ego (nisi tu aliter sentias) sic accipio: vt in altero speculationis difficultatē/ in altero terrenarum voluptatum illecebras: quæ furtim dum vitia speculamur interfluunt/ exprimere voluerit: Promptū per imortalem deum ingenium/ & ad omnia verfatile in te esse video o Laurenti inquit **BAPTISTA** neq; cōmodius ista me interpretari potuisse fateor. Ad Cerberum autē (de quo audire cupis) paulopost veniam. Interim pauca quæ omīssa sunt percurramus. Ad nautam omnes confluunt anime/ orantq; primē transfluvium portari: tendūtq; manus ripe vltioris amore. Hic igitur concursus hoc (vt puto) significat omnes natura scire cupimus: nauita autem nō omnes admittit: quia liberum mētis arbitrium: nō omnes ad speculationē admittit. Nam q̄ inhumatorum animæ centū annos vagentur: de Aegyptiorū consuetudine tractum/ & Seruius & Seneca affirmāt. Quā rem deinde Orpheus ad inferos transtulit. Vehementer vero quadrat Palinurum a Sybilla seuere castigari. Nefas enim est eum appetitum ad veri inuestigationem traducere/ qui aduersus rationem contumax sit: Sed redeo ad Aeneam: quem tandem Charon ad alterā ripam incolumem traducit. Ipse em̄ post diuturnū certamē rationis/ & appetitus in speculationem traducitur/ quo in loco/ nouum aduersus se bellum excitari sentit. Cerberus enim hæc ingens latratu regna trifauci Personat/ aduerso recumbans imanis in antro: Sed animaduertere/ q̄ paruo negocio/ oīa a Sybilla pacata reddātur. Offam em̄ latrāti cani porrigit: qua vorata ille in somnum incidit. Quapropter: Occupat Aeneas aditum custode sepulto.

QVARTVS

Cerberum igitur ea fortasse ratione tricipitem poetæ tradiderunt/ quoniā illum terram/ quæ trifariā diuiditur interpretantur. dicūtq; græce quasi

Omnia enim corpora vorat terra: quando quidem in ea omnia res-
cidunt. Si igitur terra est Cerberus/ quis nō videat poetam nostrum/ per Cerbe-
ri latratus/ nostri corporis indigentiam exprimere voluisse? Cum enim ad rerū
magnarum cognitionē erigimur/ hoc pfecto agimus: vt mentē (quoad eius fieri
potest) a sensibus seuocemus: emoriq; discamus: nō tamē ex huiuscemodi mor-
tis cōmentatione/ intereat corpus necesse putes: sed est illius ratio habenda. Res
clamat em̄ ne sibi necessaria subtrahas: Insurgitq; trifauci latratu. Tribus enim re-
bus idiget cibo/ potu/ ac somno: In quibus nisi satis illi a nobis fiat/ adeo obstres-
pet: vt nihil ægregium meditari sinat. Q̄obrem nullo pacto negligenda est cu-
ra corporis: simpliciter tamen modeste ac omnino sobrie reficiendum: vt cum la-
boribus superesse possit/ nimio tamen luxu contumax aduersus animum non
reddatur: paucis enim natura contenta est: atq; ea huiuscemodi sunt: vt sine labo-
re/ sine sumptu facile comparētur. Nam ne fortasse ad eas res me te reuocare cre-
das/ quibus Cynicus contentus esse possit/ cui crudum olus/ nullo etiā sale cō-
ditū/ suauissimas epulas præbere possit/ audī ea quibus voluptatū patronus Epi-
curus acquiescit: Num ipse minus vilissimo panno: quā aut purpurea: aut cocci-
nea veste a frigore defendi existimat: num sitim nisi Chio/ aut Cretenſi vino ex-
tingui: num famem nisi exquisitissimis regiſq; dapibus sedari posse putat: Epi-
curus inq;: qui in corporis voluptate/ summum bonū ponit: nullum aliud pul-
mentum in cœna præter famem ac sitim quæsiuit: quem etiā legimus ad panem
raro quicq; præter caseum addere solitum. Ficedulas autē/ ac Patuones reliquaq;
illa flagitia/ quæ & Macrobius in pōtificalibus suorū temporum cœnis detesta-
tur: & nos nostra tempeſtate/ in Romanorū præſulum dapibus/ sine summa in-
dignatione ac gemitu/ meminisse nō possumus/ veluti perniciosissima monstra
exhorrebat: Qua quidem in re/ ego te mi Laurenti sicut in cæteris temperantiæ
partibus/ summa laude dignum puto. Nam præter id quod plurimos iam annos
(vt iuncturarum articularūq; dolores effugias) vinum nō bibis/ nōne pro mira-
culo haberi potest: vt tu in tanta rerum omnium affluentia/ in tanto vrbis nostre
luxu/ in frequentibus lautissimisq; (propter assiduas hospitalitates/ & crebra so-
dalitia) tuę domus conuiuijs/ nihil in tuum victum/ nisi simplex/ ac populare su-
mas: Quæ dū cogito/ redeunt mihi ad memoriā/ ea quoq; quæ de Federico Vr-
binatum principe nō solum audiui: sed etiam propter antiquum hospitium/ & ve-
terē amicitia sepiſſime vidi: In quo duce/ & si plurimę alię/ ea magnitudine vir-
tutes elucescant: vt veluti Solis radijs minora ſydera euaneſcunt: ita hæc illarum
splendore obruatur: tamē quis nō obſtupescat tanti viri continentia ac sobrieta-
tem: nō dicam in caſtris/ vbi vita solet eſſe durior/ & rerum sepe inopia/ nullum
inter summū ducem/ ac extremos Lixas & Calones discrimen eſſe patitur: sed
domi quoq; ac in aula/ in qua cum omnia ornamenta paria ſue fortunę ſeſe offe-
rant: nec vſq; aut liberalitas/ aut magnificētia deſideretur: tamen discumbente
illo nulli aut Pantalabo/ aut Nomentano: sed & philoſopho & oratori locus rez-
linquitur. Ipſe em̄ a primis annis vini parcissimus fuit: cuius vſum paulatim in-

LIBER

remittendo eo progressus est: vt iam diu illud omiserit/ nemo est qui cōmunio-
 ribus epulis/ nemo qui simplicioribus vescatur/ quibus dum corporis vires res-
 tauratur/ suauissimis interim doctorū viroꝝ disputationibus animus alitur. Ita
 qꝫ euenit persepe: & dum singulis annis valitudinis ociandiqꝫ causa Romanos
 autūnos effugiens ad illū diuertor: videar mihi a Sardanapali coenis in Alcinoi
 conuiuū incidisse/ & ad aliquē Socraticū hospitē deuenisse: in quo prisce cōtinē-
 tię vestigia/ tam vehementer me delectant/ quantū nostrorū hominū/ qui rubris
 nigrisqꝫ galeris/ ac nīueis ricinis totius sanctitatis doctrinā p̄fitentur/ luxus lascī-
 uiarū exagitat. Pudet eīm/ pudet mi Laurenti/ pigetqꝫ nostrorū morē/ cum in to-
 tius reipublicę christianę curiā/ in qua integra religione maximaqꝫ doctrina/ nō
 nullos optimos patres/ & tāto senatu dignos esse nō negauerim/ ijs hominibus
 aditum/ quotidie patere videam/ quos ego tunc demū senatorium ordinē Ro-
 mē iure obtinere cēserem/ si Heliogabalus ab inferis reductus rursus imperaret
 Verū cū hęc me alio in loco deplorassem meminerim/ agamus qđ instat. Atqꝫ na-
 turam nostrā minimis contentā esse intelligamus. Quod cū exprimere cuperet
 Maro/ Sybillā quę vera doctrina est inducit/ offam in qua & aridū & humescēs
 simul alimentū sit Cerbero porrigentē/ qua facile & famem sitimqꝫ sedet/ & in
 somnum incidat. Aureum p̄fecto p̄ceptum. Nam qui aut lautissimis epulis cor-
 pori indulget/ aut varia vīna exquirīt/ ipsa crapula atqꝫ ebrietate/ & corpus con-
 tumax sibi reddit/ & animi aciem ita hebetat/ vt nihil altū suspicere possit. Opti-
 ma quidē sunt ista quę dicis inquit **LAVRENTIVS** Verū de Cerbero nō
 idem poetas omnes sentire video. Maro eīm eum canē ita latrantē inducit. vt nō
 egredi: sed ingredi cupiētibus aduersetur: cuiusquidē rei rationē/ optime a te ex-
 positam esse intelligo. Nam huiuscemodi corporis indigētia/ nō ijs allatrat qui
 ad corpus curandum redeunt: sed ijs qui illo neglecto ad veri cognitionē cōuer-
 tantur. Itaqꝫ vt dixi ego/ quid Maro sibi velit/ plane tenere videor: Verum cum
 apud Hesiodum poetā (vt te nō fugit) nobilissimū: legerim Cerberū veniētibus
 cauda/ auribusqꝫ blandiri. Exire vero neminē pati. In insidijs eīm delitescens: quē
 cūqꝫ extra ianuam offendat/ statim morfu laniat/ nō intelligo quo nā modo hęc
 omnino inter se diuersa nō sint: nisi fortasse alium ad inferos descensum Hesio-
 dus/ aliū Maro exprimere voluerit. Ingeniose tu quidē inquit **BAPTISTA**
 Descēdit eīm ad inferos Aeneas: quia in vitiorū cognitionē tendit: qđ si ita est in-
 grediēti aduersabit Cerberus: odit eīm hęc corpus. Fac autē aliū (nō vt malī natu-
 rā cognoscat) inferos petere: sed in ipsa vitia labi/ auribus & cauda blandiet Cer-
 berus. Quippe q̄ illū ingredi cupiat. Nā qđ aliud molunt: quid aliud conant p̄-
 diti hoies: nisi vt tricīpitis belluę/ nō solū indigētię satisfaciāt: sed oēs voluptates
 expleāt. Quod si idē isti nōnunqꝫ p̄ditā vitā relinquere (id eīm est inferos egredi)
 tentēt/ tūc latrat/ tunc mordet canis. Recte igit addubitasti. Rectius autē dubita-
 tionē soluisti. Sed vt ad Maronis Cerberū redeam: facile ille simplicissimis epu-
 lis acquirit: Aeneas autē celer ripā euadit. Non eīm lēte & cū segnitie hęc adeūda
 sunt: sed oī cōtētiōe atqꝫ ardore capestēda. Quoniā aut ordo ī rebo huiuscemodi
 est vt primo vitia cognoscant: cognita deinde effugiant: vt postremo illis purga-
 ti rerū diuinarū (in q̄bus summū bonū consistit) idonei cōtēplatores efficiantur.

QVARTVS

Erat illi totius humane vite cursus mente repetendus: ut perspicue intelligeret non solum quanto se scelere astringant/ qui nobiliore sui parte neglecta in vno corpore: & in ijs que a corpore sunt voluptatibus spem omnem reponunt. Verum etiam quanta miseria opprimantur. Earum enim virtutum armis quibus solis victores evadere potuissent penitus exuti/ crudelissimis fortune ictibus nudos sese obijciunt/ & ut cetera aduersa/ quae innumera quotidie accidunt omittam/ mortem ipsam/ que singulis horarum momentis impendet/ veluti summum omnium malorum exhorrent. Qui quidem metus etiam si nulla alia perturbatione afficiaris ipse vnus nos nunquam respirare sinit. Quapropter sepe ipsos infantes in primo vite limine petere ostendit. Hanc & in fontibus per vim inferri edocet: Hanc & sibi ipsis eos afferre demonstrat: qui adeo imbecillo animo sunt: ut grauissimis quibusdam perturbationibus se pares gerere nequeant. Que quidem omnia diligenter intuens Aeneas: decernit tandem hoc in primis sapienti praestandum esse ut culpa vacet: mortem autem ipsam inter naturae munera enumeret/ cum ex ea non solum nihil mali nobis: id est animis nostris/ eueniat: sed contra summum bonum quoniam a tam retro carcere soluti in nostram naturam redeamus: Qua quidem ratione fateri cogemur amice atque indulgenter cum illis esse actum/ qui antea ab huiusmodi miserijs erepti sint/ quod in eas inciderint/ diuinumque omnino munus illud in Cleobim & Bitonem a Iunone collatum: qui pro summa in ipsam deam/ atque in matrem pietate/ mortem consecuti sint: Ceterisque omnibus nationibus ac populis sapientiores esse Trausos putabimus/ ipsi enim populi in Thracia sunt: qui suorum ortum multis lachrymis/ ac lamentationibus excipiunt: quot mala illis in vita euentura sint enumerantes. Obitum vero omni genere leticiae persequuntur. Cogitant enim quot erumnis/ quod varijs grauibuscque fortunae casibus morte liberati sint. Huiusmodi igitur rationibus paulatim Aeneas metum mortis deponit. Quin si aut se/ aut quempiam bonum virum supplicio morte: ut per summam iniuriam peti videbit: non stultissime ut Xanthippe illa de Socrate: saltem merenti hoc euenire dicet: Sed quod verum esse sapientes norunt: stulti vero negant a nemine: nisi a seipso quicquid ledi possit: affirmabit: neque quicquid quod turpitudine careat in malis enumerabit. Quin & Socratica argumentatione conuincet/ qui cumque iniuste crudeliterque in alium egerit/ non illum: sed seipsum iniuria afficere. Eos autem omni odio insectandos ducet: qui animum imortalem & suapte natura ita robustum: ut humana omnia contemnere possit/ adeo sua stulticia enervauerit: adeo prava consuetudine imbecillum reddiderit: ut foemineo amore incensus/ in eum paulatim furorem prolapsus sit: ut sibi ipse manus attulerit: & morte quod summum esse malum putabat/ id quo vrgebatur malum effugere tentauerit. Qua quidem in re primum ignauiam atque inertiam eorum damnat: qui a sua culpa in eum libidinosum amorem inciderint: quem Plato ab humanis morbis natum affirmat: quoniam illi eo soli afficiantur/ qui ventri ac somno dediti: & diuinitatem suam (quam erroris densis tenebris obrui permiserunt) penitus obliti: nihil praeter caducam: & aut morbo: aut aetate cito perituram/ corporis formam respiciunt. Quod obrem bis peccant: Nam & principio suo desidioso ocio/ ac libidinosa lasciuia effectum est: ut in rem sollicitudine plenam inciderint. Deinde cum morbum

LIBER

sua culpa contractum/diutius pati nequeant/summa se impietate astrigunt: qui a summo deo/ in corpus veluti in custodiā missi/ iniussu ipsius illud deferunt: Speculatur posthac extremam eorū hominū insanīā/ qui cum per summā iusticiam/ in tranquillo securoq; ocio degere possent/ per summam tamen iniuriā ac impietatem/ pacem perturbare/ ac omnia miscere maluerunt. Nam aut nulla iniuria affecti ipsi/ vltro avaritiā ambitioneue impulsī/ ferro igni fraude nihil tale merentes lacefferūt: aut ipsi lacefferi nihil de iure (quod hominis propriū est) disceptantes/ ad vim quæ ferarum est/ se contulerunt: Hinc genus humanū/ cui per cōcordiā in summo ocio viuere licuerat/ assiduo misceri videmus. Hinc multarum regionum populationes/ & infinitorū mortalium cedes oriri animaduertimus: vt cum vndiq; quęcunq; nobis calamitates eueniunt colligerimus/ nulla homini/ q̃ homo acerbior pestis inueniatur. Vides igitur q̃ exacta sapiētia hęc oīa poetis figmentis. exponātur. Quę quidē quoniā huiuscemodī esse animaduertit: vt & cum scelere fiant: & possint etiam vitio carere/ placuit vt vna ac simplici cōmuniq; via iretur. Cum autē a Deiphobo iam discessum fuerit/ quoniā eam iam sese cōtemplanda offerunt/ quæ aut penitus flagitiosa sint/ aut pcul ab omni scelere solam virtutē contineant: duplicē iam esse viam oportet: vt altera in sinistram ad vitia deflectatur. Altera vero in dextrā ad virtutes deueniatur. Hoc igitur inquit **LAVRENTIVS** & Pythagoram illum exprimere voluisse crediderim/ qui litteram y adinuenit. Quod non latuit Persium poetā/ cuius est illud & vitę nescius error: Deduxit trepidas ramosa in cōpita mētes. Istuc ipm inquit **BAPTISTA** Sed videamus quæ sequātur. Aeneas sub rupe sinistra Menia lata videt triplici circumdata muro. Mirifica profecto tartarorū descriptio. Locus enim exprimendus iam est/ in quo varia scelera puniantur: Hęc græci tartara ab eo quod est tarattī: id enim est perturbare: ex perturbationibus em vitia oriuntur: eademq; perturbatā semper peccatoris mentē tenēt. Includuntur autē triplici muro: quia nō vna ac simplici viā sed triplici peccamus. Primo em quodam solo animi motu/ ab deprauata voluntate scelus concipimus. Secundo deinceps loco accedit actus. Qui postremo iterum atq; iterum multotiensq; repetitus habitū obducit. Q̃ obrē hęc tria in tartaris iure expressit poeta: quę procul a viro beato esse/ testatur sacrorū carminū vates. Ille em statim a p̃cipio sic ordit̃ Beatus vir/ qui nō abiit in consilio impiorū. Vides iam motū primū animi ad scelus. Deinde & in viā peccatorū nō stetit. Quid em aliud viā est/ nisi ipsa actio rei: quæ sepius repetita nō amplius in motu est: sed iam sedem sibi ponit & residet in habitu iam cōstabilito. Recte igitur & in cathedra pestilentię nō sedit. Quod autē flāmissuo Phlegethōtis flumine tartara ambiāntur minime absurde dixit. Ostendit em ardorē iracundię: & animorū estus/ quibus id hominum genus assiduo torretur. Tantum em est vitiorū odium: vt & qui illis delectati sunt/ tādē in pœnitentiā deducti vitam præteritā damnent/ vehementerq; oderint: sibi vero ipsis acerrime irascantur. Nam tum demum classes transisse diēs lucemq; paulustrem: Captiui tamen vni cohabitūs detenti inuiti trahuntur: atq; ira furorēq; exeduntur: Quapropter rapidus flammis ambit torrentibus amnis: Tartareus phlegethon. Nulla enim fornax/ nulla fabrorum officina magis estuat/ q̃ sceles

rator mens. Nam saxa a flumine contorta ostendunt q̄ graues/q̄ molesti sint huiuscemodi motus atq; exagitationes. Addit ad hęc portam munitissimam/ & ex solido adamante columnas: quibus locum ita munitum reddit: vt neq; viro- rum: neq; coelicalarum vi effringi possit: Quid ergo sibi vult doctissimus vir? Nempe hoc (vt puto) viros flagitiosos ac perditos/ cum in tartara deuenerint: id autem est/ cum longo habitu scelerum mancipia effecti sint/ nullis virorum mo- nitis: nullis diuinis preceptis: nulla deniq; syderum clementia inde eripi posse. Quapropter iure tales homines/ & latini perditos/ & graeci Afotos appellant Erit igitur inquit **LAVRENTIVS** amissum in illis liberum mentis arbitri- um: vt & si velint ad virtutē redire nequeant. Video & in hoc ingenij tui acumē inquit **BAPTISTA** Nam breui interrogatiuncula illa omnia conditasti: quę a grauissimis philosophis/ de voluntario/ deq; inuoluntario queri solent. Qua quidem in re nō solum ingenium laudo: sed consiliū quoq; vehementer appro- bo. Nam cum multa sese tibi offerant: quę sine cuiusq; auxilio ipse tibi soluere possis/ ea tamen ab alio dici maius: vt & modestig: q; nihil tibi arroges: & ingenij q; prudenter interrogas: simul laudem feras. Verum facile ita huic loco occurre- tur/ si dicemus non voluisse poetam inuitabilem necessitatem: sed eam difficul- tatem quę impossibilitati proxima sit demonstrare. Sed fac etiam (si placet) omnē excidendi facultatem adimere: non tamen dicemus flagitia quę cōmittunt inuo- luntaria esse: quando illorū principium voluntariū fuit. Nouit enim incontinens peccare/ cum adulterium cōmittit: potestq; abstinere si vult. Peccare igitur vol- lens/ donec assiduus huiuscemodi deprauatis actionibus eo perueniat: vt con- tracta iam intemperantia/ etiam si velit abstinere nō possit/ nō tamen inuitus di- cetur peccasse/ q̄uis tunc nolit/ quoniam licuerat a principio/ modo voluisset: in firmum illum intemperantię habitum nō deuenire. Quapropter non magis in- uitis peccasse dicetur/ q̄ qui sua sponte in quempiam lapidem iaciat/ deinde pe- nitētia ductus/ reuocaret si posset lapidē: qui p̄ aerē fert/ qm̄ nollet hoīem ferire. Ferit igit̄ & bene volens/ qm̄ iā inītiū a sua volūtate fuit. Sed hęc latius apud Ari- stotelē in libro de moribus disputata inuenies. Itaq; redeo ad Aeneā: q; (vt vides) urbē ipsam nō ingredit̄. Nā qui vitia speculant̄ nō versant̄ inter vitia. Illorū ve- ro vim atq; naturā a Sybilla/ nā cūcta edocet doctrina/ penitus intelligit. Procul tamē in limine Tysiphonē videt: ponit igit̄ furias in limine tartari/ de qbus plera- q; quę a poetis finguntur/ veluti notissima omittam. Plane autem constat/ pla- cuisse priscis scriptoribus/ quicunq; maiori flagitio se obstrinxerint/ a furijs vexa- ri: vt in Orestis Alcmeonisq; matricidio videmus. Quo in loco/ quid nā aliud exprimunt furie: nisi inquietudinē ac potius vexationē quandam turbulentissi- mam mentis nostrę: quę cōmissi flagitij recordatione sese assiduo dedant. Nam prima hęc est vltio quod se iudice nemo nocens absoluitur. Vt enim leges vt iu- dicia/ vt dedecus/ vt infamiam effugias: nemo viderit: nemo audierit: qui testis citari possit: adest tamen ipsa conscientia: quę te vrget/ insectatur/ in iudiciū rapit: grauissimum testimoniū dicit conuincit deniq;. Nam ne ab eodē Iuuenale discer- dam/ se Iudice: nemo nocens absoluitur. Hęc igitur sunt illa flagella. hi serpen- tum morsus/ quibus furie nos exagitant. Habes de furijs: Cum autē varia sces

LIBER

lera/atq; flagitia explicanda essent: ea quæ omnium grauissima existunt/ a prin-
 cipio enumerat. Impietatē in deos/atq; superbiam in homines. Nam & Titaniā
 prolem & geminos Aloidas & Salmoneum/ & deorum & hominū cotempto-
 res intelligimus. Titij autem vulturem eum (quem paulo ante dicebam) consciē-
 tię cruciatum doctiores interpretantur. Ille enim veluti seuisissimus scelerum vin-
 dex: quæ flagitiū obnoxia sunt intestina assiduo rimatur: & dum cōmissa in mē-
 tem reducit in intima p̄cordia corrodit/ curasq; assiduo excitat/ nec respirandi
 spatium præbet/ Laphitas vero & Ixionē tyrannidis exempla esse vult/ Quos
 super atra silex iam/ iam lapsura cadētī: Imminet adsimilis: Nunq̄ enim sine im-
 pendentis mali expectatione viuunt. Quod & Dionysius ille Syracusanus Das-
 modi familiari suo/ illum beatissimū putanti/ probe ostendit/ cum illum ita inter
 lautissimas epulas/ ac p̄ciosa vnguenta collocasset: vt tamen metu ensis e lacu
 nari supra caput equina seta pendentis/ nulla posset voluptate affici. Verū hæc
 multo melius noscunt homines q̄ detur modo imperij acquirendi facultas: eui-
 tare sciant. Nec vero difficile est intelligere quid sibi velint epulę ante ora parate
 Regifico luxu. cur furiarū maxima iuxta: Accubat & manibus phibet continge-
 re mensas. Neq; enim verius/ neq; expressius auaritiā notare potuit: quę in eam
 homines demētiā protrahit/ vt cum plurima congesserint/ tum maxime fame
 perire malint/ q̄ congesta minuere: Quare & pulchrę Horatius: Tantalō illos
 comparat/ qui apud inferos constitutus/ in maxima aquarum pomorumq; co-
 pia siti fameq; torqueatur. Pulchrę etiam & illud. Congestis vndiq; saccis indor-
 mis inhiās & tanq̄ parcere sacris: Cogeris/ pictis tanq̄ gaudere tabellis. Magna
 profecto hominum stulticia/ qui norunt harum rerum possessionem/ nō pro-
 pter se expeti: sed propter illarum vsū. Quapropter bona illa non recte: vtilia
 autem recte appellamus: Sed nimis multa: quando multis iam in locis de auaritia
 diximus/ itaq; reliqua videamus. Saxū enim ingens ij volūt: quorum vita
 per summā miseriam in eo versatur: vt semper ea petant/ ea moliri tentent/ quæ
 supra/ aut naturā/ aut fortunā suam constituta efficere nequeant/ omnesq; eorū
 conatus irriti inefficacesq; sint. Rotarum vero radijs restricti/ pendere nōne ij iu-
 re dicunt: qui nihil ratione & consilio p̄evidentes: nihil virtute explicātes/ adeo
 se fortunę cōmittūt: vt eius casibus veluti inter Eurypi fluctibus iactati assiduo
 rotentur: neq; virtutem vllam habent/ in quā veluti in tutū tranquillūq; por-
 tum sese recipere possint. Huiuscemodī igitur vitia ac reliqua: quæ plurima va-
 riāq; sunt edocet Aeneam Sybilla/ doctūq; statim vt se illis expiet admonet: vt
 purus campos elysios ingredi possit. Quis igitur Maronē a Platonis dogmate
 discedere dicat? Ille enim cum summū bonū in diuinārū rerum cognitione pos-
 fuisset: proptereaq; censeret omni virtutum genere excellere eum oportere: qui
 cum sit futurus beatus/ tamen ab ijs incipiendum esse ostendit/ quę sint in vita
 & moribus positæ. Cum enim diuina: quę purissima/ & ab omni labe corporea
 impolluta sunt/ impurus nemo attingere valeat: per huiuscemodī virtutes ex-
 piemur necesse est/ illis em̄ & vitia cognoscimus: & cognita abominamur: atq;
 purissimi redditī/ coelestia ac imortalia egredi possumus. Hac igitur ratione im-
 pulsus Maro: cum ad summū bonum perducere hominē velit: ita Aeneā insti-

Q V A R T V S

tuendum curat: vt primo vitia omnia edoceat/ deinde illis eum expiatū/ ad campos Elysios perducatur. Cognita em̄ vitiorū turpitudine/ statim eorū odiū nos irripit: quæ quidem prima omnino sapientia est. Aditus em̄ ad illam est: vt stulticia careamus. Sed tu nescio quid mirabundus tecum animo voluisti: isthuc ipsum inquit **LAVRENTIVS** Sed vide quantum tibi ex tua disputatione debeā. Dum em̄ mihi planū reddere Maronē tentas/ idq; efficis eodem tempore: in nostri ciuis diuinum poema inducis. Nunc em̄ demū perspicio: quid sibi velit Dāthes: qui primū ad inferos descēdat: atq; inde emergens/ nullam aliā viā/ nisi per purgatoria loca ad cœlū inueniat: Macste yrtutis adolescēs inqt **BAPTISTA** qui non ea solum quæ dicam (& si difficilia sint) facile accipias: sed quadā similitudine ductus/ inde ad aliā accedas: vt cum ille maximā laudem/ ex diligētissima quadam & ingenij artificiū plena imitatione assecutus sit: tu quoq; non medio crem laudē merearis: qui hæc oīa (q̄q; vehemēter dissimulata sint) in illo poeta recognoscas. Ego vero inqt **LAVRENTIVS** quantū ex hoc merear/ ipse iudicabis/ q̄q; vereor (ne nimio in me amore lapsus) nostrū hoc ingenij lōge pluris facias/ q̄ oportet. Illud tñ & si alienū a pposito sermōe videat/ nō omittā. Tu autē q; dicā: ea rōne a me dictū credas velim/ nō vt meū veluti decretū in tāta re ponā: sed vt iudiciū tuum (quod ego oīm reliquorū iudicio antepōno) meis verbis eliciam. Ego a prima pene pueritia: ex vtriusq; parētis instituto: adeo familiare vnīuersum opus Florētini poetæ mihi reddidi: vt pauci oīno sint in eo loci q̄s ego/ si quādo illi huiuscemodi oblectamēti genus requirerēt: nō facile ad verbū exprimerē. Sed quid poterā puer: ex tam diuino vate pter mera verba percipere? Nunc autē cū vnīuersum rei argumentū mēte pcurro/ summa admiratione eius viri ingenij psequor. Nam cū in opē suo texendo/ pauca oīno fila de Virgiliāna tela mutuari videat: tamē inde oīa pene sint. Q̄ obrē nunc id demū intelligo quod nos ex Ciceronis pcepto/ sepenumero Landinus admonere solet/ esse in aliquo imitādo diligentē oīno rationē adhibendā. Neq; em̄ id agēdum vti idē simus qui sunt iij. q̄s imitamur: sed eorū ita similes: vt ipsa similitudo vix illa quidem neq; nisi a doctis intelligat. Sed tu si videtur ad inceptū redi. Cum igitur inquit **BAPTISTA** omnibus iam vitijs expiatū Aeneā/ ad earum rerū cognitionē Maro deducturus esset/ quæ in cœlis sunt/ nō cœlū: sed elysios cāpos noīat. Miror. pfecto ingenio vates: & qui eodē tpe/ & figmēto suo/ & veritati iseruiat: Nā & si apud inferos (poetarū more) heroas relegasset: tñ vt hæc oīa de cœlo illum sentire aiaduertamus/ largiorē etherem: ac suū Solē/ suaq; sydera illis tribuit: vt cū a figmēto nusq; discedat: philosophiæ tñ veritatē psequatur. Nos autē si q̄s viros ille in cœlis reponat/ diligētius cōsiderabimus ea oīa/ quæ primo disputationis die: de vtroq; vitæ gñe a nobis exposita sunt: acutissime illū esse cōplexū aiaduertemus: vt & q̄ i res cognitionē religiose: & q̄ i actiōibus ac vitā ciuili iuste yfati sint/ digni oīno existāt: q̄ i cœlū (veluti in originē suā) redeāt: Quapropt̄ & Orpheū/ & Museū/ ac reliq̄s qui casti fuerūt sacerdotes: qui phēbo digna locuti/ verū reliquis aperire potuerūt: qui variarū artij inuētiōne vitā excultiorē reddiderūt: tanq; speculatores cōmemorat: Neq; tñ eos obmittit: q̄ aut pijs armis/ aut cōsilio/ opera/ industria/ atq; auctoritate/ rēpublicā defenderūt: & in ciuili ac sociali

vita versati sunt. Huiuscemodi itaq; animos/ ab omni corporea contagione ex-
piatos/ cum simplicissime & omnino incorporeę nature sint/ & maximũ rerũ
capaces existant/ nullis locorum angustijs circumscriptos/ nullis regionum ter-
minis inclusos eum animaduertat: sed liberrime per omnes mundi oras vagare
videat: ita Musęum loquentẽ inducit: vt ostendat nulli esse certam domũ. Quin
& cum ita scribit: quę gratia currum. Armorumq; fuit viuis/ quę cura nitentis:
Pascere equos/ eadem sequitur tellure repostos. Demonstrat non esse se imemo-
rem eorum/ quę & diuinus Plato: & Platonius Cicero de animis nostris sen-
tit. Censent em̃ administratores rerum publicarũ cum in cœlum recepti fuerint/
regendorum hominum curã non deponere. Neq; solum ijs qui iuste pieq; vixe-
runt (eodem auctore) ijsdem studijs detinentur corpore exuti: quibus dum vita
manebat delectabantur: Verum flagitiosorum quoq; animi: quoniam multum
ex sordibus/ quibus intra corpora se sedauerunt/ secum inde trahunt: a pristinis
curis discedere nequeunt. Vidistis (ni fallor) longum quidem iter/ ac difficultati-
bus erroribusq; plenum: sed q̃ tãdem vir virtutis amator/ sinem diu cõcupitum
attigerit. Per varios enim casus/ per tot discrimina rerum/ in Italiam tandem/ &
in quietas sedes deuenit Aeneas. Quẽ quidem si imitabimur: & nos corporeis
pestibus liberati/ & nitido virtutum fonte irrigati/ eodẽ vitę genere/ & dum in-
tra hæc corpora versabuntur animi nostri/ gaudebimus/ & cum inde euolauē-
rint in nostram originem reuersi/ æterno æuo fruemur. Quę cum ita a Baptista
dicta fuissent: vt disputationi sinem imposuisse videretur: Nihil possum inquit
LAURENTIUS in tã longo sermone desiderare. Nam a principio ad hũc
vsq; locum/ ita perpetuo tenore disputatio perducta est: vt nihil aut interruptũ
aut diuissum/ aut præcipitatũ/ in quo intermedium aliquod relictum/ omissum
ve sit queri possum. Sunt enim omnia mirabili serie colligata/ & eo ordine con-
texta: vt nihil inde demi possint/ quin quę relinquunt manca sint futura: & nihil
addi/ quod quidem si absit multopere requirendum videatur. Ignoscens tamen
nimie cupiditati nostrę: si id nunc requiram/ quod cum vehementer mihi planũ
reddi cupiam/ id neq; hæcenus a te expositum intelligã/ neq; locum in quo de-
inceps exponi possit relictum videam. Expectabam enim non modo suspenso
verum etiã anxio animo: quid tu de ijs sentires/ quę suspiciens Anchises suo or-
dine pandit. Tu vero dũ reliqua inter disputadũ suis quęq; locis distribuis/ quę
illa nō veluti familiaria iniuste eiecta: sed tanq; aliena sine vlla iniuria exclusa/ p-
cul a tua disputatione amouisti. Quapropter incertus sum qd agã: Nam neq; au-
deo te lōga orōne defatigatũ/ qd p̃terea rogare: neq; ijs quę scire cupio/ æquo
animo possum carere. Hic arridens **BAPTISTA** meminisse (inquit) te oportet
o Laurẽti/ nos huiuscemodi terminis vniuersam questionẽ circũscripsisse: vt
quę ambagibus quibusdã atq; allegorię figmētis obscurata essent/ aperienda p-
poneremus: tu autẽ ea requiris: quę suis verbis sine vllō figmēto enarrant. Ego
tamẽ nō ita exacta ratione tecũ agã: vt quod ex pacto debetur id solũ enumerẽ:
Sed præter id gratis aliquid in ea liberalitate accedere volo. Id igitur quod Maro
vt principio cœlum ac terras: camposq; liquentes: Lucentemq; globũ Lunę tira-
niãq; astra: Spiritus intus alit huiuscemodi est: vt stoicor; de dijs opinionem res-

QVARTVS

ferat: Longum esset si nunc omnium antiquorum philosophorum de dijs immortalibus sententias referam: Quę quidem tam diuersę tamq̃ inter se aduersę sunt: vt totidem pœnę reperiantur: quot sunt eorū qui scripserunt capita. Non enim singulę solū familię singulas sententias excogitarunt: sed sepe inter se eiusdē sectę viri vehementer de re ipsa dissentiunt. Verum vt reliqua ad præsens missa faciā & ad ea quę præsenti inquisitioni consentanea sunt deueniam: pleriq̃ stoicorū sed præsertim eorum princeps Zeno/ vniuersum mundi globum mentē & rationē & summa sapientię præditā habere crediderunt/ eamq̃ esse ignem quendam purissimum/ ac tenuissimum. At veluti animi nostri per sui corporis partīculas omnes diffunduntur: ita illum per omnia mundi membra veluti genitale semen: vnde cuncta procreantur penetrare/ quippe qui vigor semenq̃ sit omnium procreandorum. Virgilius igitur quibus in reliquis a Platone suo nunq̃ discendat: tamen cum vidisset Chrysippum in eo quem de natura deorū scripsit libro Orphei/ Musei/ Hesiodi/ atq̃ Homeri fabellas ita interpretari: vt idem priscos olim poetas sensisse conetur ostendere: quod multis postea annis stoici senserūt statuit hac in re/ ne ab ijs poetis/ quorū similis esse cupiebat dissimilis putaretur: & ipse porticum fulcire ac stoicis adherere. Nam Platonis longa alia sentētia est. Ponit enim deum penitus incorporeum: atq̃ extra omnem materiam/ omnēq̃ mundum in ipso cœli dorso existentem: Quapropter illum Hypercosmion appellat/ quoniam essentia sua supra cœli verticem maneat: cum tamen vi ac prouidentia nusq̃ absit: sed omnia circūspiciens/ etiam minima curet. In phedro em̃ ait. Magnus in cœlo Iuppiter: citans alatū currū incedit primus exornans cūcta Eodemq̃ in libro demonstrat locum illum neminem adhuc laudasse poetarum nec vnq̃ pro dignitate laudaturum. Quobrem cum Platonici deum extra mundum ponant/ quibus etiam Aristotelici assentiuntur: Stoici autē illum per omnem (vt dixi) mundum diffundant/ quis non viderit Virgilium eum deum quē in porticu viderat descripsisse/ animosq̃ nostros illius pticulas esse a Chrysippo accepisse. Cum autem prouidentia dei multis in locis prosequatur: nusq̃ a Platone discedit. Non em̃ idem omnes sentiunt. Queras fortasse/ quid de mundo sentiat Plato: Censet quidem animam eum habere/ a qua reliquorū animātium animę sint: hominum autē animos ab eo deo (quē pauloante dixi) creari & ratione exornari vult. Corpus autē atq̃ ceteras oēs vires/ q̃s præter rationē in his esse scimus/ homini ab animo mundi esse scribit. Est em̃ ille dei vicarius: cui silua vniuersa veluti sua puincia demandata sit. Itaq̃ illi vitam motumq̃ p̃bet nō sua vi: aut facultate: sed quicquid agit/ id veluti dei instrumentum agit. Declinat igitur paululum de via Maro: atq̃ a Platone suo discedit. Cum autē dei prouidentiam plurimis locis prosequitur illi totus adheret. Non em̃ idē omnes sentiunt. Sunt enim qui in fortunę casibus oīa ponāt/ & nullo credant mundū rectore moueri: Qua in sentētia Leucippum Abderitem eiusq̃ conciuem Democritū Protagoram quoq̃ & Theodorū ac Epicurū reperias: Sunt itidem qui Aristotelē secuti non ita ociosum deū ponant: vt nihil omnino curare dicant. Illius tñ prouidentiam Lunę orbem descendere non credunt: Sunt deniq̃ & tertij/ qui & si vniuersum pertingere illam velint/ maxima tamen dumtaxat curare/ minima vero

LIBER

omnino negugere opinētur. At Plato vt cuncta a deo facta putat/ sic cuncta illi curare existimat: Atq; hæc de deo. Orbem vero quo vicissim animos nostros ab inferis ad corpus: atq; inde rursus ad inferos trāsire scribit/ ab Academia esse nō negamus: Verum si latius de re huiusmodi differendum proposuissēmus ex-
quæ
ta
rant multo diuiniora quæ a tanto philosopho de animorum corpore discessu, p-
ferre possimus: Sed difficile omnino est tam breui tempore res arduas/ & longa
diligentiq; oratione explicādas/ his angustijs includere. Itaq; quod solum instat
id agamus. Inuenies igitur apud Platonicos cum mille annos apud inferos fue-
rint animi hominum ad corpora illa redire/ atq; inde vicissim ad inferos remeare
Idq; totiens facere donec duodecim annorum millia transierint. Hunc enim or-
bem perfectum existimant. Nam eo spacio penitus purgari animos credunt; p-
ptereaq; posse illos tum demum purgatos in suam originem/ & ad cœlestes se-
des redire: Quod si quis fuerit qui philosophiæ se dedat/ huic tã facilis purgatio
obuenit/ vt liceat ei post tria annorum milia ad superos euolare. Addunt etiam
si quis religiose omnino vixerit/ eum ante mille annos & purgari/ & purgatum
statim in suam originem redire: Est præterea quem magnum annum appellant
quem tunc finiri credunt/ cū sol vna/ cum luna ac quinq; reliquis erratilibus stel-
lis ad eandē zodiaci partem redierint. Exacto igitur hoc temporis circuitu: quē
& si varia sit doctorum de illo virorum sententia: sex tamen ac triginta millibus
annorum confici pleriq; credidere/ censet Plotinus omnium hominum animas
ad eundem vitę habitum redituras. Hæc igitur & qualia sint/ & quanti facienda
facile ex eo libro percipies quem nondum expositū in manibus hic noster Mar-
silius habet nec adhuc edidit. Verum ego cum apud ipsum in Fighinensi diuer-
tissē casu in eum incidens aperui/ locosq; quosdā summa cum voluptate per-
curri. Res oino magna est Laurēti & magis ingenij viribus tractata/ & prorsus
digna/ in qua labores. Poterit enim nō solum maxima ac pulcherrima: & homi-
ni seipsum nosse cupienti per necessaria te docere: sed in summā quoq; admira-
tionem rapere. Scribit enim nō physice/ vt pleriq; solent: sed metaphysice de ani-
morum nostrorum immortalitate: vt plane possit de ea re omnem dubitationem
amouere: Quem librum cum leges/ & hæc quæ de Marone requiris/ & pleraq;
alia quæ nos pauloante diuinissima esse nō sumus mētiti/ facile cognosces: Quæ
quidem res facit: vt in ijs quæ postulasti breuior q̃ velles fortasse fuerim. Nihil
tamen est quod breuitati succenseas. Nam cum ea requireres/ quæ nullis eius
disputationis quam pepigeramus cancelli: includerentur/ poteram illa meo iu-
re silentio præterire. Itaq; id facile si forte obijciatur diluam. Apud vos vero do-
ctissimi viri quo modo me purgem non inuenio. Video enim dum postulanti
Laurentio nihil denego/ duplicis errati culpam incidisse. Nam quid me aut lo-
quacius fingi potest: qui quarto iam die ea eruditissimis auribus vestris inculca-
re non desinam/ quæ (qua doctrina estis) vobis q̃ mihi notiora sint/ aut auda-
cius excogitari: qui impremeditatus ad differendum de ijs rebus accesserim quæ
a doctissimis ijsdemq; diu premeditatis viris vix satis eleganter pro sua dignita-
te explicari soleant. Immo quid humanius/ quid tua facilitate dignius respōdit.
ALAMANNVS effici potuit/ q̃ ea nobis ociosis differere/ quæ tamen

Q V A R T V S

magnis vehementerq; vrgentibus occupationibus preponere nō dubitarem
 Nos autem inquit PETRVS ACCIAIOLVS volo enim & pro fra-
 tre meo respondere/ne optare quidē id ausi essemus:quod vltro nobis aridens
 fortuna attulit:vt tu tali peditus sapientia atq; eloquentia vir/ea de duplici que-
 stione primis duobus diebus/breuius perspicue absoluteq; in vnū congereres:
 quæ nō nisi per summum laborem/summamq; industriam/ex multis ac varijs
 scriptoribus erui possunt.Nam Maronis diligentissima atq; multiplici doctrina
 referta interpretatio/ in qua tertio ac quarto iam die versaris/tum quia pulcher-
 rima:tū quia inaudita accidit/nō minori stupore/q; delectatiōe nos affectit. Non
 possunt satis p sua dignitate laudari/ quæ a te dicta sunt inqt ANTONIVS
 Sed vtinam Baptista quoniā reliquam ætatem Romę consumpsisti/hanc tandē
 senectutem/patrię vel optanti condonare/vel illam tanq; a suo ciue exigēti cor-
 pore velis:vt sepius te de magnis rebus disputantem audientes ciues tui doctio-
 res indies melioresq; reddantur: Verum has ego huius Marci partes esse duco.
 Te enim pro ea quæ illi tecū intercedit necessitudine/ modo nitatur facile in suā
 sententiā traducturū confido:Quin Isthuc iam diu ago inquit MARCVS
 nec prius desinā/q; aut rationibus impetrauero/ aut p̄cibus exorauero/ aut de-
 fatigando extorfero.Sed vt confido multū me in ea re iuuabit Laurēti ac Iuliani
 ingenium/ac studiū.Nam cū multū iam in litteris vterq; p̄fecerit/sitq; multa-
 rum rerum addiscendarū ardentissima cupiditas/cūq; cetera illis & a natura & a
 fortuna adiūcta ad rem perficiendā abunde assint:nō patietur ille diu adolescē-
 tibus quos carissimos habet operam suam desiderari.At qui liceat modo inquit
 BAPTISTA ego talibus adolescentibus nunq; deero.Sed surgamus iam:&
 quoniam primo mane vobis est in vrbē redeundum.Intellexistis em pauloante
 Laurentiū publicis litteris accersiri/qd' reliquū diei est/valitudinī impēdamus.

Has Camaldulenses disputationes/pulchrioribus
 typis Mathias Schürerius artium doctor
 excussit/ in officina sua litteratoria
 Argentoraci die. xxvi. Au-
 gusti. Anno Christi
 M. D. VIII.

Regnante Cæsare Maximiliano Augusto.

**Beati Arnoaldi ad lectorem
Epigramma.**

**Lector habes lacrimæ mellita volumina linguæ:
Candida quæ multo scripta lepore tenent.
Profluit hic sacro fapidum de fonte fluentum:
Vnde fugat turpem culta miuerua suem.
At quibus hic dabitur mundis bibitare labellis
Nectare erit dulci dulcior ille liquor.
Haustu quo sapient duplicis discrimina vitæ:
Vt valeant animo cernere vera pio.
Addiscentq; virum nitido qui carmine vatis
Cantatur: noscent fortis & arma viri.
Fonte hoc palladio facilis te prolue lector:
Splendidulumq; librum suscipe amica manu!**

FINIS.